

1971
A22/11

F ILOZOFIA M ARXISTĂ

*Manual
popular*

EDITURA POLITICĂ

Biblioteca Universității „Lucian Blaga” din Sibiu

1125

Biblioteca Centrala

L132061160

Biblioteca Centrala Universitara - Sibiu

26771

1/A25

V. G. AFANASIEV

FILOZOFIA MARXISTĂ

MANUAL POPULAR

Ediția a II-a

UNIVERSITATEA „LUCIAN BLAGA”
- SIBIU -
INVENTARIAT 1998

EDITURA POLITICĂ

București — 1962

Bibl. Institut de învățămînt superior Sibiu
INV. Nr. 56.322 19 78

INVENTAR
2020

Biblioteca Universității „Lucian Blaga” din Sibiu

Prezenta ediție reprezintă textul revăzut și întregit al manualului premiat la concursul pentru elaborarea unui manual popular de bazele filozofiei marxiste, concurs inițiat în 1960 de Academia de Științe Sociale de pe lângă C.C. al P.C.U.S., de Institutul de filozofie al Academiei de Științe a U.R.S.S. și de Editura pentru literatură social-economică.

Pe baza materialelor Congresului al XXII-lea al P.C.U.S. și a noului Program al partidului a fost substanțial refăcută în primul rînd partea de materialism istoric. În această parte au fost arătate trăsăturile caracteristice ale societății comuniste, transformarea logică a socialismului în comunism. A fost scris din nou capitolul despre națiuni și mișcarea de eliberare națională, au fost simțitor îmbunătățite capitolul despre stat, cel despre revoluția socială și altele.

Ținînd seama de observațiile cititorilor, ale recenzenților și dorind să mențină volumul inițial al manualului, autorul a considerat necesar să scoată capitolul despre lupta dintre materialism și idealism în filozofia premarxistă.

Manualul este destinat maselor largi de oameni ai muncii, în primul rînd celor care studiază filozofia în cercuri, în seminarii sau individual.

CĂTRE CITITOR

În această carte sînt expuse, într-o formă accesibilă, bazele filozofiei marxiste. Cartea este scrisă pentru cititorul care studiază pentru prima oară această știință.

Ce ne oferă studiul filozofiei marxiste ?

Filozofia ¹ marxistă este *un sistem armonios de concepții despre lume în întregul ei, despre legile dezvoltării și despre căile cunoașterii ei*. De aceea, studiind filozofia, ne formăm o imagine unitară despre lume și dezvoltarea ei, despre locul omului în lume și posibilitatea lui de a cunoaște realitatea, aflăm de ce se schimbă viața socială și cum poate fi ea mai bine organizată etc.

Ce însemnătate practică au aceste probleme teoretice generale și ce folos aduce cunoașterea lor omului în viața și munca lui de fiecare zi ?

Însemnătatea practică a filozofiei marxiste este imensă. Fiind o parte constitutivă a marxism-leninismului, dezvăluind legile cele mai generale ale dezvoltării naturii, societății și gândirii, arătînd necesitatea și inevitabilitatea revoluției socialiste, a victoriei socialismului și comunismului, ea dă un ajutor de neprețuit oamenilor muncii în lupta lor pentru un viitor mai bun.

---

¹ Cuvîntul „filozofia” este de origine greacă (de la „filo” — iubitor și „sofia” — înțelepciune).

Veacuri de-a rândul au visat oamenii la comunism, la societatea nouă în care se va pune capăt pentru totdeauna exploatării și oricărui fel de oprimare, în care omul muncii va folosi din plin creațiile mâinilor și rațiunii sale, și adevărata egalitate, abundență și fericire vor deveni un bun al fiecărui membru al comunității de oameni ai muncii. Omenirea a străbătut o cale lungă și anevoioasă de luptă titanică, de victorii strălucite și înfringeri vremelnice înainte ca, dintr-un vis, comunismul să devină perspectiva nemijlocită a dezvoltării istorice, cea mai măreață forță a contemporaneității. Pentru poporul sovietic, societatea comunistă este de domeniul unui viitor apropiat; construirea lui este o sarcină practică pe care a început să o rezolve de pe acum familia popoarelor U.R.S.S.

„Actuala generație a oamenilor sovietici va trăi în comunism!” — a proclamat solemn Partidul Comunist al Uniunii Sovietice în noul său Program, primul program din lume al construcției comuniste.

Lupta pentru victoria comunismului presupune nu numai crearea bazei tehnice-materiale și formarea relațiilor sociale comuniste, ci și dezvoltarea multilaterală și armonioasă a personalității umane. Or, pentru aceasta nu este suficient ca membrii societății să-și cunoască numai specialitatea în care activează. Este important ca fiecare om al muncii să-și însușească întreaga sumă a cunoștințelor dobândite de omenire și, mai ales, să învețe să le aplice în practică. Pentru ca în conduita fiecărui om, în munca și în viața lui ideile comuniste să se îmbine în mod organic cu faptele comuniste, el trebuie să-și însușească concepția științifică despre lume. Formarea la *toți oamenii muncii din societatea comunistă* a concepției științifice despre lume, pe baza marxism-leninismului ca sistem integral și armonios de concepții filozofice, economice și social-politice, capătă în condițiile actuale o însemnătate primordială.

Omul societății comuniste este un om cu profunde convingeri ideologice, cu înalte principii morale, cu cunoștințe vaste, un om care nu-și concepe viața fără munca pentru fericirea întregii societăți. Filozofia marxistă este tocmai unul dintre mijloacele importante de a educa la oamenii sovietici aceste înalte calități. Legată organic de viață, valorificând experiența spirituală și practică a multor generații, filozofia marxistă îi învață pe oamenii sovietici să iubească munca și știința, îi educă în spiritul unei înalte principialități, al devotamentului față de popor și de partid.

Filozofia marxistă îi ajută pe constructorii comunismului să înțeleagă profund mersul și perspectivele dezvoltării istorice, să se orienteze just în evenimentele din interiorul țării și de peste hotare, îi convinge de justetea cauzei revoluționare, de inevitabilitatea victoriei socialismului și comunismului în întreaga lume. Ea îi înarmează în lupta împotriva ideologiei reacționare a imperialismului, împotriva rămășițelor vechiului, contribuie la descoperirea și la biruirea greutăților care împiedică construirea cu succes a comunismului, îi învață să trăiască și să muncească în chip comunist.

Filozofia marxistă îl educă pe om în spiritul unei concepții juste și atotcuprinzătoare asupra lumii, îi formează priceperea de a vedea ceea ce este valoros chiar în lucrurile cele mai mărunte. Ea dezvoltă gândirea, o face mai suplă, mai ascuțită, mai pătrunzătoare, ostilă stagnării și rutinei. Or, este bine cunoscut cât este de necesară o minte ascuțită și inventivă în epoca progresului tehnic și științific fără precedent, epoca supunerii atomului, epoca electricității, a automatelor și a cuceririi cosmosului !

Filozofia marxistă formează la om simțul prețios al noului. Noul se naște în viața noastră pretutindeni : în uzine și în fabrici, în colhozuri și în sovhozuri, în școli și în instituții. Iată de ce și muncitorul, și colhoznicul, și in-

telectualul trebuie să posede acest simț al noului, să vadă noul, să știe să lupte pentru el, să obțină victoria lui.

Simțul noului are o însemnătate deosebit de mare în condițiile construirii comunismului, când este în desfășurare puternica inițiativă creatoare și spiritul de acțiune al maselor populare, când mărețele sarcini ale creării noii societăți cer forme excepțional de elastice și eficiente de conducere a vieții economice, politice și ideologice a Statului sovietic. Construcția comunistă, în întregime pătrunsă de spiritul înnoitor, creator, este incompatibilă cu cele mai mici manifestări de inerție și rutină, de nepăsare și de îngîmfare.

Omului de știință, filozofia îi arată calea justă în cercetările lui științifice. Scriitorului și omului de artă, ea le dă orientarea justă în munca de creație, îi ajută să oglindească profund și viu în imagini artistice măreția vieții noastre, faptele de eroism ale omului nou.

Cunoașterea filozofiei marxiste este deosebit de necesară tineretului sovietic, căruia îi revine marea cinste de a construi comunismul și de a trăi în comunism. Ea îl ajută să se maturizeze din punct de vedere politic, să-și educe principialitatea, fermitatea și curajul în lupta cu greutățile, calități fără de care nu poate fi creat viitorul comunist.

Într-un cuvînt, cine construiește comunismul și va trăi în comunism, cine iubește adevărul și năzuiește spre el, cine vrea să pătrundă tainele universului și ale existenței omenești, acela trebuie să-și însușească învățătura invincibilă a marxism-leninismului, filozofia lui militantă, pătrunsă de încredere în viață.

I N T R O D U C E R E

Capitolele I—II

FILOZOFIA CA ȘTIINȚĂ.

APARIȚIA ȘI DEZVOLTAREA FILOZOFIEI MARXISTE

CAPITOLUL I

FILOZOFIA CA ȘTIINȚĂ

Filozofia marxistă, ca și orice altă știință, își are obiectul său de cercetare. Dar, înainte de a vorbi despre acest obiect, să analizăm problemele pe care le ridică nu numai filozofia marxistă, ci și orice altă filozofie. Vom începe cu *problema fundamentală a filozofiei*.

1. Problema fundamentală a filozofiei. Opoziția dintre materialism și idealism

Filozofia este cea mai veche dintre științe. Istoria cunoaște o mulțime de sisteme filozofice, apărute în condiții istorice și țări diferite, create de reprezentanții celor mai diferite clase și grupuri sociale. Cum ne putem orienta în această diversitate de sisteme filozofice, cum putem stabili valoarea lor științifică, locul fiecăruia dintre ele în istoria gândirii filozofice? Pentru aceasta trebuie să vedem, în primul rând, cum rezolvă fiecare dintre sistemele filozofice, fiecare filozof problema fundamentală a filozofiei.

Dacă privim cu atenție lumea care ne înconjură, putem observa că toate obiectele și fenomenele ei sînt sau *materiale*, sau *ideale*, *spirituale*. Numim fenomene materiale tot ceea ce *există în mod obiectiv*, adică *în afara*

conștiinței omului și independent de ea (obiectele și procesele de pe Pământ, nenumăratele corpuri ale Universului etc.). Ceea ce există în conștiința omului formează domeniul activității lui psihice (ideile și sentimentele, emoțiile etc.) și face parte din sfera idealului, spiritualului.

Care este însă legătura dintre ceea ce este material și ceea ce este spiritual ; spiritualul, idealul este generat de material, sau dimpotrivă ? *Problema caracterului acestei legături, a raportului dintre gândire și existență, dintre spiritual și material este tocmai problema fundamentală a filozofiei.*

Problema raportului dintre gândire și existență este problema fundamentală a filozofiei pentru că în funcție de rezolvarea ei se dă răspunsul la toate celelalte probleme filozofice : unitatea lumii, caracterul legilor dezvoltării ei, esența și căile cunoașterii lumii etc. Întrucât în afară de material și spiritual în lume nu mai există nimic, este cu neputință să se creeze un sistem filozofic, să se reprezinte tabloul lumii în ansamblu fără a se rezolva în prealabil problema fundamentală a filozofiei.

Problema fundamentală a filozofiei are două laturi. Prima latură o constituie răspunsul la întrebarea : *care este factorul prim : materia sau conștiința ?* Materia a generat conștiința, sau invers ? A doua latură dă răspuns la întrebarea *dacă lumea poate fi cunoscută*, dacă este în stare rațiunea omului să pătrundă tainele naturii, să dezvăluie legile dezvoltării ei.

Aprofundînd conținutul problemei fundamentale a filozofiei, nu este greu de înțeles că sînt posibile numai două rezolvări ale ei, diametral opuse : a recunoaște drept factor prim fie materia, fie conștiința. Iată pentru ce în filozofie s-au constituit din cele mai vechi timpuri două linii principale : materialismul și idealismul.

Filozofii care consideră că *materia este factorul prim*, iar conștiința factorul secund, generată de materie, fac

parte din tabăra *materialismului* (de la cuvîntul latinesc „materia”). Din punctul lor de vedere, materia este veșnică, necreată de nimeni, în lume nu există nici un fel de forțe supranaturale, transcendente. În ceea ce privește conștiința, ea este produsul dezvoltării istorice a materiei, însușirea unui corp material extrem de complex, și anume însușirea creierului omenesc.

Filozofii care consideră drept *factor prim* „*spiritul*”, *conștiința* fac parte din tabăra *idealismului*. Din punctul lor de vedere, conștiința a existat înaintea materiei și a generat-o, a provocat apariția ei, ea este baza primordială a tot ce există. În problema ce *fel de conștiință* „crează” lumea, părerile idealiștilor s-au împărțit. *Idealistii subiectivi* consideră că lumea este „creată” de conștiința omului individual — a subiectului. *Idealistii obiectivi* afirmă că lumea este „creată” de o conștiință obiectivă (existentă în afara omului). Deși în diferite sisteme filozofice aceasta apare fie sub forma „ideii absolute”, fie sub forma „voinței universale” și sub alte forme asemănătoare, în ea îl putem ușor ghici pe Dumnezeu.

Părerile filozofilor s-au împărțit și în ceea ce privește rezolvarea celei de-a doua laturi a problemei fundamentale a filozofiei.

Lumea poate fi cunoscută, afirmă materialistii. Cunoștințele omului despre lume sînt certe, rațiunea lui este în stare să pătrundă natura lucrurilor, să cunoască esența lor.

Mulți idealiști *neagă posibilitatea cunoașterii lumii*. Ei au căpătat numele de *agnostic*¹. Alții, deși consideră lumea cognoscibilă, în fapt denaturează esența cunoașterii. Ei afirmă că omul nu cunoaște lumea obiectivă, natura, ci propriile sale idei și stări sufletești (idealiștii su-

---

¹ De la cuvintele grecești „a” — fără, lipsit de, și „gnosis” — cunoaștere

...absolută", „spiritul universal”
...absolută

...absolută
...absolută
...absolută

Materialismul este o concepție
materială, științifică despre lume.
Din imaginea justă a lumii, re-
sultă că așa cum este în realitate, filozofia ma-
terială este un altă erezie al științei și al activi-
tății practice a oamenilor, pe baza cărora a apărut și
se dezvoltă ea însăși. Materialismul este un dusman ne-
apăsător al religiei; în lume, unde nu există nimic în
afară de materie în mișcare, nu rămâne loc pentru dum-
nezeu. Nu este întâmplător că reprezentanții bisericii au
condemnat întotdeauna filozofia materialistă și pe adepti-
ii ei.

De regulă, materialismul a fost și rămâne concepția
despre lume a claselor și păturilor sociale înaintate,
care sînt interesate în progresul omenirii, se preocupă
de dezvoltarea economică și culturală a societății. În
societatea sclavagistă, materialismul era folosit de pă-
turile democratice în lupta împotriva virfurilor reactio-
nare ale proprietarilor de sclavi, împotriva aristocra-
ției sclavagiste. În perioada de ascensiune a capitalis-
mului, el a servit burgheziei ca armă ideologică în
lupta ei împotriva feudalilor și bisericii. În epoca noas-
tră, materialismul este un instrument puternic de luptă
al pății înaintate a omenirii împotriva forțelor reacțio-
nii imperialiste.

Idealismul este în contradicție cu știința și este strins
legat de religie. Ca și religia, el denaturează lumea, de-
cretind-o ireală, iluzorie. V. I. Lenin numea idealismul
drumul spre clericalism, clericalism mascat, rafinat. Și
aceasta este lesne de înțeles: mitul religios despre
crearea lumii de către dumnezeu este prezentat de idea-
lism în fraze filozofice pretențioase, obscure. Pericolul
deosebit al idealismului constă în faptul că el se dă drept

știință, încearcă să se sprijine pe rațiunea omului, fără a se limita la credința oarbă, cum face religia.

De regulă, idealismul slujește forțelor reacționare ale societății în lupta lor împotriva forțelor sociale progresiste. Aceasta îl apropie, de asemenea, de religie. Pentru exploatare, idealismul și religia au fost întotdeauna instrumente de înrobire spirituală a oamenilor muncii, mijloace de justificare și de consolidare a dominației lor. În epoca noastră, orînduirea capitalistă pe cale de dispariție găsește de asemenea apărare și sprijin fidel în idealism și religie.

Propovăduind smerenia, supunerea, promițînd oamenilor raiul pe lumea cealaltă, religia îi abate pe oamenii muncii de la rezolvarea importantelor probleme sociale, de la lupta împotriva exploatare, pentru pace, democrație și socialism.

Cu aceasta se ocupă, de fapt, și idealismul. Negînd că lumea există în mod obiectiv, considerînd-o drept o creație a conștiinței, el „explică” toate contradicțiile sociale, viciile capitalismului prin rătăcirile și imperfecțiunea morală a oamenilor. Astfel, ca și religia, idealismul îi înșală pe oamenii muncii, îi abate de la lupta împotriva forțelor reacțiunii imperialiste.

Idealismul și religia sînt, după cum am văzut, apropiate, înrudite prin natura lor. Ele nu pot fi însă identificate. Printre idealişti au fost oameni care au adus o anumită contribuție la dezvoltarea gîndirii filozofice (despre aceasta se va vorbi în capitolul următor). Dar și aceștia au dat în ansamblu un tablou denaturat al lumii și, în ultimă analiză, au alunecat spre religie, spre clericalism.

Realizările științei și practicii au arătat de mult șubrezina idealismului. Cu toate acestea, în țările capitaliste, concepțiile idealiste au și astăzi o largă răspîndire, fapt care se explică, în primul rînd, prin interesele de clasă ale exploatare.

Idealismul le este necesar claselor exploatoare ca mijloc de luptă împotriva materialismului, ca armă de înrobire spirituală a oamenilor muncii. De aceea, clasele exploatoare îl susțin în fel și chip, îl răspîndesc.

În societatea socialistă nu există exploataatori și, de aceea, nu există oameni interesați în răspîndirea idealismului. Ca atare, idealismul nu găsește, în aceste condiții, răspîndire. În socialism este dominantă concepția materialistă, științifică despre lume.

Așadar, am stabilit că, după felul în care rezolvă problema fundamentală a filozofiei, filozofii se împart în materialişti și idealişti. Dar, zugrăvind tabloul lumii, fiecare dintre ei folosește neapărat și o anumită *metodă* de cunoaștere. Ce este deci metoda ?

2. Noțiunea de metodă. Dialectica și metafizica .

În procesul cunoașterii și în activitatea practică, oamenii își propun anumite scopuri, urmăresc sarcini precise. Dar a urmări un scop, a formula o sarcină nu înseamnă încă a înfăptui cele gândite. Este foarte important să găsim căile juste care duc la realizarea scopului, procedeele eficiente de rezolvare a sarcinilor. Căile care duc la atingerea scopului, totalitatea principiilor și procedeele de cercetare teoretică și de acțiune practică formează tocmai *metoda*.

Fără folosirea unei anumite metode nu se pot rezolva nici un fel de sarcini științifice și practice. Dacă vrem, de pildă, să stabilim compoziția chimică a unei substanțe, pentru aceasta trebuie să ne însușim, în primul rînd, metoda analizei chimice, adică să știm să acționăm asupra acestei substanțe cu reactivii chimici necesari, să o descompunem în părțile componente, să aflăm însușirile lor chimice etc. Dacă trebuie să topim metal, sintem obligați să ne însușim tehnologia topirii metalelor, adică acele

procedee practice care au fost elaborate de oameni în procesul producției metalurgice.

O anumită metodă este tot atât de necesară și în cercetarea fenomenelor fizice, biologice, ca și a altor fenomene. Iată pentru ce oamenii acordă atât de multă atenție elaborării metodelor de muncă teoretică și practică, însușirii acestor metode.

Metoda nu este o sumă mecanică a diferitelor procedee de cercetare, alese după bunul plac al oamenilor, fără nici o legătură cu fenomenele cercetate. Într-o măsură considerabilă, metoda însăși este condiționată de natura acestor fenomene, de legile ce le sînt proprii. De aceea, fiecare domeniu al științei sau practicii își elaborează metode deosebite, proprii. Metodele fizicii, de pildă, se deosebesc de metodele chimiei, iar acestea din urmă — de metodele biologiei etc.

Filozofia marxistă, generalizînd realizările diferitelor științe și ale practicii omenerii, și-a elaborat o metodă proprie de cunoaștere, *dialectica materialistă*. Această metodă se deosebește de metodele științelor concrete prin aceea că ea dă cheia înțelegerii nu doar a unor domenii restrinse ale realității, ci a tuturor domeniilor naturii, societății și gândirii fără excepție, a înțelegerii lumii în ansamblu.

Cuvîntul „dialectica” este de origine greacă. În antichitate se numea dialectică priceperea de a purta discuția, de a ajunge la adevăr prin scoaterea la iveală și biruirea contradicțiilor din afirmațiile adversarului. Mai tîrziu, ea a început să fie concepută ca metodă de cunoaștere a realității. Dialectica consideră lumea în permanentă mișcare și dezvoltare, adică o vede așa cum este ea, și, de aceea, este singura metodă științifică. Bazîndu-se pe realizările științei și practicii social-istorice, dialectica susține că lumea este procesul înfinit al mișcării, al înnoirii, al dispariției vechiului și al apariției noului. „Pentru filozofia dialectică — scria Engels —

nu există nimic definitiv, absolut, sacru ; la toate și în toate ea dezvăluie caracterul trecător ; în fața ei, nu există nimic altceva decît procesul neîntrerupt de apariție și dispariție, de ridicare continuă de la inferior la superior" ¹. În ceea ce privește izvorul mișcării, al dezvoltării, dialectica îl vede în contradicțiile interne, proprii obiectelor și fenomenelor înseși.

Explicînd procesul dezvoltării, lupta noului împotriva vechiului, inevitabilitatea victoriei noului, dialectica slujește forțelor sociale înaintate în lupta lor împotriva rînduielilor sociale învechite, împotriva forțelor de clasă reacționare. În zilele noastre, în miinile clasei muncitoare și partidelor ei marxiste, dialectica reprezintă o armă puternică de cunoaștere și transformare revoluționară a lumii.

O metodă fundamental opusă dialecticii materialiste este *metafizica*.

Metoda metafizică de abordare a fenomenelor a apărut la început în științele naturii, iar în secolele XVII—XVIII a căpătat răspîndire și în filozofie. Metafizica din acea vreme nega dezvoltarea, apariția noului, concepînd mișcarea ca o simplă deplasare a corpurilor în spațiu. În prezent, în epoca celor mai mari descoperiri științifice și transformări sociale, a devenit cu nepuțință negarea pe față a dezvoltării și, de aceea, metafizica din zilele noastre a pornit pe calea denaturării esenței dezvoltării. Ea concepe dezvoltarea numai ca o creștere sau micșorare cantitativă, ca o simplă repetare a ceea ce există, fără apariția noului, neagă contradicțiile interne ca izvor al dezvoltării.

Negînd caracterul progresiv al dezvoltării, al luptei noului împotriva vechiului și inevitabilitatea victoriei noului, metafizica din zilele noastre răspunde intereselor forțelor reacționare și este folosită de ele în lupta

¹ F. Engels : „Ludwig Feuerbach și sfîrșitul filozofiei clasice germane”, Editura politică, 1959, ediția a IV-a, pag. 10.

împotriva a tot ce este progresist, înaintat. Pe metafizică se sprijină, de pildă, revizionişti, care renunţă la lupta de clasă, la revoluţia socială şi la dictatura proletariatului, propovăduiesc pacea între exploatarea şi exploataţi, ideea „integrării” paşnice a capitalismului în socialism.

Viaţa de fiecare zi, ştiinţa, practica confirmă adevărul dialecticii. Forţa ei vitală este dovedită deosebit de convingător de dezvoltarea societăţii în epoca contemporană. Victoria deplină şi definitivă a socialismului în U.R.S.S. şi intrarea ei în perioada construcţiei desfăşurate a comunismului, formarea puternicului sistem mondial al socialismului, creşterea neîncetată a forţelor democraţiei, păcii şi socialismului sînt o dovadă convingătoare a triumfului principiilor dialecticii marxiste.

După ce ne-am făcut o idee generală despre materialism şi dialectică, putem trece acum la definiţia obiectului filozofiei marxiste.

3. Obiectul filozofiei marxiste

A defini obiectul filozofiei marxiste înseamnă a stabili sfera de probleme pe care le studiază, a arăta prin ce se deosebeşte ea de celelalte ştiinţe.

În decursul veacurilor obiectul filozofiei ca ştiinţă s-a schimbat neîncetat. La început, ea cuprindea toate cunoştinţele dobîndite de om în acea vreme: despre lume în general, despre diferite obiecte şi fenomene — Pămînt, om, animal, minerale etc. Apoi, pe măsura dezvoltării producţiei şi a acumulării cunoştinţelor ştiinţifice, s-au desprins de filozofie una după alta ştiinţele concrete, particulare — mecanica, fizica, chimia, geologia, istoria etc. În prezent există zeci de ştiinţe care studiază cele mai variate domenii ale realităţii.

Ce studiază însă filozofia marxistă ?

Aspectul principal în obiectul filozofiei marxiste este rezolvarea problemei fundamentale a filozofiei, problema raportului dintre conștiință și existență. După cum se știe, la această problemă răspunde, într-un fel sau altul, orice sistem filozofic, dar numai filozofia marxistă îi dă o rezolvare deplin științifică.

Filozofia marxistă este *materialismul dialectic* și *materialismul istoric*. Ea este *materialistă* deoarece în rezolvarea problemei fundamentale a filozofiei pornește de la ideea că materia, existența este factorul prim, iar spiritul, conștiința este factorul secund. Ea recunoaște materialitatea lumii și cognoscibilitatea ei, privește lumea așa cum este ea în realitate. Filozofia marxistă este *dialectică* deoarece consideră lumea în permanentă mișcare, dezvoltare, înnoire.

Rezolvînd just problema fundamentală a filozofiei, materialismul dialectic dezvoltă *cele mai generale legi* ale dezvoltării lumii materiale, care sînt, de asemenea, obiectul său de cercetare.

Se știe că legile dezvoltării lumii materiale sînt studiate și de științele particulare. Dar fiecare dintre ele studiază un anumit domeniu al realității : fizica studiază căldura, electricitatea, magnetismul și alte fenomene fizice ; chimia — procesele transformării chimice a substanțelor ; biologia — procesele care au loc în plante și animale etc. Legile acestor științe caracterizează numai dezvoltarea domeniului *respectiv* al realității și nu pot explica alte domenii. Să luăm, de exemplu, legile mecanicii. Ele dezvoltă numai esența mișcării mecanice — simpla deplasare a corpurilor în spațiu. Ele nu pot explica însă procesele chimice, biologice și de altă natură. Deși legile mecanicii acționează în toate procesele mai sus arătate, ele nu au aici o valoare de sine stătătoare, ci sînt subordonate altor legi care dezvoltă

esența acestor procese (în procesele chimice — legilor chimiei, în cele biologice — legilor biologiei etc.).

Spre deosebire de științele particulare, materialismul dialectic studiază *legile generale*, cărora le sînt subordonate toate domeniile realității. Astfel, toate obiectele din natura lipsită de viață și din natura vie, fenomenele vieții sociale și ale conștiinței se dezvoltă pe baza legii unității și luptei contrariilor, a legii trecerii schimbărilor cantitative în schimbări calitative etc. Aceste legi, precum și altele ale dialecticii materialiste vor fi analizate amănunțit în cele ce urmează.

Obiect al materialismului dialectic sînt și legile procesului *cunoașterii*, care constituie reflectarea legilor lumii obiective. Înarmîndu-l pe om cu cunoașterea legilor naturii, societății și gîndirii, materialismul dialectic indică oamenilor nu numai căile cunoașterii, ci și ale *transformării revoluționare* a lumii.

Materialismul dialectic este, așadar, știința care, pe baza rezolvării juste a problemei fundamentale a filozofiei, dezvăluie legile cele mai generale ale dezvoltării lumii materiale, căile cunoașterii și transformării ei revoluționare.

Filozofii au încercat și înaintea lui Marx să descopere legile cele mai generale ale dezvoltării, să creeze un tablou unitar și armonios al lumii și mulți dintre ei au reușit să obțină succese însemnate în această operă. Dar ei n-au fost în stare să dea un tablou cu adevărat științific al lumii. Pe unii i-au împiedicat să facă aceasta concepțiile lor idealiste, pe alții — caracterul mărginit al metodei metafizice. În afară de aceasta (și acesta este principalul), ei erau departe de practica luptei revoluționare, de interesele poporului muncitor.

Participarea activă a lui Marx și Engels la lupta revoluționară a clasei muncitoare, slujirea plină de abnegație a poporului, cunoașterea profundă a realizărilor de seamă ale științei și filozofiei de pînă la ei le-au dat

posibilitatea să descopere aceste legi generale, să dezvăluie esența materialist-dialectică a realității.

Este important de subliniat că Marx și Engels au dezvăluit caracterul materialist-dialectic al dezvoltării și în domeniul vieții sociale. Prin aceasta ei au creat *materialismul istoric*, singura teorie cu adevărat științifică a dezvoltării sociale, metoda de cunoaștere și de transformare revoluționară a societății. Materialismul istoric, *știința celor mai generale legi ale dezvoltării societății*, este o parte inseparabilă a filozofiei marxiste.

Filozofia marxistă
și celelalte
științe

Legile materialismului dialectic au — după cum știm — un caracter universal, general. Ele acționează pretutindeni, fie că este vorba de natura lipsită de viață, de organismele vii, de om și de gândirea lui. Această universalitate a legilor filozofiei marxiste are o însemnătate excepțional de mare: ele pot fi astfel folosite cu succes pentru cunoașterea celor mai diferite fenomene ale lumii. De aici, imensa însemnătate a materialismului dialectic pentru dezvoltarea celorlalte științe. Apărut pe baza realizărilor practicii și a succeselor științelor particulare, concrete, fiind generalizarea realizărilor lor, materialismul dialectic contribuie la dezvoltarea lor, le oferă o metodă științifică de cercetare.

Unii reprezentanți ai filozofiei burgheze contemporane (pozitiviștii) neagă influența filozofiei, a concepției științifice despre lume pentru dezvoltarea științei, denaturează esența corelației dintre știință și filozofie. Manifestându-se sub semnul cunoașterii științifice „pozitive” (al științei aplicate), ei rup filozofia de știință, caută să demonstreze că, în genere, știința nu are nevoie de nici un fel de filozofie, că „știința își este sieși filozofie”.

Istoria filozofiei și a științei infirmă concepțiile pozitiviste. Ea ne arată în mod convingător că știința și filozofia sînt indisolubil legate. Marele gânditor rus

A. I. Herzen compara filozofia cu trunchiul puternic al unui copac, iar știința cu numeroasele ei subdiviziuni — cu ramurile copacului. După cum nu există copac fără tulpină și ramuri, tot așa nu sînt de conceput știința și filozofia una fără cealaltă. „Luați-i ramurile — spunea el — și va rămîne o buturugă moartă, luați-i tulpina și ramurile se vor risipi”.

Pe măsura dezvoltării științelor naturii, legătura, interdependența lor cu filozofia devine din ce în ce mai strînsă. Această legătură este deosebit de profundă în zilele noastre, cînd știința rezolvă probleme atît de complexe ca problema naturii particulelor „elementare” ale materiei, problema originii vieții, a dezvoltării corpurilor cosmice și multe, multe alte probleme. În veacul celor mai mari realizări științifice nu este cu puțință să te lipsești de generalizări filozofice profunde; progresul uriaș al științelor naturii, prefacerile revoluționare profunde prin care trec acestea cer o strînsă colaborare între filozofie și știință. În aceste condiții, savantul cercetător al naturii trebuie să fie, după cum scria V. I. Lenin, materialist-dialectician.

De aceea nu este întimplător că un număr tot mai mare de cercetători ai naturii din țările capitaliste devin adepți conștienți ai filozofiei marxiste. Ea îi învață să se orienteze just în lumea obiectivă, să vadă în permanență caracterul material al lumii, să țină seama de dialectica naturii în cercetările lor științifice concrete.

4. Arma teoretică a proletariatului

Filozofia marxistă explică cu adevărat științific natura și societatea și, de aceea, este un instrument puternic pentru transformarea lor revoluționară.

Numai proletariatul și partidul lui sînt interesați în cunoașterea justă și în transformarea revoluționară a

lunii și, de aceea, materialismul dialectic a apărut și se dezvoltă ca armă teoretică, ideologică a proletariatului în lupta lui împotriva capitalismului, pentru socialism și comunism. Filozofia marxistă este *revoluționară* prin însăși esența ei. Nerecunoscând existența unor rînduiri sociale imuabile, a principiilor „veșnice” ale proprietății private, ea fundamentează în mod teoretic inevitabilitatea pieirii capitalismului și a victoriei orînduirii noi, socialiste, indică mijloacele și căile construirii socialismului și comunismului.

În epoca noastră, epoca unor transformări revoluționare profunde, epoca trecerii de la capitalism la comunism, însușirea filozofiei marxiste este deosebit de necesară. Ea ajută partidelor marxist-leniniste să se orienteze în condițiile foarte complexe ale epocii contemporane, să facă analiza științifică a situației existente și, în concordanță cu aceasta, să determine sarcinile cele mai importante, să caute căile cele mai eficiente de rezolvare a acestor sarcini. „Dacă la examinarea problemelor partidul politic marxist nu pornește de la dialectică și materialism, aceasta duce la apariția unilateralității și subiectivismului, la închistarea gândirii, la ruperea de practică și la pierderea capacității de a face o analiză corespunzătoare faptelor și fenomenelor, la greșeli revizioniste și dogmatice și la greșeli în politică. Folosirea materialismului dialectic în munca practică, educarea cadrelor și a maselor largi în spiritul marxism-leninismului reprezintă una din sarcinile actuale ale partidelor comuniste și muncitorești”¹.

Filozofia marxistă este o puternică armă teoretică de cunoaștere și de transformare a lumii, dar ea își poate îndeplini acest rol numai în condițiile *abordării ei creatoare, pe baza luării în considerație cu strictețe a condițiilor concret-istorice în care se manifestă legile și*

---

¹ „Declarația Consfătuirii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești din țările socialiste, care a avut loc la Moscova între 14 și 16 noiembrie 1957”, E.S.P.L.P. 1957, pag. 21.

principiile ei. A ne însuși filozofia marxistă nu înseamnă a învăța pur și simplu pe de rost tezele și concluziile ei, ci a înțelege esența ei, a învăța s-o aplicăm în practică, în rezolvarea sarcinilor concrete ale construcției comuniste.

Activitatea P.C.U.S. este un model de stăpînire și aplicare cu măiestrie a filozofiei revoluționare marxist-leniniste. Luarea riguroasă în considerație a condițiilor istorice, a raportului forțelor de clasă, priceperea de a-și schimba strategia și tactica în funcție de schimbările obiective, contopirea organică a principiilor marxism-leninismului cu practica revoluționară concretă au asigurat victoria de însemnătate istorică mondială a socialismului în U.R.S.S. și au condiționat intrarea în noua perioadă de dezvoltare, perioada construcției desfășurate a comunismului.

CAPITOLUL AL II-LEA APARIȚIA ȘI DEZVOLTAREA FILOZOFIEI MARXISTE

Filozofia marxistă a fost creată de marii conducători ai clasei muncitoare *Karl Marx* (1818—1883) și *Friedrich Engels* (1820—1895). Este oare ea numai rodul minții geniale a creatorilor ei sau este o creație a epocii, stindardul vremii? Care au fost cauzele apariției ei?

Apariția filozofiei marxiste este rezultatul necesar al dezvoltării istorice. Ea a fost determinată de anumite condiții social-economice și a avut premise științifice și filozofice determinate.

1. Condițiile și premisele apariției filozofiei marxiste

Condițiile social-economice   Către mijlocul secolului al XIX-lea, capitalismul a luat locul feudalismului într-un șir întreg de țări. Instaurarea capitalismului a determinat un mare avânt al producției, dezvoltarea furtunoasă a tehnicii, științei și culturii.

Capitalismul a dat naștere și clasei menite să nimicească orînduirea capitalistă și să înlăptuiască transformările socialiste. Această clasă este proletariatul. Exploatat de burghezie, lipsit de drepturi omenești elementare, proletariatul intră într-o luptă înverșunată

împotriva asupritorilor săi. În condițiile capitalismului, contradicțiile de clasă se ascut neobișnuit de mult, ceea ce își găsește expresia într-o serie de acțiuni directe ale proletariatului împotriva burgheziei. Se răscoală muncitorii francezi din Lyon, țesătorii silezieni din Germania, capătă o mare amploare mișcarea carlistă din Anglia. Muncitorii cer îmbunătățirea condițiilor de muncă, ridicarea salariilor, micșorarea zilei de muncă etc. Dar acțiunile lor aveau pe vremea aceea un caracter neorganizat, spontan. Muncitorii nu-și reprezentau încă limpede scopurile finale pentru care trebuie să lupte, nu cunoșteau căile și mijloacele adevărate, eficiente de luptă împotriva dușmanilor lor de clasă. Toate acestea frînau mișcarea proletară și nu-i puteau asigura succesul. A apărut astfel necesitatea acută a creării unei teorii științifice în stare să dea proletariatului posibilitatea de a cunoaște legile dezvoltării societății, de a înțelege inevitabilitatea pieirii capitalismului, rolul lui de gropar al burgheziei și de creator al orînduirii noi, socialiste.

Așadar, însăși dezvoltarea mișcării proletare a pus în fața științei sarcina de uriașă însemnătate de a crea teoria revoluționară, de a făuri pentru proletariat arma ideologică în lupta lui împotriva capitalismului, pentru socialism. Și știința, prin genialii ei reprezentanți Marx și Engels, a îndeplinit această cerință arzătoare a istoriei: a fost creat marxismul a cărui parte constitutivă și bază teoretică este filozofia marxistă, materialismul dialectic și materialismul istoric.

Premisele științifice și izvoarele teoretice	Apariția filozofiei marxiste a fost pregătită de întregul curs al dezvoltării gândirii științifice și filozofice. Științele naturii se dezvoltă extrem de rapid în secolul al XIX-lea. Ele au încetat de a mai fi științe care acumulează fapte, care studiază doar lucruri izolate și au început să devină științe teoretice care își
---	--

propun să explice faptele, să stabilească legătura dintre ele. În locul metafizicii, în științele naturii începe să triumfe ideea dialectică a unității și a dezvoltării istorice a lumii.

Prima spărtură în concepția metafizică despre natură a fost făcută de filozoful german *Kant*, care a arătat prin ipoteza lui cosmogonică că Pământul și sistemul solar nu sînt veșnice, ci sînt rezultatul unei îndelungate dezvoltări a materiei. Mai tîrziu apare geologia, care dezvăluie istoria dezvoltării scoarței terestre; se dezvoltă rapid fizica, chimia, biologia și alte științe.

În formarea și fundamentarea concepției materialist-dialectice asupra naturii au avut o însemnătate deosebită cele *trei mari descoperiri din științele naturii*: legea conservării și transformării energiei, teoria structurii celulare a organismelor vii și teoria evoluționistă a lui Darwin.

Legea conservării și transformării energiei, a cărei descoperire este rezultatul eforturilor marelui savant rus *Lomonosov*, ale omului de știință german *Meyer* și ale fizicianului englez *Joule*, este o mărturie convingătoare a unității materiale a lumii, a eternității și indestructibilității materiei și mișcării. Totodată, această lege ne arată că materia și mișcarea sînt variate din punct de vedere calitativ, și au însușirea de a se transforma dintr-o formă într-alta.

Teoria structurii celulare a țesutului viu, creată de botanistul rus *Goreaninov*, de biologul ceh *Purkinje*, de oamenii de știință germani *Schleiden* și *Schwann*, a arătat că baza oricărui organism mai mult sau mai puțin complex este un principiu material — celula. Arătînd că celula are proprietatea de a se schimba, ei au deschis calea înțelegerii juste a dezvoltării organismelor.

Marele naturalist englez *Ch. Darwin*, prin crearea teoriei evoluției, a pus capăt, așa cum remarcă *V. I. Lenin*, concepției despre speciile de plante și animale ca întâmplătoare, prin nimic legate între ele, create de dumnezeu și neschimbătoare. Darwin a demonstrat științific că organismele complexe, superioare s-au format din cele simple, inferioare, și nu din voința lui dumnezeu, ci în virtutea acțiunii legilor selecției naturale, proprii naturii însăși. El a arătat, de asemenea, că și omul este produsul naturii, rezultatul unei evoluții îndelungate a materiei vii. În acest fel a fost confirmată ideea fundamentală a dialecticii — ideea dezvoltării, a trecerii de la inferior la superior, de la simplu la complex.

Pe lângă realizările științelor naturii, în formarea concepției marxiste despre lume au avut o mare însemnătate și succesele gândirii filozofice din acea vreme. Creînd materialismul dialectic și materialismul istoric, Marx și Engels au studiat profund istoria filozofiei și au folosit tot ce a dobîndit mai bun gîndirea filozofică de-a lungul istoriei sale de veacuri. Izvorul teoretic nemijlocit al filozofiei marxiste a fost filozofia clasică germană din secolul al XIX-lea, și în primul rînd filozofia lui Hegel și Feuerbach.

În dezvoltarea lor filozofică și politică, Marx și Engels au străbătut o cale complexă. Ei nu s-au situat dintr-o dată pe pozițiile materialismului dialectic. În tinerețe, ei au fost atrași de filozofia idealistă a lui *G. Hegel* (1770—1831), care era foarte răspîndită în Germania în acea vreme. Hegel era idealist obiectiv. El considera în mod greșit că lumea este rezultatul activității, creației unei conștiințe exterioare omului, care există în mod obiectiv, și anume „ideea absolută”, „spiritul universal”. Cu toate acestea, Hegel a adus o contribuție serioasă la dezvoltarea gândirii filozofice :

a elaborat un sistem de *dialectică idealistă* ca totalitate a legilor și categoriilor logice.

Hegel a formulat legile fundamentale ale dialecticii, după care se dezvoltă ideile. El a arătat că dezvoltarea ideilor are loc nu într-un cerc închis, ci progresiv, de la formele inferioare la cele superioare, că în procesul dezvoltării are loc trecerea schimbărilor cantitative în schimbări calitative, că izvorul dezvoltării îl constituie contradicțiile. Hegel a caracterizat noțiunile fundamentale ale dialecticii (categoriile), a arătat legătura reciprocă dintre ele, transformabilitatea uneia în alta. Dialectica a fost elementul pozitiv pe care Marx și Engels l-au luat din filozofia lui Hegel și, pe care curățindu-l de pleava idealismului, l-a folosit la crearea materialismului dialectic și materialismului istoric.

Prin concepțiile lor politice, Marx și Engels erau în acea perioadă democrați-revoluționari, adică apărători ai intereselor tuturor oamenilor muncii. Criticînd aspru statul moșieresc prusac, ei au ajuns la concluzia că numai un stat al poporului poate exprima interesele majorității muncitoare.

Formarea concepției despre lume a lui Marx și Engels a fost mult influențată de materialismul lui L. Feuerbach (1804—1872). Feuerbach a fost un materialist de seamă al timpului său. Respingînd idealismul și religia, el arăta că filozofia nu trebuie să se închisteze în cadrul gîndirii pure, ea trebuie să studieze natura, omul. Natura există în afara omului, ea este „entitatea primă, primordială, nederivată”. Omul este însă o parte a naturii, produsul dezvoltării ei îndelungate. După părerea lui Feuerbach, conștiința nu precede naturii, ci o reflectă doar, o cunoaște. Materia, natura este cognoscibilă, ea este accesibilă omului, este percepută de toate organele lui de simț.

Ideile materialiste cuprinse în filozofia lui Feuerbach i-au ajutat pe Marx și Engels să se elibereze de

idealismul hegelian și au fost folosite de ei la crearea materialismului dialectic și materialismului istoric. Dar, folosind filozofia lui Feuerbach, întemeietorii marxismului erau nesatisfăcuți de caracterul ei contemplativ, de ruptura ei de viață și de lupta de eliberare a poporului. Marx și Engels erau ferm convinși că sarcinile filozofice și sociale cele mai importante nu trebuie rezolvate în liniștea cabinetelor de studiu, ci în practică, în lupta revoluționară, politică.

Participarea la lupta social-politică de partea oamenilor muncii, studiul profund al științelor naturii, al filozofiei, al istoriei i-au convins pe Marx și Engels de inconsistența idealismului și au determinat trecerea lor hotărîtă pe pozițiile clasei muncitoare. Din punct de vedere filozofic, această trecere a însemnat crearea unei filozofii calitativ noi — materialismul dialectic și materialismul istoric.

Creîndu-și filozofia, Marx și Engels au folosit dialectica lui Hegel și materialismul lui Feuerbach, pe care le-au prelucrat în mod critic, le-au eliberat de tot felul de sedimente antiștiințifice, le-au îmbogățit cu uriașa experiență a luptei revoluționare a clasei muncitoare, cu cele mai noi realizări ale științelor naturii.

Creînd materialismul dialectic și materialismul istoric, Marx și Engels au înfăptuit o uriașă revoluție, o cotitură istorică în filozofie.

2. În ce constă esența revoluției înfăptuite de marxism în filozofie

A lămuri esența revoluției înfăptuite de marxism în filozofie înseamnă a stabili ce au adus *nou* în filozofie Marx și Engels, a arăta deosebiri *calitative* dintre filozofia marxistă și toate celelalte sisteme filozofice care au premers-o.

În ce constă noutatea principială a filozofiei marxiste ?

În primul rînd, în aceea că ea se deosebește de sistemele filozofice ale trecutului prin *natura sa de clasă, prin rolul ei în viața socială.*

Pînă la Marx, filozofii, cu rare excepții, erau în slujba exploatatorilor și, de aceea, nu-și propuneau drept scop să transforme lumea în interesul omului muncitor.

Cu filozofia marxistă lucrurile stau altfel. Ea nu slujește o mină de exploatatori, ci exprimă interesele celei mai înaintate clase, proletariatul, interesele milioanelor de oameni ai muncii, adevărații făuritori ai istoriei. Intemeietorii ei, Marx și Engels, n-au fost numai făuritorii noii filozofii, ci și *conducătorii mișcării revoluționare în creștere a proletariatului.* Ei au arătat că singura cale de eliberare a oamenilor muncii trece prin revoluția socialistă și dictatura proletariatului. Marx și Engels au pus gîndirea lor genială, marea energie creatoare și strălucirile lor capacități organizatorice în slujba nobilei cauze a eliberării oamenilor muncii de exploatare, în slujba cauzei afirmării socialismului.

Situîndu-se pe pozițiile clasei asuprite, pe pozițiile proletariatului, Marx și Engels au făurit o filozofie care a devenit arma lui spirituală în lupta împotriva capitalismului, a devenit un mijloc puternic de transformare a realității. Rolul filozofiei în dezvoltarea socială a crescut nemăsurat de mult. Punînd stăpînire pe mase, ea s-a transformat într-o mare forță materială. „Filozofii n-au făcut decît să *interpreteze* lumea în diferite moduri ; important este însă de a o *schimba*”, așa caracterizează Marx această importantă particularitate a materialismului dialectic și materialismului istoric. Forța filozofiei marxiste stă în legătura ei organică cu practica, în slujirea cauzei luptei clasei muncitoare împotriva capitalismului, pentru socialism și comunism.

Cea mai importantă expresie a cotiturii revoluționare înfăptuite de marxism în filozofie este *realizarea unității organice dintre materialism și dialectică*.

Istoria filozofiei arată că atât dialectica cât și materialismul au apărut cu mult timp înainte de apariția marxismului, dar că neajunsul vechii filozofii a constat în aceea că materialismul și dialectica erau cel mai adesea rupte unul de altul. Hegel a fost dialectician, dar nu și materialist; Feuerbach a fost materialist, dar nu și dialectician. Numai Marx și Engels au reușit să lichideze ruptura dintre dialectică și materialism și să realizeze unirea lor organică într-o singură concepție despre lume, materialist-dialectică. În aceasta constă una dintre cele mai importante particularități ale filozofiei marxiste, care o deosebesc în mod calitativ de sistemele filozofice anterioare.

Apariția marxismului a însemnat *o mare revoluție și în concepțiile despre societate*.

Până la Marx, filozofii înțelegeau dezvoltarea socială în mod idealist: ei vedeau forțele motrice ale acestei dezvoltări numai în ideile oamenilor, în conștiința lor. Marx și Engels au opus concepțiilor idealiste interpretarea materialistă a istoriei. Ei au pus pentru prima oară și au rezolvat în mod just problema fundamentală a filozofiei, problema raportului dintre gândire și existență, cu aplicare la societate. Ei au demonstrat fără putință de tăgadă că nu conștiința oamenilor determină existența lor, ci, dimpotrivă, existența socială, și în primul rînd producția bunurilor materiale, determină conștiința socială, că dezvoltarea societății nu depinde de ideile, dorințele și intențiile oamenilor, ci de cauze de ordin material. În consecință, istoria societății a încetat să mai fie înțeleasă ca o îngrămădire haotică de fenomene, ci ca un proces firesc, necesar, de înlocuire a unor moduri de producție inferioare prin altele superioare; s-a dovedit că această înlocuire nu are loc

în mod întâmplător, ci după legi obiective, independente de voința și conștiința omului.

Partinitatea
filozofiei marxiste

Filozofii burghezi afirmă adesea că filozofia lor este „fără partid”, că ea ar exprima interesele tuturor oamenilor, indiferent de apartenența lor de clasă. Cum se explică însă că aceiași filozofi, în timpul conflictelor sociale, sînt întotdeauna de partea capitaliștilor, apără proprietatea privată, justifică exploatarea, războaiele? Asigurările filozofilor burghezi că ei nu se situează pe poziții de clasă nu au nici o valoare, iar masca nepartinității le este necesară tocmai pentru a camufla caracterul partinic, de clasă al filozofiei lor, faptul că ei slujesc cu zel interesele sacului cu bani.

Spre deosebire de ideologia burgheziei, întemeietorii marxism-leninismului au proclamat deschis principiul partinității filozofiei. Acest principiu caracterizează legătura indisolubilă dintre filozofie și politică, dintre filozofie și interesele unor anumite clase sociale și partide. Filozofia este creația unei epoci concrete, a unei anumite clase și, de aceea, ea exprimă întotdeauna cerințele acelei epoci, apără interesele acelei clase. Partinitatea filozofiei înseamnă tocmai slujirea unor anumite forțe sociale.

Filozofia marxistă a apărut ca armă spirituală a clasei muncitoare în lupta ei împotriva burgheziei. În slujirea plină de abnegație a clasei muncitoare, a poporului muncitor, în intransigența față de burghezia reacționară constă, în primul rînd, partinitatea ei proletară. Principiul partinității filozofiei cere, după cum scria Lenin, ca filozofii marxisti „...să-și desfășoare linia lor proprie și să lupte împotriva întregii linii a forțelor și a claselor adverse”¹.

A fi partinic în filozofie înseamnă a te situa pe o anumită poziție în lupta dintre materialism și idealism.

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 14, Editura politică, 1959, pag. 336.

luptă care se duce în istoria gândirii filozofice de peste două mii de ani. În prezent, această luptă nu numai că nu a încetat, ci s-a intensificat și mai mult și își găsește expresie în lupta îndârjită dintre materialismul dialectic și filozofia idealistă a burgheziei reacționare. Partinitatea filozofiei marxist-leniniste cere ca în această luptă să stăm ferm pe poziții consecvent materialiste, să apărăm și să dezvoltăm multilateral materialismul dialectic și materialismul istoric, să luptăm neobosit împotriva ideologiei dușmane marxismului, împotriva tuturor manifestărilor de idealism și de clericalism. Această cerință a devenit deosebit de actuală în zilele noastre, când în lume are loc lupta neîmpăcată dintre cele două ideologii: cea socialistă și cea burgheză, când în lupta împotriva filozofiei marxiste burghezia folosește cele mai rafinate forme de idealism și de clericalism. În prezent este mai necesară ca oricând principialitatea și vigilența, cea mai riguroasă partinitate a filozofiei.

Revizioniștii contemporani, pășind pe urmele ideologilor burghezi, denaturează esența principiului marxist-leninist al partinității filozofiei, afirmă că partinitatea și caracterul științific, obiectivitatea ar fi incompatibile. Cu acest prilej, ei prezintă ideologia burgheziei ca fiind „deasupra claselor” și, deci, singura științifică. Ei cer să se renunțe la lupta împotriva acestei ideologii, întrucât ea ar conține cunoștințe general-umane folositoare și necesare tuturor claselor societății.

În realitate, burghezia falsifică continuu legile dezvoltării societății pentru a eterniza capitalismul condamnat de istorie la piere. Proletariatul este însă acela care transformă lumea, și pentru aceasta are nevoie de cunoașterea legilor obiective. El este pentru știință, căci numai concepția științifică despre lume poate sluji drept călăuză sigură în acțiune.

Scopul final al proletariatului este victoria comunismului. Totodată, mersul spre comunism formează conținutul obiectiv al dezvoltării societății contemporane. Prin urmare, mersul obiectiv al istoriei și interesele de clasă ale proletariatului coincid în întregime. *Iată pentru ce îmbinarea apărării consecvente a intereselor proletariatului cu obiectivitatea științifică este una din cele mai importante particularități ale partinătății filozofiei marxist-leniniste.*

3. Caracterul creator al filozofiei marxist-leniniste

Filozofia marxistă nu este o colecție de principii neschimbătoare, încremenite, crezute pe cuvânt, ci o știință *creatoare, care se dezvoltă*. Ea nu stă pe loc, ci merge înainte, în pas cu viața în continuă schimbare, se îmbogățește zi de zi cu cele mai noi realizări ale practicii social-istorice și ale științelor naturii.

Filozofia marxistă a apărut în condițiile capitalismului ascendent, când dezvoltarea socială se desfășura relativ lent și liniștit. La sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, condițiile istorice s-au schimbat în mod radical. Capitalismul a intrat în ultimul său stadiu, imperialismul. Contradicțiile economice și politice ale capitalismului au ajuns în imperialism la o ascuțime fără precedent. Epoca dezvoltării relativ pașnice a fost înlocuită printr-o perioadă de furtuni sociale și transformări revoluționare.

Această epocă de transformare radicală a relațiilor sociale a coincis în timp cu revoluția din științele naturii. Descoperirea electronului, a fenomenului radioactivității și alte realizări dintre cele mai de seamă ale științei au dus la răsturnarea vechilor reprezentări metafizice cu privire la materie și la proprietățile ei.

Era absolut firesc ca noile împrejurări să ceară dezvoltarea creatoare a filozofiei marxiste. Trebuia generalizată noua experiență a luptei revoluționare a proletariatului, trebuiau sintetizate noile realizări ale științelor naturii. Acest lucru era cu atât mai important cu cât în noile condiții și-au întetit activitatea forțele ostile marxismului, îndreptându-și atacurile în mod deosebit asupra concepției despre lume a clasei muncitoare, asupra materialismului dialectic și materialismului istoric.

La sfârșitul secolului al XIX-lea, centrul mișcării muncitorești internaționale a început să se deplaseze în Rusia, unde se maturizau premisele revoluției socialiste. Rusia a devenit patria leninismului. *Leninismul este marxismul noii epoci istorice — epoca imperialismului și a revoluțiilor proletare, a trecerii de la capitalism la socialism și a construirii societății comuniste.* De aceea nu este întâmplător că dezvoltarea creatoare continuă a filozofiei marxiste este indisolubil legată de numele marelui conducător al proletariatului rus și internațional *Vladimir Ilici Lenin* (1870—1924). Activitatea lui Lenin în domeniul filozofiei este atât de importantă, vastă și multilaterală, încît reprezintă o întreagă etapă, o epocă în istoria gândirii filozofice.

Etapa leninistă
în dezvoltarea
filozofiei

Din punct de vedere cronologic, etapa leninistă de dezvoltare a filozofiei cuprinde perioada de la sfârșitul secolului al XIX-lea pînă în zilele noastre.

Meritul istoric al lui V. I. Lenin constă în faptul că el a apărat și a dezvoltat materialismul dialectic și materialismul istoric în noile condiții istorice. Activitatea teoretică a lui Lenin a fost nemijlocit legată de lupta revoluționară a proletariatului, de practica construcției socialiste în U.R.S.S. Lenin a îmbogățit filozofia marxistă și, totodată, a condus înlăptuirea principiilor ei în practică. El a creat partidul comunist, partid de tip nou, revoluționar. Sub conducerea acestui partid,

muncitorii și țărani din Rusia au zdrobit capitalismul și au creat primul stat socialist din lume. Lenin a elaborat planul construirii comunismului și pînă în ultimele sale zile a stat în fruntea partidului și poporului, care dădeau viață acestui plan.

Noua etapă istorică a pus în fața clasei muncitoare și a partidului ei marxist sarcina transformării revoluționare a societății, a desființării capitalismului și a construirii socialismului. Iată pentru ce V. I. Lenin a acordat o atenție deosebit de mare analizei legilor dezvoltării sociale și, în primul rînd, lămuririi esenței imperialismului. Ținînd seama de schimbarea condițiilor istorice, Lenin a dezvoltat teoria marxistă a revoluției socialiste. El a arătat că în noile condiții teza lui Marx că revoluția socialistă poate învinge numai concomitent în principalele țări capitaliste s-a învechit. Bazîndu-se pe legile imperialismului, descoperite de el, Lenin a fundamentat posibilitatea reală a victoriei socialismului la început în cîteva țări sau chiar într-o singură țară. Teoria leninistă a revoluției socialiste a exercitat o uriașă influență asupra dezvoltării sociale ulterioare.

Lenin a îmbogățit și teoria marxistă a claselor și a luptei de clasă, a dictaturii proletariatului și a formelor ei, a rolului maselor populare în istorie, a rolului conducător al partidului clasei muncitoare, a rolului ideilor înaintate etc.

V. I. Lenin a adus o mare contribuție la elaborarea problemelor dialecticii. În lupta împotriva metafizicilor de tot soiul, el a apărut și a dezvoltat învățătura marxistă despre legile și categoriile dialecticii materialiste. El a acordat o atenție deosebită legii unității și luptei contrariilor — nucleul dialecticii.

V.I.Lenin a dezvoltat teoria materialist-dialectică a cunoașterii. El a analizat profund și sub toate aspectele esența crizei din științele naturii, care s-a produs la hotarul dintre secolul al XIX-lea și secolul al XX-lea

în legătură cu cele mai noi descoperiri științifice, a arătat că această criză poate fi învinsă numai pe baza principiilor dialecticii materialiste.

V. I. Lenin a luptat în mod consecvent împotriva ideologiei burgheze, împotriva revizionismului și dogmatismului. Dezvăluind trăsăturile esențiale ale revizionismului și dogmatismului, indicând tendințele dezvoltării lor, el i-a înarmat pe marxiști în lupta împotriva revizionistilor și dogmaticilor contemporani. (În capitolele respective ale manualului, contribuția lui V.I.Lenin la filozofia marxistă va fi analizată mai amănunțit.)

După V. I. Lenin, filozofia marxistă a fost și este dezvoltată de tovarășii lui de luptă și de idei și de discipolii lui, militanți de seamă ai Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și ai partidelor comuniste și muncitorești frățești.

O contribuție însemnată la dezvoltarea filozofiei marxist-leniniste o constituie hotărârile congreselor, conferințelor și plenarelor C.C. al P.C.U.S. și ale celorlalte partide marxist-leniniste. Dezvoltând filozofia marxist-leninistă, aceste documente sînt o mărturie a aplicării cu măiestrie a tezelor și concluziilor ei la analiza situației istorice, în practica concretă a luptei revoluționare, a construirii socialismului și comunismului.

Deosebit de importantă este contribuția adusă de Congreșele al XX-lea, al XXI-lea și al XXII-lea ale P.C.U.S. la dezvoltarea teoriei marxist-leniniste. Hotărârile și materialele congreselor, cuvîntările lui N. S. Hrușciiov se caracterizează printr-o elaborare creatoare a celor mai actuale probleme ale construirii comunismului și ale mișcării internaționale de eliberare. Sînt rezolvate în mod creator probleme teoretice dintre cele mai importante, ca: dictatura proletariatului în condițiile actuale; legile transformării socialismului în comunism; căile creării bazei tehnice-materiale a co-

munismului; formarea relațiilor sociale comuniste și educarea omului nou; diversitatea formelor de trecere de la capitalism la socialism; trecerea mai mult sau mai puțin în același timp a țărilor socialiste la comunism; posibilitatea de a preîntîmpina un război mondial în epoca noastră; caracterul epocii contemporane și altele.

Uriașa activitate teoretică a P.C.U.S. este cel mai bine întruchipată în noul lui Program, adoptat de Congresul al XXII-lea al partidului, care reprezintă *Programul concret științific fundamental de construire a comunismului*. Programul P.C.U.S., acest remarcabil document teoretic și politic al epocii contemporane, marchează o nouă etapă în dezvoltarea teoriei revoluționare a lui Marx, Engels, Lenin. El generalizează în mod creator practica construirii socialismului, ține seama de experiența mișcării revoluționare din întreaga lume și, exprimînd gîndirea colectivă a partidului, determină principalele sarcini și principalele etape ale construcției comuniste.

Filozofia marxist-leninistă se dezvoltă în luptă înversunată cu ideologia burgheză reacționară, în luptă cu idealismul și clericalismul. Istoria de veacuri a filozofiei nu a anulat împărțirea filozofilor în cele două tabere opuse — materialişti și idealişti. Lupta dintre aceste două orientări este și astăzi reflectarea luptei dintre forțele de clasă progresiste și cele reacționare.

Fiind concepția despre lume a proletariatului revoluționar și a tuturor oamenilor muncii, filozofia materialistă marxist-leninistă este o armă de temut în lupta împotriva reacțiunii imperialiste, pentru socialism și progres. Ei i se opune filozofia idealistă a burgheziei imperialiste reacționare, care și-a trăit traiul. Rolul reacționar pe care-l joacă această filozofie este de a apăra putreda orînduire burgheză, de a ține milioanele de oameni ai muncii în mreaja idealismului, de a „com-

bate" marxism-leninismul și de a nu admite influența ideilor materialismului și comunismului științific asupra păturilor largi ale poporului.

În filozofia burgheză contemporană găsim multe curente și școli, dar deosebiriile dintre acestea sînt necesitare. În ceea ce au principal — esența lor idealistă și slujirea reacțiunii imperialiste — ele sînt toate la fel. Unele dintre aceste curente propagă fățiș idealismul, misticismul, ura față de știință. Altele procedează cu mai mult rafinament, încearcă să folosească în acest scop ultimele realizări ale științei, să se adapteze la cerințele vieții sociale. Un al treilea grup încearcă fățiș să renască scolastica medievală și să fundamenteze dogmele religiei.

Dar, oricît s-ar strădui ideologii burgheziei contemporane, ei nu vor reuși să infirme teoria marxist-leninistă. Istoria demonstrează tot mai convingător triumful marxism-leninismului, al filozofiei lui materialist-dialectice.

Filozofia marxistă este de pe acum concepția dominantă despre lume în țările socialismului, în care trăiesc peste un miliard de oameni. Materialismul dialectic cucerește treptat mintea și inimile oamenilor din țările capitaliste. Un număr tot mai mare de oameni cinstiți din întreaga lume se conving de netemeinicia idealismului, de incompatibilitatea lui cu progresul vieții sociale și cu dezvoltarea științei și trec pe pozițiile materialismului dialectic. În această privință este deosebit de semnificativă evoluția cunoscutului filozof japonez lanaghida Kendziuro, care, după ani îndelungați de îndoieli și căutări, a trecut — sub influența vieții — de la idealismul pe care l-a împărtășit zece de ani la materialismul dialectic.

Materialismul dialectic cucerește un loc tot mai trainic în științele contemporane ale naturii. Fiind dominant în rîndurile cercetătorilor naturii din țările so-

cialismului, el a dobândit un mare număr de adepți printre oamenii de știință din țările capitaliste. Pe pozițiile materialismului dialectic s-au situat marele savant francez F. Joliot-Curie (decedat nu de mult), savantul englez J. Bernal și alții. Mulți alți cercetători ai naturii se eliberează treptat de iluziile idealiste.

Epoca noastră este epoca triumfului materialismului, epoca crizei profunde și declinului idealismului, și, deși idealismul mai luptă încă cu desperare împotriva filozofiei materialiste, rezultatul acestei lupte este neîndoielnic: viitorul aparține concepției științifice, marxist-leniniste despre lume.

PARTEA I
MATERIALISMUL DIALECTIC

Capitolele III—VIII

MATERIA ȘI FORMELE EI DE EXISTENȚĂ

MATERIA ȘI CONȘTIINȚA

DIALECTICA MARXISTĂ — INVĂȚĂTURA DESPRE
DEZVOLTARE ȘI DESPRE CONEXIUNEA UNIVERSALĂ
LEGILE FUNDAMENTALE ALE DIALECTICII MATERIALISTE

CATEGORIILE DIALECTICII MATERIALISTE

TEORIA CUNOAȘTERII A MATERIALISMULUI DIALECTIC

CAPITOLUL AL III-LEA

MATERIA ȘI FORMELE EI DE EXISTENȚĂ

Din capitolele precedente știm că principalul în obiectul materialismului dialectic este rezolvarea problemei fundamentale a filozofiei — problema raportului dintre materie și conștiință. Să analizăm acum mai amănunțit *ce este materia și care sînt formele ei de existență*.

1. Ce este materia

Omul este înconjurat de o mulțime infinită de corpuri dintre cele mai diferite. Unele dintre ele sînt corpuri ale naturii anorganice — de la particulele extrem de mici ale atomului pînă la imensele corpuri cosmice; altele sînt organisme vii — de la cele mai simple (protozoare) pînă la cele mai complexe. Unele dintre ele se află alături de noi: trăim printre ele, simțim în permanență prezența lor, în timp ce altele sînt despărțite de noi prin distanțe extrem de mari. Pe unele dintre ele le vedem cu ochiul liber, altele nu pot fi observate decît cu ajutorul unor aparate și instalații extrem de complicate. Aceste corpuri au cele mai felurite însușiri, calități, particularități.

Uimit de diversitatea lumii, omul și-a pus demult întrebarea dacă corpurile ce-l înconjură nu au cumva toate un fundament comun, însușiri asemănătoare.

Treptat, experiența de viață a omului, dezvoltarea științei și practicii l-au convins că, oricât s-ar deosebi între ele obiectele și fenomenele, oricât de variate ar fi proprietățile lor, toate aceste obiecte și fenomene sînt materiale, adică există în afara conștiinței și independent de ea. Astfel, științele naturii au dovedit în mod neîndoielnic că Pămîntul a existat cu multe milioane de ani înainte de apariția omului și, în general, a ființelor vii. Aceasta înseamnă că materia, natura sînt obiective, independente de om, de conștiința lui, că însăși conștiința nu este decît un produs al evoluției îndelungate a lumii materiale.

Noțiunea sau categoria filozofică de materie exprimă tocmai proprietatea comună a obiectelor și a fenomenelor de a fi o realitate obiectivă, de a exista în afara conștiinței noastre și de a fi reflectată de ea.

Recunoașterea obiectivității lumii înconjurătoare, precum și a capacității rațiunii omenești de a cunoaște această lume constituie principiile de bază ale concepției materialist-dialectice despre lume. Aceasta înseamnă că noțiunea de materie este tocmai categoria centrală, cea mai importantă în materialismul dialectic.

Categoria de materie este o noțiune extrem de largă : ea cuprinde nu numai un anumit obiect sau proces, o anumită grupă de obiecte și fenomene, ci *întreaga* realitate obiectivă. Făcînd abstracție de particularitățile, proprietățile, laturile respective ale diferitelor obiecte, de legăturile și interacțiunile lor concrete, ea exprimă *generalul, principalul* din toate aceste obiecte — *obiectivitatea*, adică independența existenței lor de conștiința omului.

Noțiunea de materie nu dă numai reprezentarea despre însușirile generale ale lumii obiective ca atare, ci este și *cea mai importantă categorie a cunoașterii*. Indicînd capacitatea omului de a cunoaște lumea, izvorul cunoștințelor noastre, ea reprezintă și baza pentru

rezolvarea celor mai importante probleme ale teoriei materialist-dialectice a cunoașterii.

Însemnătatea noțiunii de materie este mare și pentru alte științe, în speță pentru științele naturii. Orice știință s-ar transforma într-un joc lipsit de conținut al rațiunii omului dacă nu ar studia diferitele laturi ale realității obiective.

Definiția cu adevărat științifică, multilaterală a materiei a fost dată de V. I. Lenin în cartea „Materialism și empiriocriticism”. „Materia — scria el — e categoria filozofică care desemnează realitatea obiectivă, dată omului prin senzațiile lui, copiată, fotografiată, oglindită de senzațiile noastre și existentă independent de ele”¹.

Importanța definiției materiei dată de Lenin este excepțională. Generalizând experiența de veacuri a omenirii, ea îi înarmează pe oameni cu înțelegerea justă a lumii înconjurătoare, îi învață că atit în activitatea practică cit și în procesul cunoașterii trebuie să pornească de la realitate, de la condițiile materiale obiective, și nu de la propriile lor idei subiective. Afirmînd posibilitatea de cunoaștere a lumii, ea deschide în fața minții omenesți perspective nemărginite, stimulează gîndirea, îl ajută pe om să pătrundă în tainele profunde ale lumii.

Definiția materiei dată de Lenin exprimă opoziția radicală a materialismului dialectic față de idealism, de agnosticism și religie. Ea are o semnificație ateistă profundă, zdruncinînd din temelie născocirea religioasă despre dumnezeu ca creator al lumii. Într-adevăr, dacă materia este factorul prim și este eternă, ea nu poate fi creată sau distrusă, ea este cauza finală internă a tot ce există. În lume, unde materia este cauza primordială, baza a tot ce există, nu mai rămîne loc nici pentru dumnezeu, nici pentru alte forte supranaturale.

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 14, Editura politică, 1959, pag. 120.

Tocmai de aceea idealistii și teologii au fost întotdeauna adversari înverșunați ai recunoașterii noțiunii de materie. Cu „desființarea” noțiunii de materie s-au ocupat idealistii din trecut, de la Platon pînă la Berkeley. Machiștii¹ au întreprins o adevărată cruciadă împotriva acestei noțiuni. Pe urmele lor calcă astăzi numeroși reprezentanți ai filozofiei burgheze idealiste și ai revizionismului. Scopul nenumăratelor atacuri împotriva noțiunii de materie este de a submina categoria fundamentală a materialismului, de a o izgoni din filozofie și din știință, deschizînd în felul acesta drum liber credinței, idealismului și agnosticismului.

Aceste atacuri sînt însă cu totul lipsite de temei. Dezvoltarea științei, întreaga activitate practică a omnirii arată în mod convingător că materia, ca realitate obiectivă, există cu adevărat, că ea este infinită și eternă. Toate lucrurile, obiectele, procesele sînt manifestări, forme ale materiei în mișcare. De aceea și lumea care ne înconjură este o *lume materială unică*, dar aspectele, formele materiei sînt variate, după cum ne convingem și din experiența personală și prin realizările științei. Aceasta înseamnă că lumea materială este o *unitate a diversității*. În lumea materială, nici un lucru, fie el oricît de mic, nu poate să apară din nimic și nici să dispară fără urmă. Pieirea unui lucru dă naștere altuia, iar acesta unui al treilea și așa mai departe, fără sfîrșit. Lucrurile concrete se schimbă, se transformă unul în altul, însă în acest proces materia ca atare nu dispare și nici nu apare ca ceva nou.

---

¹ Machiștii sînt reprezentanții unui curent idealist din filozofia de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea care și trag numele de la filozoful austriac E. Mach. Critica profundă și multilaterală a machismului a fost făcută de Lenin în cartea „Materialism și empiriocriticism”, apărută în 1909.

**Noțiunea de materie
și tabloul
naturalist-științific
al lumii**

Noțiunea filozofică de materie trebuie deosebită de *tabloul naturalist-științific al lumii*, de acele concepții *despre structura, siarea și proprie-*

tățile formelor concrete ale materiei care sînt elaborate în procesul dezvoltării științelor naturii. Aceste concepții se schimbă neconținut, se dezvoltă și uneori suferă prefaceri radicale, ceea ce nu zdruncină însă adevărul interpretării filozofice a materiei, ca realitate obiectivă existentă în afara conștiinței noastre.

Încercînd să „infirmă” materialismul, idealistii confundă intenționat noțiunea filozofică a materiei cu concepțiile și reprezentările științelor naturii despre *structura* corpurilor materiale concrete. Modificarea acestor reprezentări, renunțarea la unele vechi și înlocuirea lor cu altele noi, mai precise și mai perfecte, este înfățișată de idealisti drept „dispariție” a materiei, drept „faliment” al materialismului.

De pildă, timp de multe secole, materialistii metafizicieni au identificat materia cu atomul, pe care îl considerau ca impenetrabil și indivizibil. Iată însă că la sfîrșitul secolului al XIX-lea a fost descoperit electronul, o minusculă parte componentă a atomului, iar mai tirziu și alte particule ; în felul acesta, atomul, care timp de secole fusese considerat drept cărămida, elementul constitutiv ultim, indivizibil al edificiului lumii, a apărut ca un fenomen extrem de complex. Proprietățile electronului s-au dovedit a fi cu totul diferite de proprietățile atomului. Acest fapt i-a derutat pe filozofii care gîndeau în chip metafizic, iar filozofilor idealisti, care speculau dificultățile apărute, le-a dat prilej să vorbească despre „dematerializarea” atomului, despre „dispariția” materiei.

În lucrarea „Materialism și empiriocriticism”, V. I. Lenin a demonstrat întreaga netemeinicie a acestor afirmații. El a arătat că în urma noilor descoperiri ale științelor naturii dispărea nu materia, ci doar limita pînă la

care *am cunoscut* pînă atunci materia. Ieri, limita cunoștințelor noastre era atomul, astăzi — electronul, iar mîine va dispărea și această limită. Cunoașterea noastră pătrunde în profunzimea materiei, descoperind mereu alte proprietăți ale acesteia, pune în evidență noi formații materiale, mai profunde și mai fine. O asemenea formă a materiei este tocmai electronul, descoperit la timpul său. Lenin a formulat ideea genială despre caracterul inepuizabil al electronului, despre infinitatea materiei în profunzime, despre caracterul nelimitat al cunoașterii. „Electronul este tot atît de *inepuizabil* ca și atomul, natura este infinită...”¹, a afirmat Lenin, generalizînd cele mai noi descoperiri ale științei.

Ideile lui Lenin despre diversitatea calitativă a materiei, despre caracterul inepuizabil al structurii și proprietăților ei și-au găsit o strălucită confirmare în realizările științei contemporane, și în primul rînd ale fizicii.

Una dintre cele mai cunoscute forme de materie pentru fizica modernă este *substanța*. Tot ce are masă mecanică sau, cum se spune în fizică, masă de repaus este substanță. Substanțiale sînt toate corpurile vizibile sau, cum se mai numesc ele, corpuri macroscopice care îl înconjură pe om. Aceste corpuri sînt alcătuite din molecule, moleculele sînt formate din atomi. Corpurile, moleculele și atomii sînt excepțional de variate. Dar prin aceasta nu se epuizează diversitatea calitativă a substanței. Atomii înșiși au o structură complexă. Ei sînt formați din așa-numitele particule elementare — protoni și neutroni, care alcătuiesc nucleul, și electronii, care se mișcă în jurul nucleului cu o viteză uriașă. Particulele „elementare” enumerate, ca și altele cunoscute în știință (mezonii, hiperonii, neutronii etc.), sînt cele mai mici dintre particulele substanței cunoscute astăzi. Ele se numesc „elementare”, adică cele mai simple, pentru că

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 14, Ediția politică, 1959, pag. 256.

deocamdată nu s-a reușit să fie descompuse în formațiuni materiale mai mici. Nu încap, totuși, îndoială că și ele, asemenea atomului, au o structură complexă. Este caracteristic că particulele „elementare” există nu numai în constituția atomului și a nucleelor, ci și în stare liberă. O mulțime dintre aceste particule se află, de pildă, în radiația cosmică.

În ultimii ani au fost descoperite așa-numitele anti-particule (pozitronul, antiprotonul și altele), care se deosebesc de particulele existente ale substanței (electron, proton) prin semnul contrar al sarcinii electrice.

Cînd V. I. Lenin a elaborat lucrarea „Materialism și empiriocriticism” se cunoștea o singură particulă „elementară” — electronul. În prezent se cunosc peste 30 de particule „elementare”; acestea sînt extrem de variate și mobile, capabile să se transforme unele în altele. Fizica a descoperit nu numai un număr mare de particule care alcătuiesc atomul, dar, totodată, stabilind diversitatea proprietăților acestor particule, a arătat, de asemenea, că ele sînt inepuizabile, la fel ca atomul. Electronul, de pildă, nu mai poate fi imaginat astăzi sub forma unei bile invariabile. El posedă proprietatea discontinuității (caracter limitat în spațiu) și a continuității (caracter nelimitat în spațiu), sau proprietăți de particulă și de undă; de asemenea, el posedă o anumită masă, sarcină electrică, moment magnetic etc. Celelalte particule „elementare” au proprietăți tot atît de numeroase.

O altă formă principală dintre cele cunoscute în știința contemporană este *cîmpul*. Cîmpul fizic este o formație materială care leagă corpurile între ele, care transmite acțiunile de la un corp la altul. Încă în secolul al XIX-lea erau cunoscute cîmpul de gravitație și cîmpul electromagnetic (o varietate a acestuia este lumina). Elementele, particulele cîmpului electromagnetic sînt fotonii. Fotonii se deosebesc de particulele de substanță. Ei nu au masa de repaus caracteristică pentru

aceștia din urmă. În afară de aceasta, în vid ei se mișcă întotdeauna cu o viteză constantă — 300 000 km pe secundă, în timp ce viteza de mișcare a particulelor substanței poate diferi foarte mult, dar nu mai mult decât viteza de mișcare a fotonilor.

În afară de câmpul de gravitație și de cel electromagnetic, există câmpul nuclear, mezonice și electropozitronic. Fiecăruia dintre ele îi corespund anumite particule ale căror proprietăți nu sînt identice cu proprietățile fotonului.

Așadar, și substanța și câmpul, prin structura și prin proprietățile lor, sînt variate și inepuizabile.

Hotarele dintre substanță și câmp apar distinct numai în lumea microscopică, vizibilă. În domeniul microproceselor însă, aceste hotare sînt relative. Unele particule ale substanței (de pildă mezonii) sînt în același timp și particule (cuante) ale câmpului corespunzător. Substanța și câmpul sînt indisolubil legate, sînt în interacțiune, iar în anumite condiții sînt capabile să se transforme una în alta. Astfel, două particule de substanță (electronul și pozitronul), în anumite condiții, pot să se transforme în fotoni — particule ale câmpului electromagnetic. Înfăptuirea în practică a acestui experiment a fost cea mai mare realizare a fizicii, care demonstrează încă o dată unitatea materială a lumii, variabilitatea și mobilitatea ei.

O importantă contribuție la teoria despre structura materiei este cercetarea unor particule mai mari decât moleculele obișnuite, a așa-numiților compuși chimici macromoleculari sau polimeri înalți (cauciucul, proteinele, celuloza, amidonul și altele). Particularitatea caracteristică a acestor compuși constă în faptul că ei sînt formați prin repetarea multiplă a unor grupe identice de atomi, legate în lanțuri sau alte formații mai complexe.

O dată cu descoperirea polimerilor înalți, rațiunea omului a pătruns într-un domeniu al realității care se

află la hotarul dintre micro și macrocosmos. Întrucît mulți dintre compuşii polimerilor înalți, în special proteinele, servesc ca material pentru formarea elementului viu, cunoaşterea lor reprezintă un pas important spre lămurirea esenţei fenomenelor vieţii, spre stăpînirea și dirijarea proceselor vieţii.

Aşadar, toate realizările fizicii moderne, chimiei și ale altor științe confirmă în mod strălucit tezele materialismului dialectic despre caracterul obiectiv al materiei, despre unitatea și diversitatea lumii, despre caracterul infinit al materiei, despre caracterul nemărginit al cunoaşterii omenești. Trebuie, totuși, să observăm că în fiecare știință, cu toate realizările ei uriașe, există și anumite dificultăți, probleme nerezolvate. Acestea sînt folosite de către adversarii cunoaşterii științifice. Clericii, de pildă, declarînd că știința nu este capabilă să înfrîngă aceste dificultăți, îndeamnă să se renunțe la metodele științifice de cercetare și să se recurgă la Dumnezeu, la credință. Numa credința, „uniunea omului cu Dumnezeu” este în stare, după părerea lor, să dezvăluie adevărul iablou al lumii.

Dificultățile științei sînt speculate și de filozofii burghezi, și de unii fizicieni idealști în scopul „infirmării” materialismului. Astfel, folosind faptul că particulele „elementare” nu pot fi observate direct, ei declară că aceste particule nu sînt corpuri materiale, ci doar structuri logice (mentale). Acest punct de vedere este susținut, de pildă, de cunoscutul filozof englez B. Russell.

În realitate însă, particulele care alcătuiesc atomul sînt tot atît de materiale și tot atît de obiective ca și atomul însuși, ca și moleculele formate din atomi, ca și corpurile formate din molecule. Toate acestea nu sînt decît elemente ale naturii unice, ale lumii materiale. Dacă atomul și particulele care intră în constituția lui nu ar exista în realitate, atunci nu ar funcționa centralele atomoelectrice, dintre care prima a fost construită

de oamenii sovietici, iar apele oceanului nu ar fi fost străbătute de primul spărgător de gheață atomic, pe prora căruia se află scris numele marelui Lenin.

Așadar, cunoștințele noastre despre structura și despre proprietățile formațiilor materiale concrete, indiferent dacă este vorba de atom, electron, moleculă sau orice alt corp, sînt relative. Ele s-au schimbat în trecut și vor continua să se schimbe și în viitor. Cu toate acestea însă, materia rămîne o realitate obiectivă. Recunoașterea categorică, fără rezerve a existenței materiei ca ceva existent în afara conștiinței și senzațiilor omului este tocmai trăsătura care deosebește materialismul dialectic de toate varietățile idealismului, de agnosticism.

Am lămurit în felul acesta că lumea este materială prin natura ei, că tot ceea ce există nu reprezintă decît diverse forme și varietăți ale materiei. Materia însă nu este ceva inert, încrămențit. Ea se află într-o neconținută mișcare în spațiu și în timp. *Mișcarea, spațiul și timpul sînt formele fundamentale de existență a materiei.* Pentru înțelegerea mai profundă a esenței materiale a lumii trebuie să studiem aceste forme. Vom începe cu mișcarea.

2. Mișcarea — forma de existență a materiei

Materia există numai în mișcare; prin mișcare ea se manifestă, își dezvoltă existența. De lucrul acesta ne conving faptele cotidiene, dezvoltarea științei, a practicii.

Să luăm, de pildă, atomul. Ca formație materială determinată, el există în măsura în care particulele sale „elementare” se mișcă neconținut. Fără mișcarea acestor particule, atomul nu ar putea exista, după cum nu ar putea exista fără mișcare nici vreun alt corp. Este de ajuns să înceteze schimbul de substanțe (metabolismul)

dintre organism și mediu (care reprezintă, de asemenea, o formă de mișcare), pentru ca organismul viu să moară imediat.

Datorită mișcării, corpurile materiale își dezvoltă existența, acționează asupra organelor noastre de simț. Soarele, de pildă, radiază neconținut în spațiul cosmic un număr uriaș de particule în mișcare. Ajungând pe Pământ, aceste particule acționează asupra organelor noastre de simț și ne încunoștințează despre existența Soarelui. Dacă nu ar exista mișcarea acestor particule, nici n-am bănui existența lui, deoarece el se află la o distanță de circa 150.000.000 km de Pământ !

Celelalte corpuri materiale există și se manifestă, de asemenea, numai în mișcare. Se mișcă nu numai particulele „elementare” din atomi, ci și atomii din molecule și moleculele din corpuri. Se mișcă întreaga mulțime infinită de corpuri terestre și cosmice. Se transformă organismele vii, viața socială. Este imposibil să găsim măcar o particulă a lumii materiale care să nu se afle în mișcare, în transformare.

Mișcarea reprezintă, așadar, modul, forma de existență a materiei, proprietatea ei inseparabilă. „Mișcarea este modul de existență a materiei. Niciodată și nicăieri n-a existat materie fără mișcare, și nici nu poate să existe”¹, a arătat Engels.

Mișcarea este absolută, repausul este relativ	Mișcarea materiei este <i>absolută și eternă</i> , ea nu poate fi nici creată, nici nimicită, întrucât nici materia însăși nu poate fi creată sau nimicită. Un argument oferit de științele naturii în favoarea tezei că mișcarea nu poate fi nici creată nici distrusă este legea conservării și transformării energiei. Potrivit acestei legi, mișcarea, ca și materia, nu dispare și nici nu apare ca ceva nou, ci doar se transformă, trece dintr-o formă într-alta.
---	--

---

¹ F. Engels : „Anti-Duhring”, E.S.P.L.P. 1955, ediția a III-a, pag. 70.

Dar dacă mișcarea este eternă, absolută, mai putem oare vorbi despre repaus ?

Desigur, putem și trebuie să vorbim. În torentul universal al schimbărilor materiale există și momente de echilibru, de repaus. Ele privesc însă nu materia în general, ci numai diferite obiecte și procese luate izolat. Caracterul absolut al mișcării presupune în mod obligatoriu și existența repausului, acesta fiind o condiție necesară a dezvoltării lumii. În procesul mișcării are loc apariția obiectului, iar repausul consolidează, fixează rezultatul mișcării, așa încît obiectul respectiv se conservă pentru un anumit timp, rămîne el însuși și nu devine un altul.

Spre deosebire de caracterul absolut al mișcării, repausul este *relativ*. El nu trebuie conceput ca o stare moartă, incremenită. Un corp se poate afla în repaus numai în raport cu un alt corp oarecare, dar el participă în mod inevitabil la mișcarea universală a materiei. De pildă, casa în care locuim se află în repaus în raport cu suprafața Pămîntului, dar ea se mișcă împreună cu Pămîntul în jurul axei lui, se deplasează împreună cu acesta în jurul Soarelui etc. În afară de aceasta, în fiecare corp aflat în repaus se desfășoară întotdeauna procese fizice, chimice etc.

Așadar, mișcarea materiei este eternă, absolută, în timp ce repausul are un caracter vremelnic, relativ, nefiind decît un moment al mișcării.

Să vedem acum sub ce forme există mișcarea ?

Formele de mișcare a materiei

Caracterul universal al mișcării materiei a fost recunoscut și de materialistii premarxiști, însă ei îl concepeau în mod limitat, metafizic. Ei nu puneau în legătură mișcarea cu schimbarea, cu dezvoltarea corpurilor, și de multe ori o concepeau numai ca o deplasare mecanică în spațiu.

Materialismul dialectic nu reduce diversitatea formelor de mișcare exclusiv la forma mecanică sau la o altă formă oarecare, ci leagă mișcarea de schimbarea, de dezvoltarea corpurilor, de apariția noului și pieirea vechiului. Materialismul dialectic concepe mișcarea în mod foarte larg, ca orice schimbare, ca *schimbare în general*, cuprinzând *toate* procesele ce se desfășoară în univers, de la cele mai simple deplasări mecanice pînă la un proces atît de complex ca gîndirea umană.

Există numeroase forme și varietăți de mișcare. Materialismul dialectic, bazîndu-se pe realizările științelor naturii, clasifică formele de mișcare, desprinzînd din diversitatea lor o serie de forme *fundamentale, principale*. Prima clasificare științifică a formelor de mișcare a materiei a fost dată de F. Engels. El distingea ca forme principale următoarele: forma mecanică, fizică, chimică, biologică și socială, legînd fiecare dintre ele de anumite moduri specifice de manifestare a materiei (forma mecanică — de corpurile cerești și terestre, forma fizică — de molecule etc.).

Clasificarea formelor fundamentale de mișcare, stabilită de Engels, își păstrează valoarea științifică și în prezent. Dar, datorită noilor realizări ale științei, concepțiile noastre despre aceste forme s-au îmbogățit considerabil.

Astfel, în secolul al XIX-lea, *mișcarea mecanică* era concepută mai ales ca o deplasare a corpurilor macroscopice în spațiu. Astăzi însă este stabilit că deplasările spațiale sînt proprii tuturor formațiilor materiale, de la particulele „elementare” pînă la organismul viu. Nu putem lega mișcarea mecanică numai de o singură formă a materiei — de corpurile macroscopice, adică vizibile. Această mișcare este proprie oricărei forme a materiei, oricărei alte forme de mișcare, cu toate că în formele nemecanice de mișcare ea are un caracter subordonat, secundar.

Au fost aprofundate și s-au îmbogățit considerabil ideile despre forma fizică de mișcare a materiei. Această îmbogățire a fost determinată în primul rînd de faptul că știința fizicii a pătruns mult în profunzimile atomului. În consecință au fost descoperite și sînt studiate diferite tipuri de mișcare fizică, necunoscute mai înainte, cum ar fi mișcarea intraatomică și cea intranucleară. Engels lega forma fizică de mișcare a materiei mai ales de procesele moleculare. În lumina datelor actuale însă, această formă de mișcare cuprinde o masă uriașă de fenomene: termice, electrice, magnetice, intraatomice și intranucleare, numeroasele procese din corpurile solide, lichide și gazoase legate de mișcarea particulelor „elementare” etc.

Forma chimică de mișcare a materiei constă în combinarea sau disocierea atomilor, ceea ce are drept rezultat formarea sau descompunerea moleculelor din care sînt alcătuiți toți compușii chimici. Procesele chimice sînt însoțite de mișcarea electronilor, care formează pătura exterioară a atomilor. Transformările chimice au o largă răspîndire atît în natura anorganică cît și în cea organică.

Una dintre formele cele mai complexe de mișcare a materiei este *mișcarea biologică*. Ea cuprinde întreaga diversitate a proceselor ce au loc în organismele vii. Aceste procese sînt legate de proteine (numite și corpuri albuminoide), purtătoare ale vieții, care se caracterizează printr-un permanent schimb de substanțe cu mediul înconjurător. Ca rezultat al acestui schimb de substanțe (metabolism) se realizează neconținut autoînnoirea compoziției chimice a proteinelor, ceea ce și constituie principala caracteristică a elementului viu.

O formă și mai înaltă de mișcare a materiei este *viața socială*, istoria societății omenești. Această formă de mișcare prezintă deosebiri esențiale, calitative față de

toate formele precedente. Ea a apărut o dată cu nașterea societății umane. Principala ei particularitate este procesul producției materiale, care determină toate celelalte aspecte ale vieții sociale.

Formele de mișcare a materiei sînt *legate reciproc și inseparabile*. Baza unității lor și a legăturii lor reciproce este *unitatea materială a lumii*. O anumită formă de mișcare poate trece, în condiții corespunzătoare, într-o altă formă. Astfel, mișcarea mecanică produce căldură, sunet, lumină, electricitate și alte varietăți ale mișcării fizice. Interacțiunea proceselor fizice duce la transformări chimice, iar procesele chimice, în anumite condiții, generează viața organică.

Unei forme superioare de mișcare a materiei îi sînt inerente în mod necesar și forme inferioare de mișcare. De pildă, mișcarea biologică presupune anumite procese mecanice, fizice și chimice. Este însă inadmisibilă reducerea formelor superioare de mișcare la cele inferioare. O formă superioară de mișcare are legi proprii, specifice care o deosebesc de formele inferioare și care determină particularitățile ei calitative. Astfel, legile metabolismului deosebesc viața organică de natura anorganică. Cît privește procesele mecanice, fizice și chimice, inerente organismelor, trebuie precizat că aici ele nu au o importanță de sine stătătoare, fiind subordonate procesului esențial din organism, și anume metabolismului.

Așadar, recunoașterea caracterului absolut, universal al mișcării, luîndu-se în considerație, totodată, în mod obligatoriu specificul calitativ al fiecăreia dintre aceste forme, proprietatea acestor forme de a trece unele în altele și ireductibilitatea formelor superioare de mișcare la cele inferioare, constituie elementul esențial în interpretarea materialist-dialectică a mișcării.

Despre cei
care separă
materia de mișcare

Mai sus am arătat că nu poate exista o stare inertă, imobilă a materiei, că materia și mișcarea sînt inseparabile. Cu toate acestea, mai există și astăzi oameni care încearcă să-și imagineze materia fără mișcare, să rupă materia de mișcare.

Printre aceștia se numără, de pildă, adepții așa-numitei teorii despre moartea termică a universului, care, denaturînd datele științei, vorbesc despre viitorul „sfirșit” al lumii, despre „pieirea” a tot ce există. Ei pornesc de la faptul stabilit de știință că toate formele de energie se transformă ușor în energie calorică, iar procesul invers este legat de anumite dificultăți și necesită o cheltuială suplimentară de energie. Este bine cunoscut, de asemenea, că orice corp încălzit, fiind plasat într-un mediu cu o temperatură mai mică, se răcește, cedînd mediului căldura sa. Extinzînd acest principiu fizic asupra întregului univers, ei ajung la concluzia că aștrii incandescenti vor ceda cu timpul întreaga lor căldură spațiului cosmic rece. Or, dacă este așa, în cele din urmă, universul va ajunge în starea „echilibrului termic”, a „morții termice”. După părerea lor, universul va fi atunci o monstruoasă aglomerare de corpuri înghețate; toate formele de mișcare a materiei se vor transforma în cea termică, care va fi incapabilă de alte transformări. Materia își va pierde capacitatea de mișcare.

Deși această teorie a fost criticată și respinsă încă de Engels¹, idealistii și teologii o apără și astăzi, căutînd s-o folosească pentru „a demonstra” mitul religios despre „sfirșitul” lumii.

„Teoria morții termice a universului” este absolut neîntemeiată din punct de vedere științific. Ea ignorează legea conservării și transformării energiei, care afirmă imposibilitatea nimicirii mișcării nu numai sub aspect

¹ Vezi F. Engels : „Dialectica naturii”, Editura politică, 1959, pag. 20—23.

cantitativ, ci și din punct de vedere calitativ. Mișcarea nu poate exista într-o singură formă : aceasta ar contrazice legea mai sus-amintită. Cu atât mai mult, materia nu poate exista într-o stare imobilă, adică într-o stare în care mișcarea să înceteze de a se transforma, să înceteze de a trece dintr-o formă într-alta. Transformarea formelor de mișcare este tot atât de firească și necesară ca și conservarea cantitativă a mișcării în cursul acestor transformări.

Datele recente ale astronomiei arată că în univers nu încetează nici o clipă circuitul infinit al materiei. În unele regiuni ale spațiului cosmic, materia și energia se dispersează, iar în alte regiuni ele se concentrează din nou, dând naștere unor noi corpuri cerești. Savantul sovietic acad. V. A. Ambarțumian a stabilit că și în prezent se formează noi stele, și încă nu cîte una, ci în grupuri (asociații) întregi. Or, acest fapt atestă imposibilitatea existenței unei stări imobile a materiei.

Dar dacă așa stau lucrurile, poate că există o mișcare independentă de un purtător material oarecare ?

Reprezentanții așa-numitului *energetism* (un curent apărut în filozofie și științele naturii la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea) gîndesc tocmai în felul acesta. Ei reduc materia la mișcare, la energie, or, asta nu este nimic altceva decît renunțarea la recunoașterea existenței materiei, adică idealism de cea mai pură esență.

Idealismul este promovat cu deosebită insistență de apărătorii contemporani ai „energetismului”. Falsificînd noile realizări ale științei, ei vorbesc fără ocol despre „anihilarea” (nimicirea) materiei, despre transformarea ei în „energie pură”. În acest scop, ei interpretează într-un mod idealist, de pildă, transformarea unei perechi de particule „elementare” ale substanței (un electron și un pozitron) în fotoni — particule ale cîmpului electromagnetic (particule de lumină). Considerînd lumina ca o

energie „pură”, ca energia fără materie, iar substanța ca singura formă a materiei, reprezentanții „energetismului” au ajuns la concluzia cu totul eronată că în cazul de față materia dispare, transformându-se în energie. Noi știm însă că fotonul este o particulă a câmpului, care nu este decît o formă deosebită de materie. Prin urmare, în cazul transformării electronului și pozitronului în fotoni, nu are loc transformarea materiei în energie, ci transformarea unei forme de materie, a substanței, într-o altă formă, și anume în câmp.

Inconsistența totală a „energetismului” este demonstrată de realizările fizicii moderne, în primul rînd de legea legăturii reciproce dintre masă și energie, descoperită la începutul secolului nostru. Potrivit acestei legi, masa corpului este întotdeauna legată de o cantitate corespunzătoare de energie. Această relație este greu de stabilit la viteze relativ mici, însă atunci cînd corpul se mișcă cu o viteză apropiată de cea a luminii (o asemenea viteză o posedă, de pildă, particulele „elementare” în cursul transformărilor nucleare), creșterea masei poate fi observată. Variația masei în funcție de viteza mișcării a fost confirmată experimental. Însă masa este măsura materiei, iar energia este măsura mișcării. Așadar, legea menționată scoate în evidență legătura nemijlocită dintre materie și mișcare, adică unitatea lor.

Din cele spuse rezultă că nu există și nici nu poate exista materie fără mișcare, sau mișcare „pură”, ruptă de materie. Materia și mișcarea se află în unitate.

3. Spațiul și timpul

Noțiunea filozofică a spațiului și timpului . Privind cu atenție obiectele lumii înconjurătoare, constatăm nu numai că ele se află în mișcare, ci și faptul că ele au o anumită întindere, anumite dimensiuni. Unele obiecte sînt mai mari, altele mai mici, însă toate au lun-

gime, lățime și înălțime, ocupă un anumit loc și au un anumit volum. Dar obiectele din natură au nu numai întindere, ci și o anumită așezare unele în raport cu altele. Unele dintre ele se află mai departe sau mai aproape de altele, mai sus sau mai jos, mai la dreapta sau mai la stînga.

Proprietatea generală a corpurilor materiale de a avea întindere, de a ocupa un anumit loc și de a fi așezate într-un anumit mod printre alte obiecte ale lumii este oglindită în noțiunea filozofică de *spațiu*.

Obiectele nu numai că există în spațiu, dar se și succed unul după altul, într-o anumită ordine. Locul unora este ocupat de altele, iar acestea din urmă sînt, la rîndul lor, înlocuite de altele ș.a.m.d. Orice obiect are o durată, are un început și un sfîrșit. În dezvoltarea fiecăruia dintre ele se deosebesc anumite etape, anumite stadii. Unele obiecte de-abia apar, altele există de un anumit timp, altele sînt în curs de dispariție.

Proprietatea generală a proceselor materiale de a se desfășura unul după altul într-o anumită succesiune, de a avea o durată și de a se dezvolta în etape, în stadii, este oglindită în noțiunea filozofică de *timp*.

Spațiul și timpul sînt *formele generale de existență a materiei*. „În lume nu există nimic în afară de materia în mișcare, iar materia în mișcare nu se poate mișca decît în spațiu și în timp”¹, arată V. I. Lenin.

O proprietate extrem de importantă a spațiului și a timpului este *caracterul lor obiectiv*, adică independența lor față de conștiința umană, și acest lucru este foarte firesc: fiind formele fundamentale ale materiei existente obiectiv, ele nu pot să nu fie obiective.

Idealismul neagă caracterul obiectiv al spațiului și timpului. Idealiștii subiectivi consideră spațiul și timpul drept un produs al conștiinței umane. Din punctul de

---

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 14, Editura politică, 1959, pag. 166.

vedere al idealiştilor obiectivi, spaţiul şi timpul sînt generate de ideea absolută, de spiritul universal.

Netemeinicia concepţiilor idealiste despre spaţiu şi timp a fost arătată în mod convingător de V. I. Lenin în lucrarea „Materialism şi empiriocriticism”. Dacă — scria el — ar fi să-i credem pe idealişti că spaţiul şi timpul nu sînt decît produse ale minţii omeneşti, atunci cum rămîne cu faptul incontestabil, demonstrat de ştiinţă că Pămîntul a existat în timp şi în spaţiu cu mult înainte de apariţia omului? Se ştie foarte bine că Pămîntul există de miliarde de ani, iar omul abia de cîteva zeci de mii de ani! Este clar că nu poate fi vorba despre „crearea” spaţiului şi timpului de către om, şi nici de raţiunea universală sau ideea absolută, născocită de idealişti.

Afirmînd caracterul obiectiv al spaţiului şi timpului, materialismul dialectic dezvăluie şi alte proprietăţi generale ale acestora, pornind de la faptul că aceste proprietăţi sînt determinate de natura materiei însăşi. Astfel, eternitatea şi infinitatea materiei condiţionează *eternitatea* timpului şi *infinitatea* spaţiului. Aceasta înseamnă că ele n-au avut început şi niciodată nu vor avea sfîrşit. Ştiinţa modernă pătrunde în îndepărtatele spaţii cosmice, cuprinde imense intervale de timp. Astronomii, de pildă, studiază cu ajutorul unor puternice radiotelescoape corpurile materiale care se află la o depărtare de miliarde de ani lumină de Pămînt. Dacă luăm în consideraţie că lumina se propagă cu o viteză de 300 000 km pe secundă, o distanţă de un miliard de ani lumină se va exprima printr-un număr de kilometri de ordinul a 9,5 urmat de 21 de zerouri! Oricît de mari ar fi însă aceste distanţe, ele sînt infime în comparaţie cu proporţiile lumii infinite. La fel de infime, în raport cu eternitatea universului, sînt şi enormele intervale de timp apreciate la miliarde de ani cu care operează geologia modernă.

O trăsătură specifică a spațiului ca formă de existență a materiei este *tridimensionalitatea* lui. Aceasta înseamnă că orice corp material are trei dimensiuni : lungime, lățime și înălțime. În mod corespunzător, și mișcarea corpului dat se poate realiza în trei direcții perpendiculare între ele.

Spre deosebire de spațiu, timpul are o singură dimensiune. Din această cauză, toate corpurile se dezvoltă în timp numai într-o singură direcție, de la trecut spre viitor. Timpul este *ireversibil*, el se scurge numai înainte. Este imposibil să întoarcem cursul timpului înapoi, să readucem în prezent trecutul. Cu acest fapt firesc nu vor să se împace în ruptul capului politicienii reacționari din Occident, care încearcă să întoarcă înapoi roata istoriei și să readucă timpul, pentru totdeauna apus, al dominației exclusive a capitalismului în lume.

Procesul istoric este însă ireversibil, și lumea secolului al XX-lea nu mai este cea din secolul al XIX-lea. Astăzi sînt alte vremuri ; s-a afirmat un alt raport de forțe pe arena mondială. În epoca contemporană există puternicul lagăr socialist, care stă de strajă dreptății și păcii și care nu va permite imperialiștilor să calce în picioare nepedepsiți drepturile suverane ale popoarelor.

Acestea sînt proprietățile cele mai generale ale spațiului și timpului.

Reprezentările
științelor naturii
despre spațiu
și timp

Noțiunile filozofice de spațiu și timp ca forme universale de existență a materiei, noțiuni pe care le-am examinat mai sus, trebuie

deosebite de concepțiile științelor naturii despre proprietățile spațial-temporale ale obiectelor materiale concrete.

În procesul dezvoltării științei, aceste concepții se perfecționează, devin mai precise ; se descoperă noi proprietăți ale spațiului și timpului, se stabilește mai

precis dependența acestor proprietăți de natura materială a corpurilor.

Astfel, mecanica clasică, recunoscînd caracterul obiectiv al spațiului și timpului, le rupea de materie, le considera absolut omogene și invariabile. Fondatorul mecanicii clasice, celebrul fizician englez *I. Newton* (1642—1727), de pildă, își imagina spațiul ca un recipient enorm, în care lucrurile sînt așezate într-o anumită ordine, „pe rafturi”, fără însă ca acestea să aibă vreo legătură cu spațiul.

Newton considera că proprietățile spațiale ale tuturor corpurilor din univers sînt identice și sînt epuizate complet prin geometria lui Euclid, geometria pe care am învățat-o cu toții în școala medie. Geometria euclidiană era considerată de Newton ca singura posibilă, ca o geometrie absolută.

Tot atît de metafizice erau și opiniile lui Newton asupra timpului.

Marele matematician rus *N. I. Lobacevski* (1792—1856) a elaborat o nouă geometrie, numită neeuclidiană, care a infirmat ideile metafizice asupra spațiului și a lărgit concepțiile noastre despre proprietățile spațiale ale corpurilor. Lobacevski a ajuns la concluzia că proprietățile spațiului nu sînt identice în diferite regiuni ale universului, că ele depind de natura însăși a corpurilor fizice, de procesele materiale care au loc în ele. Fiind convins că în natură există corpuri ale căror proprietăți spațiale nu se încadrează în limitele geometriei euclidiene, el a găsit în cele din urmă aceste proprietăți noi, arătînd, printre altele, că pe unele suprafețe suma unghiurilor unui triunghi nu formează 180° , ca în geometria euclidiană, ci mai puțin.

Teoria modernă a științelor naturii referitoare la spațiu și timp este *teoria relativității*, creată de eminentul fizician *A. Einstein* (1879—1955). Această teorie

scoate în evidență legătura organică a spațiului și timpului atît între ele cît și cu materia în mișcare.

Așa-numita *teorie restrînsă a relativității* stabilește dependența proprietăților spațio-temporale ale corpurilor de viteza mișcării lor. În condițiile unor viteze relativ mici este imposibil să sesizăm această dependență, deoarece modificarea proprietăților spațio-temporale în proporții practic observabile are loc numai la viteze apropiate de cea a luminii.

Teoria relativității a arătat că la viteze apropiate de cea a luminii lungimea corpului aflat în mișcare scade, în comparație cu cea a corpului în repaus, o dată cu creșterea vitezei. Totodată, nici timpul nu rămîne invariabil: curgerea timpului se încetinește o dată cu creșterea vitezei. Aceste concluzii din teoria relativității sînt confirmate experimental. De pildă, mezonul (o particulă „elementară” care ia naștere în procesul de dezintegrare a nucleului atomic) are o durată de existență foarte scurtă, însă atunci cînd viteza de mișcare crește, durata „vieții” mezonului se mărește.

Potrivit teoriei relativității, spațiul și timpul nu se modifică în mod independent, ci într-o indisolubilă legătură reciprocă. Această legătură este atît de strînsă, încît ele formează un tot indisolubil, astfel încît timpul devine un fel de a patra dimensiune, care completează cele trei dimensiuni ale spațiului. Teoria relativității a stabilit și expresia matematică riguroasă a legăturii organice dintre spațiu și timp.

Teoria generală a relativității a arătat că proprietățile spațiului și timpului depind și de prezența maselor de materie. În apropierea corpurilor care au o masă enormă și forțe de gravitație mari, spațiul se modifică, sau, cum se spune în fizică, se curbează. În mod corespunzător se modifică și timpul, scurgîndu-se mai încet.

La prima vedere, concluziile teoriei relativității par a contrazice concepțiile noastre obișnuite despre pro-

varietățile spațiului și timpului. Ele sînt însă adevărate, fiind confirmate de experiențele științifice, iar caracterul lor neobișnuit arată că în cunoaștere nu ne putem limita doar la idei uzuale, ci trebuie să mergem mai departe, în profunzime, să dezvoltăm întreaga complexitate și diversitate a lumii materiale.

După cum vedem, reprezentările și concepțiile științelor naturii despre proprietățile spațiului și timpului se modifică. Dar modificarea acestora nu zdruncină cîtuși de puțin teza materialismului dialectic despre existența lor obiectivă. Dimpotrivă, cu fiecare realizare nouă a științei, caracterul obiectiv al spațiului și timpului, legătura lor indisolubilă cu materia și mișcarea capătă noi și noi confirmări.

CAPITOLUL AL IV-LEA MATERIA ȘI CONȘTIINȚA

Din capitolul precedent am aflat ce este materia și care sînt formele ei de existență. Am aflat, de asemenea, că materia există în afara conștiinței umane și independent de ea. Ce reprezintă însă conștiința, în ce legătură se află ea cu materia și cum ia naștere? Să analizăm aceste probleme.

1. Conștiința — proprietate a materiei superior organizate

Înainte de a încerca să vorbim despre esența conștiinței, amintim că *activitatea conștientă, spirituală* a omului cuprinde ideile și sentimentele sale, voința și caracterul, senzațiile, reprezentările, concepțiile etc.

Care este natura tuturor acestor fenomene, unde se află sursa lor?

Științele naturii și filozofia au parcurs un drum lung și greu înainte de a fi reușit să dea un răspuns corect la aceste întrebări. Știința modernă a arătat că conștiința este rezultatul unei evoluții îndelungate a materiei. Materia, natura au existat întotdeauna, în timp ce omul este rezultatul unei dezvoltări relativ recente a lumii materiale. Pentru ca dezvoltarea materiei să ducă la

aparitia omului capabil să gîndească au fost necesare multe milioane de ani. Conștiința este un produs al naturii, o proprietate a materiei, dar nu a întregii materii, ci numai a celei *superior organizate* — a creierului uman.

Apărută ca rezultat al dezvoltării materiei, conștiința este indisolubil legată de ea. Ea este inseparabilă de materia care gîndește, de creier, a cărui proprietate este. Marii fiziologi ruși I. M. Secenov (1829—1905) și I. P. Pavlov (1849—1936) au stabilit că la baza întregii activități psihice se află anumite procese materiale, și anume procesele *fiziologice*, care se desfășoară în creierul uman, în special în scoarța cerebrală. Tulburarea activității biologice normale a creierului, vătămarea lui printr-o boală, traumatism sau altă cauză duce la tulburarea nemijlocită a gîndirii omului, la tulburări psihice.

Bazîndu-se pe numeroase date experimentale, I. P. Pavlov a ajuns la concluzia că „...activitatea psihică este rezultatul activității fiziologice a unei anumite mase cerebrale...”

Învățătura lui I. P. Pavlov despre activitatea nervoasă superioară constituie o strălucită confirmare a tezei fundamentale a materialismului dialectic cu privire la dependența conștiinței de materie. Ea a arătat în mod convingător că creierul și procesele fiziologice care au loc în scoarța cerebrală reprezintă substratul (fundamentul) conștiinței umane, constituie condiția materială fără de care este cu neputință activitatea gîndirii.

Dar este oare suficient numai creierul uman pentru activitatea conștiinței? Oare poate creierul să gîndească de la sine, independent de influența lumii exterioare?

Nu, creierul este incapabil să gîndească de la sine. I. P. Pavlov spunea că creierul nu este un pian din care putem scoate orice melodii și, în general, tot ce dorim. Conștiința este *indisolubil legată de mediul material care*

il înconjură pe om și nu poate funcționa fără influența acestui mediu. Senzațiile vizuale, auditive, olfactive și altele apar în creier numai sub acțiunea lucrurilor existente obiectiv, sub acțiunea culorilor, mirosului, sunetelor și a altor proprietăți ale acestora. Obiectele respective și proprietățile lor acționează asupra organelor de simț, apoi excitațiile apărute sînt transmise prin conducători nervoși la scoarța cerebrală, unde apar senzații corespunzătoare. Pe baza senzațiilor se formează percepții, reprezentări, precum și noțiuni și alte forme ale gândirii. Toate acestea nu sînt decît *imagini*, nu sînt decît o reflectare mai mult sau mai puțin exactă a obiectelor și fenomenelor existente obiectiv. În absența lor, aceste imagini nu pot apărea în conștiința omului. Rezultă că particularitatea specifică a conștiinței ca proprietate a creierului constă în însușirea acesteia de a *reflecta* lumea materială.

Așadar, răspunzînd la întrebarea, pusă la începutul capitolului, cu privire la natura conștiinței, putem spune : *conștiința omului reprezintă o însușire specială a materiei superior organizate — a creierului, însușirea de a reflecta realitatea materială.*

Netemeinicia
materialismului vulgar și a idealismului

Întrucît conștiința este inseparabilă de materia superior organizată, fiind un produs al acesteia, oare nu este ea o varietate a materiei, nu este cumva identică cu aceasta ?

Tocmai aceasta este convingerea materialiştilor vulgari ¹. Speculînd legătura dintre conștiință și materie, ei le consideră identice. De pildă, materialistul vulgar Vogt spunea că creierul secretă gîndirea, că gîndirea se află cam în același raport cu creierul ca fierul cu fîcatul.

---

¹ Materialismul vulgar este un curent filozofic apărut în Germania la jumătatea secolului al XIX-lea.

Materialismul dialectic, în deplină concordanță cu realizările științelor naturii, respinge interpretarea materialist-vulgară a conștiinței. Deși conștiința este legată de procese materiale fiziologice, ea nu poate fi redusă la aceste procese. Gândirea este inseparabilă de materie, de creier, dar ea *nu poate fi identificată cu materia*. V. I. Lenin a arătat că a considera gândirea drept ceva material înseamnă a face un pas greșit în sensul confundării materialismului cu idealismul.

Gândirea, ideea nu este un lucru, ea nu poate fi văzută, fotografiată. Gândirea este *imaginea* obiectelor și fenomenelor lumii, dar nu o imagine materială, ci una ideală. Ea nu este o simplă fotografie a realității, nu este o copie moartă a acesteia, ci reprezintă realitatea transpusă într-un mod corespunzător în capul omului. Marx scria că gândirea, „lumea ideilor nu este nimic altceva decât lumea materială transpusă și tradusă în capul omului”¹. Realitatea, acționând asupra omului, este trecută întotdeauna prin prisma legilor speciale ale gândirii, cum ar fi *analiza și sinteza, generalizarea* etc. Omul se deosebește de animal tocmai prin faptul că este capabil să gândească, adică să reflecte activ realitatea, să acționeze asupra ei, să-și pună diferite scopuri și să urmărească realizarea lor.

Respingând interpretarea materialist-vulgară a conștiinței, materialismul dialectic consideră profund greșită și afirmația că gândirea, conștiința ar fi inerente întregii materii. Cunoscutul materialist olandez Spinoza considera, de pildă, că conștiința este un atribut (o proprietate) la fel de inseparabil al întregii naturi ca și întinderea, corporalitatea.

Caracterul eronat al acestui punct de vedere constă în aceea că el ignorează deosebirile calitative dintre materia lipsită de viață și cea organică, mai ales cea

---

¹ K. Marx : „Capitalul”, vol. I, Editura politică, 1960, ediția a IV-a, pag. 54.

care gîndește. V. I. Lenin a arătat că senzația într-o formă net exprimată este proprie numai formelor superioare, organice ale materiei, în timp ce întreaga materie nu posedă decît proprietatea *reflecției*, adică proprietatea de a răspunde într-un mod corespunzător la influențele externe. Această proprietate este, într-o anumită măsură, înrudită cu senzația, dar nu este identică cu ea, și de aceea conștiința nu poate fi considerată ca o proprietate a întregii materii.

În prezent, încercările de a atribui însușirea de a gîndi unor obiecte din natura lipsită de viață s-au accentuat în urma succeselor unei noi științe, *cibernetica*. Pe baza principiilor acestei științe, care studiază diverse sisteme de comandă și procese de comandă și control, au fost create mașini uimitoare. Unele dintre ele sînt în stare să dirijeze un avion, un tren sau un proces de producție complex, altele să traducă un text dintr-o limbă în alta, altele să efectueze operații matematice extrem de dificile etc. Aceste mașini sînt capabile să primească din afară diferite semnale („informația”), să le „memoreze”, să le prelucreze și să execute acțiunile cele mai indicate. Acest fapt le-a dat prilej unor anumiți oameni de știință să atribuie mașinilor automate facultatea de a simți și chiar de a gîndi.

În realitate însă, nici un fel de mașină automată, oricît de perfectă ar fi ea, nu are proprietatea de a simți, fără a mai vorbi de gîndire. Senzația, gîndirea sînt proprii numai omului, care este produsul unei evoluții îndelungate a lumii materiale, și în primul rînd al mediului social. Omul se desprinde din natură, cunoaște realitatea înconjurătoare, acționează asupra ei și o transformă. El dispune de posibilități creatoare inepuizabile, creează valori culturale imense. Mașina însă este lipsită de toate acestea : ea este creată de mintea iscusită și de mîinile pricepute ale omului, care, în ultimă instanță, îi pune bazele ei, prevede toate funcțiile ei,

Vedem, aşadar, că nu putem identifica conştiinţa şi materia.

Dacă aşa stau lucrurile, poate conştiinţa exista în mod de sine stătător, independent de materie?

Speculînd caracterul ideal al conştiinţei, idealişti se situează tocmai pe acest punct de vedere. Ei raţionează în felul următor : dacă gîndirea este ideală, dacă ea nu este un lucru — şi deci n-o putem găsi în creierul uman —, înseamnă că ea nu este legată de materie, de creier, ci există independent. Ea, chipurile, este nu numai independentă de materie, ci o şi „creează”. Idealişti nu vor să vadă în spatele ideii prototipul ei — lucrurile şi obiectele lumii obiective.

Încercările de a rupe gîndirea de creier sînt şi ele absolut neîntemeiate. Lenin a calificat în mod foarte reuşit drept „descreierată” filozofia care încearcă să afirme existenţa gîndirii fără creier. Ştiinţele naturii, scria Lenin, afirmă implacabil că conştiinţa nu există independent de corp, ea este un factor secund, o funcţie a creierului, o reflectare a lumii exterioare.

Totodată, Lenin s-a pronunţat şi împotriva opoziţiei absolute dintre conştiinţă şi materie. El considera că această opoziţie este absolută numai în cadrul problemei fundamentale a filozofiei, adică numai în cadrul problemei referitoare la ce este factorul prim : materia sau conştiinţa. În afara cadrului problemei fundamentale a filozofiei, opoziţia dintre materie şi conştiinţă este relativă. Acest caracter relativ se manifestă, în primul rînd, în aceea că conştiinţa reprezintă o proprietate a materiei superior organizate, apare şi se dezvoltă sub acţiunea factorilor materiali, iar în al doilea rînd în faptul că, o dată apărută pe baza dezvoltării materiei, conştiinţa capătă o anumită independenţă, influenţînd activ dezvoltarea lumii materiale.

Să examinăm acum problema originii și dezvoltării conștiinței.

2. Conștiința — produs al materiei. Originea și dezvoltarea conștiinței

După cum am mai menționat, întreaga materie posedă proprietatea *reflecției*, adică *proprietatea de a reacționa într-un mod corespunzător la influențele externe, capacitatea de a se reorganiza lăuntric*. Reflecția este întotdeauna legată de interacțiunea a două (sau mai multe) corpuri: cel care acționează și cel care suferă acțiunea. De aceea, *caracterul* reflecției depinde atât de influențele externe cât și de starea internă a corpului care răspunde la influența respectivă.

Dacă privim sub acest aspect un corp lipsit de viață, un organism viu și o ființă omenească, vom constata că ele reflectă lumea într-un mod diferit.

Corpului lipsit de viață îi este proprie reflectarea simplă, *pasivă*. Un astfel de corp nu deosebește factorii mediului, nu distinge printre ei pe cei favorabili și nu este în stare să se apere împotriva factorilor nefavorabili.

Altfel răspunde la agenții externi un corp viu. El se adaptează la mediu, reacționează în mod diferit la diverse excitații exterioare, folosind factorii favorabili și evitând pe cei inutili sau dăunători. Numai datorită unei bune adaptări la mediu, organismul trăiește și se dezvoltă.

Forma superioară, calitativ nouă de reflectare o găsim la om, care are însușirea de a reflecta *conștient* realitatea. El nu se adaptează pur și simplu la mediu, ci acționează asupra acestuia, îl transformă pe baza cunoștințelor căpătate.

Prin urmare, a stabili *originea conștiinței* înseamnă a urmări cum — prin trecerea de la materia lipsită de viață la cea vie, iar de aici la materia care gîndește, la creierul uman — reflectarea lipsită de viață, pasivă s-a transformat în reflectarea activă, selectivă *, proprie organismelor vii, iar aceasta din urmă, dezvoltîndu-se, a generat facultatea de a gîndi.

De la materia
lipsită de viață
la cea vie și de la
aceasta la materia
care gîndește

Științele naturii dispun de un număr uriaș de fapte care demonstrează că *natura vie a provenit din cea lipsită de viață, anorganică*. Între ele nu există o limită de netrecut.

Analiza chimică a arătat că corpurile lipsite de viață și organismele vii sînt constituite din aceleași elemente chimice. În organisme găsim în mari cantități hidrogen, oxigen, azot și mai ales carbon, care constituie baza compoziției chimice a organismelor vii și a produșilor activității lor biologice.

Știința presupune că în complexul de gaze și pulberi al materiei primare, din care s-a format Pămîntul nostru în trecutul îndepărtat, erau prezente cele mai simple combinații ale carbonului cu hidrogenul — *hidrocarburi*, din care ulterior s-au format compuși organici mai complecși. Intrînd în combinații chimice unii cu alții, compușii organici au devenit din ce în ce mai complecși, pînă cînd s-au format *aminoacizii*, care reprezintă elementele fundamentale ale moleculei de *proteină*. O dată cu diferențierea și complicarea substanțelor organice a devenit mai variată și mai complexă și capacitatea lor de reflectare.

Au trecut sute de milioane de ani pînă cînd moleculele acestei proteine chimice primare, formată din aminoacizi, s-au transformat în proteină vie, căpătînd astfel proprietatea de a realiza schimbul de substanțe,

* *Selectiv* — capabil de alegere.

care constituie însușirea esențială a formelor vii. La început, aceste proteine și alți compuși organici complecși, amestecându-se cu săruri anorganice, au format amestecuri în formă de picături numite *coacervate*, capabile să facă schimb cu mediul acvatic înconjurător, absorbind alte substanțe organice. Apoi din coacervatele mai stabile s-a format *proteina polimoleculară*, extrem de complexă, capabilă să viețuiască. Ajungând într-un mediu favorabil și intrând în schimb de substanțe cu acesta, ea a devenit *organism*.

Schimbul de substanțe (metabolismul) este un proces contradictoriu de *asimilație* (încorporarea substanțelor nutritive din mediul extern și transformarea lor în celule vii și în țesuturi ale organismului) și *dezasimilație* (descompunere, distrugere a acestui țesut viu). Acest proces este propriu numai proteinei vii, organismului. Schimbul de substanțe cu mediul înconjurător, neconținută autoînoire deosebește cel mai simplu organism viu de cel mai complex corp lipsit de viață. Numai prin nutriție, adică asimilând substanțele nutritive și eliminând produșii descompunerii lor, organismul poate să trăiască și să se dezvolte. „Viața este modul de existență a corpurilor albuminoide al cărui moment esențial este *schimbul continuu de substanțe cu natura exterioară înconjurătoare*, cu încetarea căruia încetează și viața...”¹

Apariția primelor organisme simple reprezintă un pas enorm în dezvoltarea proprietății generale de reflectare, inerentă materiei, în procesul de devenire a conștiinței. Reflectarea realității, proprie naturii lipsită de viață, s-a transformat într-o reflectare calitativ nouă, *biologică*. Forma cea mai simplă de reflectare biologică este *excitabilitatea*, care este proprie tuturor organismelor și servește ca mijloc de orientare, de adaptare a acestora la mediul ambiant.

---

¹ F. Engels : „Dialectica naturii”, Editura politică, 1959, pag. 285.

Plantele, de pilda, sînt extrem de sensibile la lumina solară. Ele se întind literalmente spre ea, deoarece pentru ele lumina este izvorul vieții. Amiba, un organism unicelular extrem de simplu, reacționează la excitanții alimentari, însă îndată după captarea hranei devine indiferentă la acești excitanți. Aceasta înseamnă că amiba, ca și orice alt organism dotat cu proprietatea excitabilității, reflectă lumea exterioară nu în mod indiferent, ci *selectiv*. Acest organism tinde spre excitanții utili, necesari și evită pe cei dăunători sau inutili. Selectivitatea lui însă este redusă. El nu are încă organe, țesuturi, celule specializate pentru anumite forme de excitație. El răspunde la excitanții externi cu toată făptura sa.

În cursul evoluției ulterioare, datorită creșterii complexității organismelor înseși și condițiilor externe ale existenței lor, pe baza excitabilității a apărut o formă de reflectare nouă, mai înaltă, *senzația*. După cum a arătat V.I. Lenin, în senzație, energia excitantului extern se transformă într-un fapt de conștiință. Ca și excitabilitatea, senzația este rezultatul acțiunii lumii exterioare asupra organismului. Însă în cazul de față s-a lărgit considerabil gama de excitanți externi la care organismul răspunde într-un fel sau altul. Acum el reacționează la culori, mirosuri și sunete, percepe gustul, simte frigul, căldura, umiditatea și răspunde la alți agenți mecanici, fizici etc. În organism au apărut și organe capabile să perceapă numai o anumită categorie de agenți externi (culoare, sunet, miros etc.). Ulterior, pe măsura dezvoltării organismelor, senzațiile lor devin tot mai bogate și mai multilaterale. Crește adaptabilitatea organismului la mediul înconjurător, apare un organ special al legăturii organismului cu mediul, și anume sistemul nervos central.

Știința biologică a elaborat teoria *reflexelor*, care demonstrează că însușirea de a reflecta lumea înconjurătoare, de a se adapta la mediu este inegal dezvoltată la animalele inferioare și la cele superioare. Reflexele sînt

reacții ale organismului la agenții externi. Reflexele se împart în necondiționate și condiționate. *Reflexele necondiționate* sînt proprii tuturor organismelor, atît celor inferioare cît și celor superioare. Ele sînt înăscute, ereditare. Un exemplu de reflex necondiționat : la atingerea unui obiect fierbinte, omul retrage mîna. Îmbinarea complexă a reflexelor necondiționate formează instinctele (sexual, alimentar etc.), care joacă un mare rol în viața și dezvoltarea organismului.

Animalele superioare însă au și *reflexe condiționate*. Aceste reflexe au un caracter temporar și se formează în anumite condiții. Dacă, de pildă, în cursul unui timp oarecare hrănirea unui cîine este însoțită de sunetul unei sonerii, la un moment dat cîinele va reacționa la sonerie la fel ca la hrănire : secretînd salivă. În creierul cîinelui s-a format o legătură temporară : soneria a devenit semnalul hranei. După acest principiu se formează toate celelalte reflexe condiționate. Datorită lor, organismul se adaptează foarte precis la mediu și reacționează cu multă sensibilitate la influențele acestuia. Acele reflexe condiționate care capătă o importanță deosebită pentru organism se fixează, devin necondiționate, iar pe baza acestora din urmă apar noi legături temporare, din care o parte se fixează iarăși. Astfel, în cursul evoluției organismelor vii se realizează dezvoltarea progresivă neconținută a psihicului, datorită căreia materia dotată cu proprietatea de a avea senzații capătă proprietatea de a *gîndi*.

Rolul hotărîtor
al muncii
în apariția
conștiinței

Proprietatea de a avea senzații este caracteristică atît omului cît și animalelor superioare. Potrivit teoriei lui I. P. Pavlov, această proprietate are un fundament fiziologic comun atît omului cît și animalelor, și anume *primul sistem de semnalizare*, un mecanism prin intermediul căruia organismul răspunde la acțiunea nemijlocită a obiectelor și fenomenelor con-

crete. Fiind pentru animal unicele semnale, aceste obiecte acționează asupra organelor lui de simț și provoacă în sistemul lui nervos senzații corespunzătoare.

Dar senzațiile omului, spre deosebire de senzațiile animalului, sînt întotdeauna luate de rațiune. Omul are facultatea *gîndirii abstracte*, adică a reflectării generalizate a realității în noțiuni exprimate prin *cuvinte*. Cuvîntul desemnează în genere un anumit obiect de care este indisolubil legat. Din această cauză, omul reacționează la cuvinte la fel ca la acțiunea nemijlocită a obiectelor înseși. Întrucît primele semnale sînt obiectele înseși, cuvintele care le desemnează capătă rolul unor semnale de ordinul al doilea. Acestea, după cum a arătat Pavlov, sînt „semnale ale semnalelor”. Mecanismul fiziologic cu ajutorul căruia omul reacționează la cuvinte, la vorbire, a fost denumit de Pavlov *cel de-al doilea sistem de semnalizare*. Acest sistem există numai la om.

Primul și cel de-al doilea sistem de semnalizare se află într-o legătură organică, ceea ce îi permite omului cunoașterea multilaterală și profundă a realității.

Așadar, am stabilit că conștiința umană este calitativ deosebită de psihicul animalelor.

Prin ce este condiționată această deosebire ?

Această deosebire este condiționată de faptul că psihicul animalelor este produsul unei dezvoltări exclusiv biologice, în timp ce *conștiința umană este rezultatul dezvoltării istorice, sociale*.

Chiar și senzațiile omului diferă radical de senzațiile animalului. Ochiul unui vultur, de pildă, vede mult mai departe decît ochiul unui om, însă ochiul omului distinge mult mai multe detalii ale lucrurilor decît ochiul vulturului.

Formarea la om a celor cinci organe de simț, a arătat Marx, reprezintă produsul întregii istorii universale. Pe baza practicii social-istorice s-a dezvoltat urechea

muzicală a omului, ochiul său capabil să perceapă frumusețea naturii, gustul fin și celelalte simțuri.

Factorul hotărâtor în apariția omului, în devenirea și dezvoltarea conștiinței sale este munca, activitatea materială de producție. „Munca, după cum a arătat Engels, l-a creat pe om ca atare”. Datorită muncii, strămoșul nostru îndepărtat, sălbaticul, a căpătat înfățișarea omească. Munca i-a dat omului hrană, îmbrăcăminte și adăpost și nu numai că l-a apărut de forțele naturii, ci i-a și permis să le supună. În procesul muncii, omul s-a transformat pe el însuși într-un mod de nerecunoscut, modificând, totodată, și înfățișarea planetei noastre. Munca este marea cucerire a omului, condiția necesară a vieții și dezvoltării sale.

Premise ale muncii existau și la maimuțele antropoide, care foloseau bețe, pietre și alte obiecte naturale pentru dobândirea hranei. Ele o făceau însă inconștient și întâmplător. Nici maimuțele și nici alte animale nu sînt capabile să confecționeze nici cea mai simplă unealtă de muncă. Omul însă produce și folosește unelte de producție, ceea ce constituie specificul calitativ al muncii sale. Dar pentru ca omul să învețe toate acestea au fost necesare sute de mii de ani, în cursul cărora se desfășura procesul extrem de complex al devenirii omului și, totodată, al formării și dezvoltării conștiinței sale.

O mare importanță în crearea condițiilor pentru activitatea de muncă și pentru apariția primelor licăriri ale conștiinței a avut-o trecerea maimuțelor antropoide la mersul vertical; datorită acestei împrejurări, membrele lor anterioare au fost eliberate de funcția mersului și au putut fi folosite pentru activitatea de muncă. La început, strămoșul nostru îndepărtat folosea diferite „unelte” de producție (bețe, pietre) gata existente în natură, iar apoi a început treptat să le producă el însuși, prelucrînd obiectele corespunzătoare din natură. Primele unelte de acest fel erau extrem de rudimentare (o piatră cioplită

grosolan, un băț ascuțit, la vîrf etc.). Rudimentară era și conștiința omului în acea perioadă. El nu distingea încă esența obiectelor, nu vedea trăsăturile lor generale, nu știa prin ce anume ar putea să-i fie acestea de folos.

În cursul dezvoltării și perfecționării ulterioare a muncii s-a dezvoltat și s-a perfecționat conștiința. În procesul dobîndirii mijloacelor de trai, venind în contact cu diferite obiecte din natură, omul a ajuns să cunoască proprietățile lor, să le compare între ele, să desprindă ceea ce este general și se repetă.

O importanță deosebit de mare în dezvoltarea conștiinței au avut-o producerea și perfecționarea uneltelor de muncă. Uneltele transmise din generație în generație purtau în ele experiența de producție, cunoștințele dobîndite de om. Generațiile următoare, cunoscînd procedeele de confecționare și folosire a uneltelor strămoșilor, căpătau posibilitatea perfecționării și dezvoltării lor pe o nouă treaptă.

Conștiința omului primitiv era indisolubil legată de munca lui, se integra în activitatea lui de muncă. Și acest lucru este foarte firesc : omul a cunoscut, în primul rînd, ceea ce era nemijlocit legat de munca sa, de satisfacerea cerințelor sale. Nu este întîmplător faptul că reprezentarea activității de muncă a omului se întîlnește atît de des în operele de artă primitivă.

Astfel, în unitatea muncii și a gîndirii, pe baza activității de muncă, a activității de producție, s-a dezvoltat și s-a perfecționat conștiința umană.

Limba și gîndirea

În formarea conștiinței umane a avut o mare importanță *limba*, vorbirea articulată. Limba, apărută împreună cu conștiința pe baza muncii, a devenit o forță însemnată care l-a ajutat pe om să se desprindă din regnul animal, să-și dezvolte gîndirea și să organizeze producția materială. Munca a fost întotdeauna socială. Chiar de la primii pași ai existenței lor, oamenii au fost nevoiți să lupte în co-

mun împotriva puternicelor forțe ale naturii, să cucerească împreună de la natură mijloacele de trai necesare. De aceea, în procesul muncii ei au simțit necesitatea să comunice între ei, să-și spună ceva unii altora. Sub influența acestei cerințe imperioase, laringele nedezvoltat al maimuței s-a transformat într-un organ capabil să pronunțe sunete articulate. Astfel apare vorbirea articulată, limba.

Marx a spus că limba este *realitatea nemijlocită a gândirii*. Și, într-adevăr, așa este, deoarece gândirea nu poate exista decît în învelișul material al cuvintelor. Indiferent dacă omul gîndește în sinea lui, dacă își exprimă ideile cu voce tare sau le expune într-o formă scrisă, gîndirea ia întotdeauna forma cuvîntului. Limba joacă un rol însemnat nu numai în formarea gîndurilor, ci și în transmiterea și perceperea lor. În cuvinte și în combinații de cuvinte, omul fixează rezultatele reflecției conștiente a obiectelor realității, ceea ce permite schimbul de idei nu numai între oameni din aceeași generație, ci și transmiterea ideilor de la o generație la alta. Dacă n-ar exista limba, scrierea, s-ar pierde definitiv prețioasa experiență a multor generații de oameni și fiecare nouă generație ar fi fost nevoită să reia de la început procesul extrem de dificil de studiere a lumii.

Limba este legată de realitate, dar nu în mod nemijlocit, ci prin intermediul gîndirii. Din această cauză, uneori este destul de greu să stabilim legătura directă a unui cuvînt cu vreun obiect material concret. În diferite limbi și chiar în aceeași limbă se întîmplă de multe ori ca același cuvînt să desemneze obiecte diferite sau același obiect să fie desemnat prin cuvinte diferite. Toate acestea creează iluzia unei independențe a limbii față de realitate.

Tocmai acest fapt este speculat de reprezentanții *idealismului semantic* — unul dintre curentele filozofiei burgheze contemporane. Reprezentanții acestui curent

separă limba de gândire, iar gândirea o rup de realitate. Ei consideră că cuvintele sînt născocite de om în mod arbitrar, că acestea nu desemnează nimic real, ci reprezintă doar simple combinații de sunete. Pornind de aici, unii dintre ei încearcă să demonstreze că orînduirea capitalistă contemporană, exploatarea, agresiunea nu sînt decît vorbe goale, simple sunete. Este de ajuns, chipurile, să le înlocuiești cu alte cuvinte, pentru ca dintr-o dată să fie lichidate toate cauzele conflictelor sociale, să dispară toate plăgile capitalismului contemporan.

În realitate însă, cuvintele nu sînt create arbitrar de oameni, ci se statornicesc ca denumiri ale unor obiecte și fenomene determinate în procesul cunoașterii și al activității practice. Prin înlocuirea cuvintelor, aceste procese obiective nu se modifică și nu dispar. Apologeții capitalismului, de pildă, au inventat zeci de cuvinte „plăcute la auz” pentru a desemna orînduirea capitalistă, odioasă popoarelor: „capitalism popular”, „economia muncii”, „umanism economic” etc., dar prin aceasta nu a dispărut capitalismul, cu exploatarea, șomajul și conflictele de clasă care îl caracterizează. Capitalismul va dispărea numai în urma luptei proletariatului împotriva burgheziei, în urma victoriei revoluției socialiste.

Așadar, conștiința este produsul unei evoluții îndelungate a materiei. Dar, o dată apărută pe baza materiei, ea influențează activ dezvoltarea acesteia.

Idealiștii, încercînd să discrediteze materialismul, afirmă că, întrucît materialistii consideră materia drept fundament a tot ce există și demonstrează caracterul obiectiv al lucrurilor și fenomenelor, independența lor de conștiință, ar subaprecia rolul conștiinței, considerînd-o doar o reflectare pasivă, moartă a existenței.

În realitate, materialismul dialectic este departe de a subaprecia rolul conștiinței în dezvoltarea materiei, a existenței. Fiind un produs al materiei, reflectînd-o, conștiința nu rămîne pasivă, ci exercită o *influență activă*.

asupra lumii. În acest sens, V.I. Lenin spunea că „conștiința omului nu numai că reflectă lumea obiectivă, dar o și creează”¹.

Desigur, aici nu este vorba despre o acțiune directă, nemijlocită a conștiinței asupra existenței, și cu atât mai puțin despre o lume creată, făurită de conștiința umană : gândirea, prin sine însăși, nu este în stare să miște din loc nici cel mai mic fir de iarbă. Aici este vorba de faptul că, reflectînd corect lumea, conștiința poate servi ca o *călăuză* în activitatea umană creatoare, transformatoare.

Mai departe vom vorbi mai amănunțit despre activitatea conștiinței și, mai ales, despre rolul conștiinței în viața socială.

---

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 38, Editura politică, 1959, pag. 206.

CAPITOLUL AL V-LEA
DIALECTICA MARXISTĂ —
INVĂȚĂTURA DESPRE DEZVOLTARE
ȘI DESPRE CONEXIUNEA UNIVERSALĂ

În filozofia marxistă materialismul și dialectica sînt indisolubil legate. În capitolele precedente am lămurit în ce constă esența materialismului filozofic marxist. Acum ne revine sarcina de a arăta mai amănunțit ce este *dialectica marxistă* și care este importanța ei practică.

1. Dialectica — învățătura despre dezvoltare

Dialectica marxistă, după cum s-a spus mai sus, privește lumea în neconținută mișcare, schimbare, dezvoltare. De faptul că toate obiectele și fenomenele lumii nu rămîn neschimbate ne convinge experiența zilnică, dezvoltarea științei și a practicii social-istorice.

În lume, totul se *dezvoltă*. Numeroasele corpuri din univers, sistemul solar, Pămîntul împreună cu tot ce se află pe el reprezintă rezultatul unei dezvoltări îndelungate a materiei. În procesul de evoluție a lumii materiale a apărut, după cum știm, și omul — cea mai perfectă dintre făpturile naturii.

Se dezvoltă și societatea umană. Aceasta o dovedește cu tărie secolul nostru — secolul unui uriaș progres istoric, al unor transformări sociale nemaivăzute.

Se năruie putreda orînduire capitalistă, iar locul ei îl ia în mod inevitabil societatea nouă, comunistă. Lumea socialismului s-a și statornicit definitiv pe o mare parte a planetei noastre. Din an în an, această lume crește, se întărește, prinde puteri, demonstrîndu-și marea sa superioritate, posibilitățile sale nelimitate. Se prăbușește sistemul colonial al imperialismului. În luptă îndîrjită cu colonialismul, popoarele își dobîndesc, unul după altul, independența.

Sub ochii noștri se realizează o mare revoluție în știință și tehnică. Omul a pătruns în profunzimile atomului și a subjugat forțele lui uriașe. În fața atotputerniciei minții omenești se retrag nemărginitele întinderi cosmice.

Reflectînd dezvoltarea lumii materiale, se transformă și conștiința oamenilor, ideile, teoriile, concepțiile lor.

Neconținută dezvoltare, trecerea obiectelor și fenomenelor de la o stare la alta, înlocuirea lor mereu de către altele reprezintă, așadar, o particularitate extrem de importantă a lumii materiale. De aceea, pentru cunoașterea obiectelor și fenomenelor este necesar, în primul rînd, să studiem neconținută lor transformare, dezvoltare. Pentru a cunoaște cu adevărat un obiect, arăta V. I. Lenin, trebuie să-l privim în dezvoltare, în „automișcare”, în transformare.

Studierea tabloului general al dezvoltării lumii constituie unul dintre obiectivele importante ale dialecticii materialiste. Dialectica, scria Engels, este „știința legilor generale ale mișcării și dezvoltării naturii, a societății omenești și a gândirii”¹.

Cum concepe însă dialectica marxistă însuși procesul dezvoltării?

Dialectica marxistă consideră dezvoltarea ca o mișcare de la inferior la superior, de la simplu la com-

---

¹ F. Engels : „Anti-Dühring”, E.S.P.L.P. 1955, ediția a III-a, pag. 159.

plex, ca un proces revoluționar, în salturi, această mișcare realizându-se nu în cerc închis, ci în spirală, fiecare segment al ei fiind mai profund, mai bogat, mai multilateral decât cel precedent. Dialectica vede izvorul dezvoltării în contradicțiile inerente obiectelor și fenomenelor. Numai dialectica marxistă dă o interpretare corectă, cu adevărat științifică procesului de dezvoltare.

Tabloul general al dezvoltării lumii, al cunoașterii și transformării acesteia este redat de legile fundamentale ale dialecticii materialiste. *Legea unității și luptei contrariilor* dezvăluie izvorul, forțele motrice ale dezvoltării. *Legea trecerii schimbărilor cantitative în schimbări calitative* exprimă transformarea revoluționară, în salturi a lumii, neconținută trecere a schimbărilor lente, cantitative ale obiectelor în schimbări radicale, calitative. *Legea negării negației* reflectă caracterul progresiv, mersul în spirală al dezvoltării. Toate aceste legi vor fi examinate, la rîndul lor, într-un capitol al manualului nostru.

**Invincibilitatea
noului**

Dezvoltarea lumii materiale reprezintă un proces nesfîrșit de pierire a vechiului și de apariție a noului.

Istoria scoarței pămîntești, de pildă, este istoria formării unor structuri geologice mereu noi. În regnul animal și vegetal, formele organice vechi cedează locul unor forme noi, mai perfecte. După cum în organismele vii celulele se înnoiesc în permanență, cele îmbătrînite mor și altele noi se nasc, tot astfel și în societate pier formele învechite ale orînduirii sociale și se nasc forme noi, mai înaintate.

Așadar, ceea ce este nou, înaintat vine neconținut să ia locul a ceea ce este vechi ; noul este invincibil. *Invincibilitatea noului* este o trăsătură extrem de importantă a dezvoltării naturii, societății și gîndirii.

Dialectica marxistă însă consideră că nou cu adevărat nu este orice fenomen de curînd apărut, nu tot ceea

ce caută să se dea drept nou. Fasciștii germani, de pildă, prezentau drept o „nouă ordine” sîngerosul regim instaurat de ei în Europa în timpul celui de-al doilea război mondial, iar crimele lor le acopereau cu drapelul mincinos al „național-socialismului”. Însă acest „nou” era reacționar, neviabil, el nu a rezistat la încercarea timpului și s-a prăbușit sub puternicele lovituri ale popoarelor iubitoare de libertate.

Nou este ceea ce este progresist, mai perfect, viabil, ceea ce crește neconținut și se dezvoltă. La început, noul este de obicei relativ slab, iar uneori abia vizibil, în timp ce vechiul predomină și pare de neînving. Cu toate acestea, vechiul se distruge, merge spre pieire, iar noul crește neconținut, se dezvoltă și, în luptă înverșunată cu vechiul, învinge. La sfîrșitul secolului al XIX-lea, în Rusia au apărut primii germeni ai mișcării muncitorești. Forțele ei, în comparație cu forțele autocrației și burgheziei, păreau slabe. Cu timpul însă, proletariatul rus, fiind clasa cea mai înaintată a societății, a crescut, s-a dezvoltat, s-a călit în luptele de clasă și, în cele din urmă, a obținut victoria asupra țarismului și burgheziei.

Oare de ce este invincibil noul ?

Noul este invincibil, în primul rînd, pentru că el *decurge din însuși mersul dezvoltării realității și corespunde cel mai bine condițiilor obiective.* Se știe, de pildă, că în trecutul îndepărtat pe Pămînt predominau plantele ale căror semințe nu aveau înveliș protector (așa-numitele plante gimnosperme). Apoi au apărut plante noi, mai bine adaptate la mediul înconjurător. Semințele lor erau bine apărate de capriciile naturii, și de aceea ele au dobîndit mari avantaje față de alte specii de plante. În consecință, ele au înlocuit speciile vechi, s-au răspîndit rapid pe suprafața Pămîntului și au schimbat întreaga înfățișare a învelișului lui vegetal.

Invincibilitatea noului se manifestă deosebit de pregnant în dezvoltarea socială. Noul în societate învinge

deoarece corespunde cerințelor vieții economice, producției materiale. Orînduirea socialistă învinge capitalismul pentru că asigură dezvoltarea liberă a forțelor de producție, înlăturînd o serioasă piedică din calea lor — proprietatea privată capitalistă.

Noul corespunde intereselor claselor înaintate, progresiste ale societății, de aceea ele luptă activ pentru victoria lui. Participarea activă a poporului la lupta pentru orînduirea socială nouă a asigurat victoria de importanță istorică mondială a socialismului în Uniunea Sovietică și constituie o importantă condiție a succesei ei în construcția comunistă.

Noul în dezvoltarea socială este invincibil și prin faptul că baza lui socială crește, se extinde necontenit. Noul o dată apărut grupează în jurul său forțele cele mai progresiste ale societății. Un puternic centru de atracție a forțelor progresiste este Uniunea Sovietică, care se bucură de sprijinul și respectul oamenilor înaintați din întreaga lume. Prietenia și colaborarea dintre țările socialiste, sprijinul din partea clasei muncitoare și a forțelor progresiste din întreaga lume constituie un factor important al invincibilității măreței cauze a comunismului.

Invincibilitatea noului nu înseamnă însă că victoria lui vine automat, de la sine. Nu, această victorie trebuie pregătită, pentru ea trebuie dusă o luptă perseverentă. Un rol decisiv în victoria noului asupra vechiului în viața socială revine *activității conștiente* a poporului, a claselor înaintate, a partidelor progresiste.

Invincibilitatea mersului societății sovietice spre comunism și-a găsit fundamentarea multilaterală și strălucită în noul Program al P.C.U.S. În el se subliniază cu o vigoare deosebită că victoria comunismului va fi rezultatul participării active a întregului popor sovietic la construcția comunistă. În Program se arată în mod con-

vingător rolul crescînd al partidului comunist și al Statului sovietic în construirea comunismului.

2. Dialectica — învățătura despre conexiunea universală

Lumea materială se află nu numai în dezvoltare, dar constituie, totodată, un tot *coerent, unitar*. Obiectele și fenomenele nu se dezvoltă independent, izolat, ci în legătură și unitate indisolubilă cu alte obiecte și fenomene. Fiecare dintre ele acționează asupra altor obiecte și fenomene și suferă el însuși influența lor.

Știința dispune de numeroase date care confirmă legătura reciprocă și intercondiționarea obiectelor și fenomenelor. De pildă, unele particule „elementare”, intrînd în interacțiune, formează atomi. Dar nici atomii nu sînt izolați : în legătura lor reciprocă, ei formează molecule, iar acestea, la rîndul lor, formează corpuri macroscopice. Interacțiunea corpurilor macroscopice își găsește expresia în legea gravitației universale. Potrivit acestei legi, Pămîntul se găsește în raporturi de interdependență cu Soarele și cu alte planete ale sistemului solar, iar acesta din urmă se află în raporturi similare cu alte formațiuni cosmice mai mari.

Organismele vii sînt legate printr-un lanț complex de interacțiuni : diferitele plante sau animale formează specii, iar acestea se reunesc în genuri, clase etc. Organismele sînt legate nu numai între ele, ci și cu mediul înconjurător, din care capătă substanțele nutritive și energia necesară.

Marele savant rus *K. A. Timireazev* (1843—1920) a dezvoltat mecanismul legăturii dintre plante și energia călătorească de viață a Soarelui. El a arătat că, sub influența energiei solare, în granulele de clorofilă din frunzele plantelor verzi are loc procesul de descom-

punere a bioxidului de carbon. Carbonul este asimilat de plantă, iar oxigenul, atit de necesar pentru respirația omului și animalelor, se degajă în atmosferă. Substanțele organice formate acumulează în ele energia solară sub formă de energie chimică, pe care apoi omul o folosește, întrebuițind plantele ca hrană sau combustibil. „Frunzele verzi, sau, mai bine zis, granula verde microscopică de clorofilă — scria Timireazev —, reprezintă un focar, un punct din spațiul cosmic în care se concentrează energia solară și de unde își trag originea toate manifestările vieții pe Pământ. Planta este un mijlocitor între cer și Pământ. Ea este un adevărat Prometeu, care a răpit focul din cer. Raza soarelui, răpită de plantă, ardă și în licărirea opaițului, și în scînteia electrică orbitoare. Raza soarelui pune în mișcare și volantul gigantic al mașinilor cu aburi, și penelul pictorului, și pana poetului”.

Omul este legat de natură prin intermediul producției materiale. Forma acestei legături este munca — condiție indispensabilă a existenței omenirii. Datorită muncii, omul cucerește de la natură bunurile materiale care îi sînt necesare. În procesul muncii se constituie relațiile economice, de producție dintre oameni, iar pe baza acestora apar și alte legături : politice, juridice, etice etc.

Prin urmare, *legătura universală și intercondiționarea* obiectelor și fenomenelor constituie o trăsătură esențială a lumii materiale. De aceea, pentru a cunoaște cu adevărat un obiect, arăta V. I. Lenin, trebuie să studiem toate laturile și legăturile sale. *Studierea lumii ca întreg coerent, unitar, analiza conexiunii universale dintre lucruri* constituie un alt obiectiv important al dialecticii materialiste.

Întrucît obiectele și fenomenele lumii materiale sînt variate, înseamnă că variate sînt și legăturile lor reciproce, interacțiunile lor. Dialectica marxistă nu studiază toate legăturile, ci numai *cele mai generale, cele care*

au loc în toate domeniile lumii materiale și spirituale.

Legile și categoriile dialecticii materialiste sînt reflectarea acestor legături în conștiința omului.

Cunoașterea legăturilor are o însemnătate enormă. Dezvăluind aceste legături, oamenii descoperă *legile* lumii obiective. Or, cunoașterea legilor constituie condiția obligatorie a activității practice a oamenilor. Obiectivul științei constă tocmai în cunoașterea legilor și în înarmarea activității practice cu ele. Să ne oprim mai detaliat asupra caracterizării legii.

Noțiunea de lege

În lumea obiectivă acționează numeroase legi. Există legi ale naturii anorganice și ale naturii organice, legi ale societății și legi ale gândirii. Dar legile oricărui domeniu al realității au unele trăsături comune. Tocmai pe acestea le cuprinde *noțiunea filozofică de lege*. Care sînt aceste trăsături?

În primul rînd, legea reprezintă *relația, legătura* dintre obiectele în dezvoltare sau dintre laturile acestor obiecte. Dar nu orice legătură dintre obiecte constituie o lege, ci doar legătura *stabilă, care se repetă* și este proprie nu unui obiect sau unui grup mic de obiecte, ci unui număr imens de obiecte și fenomene. De exemplu, legea legăturii reciproce dintre masă și energie, la care ne-am referit mai sus, caracterizează dependența reciprocă dintre masa și energia unui număr infinit de corpuri fizice. Legea periodicității elementelor a lui *D. I. Mendeleev* (1834—1907) arată că proprietățile tuturor elementelor chimice depind de mărimea sarcinii pozitive a nucleului. Așadar, legea nu este o legătură singulară, ci o legătură *generală* între fenomene. „Forma generalității în natură este legea”, scria Engels.

O altă trăsătură importantă a legii constă în aceea că ea reprezintă nu orice legături care se repetă, ci numai acelea dintre ele care au un caracter *necesar și esențial*. Aceeași lege a dependenței reciproce dintre masă și

energie caracterizează relația dintre două proprietăți *esențiale*, inseparabile ale corpurilor fizice — masa și energia. Legea biologică a legăturii reciproce dintre organism și mediu pune în evidență relația importantă, necesară dintre organism și condițiile sale de existență.

Fiind necesară, esențială în fenomene, legea acționează numai dacă există condițiile respective, provocând în acest caz *în fond o desfășurare anumită* a evenimentelor, nu o desfășurare oarecare. Determinația riguroasă în acțiunea legilor are o uriașă însemnătate practică: cunoscând legile, direcția dezvoltării, oamenii capătă posibilitatea de a prevedea viitorul. Cunoscând, de pildă, legile dezvoltării societății și condițiile în care acționează ele, oamenii sînt în stare să prevadă mersul evenimentelor istorice.

Așadar, legea este legătura esențială și necesară, generală și repetabilă dintre fenomenele lumii materiale, care provoacă o desfășurare riguros determinată a evenimentelor.

Privitor la natura legilor are loc din vechime o luptă neconținută între materialism și idealism. Idealiștii consideră legile fie creația omului, fie creația miticeii „idei absolute”, a „spiritului universal”. În ultimă instanță, punctul de vedere idealist duce la recunoașterea esenței divine a legilor. „Fiecare lege a naturii — afirmă, de pildă, filozoful burghez american contemporan Brightman — este o lege a lui Dumnezeu, fiecare forță a naturii este opera lui Dumnezeu”.

Contrar idealismului, materialismul dialectic pornește de la recunoașterea *caracterului obiectiv* al legilor. Aceasta înseamnă că omul nu poate crea sau modifica legile după bunul său plac, că el poate doar să le cunoască, să le reflecte. Lumea este mișcarea logică a materiei, scria Lenin, și conștiința noastră, fiind produsul superior al naturii, este capabilă numai să *reflecte* această legitate.

Caracterul obiectiv al legilor înseamnă, de asemenea, că ele acționează independent de voința și de dorințele omului ; de aceea, orice încercare de a acționa contrar legilor este categoric sortită eșecului. Nu putem, de pildă, să ne sustragem acțiunii legii gravitației universale și să plecăm în cosmos fără a învinge forța de atracție a Pământului. Nu putem ignora nici legile dezvoltării sociale. Acest lucru îl demonstrează, de pildă, falimentul încercărilor desperate ale imperialiștilor de a stăvili procesul inevitabil al destrămării sistemului colonial.

Pronunțându-se împotriva interpretării idealiste a legilor, materialismul dialectic respinge și *fatalismul*, adică ploconirea orbă în fața legilor, neîncrederea în puterea rațiunii omenești, în capacitatea oamenilor de a cunoaște și de a folosi legile. Omul nu poate să anuleze sau să creeze legi după bunul său plac, dar este capabil să le cunoască și să le folosească în activitatea sa practică. Bazându-se pe cunoașterea legilor naturii, omul nu numai că a limitat acțiunea distrugătoare a apei, a vântului și a altor forțe naturale, ci le-a și silit să lucreze în folosul lui : să ude ogoare, să pună în mișcare rotoarele turbinelor în centralele electrice etc. Bazându-se pe legile dezvoltării sociale, oamenii transformă viața socială.

Cele mai prielnice condiții pentru cunoașterea și aplicarea legilor sînt create de orînduirea socialistă, unde acțiunea legilor dezvoltării sociale coincide cu interesele întregului popor, unde pe baza proprietății socialiste se realizează folosirea planificată a resurselor naturale și perfecționarea neînteruptă a relațiilor sociale. Să luăm, de pildă, legea dezvoltării planice, proporționale a economiei naționale în socialism. Întrucît producția socialistă nu se poate dezvolta fără un plan, este necesară cunoașterea și folosirea acestei legi. Totodată, această lege corespunde pe deplin intereselor

oamenilor muncii, căci producția socialistă se dezvoltă în scopul satisfacerii tot mai depline a cerințelor lor materiale și culturale mereu crescînde. De aceea oamenii muncii sînt interesați să cunoască această lege și să o pună în slujba lor.

3. Importanța dialecticii marxiste

Dialectica marxistă este învățătura profundă și multilaterală despre dezvoltare și despre conexiunea universală din lume. Schițînd tabloul general al proceselor materiale, dialectica este *metoda științifică de cunoaștere a lumii* care permite omului să înțeleagă cele mai variate fenomene ale realității. Dar dialectica marxistă nu este numai o metodă de cunoaștere, ci este în același timp și un instrument al *transformării revoluționare a lumii*. Ea are o enormă importanță pentru activitatea practică a clasei muncitoare și a partidului ei marxist-leninist.

Dialectica materialistă, în esența ei, este *critică și revoluționară*. Ea nu admite nimic invariabil, etern, dat o dată pentru totdeauna. În fața ei nu poate rezista nimic în afara progresului infinit, în afara mișcării înainte, eternă și de neabătut.

Ea este intransigentă față de metafizică și reacțiune, față de orice încercări de a apăra orînduirea socială învechită, de a eterniza proprietatea privată și exploatarea, războaiele și asuprirea națională. Ea a ajutat la dezvăluirea caracterului istoricește trecător al capitalismului, a arătat inevitabilitatea pieirii lui și a înlocuirii lui cu o orînduire nouă, socialistă. Tocmai de aceea dialectica inspiră groază și provoacă furie în rîndurile burgheziei și ale ideologilor acesteia.

Fiind critică și revoluționară, dialectica marxistă corespunde în totul spiritului revoluționar al clasei mun-

citoare și al partidului ei marxist-leninist, corespunde în totul caracterului impetuos, dinamic al epocii contemporane. Ea fundamentează și consfințește lupta curajoasă, consecventă a clasei muncitoare și a partidului ei împotriva imperialismului, pentru pace, socialism și progres.

Dialectica marxistă respinge tot ceea ce e înapoiat, perimat, nu tolerează șabloane în practică, nu admite stagnare și dogmatism în gândirea teoretică. Ea ne cere să privim înainte, să ne sprijinim pe forțele sociale înaintate. În același mod procedează și Partidul Comunist al Uniunii Sovietice. Organizând lupta poporului sovietic pentru comunism, el înlătură cu curaj și hotărâre tot ceea ce frinează mersul victorios înainte, descoperă tot ceea ce este înaintat, nou, și se naște zi de zi în realitatea socialistă. Sprijinindu-se pe forțele înaintate, cultivând în rîndul oamenilor sovietici simțul prețios al noului, partidul conduce cu succes poporul sovietic pe calea spre comunism.

CAPITOLUL AL V-LEA LEGILE FUNDAMENTALE ALE DIALECTICII MATERIALISTE

Dialectica marxistă, după cum am văzut mai sus, este teoria dezvoltării și a conexiunii universale. Aspectul esențial al dezvoltării este problema *izvoarelor, a forțelor motrice* ale acesteia. Întrucît soluția acestei probleme ne-o dă legea unității și luptei contrariilor, cu ea vom și începe expunerea legilor fundamentale ale dialecticii materialiste.

LEGEA UNITĂȚII ȘI LUPTEI CONTRARIILOR

Legea unității și luptei contrariilor a fost denumită de V. I. Lenin *esența, miezul* dialecticii. Această lege pune în evidență izvoarele, cauzele reale ale mișcării și dezvoltării eterne a lumii materiale. Cunoașterea acestei legi are o mare importanță pentru înțelegerea dialecticii dezvoltării în natură, societate și gândire, pentru știință și pentru activitatea revoluționară practică.

Istoria științei cunoaște numeroase cazuri cînd dialectica, și în primul rînd legea unității și luptei contrariilor, i-a ajutat pe oamenii de știință să rezolve probleme științifice complicate, să învingă dificultăți serioase. De pildă, cu ajutorul acestei legi a fost rezolvată problema extrem de dificilă privitoare la natura luminii. Încă din secolul al XVII-lea, în fizică se aflau

în luptă două teorii opuse asupra luminii. Una dintre ele afirma că lumina are o natură pur corpusculară și că ea reprezintă un flux de particule (corpusele), emise de corpul luminos. Potrivit celeilalte teorii, lumina are o natură pur ondulatorie: corpul luminos nu emite particule, ci unde. Experiențele confirmau ambele teorii, dar acestea erau unilaterale, fiind incapabile să dezvăluie natura dublă a luminii. De-abia în secolul al XX-lea s-a dovedit că lumina are o natură contradictorie, corpuscular-ondulatorie.

Legea unității și luptei contrariilor are o mare importanță și pentru înțelegerea vieții sociale. Scoțind la lumină contradicțiile capitalismului, întemeietorii marxismului au ajuns la concluzia că el are un caracter istoricește trecător, că înlocuirea lui cu socialismul este necesară și inevitabilă. Analiza contradicțiilor imperialismului l-a ajutat pe V. I. Lenin să creeze o nouă teorie a revoluției socialiste, demonstrând că victoria socialismului este posibilă inițial în câteva țări sau chiar într-o singură țară.

Faptele arătate, ca și multe altele, demonstrează că analiza contradicțiilor realității obiective, elucidarea naturii lor constituie o cerință extrem de importantă a oricărei cercetări științifice și a oricărei acțiuni practice.

1. Unitatea și lupta contrariilor

Înainte de a vorbi despre însăși legea unității și luptei contrariilor, să vedem cum înțelege dialectica marxist-leninistă „opozitia”, „unitatea” contrariilor.

Unitatea
contrariilor

Fiecare dintre noi a avut deseori de-a face cu un magnet obișnuit și știe foarte bine că principala însușire distinctivă a acestuia este prezența unor laturi care se exclud reciproc, dar care sînt indisolubil legate, și

anume polul *nord* și polul *sud*. Oricît am încerca să separăm polul nord al magnetului de polul sud, nu vom reuși niciodată s-o facem. Tăiat în două, în patru, în opt etc., magnetul va continua totuși să aibă doi poli.

Contrariile sînt tocmai acele laturi, tendințe, forte interne ale obiectului care se exclud, dar, totodată, se și presupun reciproc. Relația de legătură reciprocă indisolubilă dintre aceste laturi constituie *unitatea contrariilor*.

Laturi contrarii are orice obiect și orice fenomen. Orice obiect sau fenomen constituie o legătură organică, o unitate indisolubilă a contrariilor. Particulele „elementare”, de pildă, constituie unitatea contradictorie a proprietăților ondulatorii și corpusculare. Contradictorii sînt nu numai particulele „elementare”, ci și atomul format din ele. În centrul lui se află un nucleu încărcat pozitiv, înconjurat de unul sau cîțiva electroni încărcăți negativ. Procesul chimic este o unitate contradictorie a asocierii (combinării) și disocierii (separării) atomilor.

Laturi opuse există și în organismele vii. Mai sus am vorbit despre două procese contrarii: asimilația și dezasimilația, care constituie schimbul de substanțe, metabolismul caracteristic materiei vii. În afară de această, organismele au și alte însușiri contradictorii, cum ar fi ereditatea și adaptabilitatea. Ereditatea este tendința organismului de a conserva însușirile dobîndite, în timp ce adaptabilitatea este proprietatea de a elabora noi însușiri, corespunzătoare unor condiții de mediu modificate.

Activitatea psihică a omului se caracterizează prin procese contrarii ca excitație și inhibiție, concentrare și iradiere (propagare), a excitațiilor pe scoarța cerebrală.

În societățile împărțite în clase antagoniste există clase opuse — sclavii și stăpînii de sclavi în societatea

sclavagistă, țăranii iobagi și stăpînitorii feudali în feudalism, proletariatul și burghezia în capitalism.

Laturi contrarii se vădesc și în procesul cunoașterii. Omul folosește procedee de cercetare contrarii și reciproc legate : inducție și deducție, analiză și sinteză și altele.

Așadar, natura contradictorie a obiectelor și fenomenelor lumii are un caracter *general, universal*. În lume nu există vreun obiect sau fenomen care să nu se dedubleze în laturi contrarii.

Contrariile nu numai se exclud, dar se și *presupun* reciproc în mod obligatoriu. Ele coexistă într-un obiect sau fenomen unitar și sînt de neconceput unul fără celălalt. Am menționat mai sus unitatea indisolubilă a polilor opuși ai magnetului. Tot atit de inseparabile sînt asimilația și dezasimilația în organismul viu, analiza și sinteza în procesul cunoașterii. Societatea capitalistă nu poate exista fără clase opuse — proletariat și burghezie. Bineînțeles, în urma revoluției socialiste, proletariatul lichidează burghezia ca clasă, însă din acest moment capitalismul încetează să mai fie capitalism, fiind înlocuit de socialism. Atîta timp însă cit dăinuie capitalismul, muncitorul nu poate trăi altfel decît angajindu-se la capitalist, iar capitalistul exploatează întotdeauna pe muncitor.

„Și o latură a contradicției — scria Engels — nu poate fi concepută fără cealaltă latură a ei, tot așa cum nu poți avea în mînă un măr întreg după ce ai mincat jumătate din el”¹.

Așadar, am stabilit că obiectele și fenomenele constituie o unitate a contrariilor. Care este *caracterul* acestei unități? Oare în această unitate contrariile

Lupta contrariilor —
izvorul dezvoltării

¹ F. Engels : „Originea familiei, a proprietății private și a statului”, Editura politică, 1961, ediția a V-a, pag. 68.

coexistă pașnic sau intră în contradicție, în luptă între ele?

Dezvoltarea celor mai variate obiecte și fenomene ale realității arată că laturile contrarii nu pot coexista pașnic în cadrul obiectului unitar: faptul că ele se află în contradicție, că ele se exclud reciproc determină în mod necesar *lupta* dintre ele. Noul și vechiul, ceea ce se naște și ceea ce piere nu pot să nu intre în contradicție. *Contradicția, lupta contrariilor constituie tocmai principalul izvor în dezvoltarea materiei și conștiinței.* „Dezvoltarea — scria Lenin — este o «luptă» între contrarii”¹. Cu acest prilej, el sublinia deosebit de insistent că această luptă este absolută, după cum absolută este și dezvoltarea, mișcarea.

Afirmația că factorul determinant al dezvoltării este lupta contrariilor nu micșorează cîtusi de puțin însemnătatea unității lor. Unitatea contrariilor constituie *condiția necesară* a luptei, deoarece lupta are loc numai acolo unde laturile opuse există în cadrul unui obiect sau fenomen unitar.

V. I. Lenin a remarcat că între contrarii poate exista și o stare de echilibru vremelnic, care trebuie înțeleasă în sensul că într-o anumită etapă a dezvoltării procesului nici una dintre laturile contrarii nu are o precumpănire evidentă. O asemenea situație a existat, de pildă, în Rusia în octombrie 1905, cînd, așa cum arăta V. I. Lenin, țarismul nu mai era în stare să învingă, iar revoluția încă nu avea suficiente forțe pentru victorie. Un anumit echilibru de forțe între burghezie și moșieri, pe de o parte, și muncitori și țărani, pe de altă parte, a avut loc în Rusia și în perioada februarie-iunie 1917. În ambele cazuri însă, echilibrul dintre forțele opuse era vremelnic. În 1905 au învins forțele reacționare, iar în 1917 victoria a fost repurtată de proletariatul revoluționar și de aliații săi.

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 38, Editura politică, 1959, pag. 364.

Echilibrul contrariilor este relativ și în toate celelalte procese. Altfel nici nu poate fi: dacă el ar fi permanent, etern, în lume nu ar avea loc nici un fel de dezvoltare. Numai lupta constituie izvorul, forța motrice a dezvoltării.

Numeroși reprezentanți ai filozofiei burgheze contemporane, denaturând esența revoluționară a nucleului dialecticii marxiste, absolutizează echilibrul contrariilor, neagă lupta dintre ele. Ei consideră că aspectul esențial nu este lupta contrariilor, ci împăcarea, echilibrul lor. În felul acesta, ideologii burgheziei, executând comanda socială a stăpînitorilor lor, se străduiesc să eternizeze societatea capitalistă, să împăce interesele burgheziei cu ale proletariatului, și în felul acesta să abată masele populare de la lupta pentru socialism, de la năzuința de a rezolva pe cale revoluționară profundele contradicții ale capitalismului.

În realitate este imposibil să împaci contradicțiile de clasă. Lucrul acesta ni-l dovedește convingător întreaga istorie a omenirii, practica luptei revoluționare a clasei muncitoare.

Întreaga experiență a dezvoltării științei și a practicii social-istorice a oamenilor atestă fără putință de tăgadă că izvorul dezvoltării este lupta contrariilor. În același timp trebuie să ținem seama că această luptă se manifestă în mod diferit în diverse domenii ale realității materiale.

În natura anorganică are o largă răspîndire lupta (interacțiunea) unor forțe opuse ca atracția și respingerea. Interacțiunea forțelor de atracție și respingere de natură gravitațională, electrică, nucleară etc. joacă un rol enorm în apariția și existența nucleelor atomice, atomilor și moleculelor. Lupta acestor forțe, după cum rezultă din teoriile cosmogonice moderne, a constituit cel mai important izvor al apariției sistemului solar.

Astronomia modernă a arătat, de asemenea, că interacțiunea dintre forțele de atracție și respingere constituie o sursă importantă a diverselor procese care se desfășoară actualmente în spațiul cosmic. În diferite regiuni ale universului nu există un echilibru absolut între aceste forțe, una dintre ele predominând neapărat. Acolo unde predomină respingerea, materia și energia se împrăstie, stelele se sting. Acolo însă unde preva-lează atracția, are loc concentrarea materiei și a ener-giei; datorită acestui fapt, apar, se aprind stele noi. În felul acesta, în cursul luptei, interacțiunii acestor forțe opuse se realizează mișcarea eternă a materiei și ener-giei în cosmos.

Mai sus am menționat că organismele vii se caracte-rizează prin procesele contradictorii ale asimilației și dezasimilației. Lupta, interacțiunea acestor procese constituie izvorul specific al dezvoltării naturii vii. Aceste procese contradictorii nu se pot afla într-un echilibru absolut; unul dintre ele precumpănește ne-apărat. În organismul tânăr, asimilația predomină asupra dezasimilației, ceea ce determină creșterea, dezvoltarea lui. Când însă dezasimilația precumpănește asupra asi-milației, organismul îmbătrânește, merge spre distru-gere. Dar în orice organism, tânăr sau bătrîn, aceste procese se află în interacțiune. Interacțiunea, contra-dicția lor este însăși viața. O dată cu încetarea acestei contradicții, viața încetează, survine moartea.

Progresul dezvoltării sociale se realizează și el pe baza unității și luptei contrariilor. Printre contradic-țiile dezvoltării sociale, un rol deosebit de mare îl joacă contradicțiile producției materiale, și în primul rînd contradicția dintre forțele de producție și relațiile de producție. Aceasta din urmă, în societățile împărțite în clase antagoniste, își găsește expresia în lupta de clasă, luptă care duce la revoluția socială, la înlocuirea vechii orînduiri sociale cu una nouă.

Așadar, obiectele și fenomenele se dedublează în laturi contrarii, reprezintă o unitate a contrariilor. Contrariile nu coexistă pur și simplu, ci se află în contradicție permanentă, în luptă. Lupta contrariilor constituie conținutul intern, izvorul dezvoltării realității.

Aceasta este esența legii dialectice privitoare la unitatea și lupta contrariilor.

2. Diversitatea contradicțiilor

În lume există numeroase contradicții dintre cele mai variate. Ne lovim în permanență de ele în viața de toate zilele. Cu ele au de-a face diferite științe. Dialectica marxistă, spre deosebire de aceste științe, studiază contradicțiile cele mai generale. Dintre acestea vom examina unele grupe mari și importante de contradicții, și anume contradicțiile interne și externe, cele antagoniste și neantagoniste, cele principale și secundare.

Contradicții interne și externe

Dialectica marxistă cere, în primul rând, să deosebim contradicțiile interne de cele externe.

Contradicțiile interne reprezintă interacțiunea, lupta laturilor contrarii ale obiectului dat. *Contradicțiile externe* sînt relațiile contradictorii ale obiectului dat cu mediul său înconjurător, cu obiectele acestui mediu.

Adversarii dialecticii marxiste, printre care se numără și adepții așa-numitei „teorii a echilibrului”, denaturează rolul diferitelor grupe de contradicții în procesul dezvoltării. Ei tăgăduiesc importanța hotărîtoare a contradicțiilor interne, considerînd că singurul izvor al dezvoltării sînt contradicțiile externe. Din punctul lor de vedere, de pildă, izvorul dezvoltării societății împărțite în clase nu este lupta claselor opuse, ci contradicția dintre societate și natură. Ei nu vor să înțeleagă că înseși relațiile omului cu natura, gradul

lui de dominație asupra naturii depind de relațiile de clasă din cadrul societății, de caracterul orînduirii sociale.

Obiectelor și fenomenelor realității materiale le sînt proprii atît contradicții interne cît și contradicții externe. Dar elementul principal, determinant pentru dezvoltare sînt contradicțiile interne, contradicțiile din sinul obiectului însuși. Tocmai aceste contradicții constituie, înainte de toate, izvorul dezvoltării. Așadar, dialectica marxistă concepe mișcarea ca o *automișcare* a materiei, ca o *mișcare internă*, ale cărei cauze, impulsuri sînt cuprinse în *înseși* obiectele și fenomenele aflate în dezvoltare.

Interacțiunea, lupta dintre proprietățile ondulatorii și cele corpusculare ale materiei, dintre forțele de atracție și de respingere, dintre asimilație și dezasimilație, ca și dintre alte contrarii pe care le-am caracterizat mai sus ca surse ale dezvoltării diferitelor domenii ale realității, nu sînt introduse din afară în obiecte și fenomene, ci le sînt lăuntric inerente.

Contradicțiile interne reprezintă sursa dezvoltării, deoarece tocmai ele determină profilul, natura obiectului însuși. Fără contradicțiile sale interne, obiectul nu ar fi ceea ce este de fapt. Atomul, de pildă, nu ar putea exista fără interacțiunea, fără „lupta” dintre nucleul încărcat pozitiv și electronii încărcăți negativ. Organismul nu ar putea exista fără asimilație și dezasimilație etc.

Toate influențele externe acționează asupra obiectului întotdeauna prin intermediul contradicțiilor sale interne, ceea ce constituie, de asemenea, o manifestare a rolului determinant în dezvoltare al acestora din urmă. Modificarea mediului extern nu dă decît un impuls dezvoltării organismelor. Dar direcția în care se va desfășura dezvoltarea, rezultatele la care va duce ea depind, în ultima analiză, de tipul metabolismului pro-

priu organismului respectiv, adică de interacțiunea specifică (pentru organismul dat) dintre asimilație și dezasimilație.

La fel și izvorul dezvoltării societății este cuprins în ea însăși, în contradicțiile interne care îi sînt proprii. Cum și în ce direcție se dezvoltă o țară sau alta, ce orînduire socială se instituie acolo, — toate acestea depind de modul în care se rezolvă contradicțiile ei interne, de clasă. „Revoluția nu se face la comandă — se arată în Programul P.C.U.S. — Ea nu poate fi impusă din afară poporului. Ea apare ca un rezultat al profundelor contradicții interne și internaționale ale capitalismului”¹.

Este adevărat că există numeroase cazuri cînd orînduirea socială a unei țări a fost impusă de forțe reacționare externe. Dar regimurile impuse din afară poporului nu sînt trainice și se năruie la prima încercare mai serioasă.

Subliniind rolul hotărîtor al contradicțiilor interne, dialectica materialistă nu neagă nici însemnătatea contradicțiilor externe în procesul de dezvoltare. Rolul contradicțiilor externe este variat. De cele mai multe ori ele constituie o condiție necesară a dezvoltării. Așa este, de pildă, contradicția societății cu natura, căreia omul îi smulge bunurile materiale.

Contradicțiile externe pot să stimuleze sau să frînce dezvoltarea, să-i dea diferite nuanțe, forme, dar ele nu sînt în stare să determine cursul principal al procesului, dezvoltarea în ansamblul ei. De pildă, pentru victoria socialismului în Uniunea Sovietică a avut o importanță hotărîtoare rezolvarea justă a contradicțiilor interne, în primul rînd a antagonismului dintre burghezia răsturnată de la putere, dar încă nelichidată definitiv și proletariat. Dar mișcarea spre socialism s-a realizat

---

¹ „Congresul al XXII-lea al P.C.U.S.”, Editura politică, 1962, pag. 361.

și în condițiile contradicției externe dintre Statul sovietic și țările capitaliste, care încercau în fel și chip să restaureze rânduiala capitaliste. Boicotul politic și blocada economică, intervenția din primii ani ai Puterii sovietice, repetatele provocări armate, în sfârșit, invazia cotropitorilor germani-fasciști, — toate aceste uneltiri ale imperialismului au frinat serios dezvoltarea Uniunii Sovietice, dar nu au fost în stare să oprească mersul ei victorios înainte.

Intrucit contradicțiile interne determină dezvoltarea tuturor obiectelor și fenomenelor, în activitatea practică trebuie să știm, în primul rând, să scoatem la iveală și să rezolvăm tocmai aceste contradicții. Totodată, nu trebuie neglijate nici contradicțiile externe. Intrucit și ele au un rol mare în dezvoltare. Succesul poate fi asigurat numai atunci când ținem seama riguros de legătura reciprocă, de interacțiunea dintre contradicțiile interne și cele externe.

Contradicțiile
antagoniste
și cele neantagoniste

Vorbind despre contradicții antagoniste și neantagoniste, trebuie să avem în vedere, în primul rând, domeniul fenomenelor sociale. Este adevărat că un anumit gen de antagonisme există și la organismele vii, de pildă între diferite tipuri de bacterii, între animalele de pradă și celelalte animale, între unele organisme vegetale, însă este inadmisibil să le confundăm cu antagonismele sociale.

Contradicțiile antagoniste sînt contradicții între clasele ale căror interese sînt de neîmpăcat. Acestea sînt cele mai ascuțite și cele mai evidente contradicții, determinate de opoziția radicală dintre condițiile de viață ale claselor, dintre scopurile și sarcinile lor. O trăsătură extrem de importantă a acestor contradicții constă în aceea că rezolvarea lor este imposibilă în limitele ordinii sociale, pentru care ele sînt tipice. Adîncindu-se și devenind mai ascuțite, contradicțiile antagoniste duc

la ciocniri, conflicte violente. Calea rezolvării lor este revoluția socială.

Deosebit de ascuțită și adincă este contradicția dintre burghezie și proletariat în societatea capitalistă. Antagonismul dintre burghezie și proletariat este condiționat de poziția lor obiectivă în societate. Burghezia posedă toate mijloacele de producție și datorită acestui fapt își însușește cea mai mare parte din bunurile materiale produse de societate. Ea deține dominația politică și profită de toate binefacerile culturii. Proletariatul nu are mijloace de producție și de aceea este nevoit să lucreze în folosul burgheziei. Producind toate bunurile materiale, el nu capătă decît o parte infimă din ele. De fapt el este lipsit de drepturi politice și nu are posibilitatea să folosească realizările științei și culturii.

Interesele burgheziei și cele ale proletariatului sînt radical opuse: burghezia caută să-și eternizeze dominația, iar proletariatul — să se elibereze de exploatare. În consecință, între proletariat și burghezie se desfășoară o ascuțită luptă de clasă, care duce în mod inevitabil la revoluția socialistă. Lupta de clasă și revoluția socialistă constituie, așadar, forma specială de rezolvare a contradicțiilor antagoniste ale capitalismului.

Ideologii burgheziei și revizionistii neagă existența antagonismelor de clasă în societatea capitalistă contemporană. Ei declară statul burghez drept „stat al prosperității generale” și afirmă că în societatea capitalistă contemporană nu mai există clase ostile și luptă de clasă. Aceste născociri le sînt necesare pentru a adormi vigilența clasei muncitoare, pentru a slăbi pozițiile ei în lupta cu burghezia.

În realitate însă, contradicțiile antagoniste ale capitalismului nu numai că nu au dispărut în zilele noastre, ci devin mereu mai ascuțite. Ele există și vor exista atîta timp cît există capitalismul și nu vor dispărea decît o dată cu victoria socialismului.

Contradicțiile neantagoniste sînt contradicții între acele clase și grupe sociale ale căror interese principale, fundamentale coincid. Aceste contradicții nu se rezolvă prin revoluție socială, ci sînt învinse treptat. Astfel sînt, de pildă, contradicțiile dintre clasa muncitoare și țărănime. În condițiile capitalismului, satul este exploatat de oraș, și de aceea țăranul extinde într-o oarecare măsură și asupra muncitorilor atitudinea sa ostilă față de oraș. Țăranul are proprietate (pămînt, cal, unelte etc.) și este interesat s-o păstreze. Muncitorul însă nu are proprietate. Interesele muncitorilor și ale țăranilor se ciocnesc și pe piață, unde țăranul caută să vindă cît mai scump produsele muncii sale. Toate acestea laolaltă determină anumite contradicții între clasa muncitoare și țărănime în orînduirea capitalistă.

Dar, venind în contradicție în unele aspecte secundare, interesele muncitorilor și ale țăranilor coincid intru totul în ceea ce este esențial, fundamental. Ambele clase sînt exploatate. De aceea, ele caută să lichideze exploatarea, și în această problemă fundamentală interesele lor sînt identice. Această comunitate a intereselor fundamentale creează baza obiectivă a alianței clasei muncitoare cu țărănimea în lupta împotriva orînduirii capitaliste.

Ținînd seama de comunitatea intereselor vitale ale muncitorilor și țăranilor, partidul comunist i-a unit într-o puternică forță socială, care a răsturnat capitalismul. Ulterior, în cursul luptei pentru construirea socialismului, contradicțiile moștenite de la capitalism dintre clasa muncitoare și țărănime au fost lichidate, iar unitatea lor în lupta comună pentru socialism și comunism devine tot mai trainică, de nezdruccinat.

Un caracter neantagonist au și contradicțiile societății socialiste; despre acest lucru vom vorbi mai departe în mod amănunțit.

**Contradicții
fundamentale
și nefundamentale**

Obiectele și fenomenele, de la cele mai simple pînă la cele mai complexe, conțin nu una, ci mai multe contradicții concomitent. Pentru a ne orienta în această mulțime de contradicții, trebuie să găsim între ele contradicția principală, fundamentală. *Contradicția fundamentală* joacă un rol hotărîtor, principal în procesul dezvoltării și influențează toate celelalte contradicții.

Contradicția fundamentală, determinantă a procesului chimic este contradicția dintre combinarea și separarea atomilor, contradicția principală a procesului biologic constă în caracterul contradictoriu al metabolismului etc.

Este deosebit de important să găsim contradicția fundamentală în viața socială, care se caracterizează printr-o excepțională complexitate și multilateralitate. Scoaterea la iveală a acestei contradicții principale permite claselor înaintate ale societății, partidelor marxiste să elaboreze o politică justă, să organizeze în mod eficace munca practică.

Să luăm societatea contemporană. Ea conține numeroase contradicții. În orice țară capitalistă există antagonismul dintre caracterul social al procesului de producție și forma privată de însușire, dintre muncă și capital. Contradicții există între diferitele țări capitaliste, între grupurile și blocurile lor etc.

Dar, în cadrul acestei mulțimi de contradicții ale societății contemporane, care este contradicția fundamentală, determinantă ?

Această contradicție fundamentală, determinantă a societății contemporane în ansamblu este contradicția dintre *forțele socialismului*, a căror întruchipare este sistemul mondial socialist, și *forțele reacționare ale imperialismului*. Această contradicție a devenit fundamentul dezvoltării omenirii în etapa actuală. Ea conține două linii, două tendințe istorice. Prima, reprezentată de sistemul mondial al socialismului, este linia progresului, păcii

și creației. Cealaltă, reprezentată de imperialism, este linia reacțiunii, asupririi și războaielor.

Contradicția dintre socialism și imperialism exercită o influență imensă asupra întregului mers al istoriei universale. Ea înrăuțește și lupta de clasă din țările capitaliste, lupta popoarelor coloniale și dependente împotriva asupritorilor lor, contradicțiile dintre înseși țările imperialiste. Existența sistemului mondial socialist constituie un obstacol serios în calea dezlănțuirii unui nou război mondial de către imperialiști. Aceasta nu permite imperialiștilor să încalce nepedepsiți drepturile suverane ale popoarelor și insuflă în inimile oamenilor muncii din țările capitaliste încredere în justetea cauzei lor, dându-le noi puteri în lupta împotriva exploatatorilor. Pe măsura succeselor obținute de sistemul socialist în dezvoltarea sa economică, politică și culturală va crește neîncetat influența lui pe arena internațională. Iată de ce, în organizarea activității lor practice, partidele marxiste țin seama de acțiunea acestei contradicții fundamentale a lumii contemporane — de creșterea continuă a puterii forțelor socialiste și slăbirea forțelor imperialismului.

Contradicția fundamentală a epocii contemporane — contradicția dintre socialism și imperialism — nu înlătură profundele contradicții care sfișie lumea capitalistă. După cum se subliniază în Programul P.C.U.S., „*sistemul imperialist mondial este sfișiat de contradicții adânci și ascușite*. Antagonismul dintre muncă și capital, contradicțiile dintre popor și monopoluri, militarismul crescând, destrămarea sistemului colonial, contradicțiile dintre țările imperialiste, conflictele și contradicțiile dintre tinerele state naționale și vechile puteri coloniale și mai ales creșterea impetuoasă a socialismului mondial macină și distrug imperialismul, duc la slăbirea și pieirea lui”¹.

¹ Op. cit., pag. 357.

.. Sarcina partidelor marxiste este de a folosi cu pricepere toate contradicțiile imperialismului, desfășurînd cu succes lupta pentru pace, socialism și progres social.

Între contradicțiile interne și cele externe, între cele antagoniste și cele neantagoniste, între cele fundamentale și cele nefundamentale nu există granițe absolute. În realitate, ele se impletesc, trec una în alta, joacă un rol diferit în procesul dezvoltării. De aceea, fiecare contradicție trebuie abordată concret, luîndu-se în considerare condițiile în care ea se manifestă și rolul pe care îl joacă.

Întreaga activitate a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice se caracterizează printr-o excepțională pricepere de a aborda contradicțiile dezvoltării sociale în mod concret, ținînd seama de condițiile istorice, de a distinge contradicțiile principale și de a îndrepta forțele și mijloacele principale spre rezolvarea lor. În primii ani ai Puterii sovietice s-a manifestat intens contradicția dintre puterea politică instaurată, cea mai înaintată, și economia înapoiată, rămasă moștenire de la Rusia țaristă. În anii luptei pentru industrializarea țării, această contradicție a fost rezolvată. O dată cu succesele industrializării devenea tot mai ascuțită contradicția dintre industria socialistă și agricultura înapoiată, bazată pe mica gospodărie țărănească. Și această contradicție a fost rezolvată cu succes prin eforturile poporului și partidului pe calea colectivizării gospodăriilor țărănești. Rezolvarea contradicțiilor arătate a avut o însemnătate hotărîtoare pentru construirea socialismului în U.R.S.S.

3. Contradicțiile societății socialiste și căile învingerii lor

Ca urmare a victoriei socialismului, în U.R.S.S. au fost lichidate clasele exploatare și cauzele care generează exploatarea omului de către om, a fost lichidată opoziția

dintre oraș și sat, dintre munca intelectuală și munca fizică. Pe baza comunității intereselor fundamentale ale muncitorilor, țăranilor și intelectualilor s-a format unitatea social-politică și ideologică indestructibilă a poporului sovietic. S-a statornicit și s-a întărit prietenia dintre popoarele Uniunii Sovietice. Pe măsura înaintării spre comunism are loc procesul întăririi continue a acestei unități, al apropierii reciproce, al înfloririi națiunilor și grupurilor sociale, al ștergerii deosebiriilor dintre ele.

Acest lucru însă nu înseamnă că în socialism nu există contradicții. Societatea socialistă se dezvoltă necontentit, iar acolo unde există dezvoltare există întotdeauna vechi și nou, ceea ce se naște și ceea ce piere, deci există și lupta dintre ele. „Antagonismul și contradicția — scria V. I. Lenin — nu sînt de loc același lucru. Antagonismul va dispărea, în timp ce contradicția va rămîne în socialism”¹.

V. I. Lenin a arătat nu numai existența contradicțiilor în socialism, ci a dezvăluit și o particularitate extrem de importantă a lor, și anume *caracterul neantagonist*. Acest lucru se explică prin absența claselor ostile și a exploatării în societatea socialistă, prin existența proprietății obștești, care îi unește pe oameni, creează între ei o trainică solidaritate. Contradicțiile societății socialiste, spune N. S. Hrușciiov, reprezintă contradicții și greutăți de creștere, legate de avîntul rapid al economiei socialiste, de creșterea cerințelor materiale și culturale ale poporului. Acestea sînt contradicțiile dintre nou și vechi, dintre ceea ce este înaintat și ceea ce este înapoiat.

Contradicțiile societății socialiste sînt învinse prin efortul comun al tuturor oamenilor muncii, sub conducerea partidului comunist și a guvernului sovietic. Dezvăluirea și lichidarea lor la timp este asigurată de poli-

¹ „Culegeri din Lenin”, vol. XI, 1931, pag. 357.

tica justă, științific fundamentată a partidului, de unitatea indestructibilă dintre partid și popor, de faptul că poporul sprijină pe deplin măsurile partidului și guvernului. De aceea contradicțiile în socialism nu ajung pînă la conflict, nu se rezolvă pe calea revoluțiilor sociale. Spre deosebire de capitalism, unde rezolvarea contradicțiilor duce la pieirea acestuia, învingerea contradicțiilor în socialism determină întărirea orînduirii socialiste, asigură dezvoltarea cu succes a țării noastre pe calea spre comunism.

În condițiile socialismului există anumite contradicții, inerente producției sociale, și în primul rînd contradicția dintre forțele de producție și relațiile de producție. Vom vorbi mai pe larg despre această problemă în capitolul al XI-lea, consacrat modului de producție socialist.

În cursul dezvoltării societății socialiste apar și se rezolvă contradicțiile neantagonice dintre economia națională care se dezvoltă și crește continuu și formele, metodele învechite de conducere a economiei. Anumite forme și metode care au avut, la timpul lor, un rol pozitiv încetează a mai corespunde cerințelor vieții și pot deveni o frînă a dezvoltării noastre. De aici, necesitatea înlocuirii metodelor învechite cu altele noi, perfecționate și eficiente. Astfel, în 1957, partidul și guvernul au adoptat o importantă hotărîre cu privire la reorganizarea conducerii industriei și construcțiilor: sistemul ministerelor și direcțiilor generale centralizate a fost înlocuit în linii mari cu consiliile economiei naționale ale raioanelor economice. În acest fel s-a rezolvat contradicția dintre nivelul atins de industrie și construcții, dintre noile sarcini grandioase care stăteau în fața lor, pe de o parte, și forma învechită de organizare a conducerii acestor ramuri ale producției, pe de altă parte. Această restructurare a dat un puternic imbold dezvoltării economiei naționale a U.R.S.S.

Majoritatea covârșitoare a oamenilor sovietici participă activ la construirea comunismului. Mai există însă printre ei unele persoane care se cramponează de ceea ce este vechi : adepți ai metodelor de producție și ai normelor tehnice învechite, ai tehnicii înapoiate etc. Există și purtători ai rămășițelor capitalismului. Interesele și faptele acestor oameni vin în contradicție cu interesele majorității covârșitoare a membrilor societății, dăunează măreței noastre cauze. Prin eforturile poporului și ale partidului comunist, acești oameni sînt reeducați, iar celor mai înrăiți dintre ei li se aplică diferite sancțiuni.

Trebuie menționat că contradicțiile dintre majoritatea covârșitoare a membrilor societății noastre și exponenții izolați ai rămășițelor trecutului nu decurg din natura orînduirii socialiste, ci sînt condiționate de influența capitalismului și de moștenirea rămasă de la acesta, de lipsurile în munca ideologică, educativă etc. Aceste contradicții sînt vremelnice ; o dată cu victoria comunismului, ele vor fi complet rezolvate.

Cum sînt scoase la iveală și rezolvate contradicțiile în socialism ?

Metoda, mijlocul de dezvăluire a contradicțiilor societății socialiste este *critica și autocritica*. Dar, scoțînd la iveală contradicțiile, critica și autocritica nu le pot rezolva singure. Pentru a învinge aceste contradicții sînt necesare eforturi în muncă din partea întregului popor, activitatea organizatorică și educativă competentă desfășurată de către partid și stat. Dezvoltarea și perfecționarea continuă a producției, participarea activă a oamenilor la construcția comunistă, munca atentă, multilaterală a partidului pentru educarea omului sovietic, — acestea sînt principalele căi de rezolvare a contradicțiilor societății socialiste.

Statul socialist și întregul lațăr al socialismului se află, în condițiile actuale, în contradicție antagonistă

cu sistemul mondial capitalist. Deși externă, această contradicție exercită o înrăurire considerabilă asupra dezvoltării țării noastre și ea nu poate fi cituși de puțin subapreciată. Partidul comunist și guvernul sovietic depun mari eforturi pentru a rezolva această contradicție pe cale pașnică, pe baza întrecerii economice pașnice. Un nou război mondial termonuclear ar cauza jertfe umane și distrugerii enorme, ar frâna serios dezvoltarea progresivă a omenirii. De aceea, lupta pentru preîntâmpinarea unui nou război, lupta pentru pace în întreaga lume constituie principala sarcină a tuturor oamenilor cinștiți de pe pământ. Lupta pentru pace este condiția necesară a progresului social, a construirii cu succes a socialismului și comunismului.

LEGEA TREGERII SCHIMBĂRILOR CANTITATIVE IN SCHIMBĂRI CALITATIVE

Legea trecerii schimbărilor cantitative în schimbări calitative arată *cum, în ce mod se realizează procesul dezvoltării, care este mecanismul acestui proces.*

Pentru a înțelege esența acestei legi trebuie lămurit, în primul rând, ce sînt calitatea și cantitatea.

1. Noțiunile de calitate și cantitate

În jurul nostru se află numeroase obiecte și fenomene dintre cele mai variate, toate fiind într-o continuă mișcare și schimbare. Totuși, noi nu confundăm între ele aceste obiecte, ci le deosebim, le definim. Ele nu se confundă într-o masă cenușie, fără trăsături distinctive, ci fiecare dintre ele se deosebește de altele prin anumite particularități și însușiri care îi sînt proprii numai lui.

Să luăm ca exemplu un metal, bunăoară aurul. Acesta are o culoare galbenă caracteristică, este ductil și maleabil, are o anumită densitate și capacitate calorică, o anumită temperatură de topire și de fierbere. Aurul nu se dizolvă nici în baze, nici într-o serie de acizi; din punct de vedere chimic, el este puțin activ, iar la aer nu se oxidează. Toate acestea laolaltă deosebesc aurul de alte metale.

Tot ceea ce face ca un obiect să fie tocmai obiectul dat, și nu un altul, tot ceea ce îl deosebește de infinitatea altor obiecte constituie *calitatea sa*.

Toate obiectele și fenomenele posedă o calitate. Acest lucru ne și permite să le determinăm, să le deosebim. Prin ce diferă, de pildă, corpul viu de unul lipsit de viață? Prin proprietatea de a realiza schimburi de substanțe cu mediul ambiant, de a răspunde adecvat la influențele externe, de a se înmulți. Aceste trăsături și alte câteva constituie calitatea lui.

Deosebiri calitative există și între diferite fenomene sociale. De pildă, capitalismul se deosebește de feudalism prin dominația producției de mărfuri, prin existența proprietății capitaliste, a muncii salariate și prin alte trăsături.

Calitatea se manifestă prin însușiri, proprietăți. *Însușirea* caracterizează lucrul dintr-o anumită latură, în timp ce calitatea ne dă o idee despre obiect în totalitatea sa. Culoarea galbenă, maleabilitatea, ductilitatea și alte caractere ale aurului luate separat sînt însușiri ale lui, iar aceleași însușiri în totalitate constituie calitatea lui.

În afară de o anumită calitate, fiecare obiect posedă și *cantitate*. Spre deosebire de calitate, cantitatea caracterizează obiectul în ceea ce privește *gradul* de dezvoltare sau *intensitatea* însușirilor sale, precum și din punctul de vedere al mărimii sale, volumului etc. De regulă, cantitatea se exprimă prin *număr*. Dimensiunile, greu-

tatea, volumul obiectelor, intensitatea culorilor, a sunetelor pe care le emit etc. au o expresie numerică.

Caracteristica cantitativă este proprie și fenomenelor sociale. Fiecare orînduire social-economică se caracterizează printr-un anumit nivel, grad de dezvoltare a producției. Statul dispune de anumite capacități de producție, ca și de resurse umane, energetice și de materii prime.

Cantitatea și calitatea constituie o *unitate*, deoarece sînt laturi ale aceluiași obiect. Între ele există însă și deosebiri considerabile. Schimbarea calității duce la modificarea obiectului, la transformarea lui într-un alt obiect, în timp ce schimbarea cantității, în anumite limite, nu duce la o transformare importantă a obiectului. Dacă lichidăm proprietatea capitalistă, adică principala trăsătură calitativă a capitalismului, și o înlocuim prin proprietatea socialistă, atunci în locul capitalismului vom dobîndi o orînduire calitativ deosebită, socialismul. Dacă însă proprietatea capitalistă este comasată, centralizată, concentrată în mîinile unui mic grup de monopolști sau în mîinile statului burghez, capitalismul va rămîne tot capitalism.

Unitatea dintre cantitate și calitate se numește *măsură*. Măsura este limita, cadrul în care obiectul rămîne el însuși. „Încălcarea” măsurii, adică a unei anumite îmbinări dintre latura cantitativă și cea calitativă, duce la modificarea obiectului, la transformarea lui într-un alt obiect. De pildă, măsura pentru mercur în stare lichidă este temperatura cuprinsă între -39° și $+357^{\circ}$. La temperatura de -39° , mercurul se solidifică, iar la $+357^{\circ}$ începe să fiarbă, trecînd în stare de vapori.

O determinare cantitativă și una calitativă au și fenomenele sociale. Astfel, baza tehnică-materială a comunismului se caracterizează nu numai prin creșterea cantitativă excepțional de înaltă a producției, ci și prin trăsături calitative: înzestrarea multilaterală și deplină

a producției cu energie, mecanizarea complexă și automatizarea tot mai completă a proceselor de producție, folosirea noilor surse de energie, materii prime și materiale, unitatea organică dintre știință și producție etc.

În procesul cunceașterii și în activitatea practică este extrem de important să luăm în considerație unitatea dintre latura cantitativă și cea calitativă a fenomenului. Indicii cantitativi și calitativi trebuie luați riguros în considerare în domeniul planificării, în organizarea procesului de producție, a întrecerii socialiste etc.

Partidul comunist, mobilizând poporul sovietic la rezolvarea celor mai importante probleme ale construcției comuniste, la crearea bazei tehnice-materiale a comunismului în țara noastră, se îngrijește ca toate ramurile economiei naționale să obțină nu numai indici cantitativi înalți, ci, totodată, să-și îmbunătățească continuu și calitatea muncii lor.

2. Trecerea schimbărilor cantitative în schimbări calitative ca lege a dezvoltării

După cum am spus, modificarea cantității în anumite limite nu duce la schimbarea stării calitative a obiectului. Este de ajuns însă să se depășească aceste limite, „să se incalce” măsura, pentru ca modificările cantitative, care mai înainte păreau lipsite de importanță, să ducă inevitabil la transformări radicale, calitative. Cantitatea trece în calitate. În procesul dezvoltării, scria K. Marx, „...simple schimbări *cantitative* se transformă, la un anumit punct, în deosebiri *calitative*”¹.

¹ K. Marx : „Capitalul”, vol. I, Editura politică, 1960, ediția a IV-a, pag. 329—330.

Trecerea schimbărilor cantitative în cele calitative este o *legc universală* a lumii materiale.

Pentru a scoate la iveală caracterul universal al acestei legi, vom arăta cum acționează ea în diferite domenii ale realității.

Fizica modernă a stabilit că unele particule „elementare” se pot transforma în altele, calitativ diferite. Procesul transformării lor este întotdeauna legat de anumite acumulări cantitative: el are loc numai atunci când particulele posedă un anumit nivel de energie, suficient de înalt.

O manifestare foarte frecventă a legii trecerii schimbărilor cantitative în cele calitative o constituie numeroasele treceri ale substanței de la o stare de agregare la alta (din solidă în lichidă, din lichidă în gazoasă etc.). De pildă, dacă încălzim apa peste 100°, ea trece într-o stare calitativ nouă — vaporii. Vaporii au însușiri deosebite de ale apei. De pildă, ei nu au proprietatea de a dizolva sărurile, zahărul, în timp ce în apă aceste substanțe se dizolvă.

Legea trecerii schimbărilor cantitative în schimbări calitative se manifestă deosebit de pregnant în procesele chimice. Legea periodicității elementelor chimice, formulată de D. I. Mendeleev, stabilește dependența calității elementelor chimice de cantitatea sarcinii pozitive a nucleului lor atomic. Până la o anumită limită, variația cantitativă a sarcinii nucleului nu provoacă modificări calitative ale elementului chimic, dar într-un anumit punct aceste schimbări cantitative duc la formarea unui nou element. De pildă, în procesul dezintegrării radioactive, o dată cu diminuarea greutății atomice și a sarcinii nucleului, uraniul se transformă în cele din urmă într-un element calitativ diferit, și anume în plumb. În general, chimia este știința transformărilor calitative ale substanțelor în urma unor variații cantitative. De pildă,

molecula de oxigen conține doi atomi, dar este suficient să adăugăm acestei molecule încă un atom de oxigen pentru ca ea să se transforme într-o substanță chimică calitativ nouă — ozonul.

În lumea organică de asemenea constatăm trecerea schimbărilor cantitative în cele calitative, cu toate că aici e mult mai greu să sesizăm determinarea schimbărilor calității prin acumulări cantitative. Savantul sovietic acad. T. D. Lîsenko a stabilit că plantele parcurg în dezvoltarea lor două stadii calitative diferite — stadiul de iarovizare și stadiul de lumină, trecerea de la un stadiu la celălalt fiind determinată de variația cantității de căldură, umiditate și lumină în cadrul condițiilor externe.

Procesul de trecere a schimbărilor cantitative în cele calitative reprezintă un fenomen general și în dezvoltarea socială. Astfel, trecerea de la capitalism la socialism, care se realizează prin intermediul revoluției socialiste, are premise cantitative bine definite: creșterea forțelor de producție în capitalism, accentuarea caracterului social al producției, sporirea numerică a proletariatului revoluționar etc.

În realitatea obiectivă are loc nu numai trecerea schimbărilor cantitative în cele calitative, ci și procesul invers, creșterea cantității sub influența schimbărilor calitative. De pildă, schimbarea radicală, calitativă a orînduirii sociale — înlocuirea capitalismului prin socialism — a adus după sine și o considerabilă modificare a indicilor cantitativi: creșterea volumului producției industriale și agricole, intensificarea ritmului de dezvoltare economică și culturală, creșterea venitului național, a salariului oamenilor muncii etc.

Așadar, schimbările cantitative și cele calitative sînt legate între ele și se condiționează reciproc.

Unitatea
continuității și
a discontinuității
(saltului) în
procesul
dezvoltării

Schimbările cantitative au un caracter relativ lent, continuu, în timp ce transformările calitative sînt discontinue, decurgînd sub formă de salt. Dezvoltarea reprezintă, așadar, unitatea a două forme, stadii deosebite, dar legate între ele, și anume unitatea *continuității* și *discontinuității* (stării de salt) ¹.

Continuitatea în dezvoltare este stadiul acumulărilor *cantitative* lente, imperceptibile. Ea nu afectează calitatea obiectului, ci doar introduce în el mici schimbări cantitative, adică constituie un proces de creștere sau scădere a elementelor existente.

Discontinuitatea sau *saliul* este stadiul schimbărilor radicale, *calitative* ale obiectului, momentul sau perioada de transformare a vechii calități într-una nouă. Spre deosebire de schimbările cantitative imperceptibile, lente, saltul reprezintă modificări mai mult sau mai puțin vădite și relativ rapide ale *calității* obiectului. Aceste modificări se desfășoară relativ rapid chiar atunci cînd transformările calitative capătă forma unei treceri treptate.

Formarea unor particule „elementare” din altele, schimbarea stării de agregare a substanței, apariția unui element chimic nou, a unei specii vegetale sau animale inexistente înainte, a unei noi orinduirii sociale, — toate acestea sînt salturi în dezvoltarea lumii materiale. Fiecare dintre aceste salturi este rezultatul anumitor acumulări cantitative.

Intrucît, ca urmare a saltului, este nimicit vechiul și apare noul, elementul înaintat, salturile au o imensă importanță în cadrul dezvoltării.

Deosebit de mare este însemnătatea salturilor revo-

---

¹ Continuitatea și discontinuitatea caracterizează nu numai dezvoltarea, ci și *starea* materiei. Așa cum știm deja, materia are proprietăți ondulatorii (continue) și proprietăți corpusculare (discontinue).

luționare în dezvoltarea societății. Revoluțiile sociale lichidează orînduirea socială veche și instaurează una nouă, înlăturînd în felul acesta piedicile din calea progresului social.

Întrucît dezvoltarea constituie întotdeauna unitatea schimbărilor cantitative (continue) și a celor calitative (sub formă de salt), în practică și în procesul cunoașterii este necesar să luăm în considerație ambele stadii ale dezvoltării. Ignorarea oricărui dintre ele duce la interpretarea denaturată a procesului dezvoltării, la metafizică.

Pentru metafizicieni este tipică negarea schimbărilor calitative, reducerea dezvoltării la acumulări cantitative imperceptibile. Exemplul unei atari înțelegeri a dezvoltării în biologie îl constituie *preformismul*, al cărui adepți consideră că embrionul este un organism la fel de dezvoltat ca cel adult, dar de dimensiuni microscopice. După părerea lor, dezvoltarea organismului este o simplă creștere, mărire a dimensiunilor acestui embrion. În realitate însă, embrionul suferă în cursul dezvoltării sale transformări calitative profunde.

Ideologii burghezi încearcă să explice și dezvoltarea socială de pe poziții metafizice similare. Ei o interpretează ca un proces pur continuu, fără salturi, fără transformări revoluționare. În felul acesta, ei neagă necesitatea revoluției socialiste, căutînd să eternizeze orînduirea capitalistă.

Negarea metafizică a salturilor în dezvoltarea socială este caracteristică revizionismului. Asemenea ideologilor burgheziei, revizionistii neagă necesitatea prefacerilor calitative în societate. Teoriei marxist-leniniste a revoluției socialiste, revizionistii îi opun ideea transformării treptate, a „integrării” capitalismului în socialism. În acest fel, ei abat clasa muncitoare de la lupta revoluționară, singura care este în stare să ducă la transformări socialiste.

La fel de greșită este și neglijarea schimbărilor cantitative, reducerea dezvoltării exclusiv la salturi, cum a făcut, de pildă, savantul francez Cuvier (secolul al XIX-lea). După părerea lui Cuvier, pe Pământ ar fi avut loc din timp în timp anumite catastrofe, în urma cărora vechile specii de plante și animale ar fi fost de fiecare dată complet înlocuite cu altele noi. Totodată, Cuvier nega orice legătură între speciile nou apărute și cele dispărute.

Negarea schimbărilor cantitative servește drept fundamentare teoretică curentului mic-burghez al *anarhismului*, ostil învățaturii marxiste. Anarhiștii privesc cu dispreț munca îndelungată, migăloasă de stringere a forțelor, de organizare a maselor și de pregătire treptată a acestora pentru acțiuni revoluționare. Aventurismul, complotismul — aceasta este tactica anarhiștilor, care a dăunat foarte mult mișcării muncitorești.

Dialectica marxistă cere să se țină seama în mod judicios de formele continue și de cele discontinue ale dezvoltării. Deosebit de important este să luăm în considerare unitatea lor în dezvoltarea socială. Deoarece saltul, revoluția are o însemnătate hotărâtoare în dezvoltarea societății, trecerea de la capitalism la socialism poate fi realizată nu prin modificări lente, cantitative, nu prin reforme, ci numai prin transformarea calitativă a orînduirii capitaliste ca rezultat al revoluției socialiste.

Partidul Comunist al Uniunii Sovietice este un partid consecvent revoluționar. Acest lucru ni-l dovedește întreaga lui istorie eroică. De la primii pași ai existenței sale, el s-a orientat cu fermitate spre transformarea revoluționară a societății și a tradus-o în viață în mod consecvent. El a asigurat nimicirea capitalismului și victoria orînduirii calitativ noi, socialiste, iar acum conduce lupta poporului sovietic pentru victoria comunismului.

Revoluția însă este imposibilă fără o pregătire în prealabil, și de aceea partidul a pregătit minuțios transformările revoluționare, a strâns forțe, a creat premisele necesare pentru transformarea revoluționară hotărâtoare. Un exemplu strălucit în acest sens este pregătirea și înfăptuirea Marii Revoluții Socialiste din Octombrie. În condițiile extrem de grele ale țarismului, partidul nostru i-a organizat pe muncitori, i-a călit din punct de vedere ideologic, a acumulat forțe, a dobândit influență în păturile largi ale oamenilor muncii. Și, atunci când premisele necesare pentru acțiunea revoluționară au fost create, partidul a condus cu curaj clasa muncitoare și pe aliații ei pe calea prefacerii revoluționare a societății.

Așadar, toate obiectele și fenomenele au o determinare cantitativă și una calitativă, au cantitate și calitate. Cantitatea și calitatea sînt legate reciproc, iar în procesul dezvoltării schimbările cantitative imperceptibile, treptate trec în schimbări radicale, calitative. Această trecere se săvîrșește sub formă de salt.

Aceasta este esența legii dialectice cu privire la trecerea schimbărilor cantitative în cele calitative.

Saltul, după cum am văzut, reprezintă forma universală, obligatorie a trecerii modificărilor cantitative în cele calitative. Cum însă în lume există cele mai diverse obiecte și fenomene, variate sînt și salturile. Să ne oprim mai amănunțit asupra problemei diversității salturilor.

3. Diversitatea formelor de trecere de la calitatea veche la cea nouă

Principala trăsătură a oricărui salt este cotitura radicală în mersul dezvoltării, formarea unei noi calități. Dar la diferite obiecte această cotitură, această trecere

de la calitatea veche la cea nouă, se realizează diferit, în forme deosebite. Forma saltului arată *cum, în ce mod* se săvârșește trecerea de la vechi la nou, adică rapid, pe de-a-ntregul, dintr-o dată sau treptat, parte cu parte. Unele salturi se desfășoară într-o *formă bruscă și rapidă*; în asemenea cazuri, calitatea veche trece în cea nouă dintr-o dată, pe de-a-ntregul, complet.

Alte salturi se realizează mai puțin rapid și nu atât de brusc. În acest caz, calitatea veche nu trece în cea nouă dintr-o dată, integral, ci parte cu parte: elementele vechiului dispar *treptat* și în locul lor vin treptat elementele noii calități. Acest salt, ca schimbare *calitativă* treptată, nu trebuie confundat cu acumularea *cantitativă* treptată. Cu tot caracterul său treptat, el reprezintă o modificare mult mai rapidă și mai evidentă decât cea mai intensă schimbare a cantității. În afară de aceasta, schimbările cantitative treptate nu ating esența, natura obiectului, în timp ce orice salt, inclusiv cel treptat, este întotdeauna o cotitură hotărâtoare în procesul dezvoltării, transformă un obiect într-altul, calitativ nou.

De ce anume depinde forma saltului?

În primul rând, de *caracterul* fenomenului în dezvoltare. Fiecare fenomen trece în altul nou într-un mod propriu, aparte. De pildă, transformarea unor particule „elementare” în altele are loc sub formă de explozie. E suficient ca un electron și un pozitron să se ciocnească la energii îndeajuns de înalte pentru ca imediat să se producă o izbucnire (explozie) care denotă transformarea particulelor inițiale în altele (în fotoni). La fel de rapid, la fel de brusc se produce transformarea unor elemente chimice în altele atunci când sarcina nucleelor atomice crește sau descrește.

În natura organică, salturile au, de regulă, un caracter treptat. Apariția speciilor noi este dependentă de mediul înconjurător. Or, mediul în care trăiesc or-

ganismele se schimbă încet, treptat. Tocmai prin aceasta se și explică în mare măsură faptul că noile specii de plante și animale nu apar brusc, ci se formează în procesul unei dezvoltări îndelungate, în cursul căreia organismele capătă treptat și transmit prin ereditate proprietăți noi, corespunzătoare condițiilor modificate ale mediului, pierzând unele proprietăți vechi, necorespunzătoare acestor noi condiții.

După cum știm, și omul a apărut în urma unei îndelungate dezvoltări. Dar, cu tot caracterul treptat al transformării maimuței antropoide în om, această transformare a constituit un salt extrem de important, un punct de cotitură în dezvoltarea lumii animale. Ea marchează începutul existenței și dezvoltării societății umane.

Forma saltului depinde, de asemenea, și de condițiile în care se desfășoară dezvoltarea fenomenului. De pildă, în cazul dezintegrării radioactive are loc un proces de transformare a nucleelor unor elemente chimice în nucleele altora, mai ușoare, acest proces fiind însoțit de transformarea energiei atomice în energie termică. Această trecere, în funcție de condițiile respective, poate lua forma unei explozii (în bomba atomică) sau forma unei transformări treptate a energiei atomice în căldură (în reactoarele centralelor atomoelectrice).

În dezvoltarea socială, trecerea de la calitatea veche la cea nouă se poate săvârși atît sub formă de transformări rapide, impetuoase; cît și treptat.

Un salt rapid, impetuos a fost Marea Revoluție Socialistă din Octombrie; ea reprezintă o măreață cotitură calitativă în istorie, care a pus bazele unei noi ere în dezvoltarea omenirii — era socialismului și comunismului. În urma acestei revoluții, proletariatul din Rusia a lichidat printr-o singură lovitură, pe calea insurecției armate, dominația burgheziei, instaurînd propria sa putere.

Un exemplu care ilustrează cealaltă formă de salt este revoluția culturală din țara noastră. Și aceasta este un salt, o trecere revoluționară la cultura nouă, socialistă, dar acest salt nu s-a realizat dintr-o dată, ci pas cu pas, pe măsura succeselor construcției socialiste. Etapa de încheiere a mării revoluții culturale este dezvoltarea culturală în perioada construcției desfășurate a societății comuniste.

Luarea în considerare a particularităților salturilor are o enormă importanță în activitatea practică. Fără a lămuri aceste particularități este imposibil să găsim căile juste de trecere de la vechi la nou.

În prezent a căpătat o deosebită importanță problema formelor de trecere de la capitalism la socialism în diferite țări. În orice țară, trecerea la socialism nu se poate realiza decât prin revoluție socialistă. Trecerea la socialism este imposibilă fără un enorm salt calitativ, fără revoluție. Dar calea concretă de desfășurare a revoluției în fiecare țară aparține și depinde de nivelul dezvoltării sale, de forța și gradul de organizare a clasei muncitoare și a aliaților ei, de tradițiile și obiceiurile poporului, de forța burgheziei și gradul ei de împotrivire, precum și de alți factori interni și externi.

Experiența construirii socialismului în Uniunea Sovietică și în alte state socialiste arată că dezvoltarea revoluției socialiste în diferite țări nu se poate săvârși în forme identice, iar în viitor aceste forme vor fi din ce în ce mai variate:

4. Caracterul schimbărilor calitative

în cursul trecerii de la socialism la comunism

Societatea comunistă parcurge în dezvoltarea sa două faze: socialismul și comunismul.

Socialismul și comunismul sînt două trepte ale *uneia și aceleiași* formațiuni social-economice, care se deose-

besc între ele prin gradul de dezvoltare a economiei și prin gradul de maturitate a relațiilor sociale. Ele au o bază economică comună: proprietatea socială asupra mijloacelor de producție și relațiile de prietenie și ajutor reciproc între oameni, care decurg de aici, precum și aceeași ideologie, ideologia comunistă. Și în socialism și în comunism acționează legea dezvoltării planice, proporționale a economiei naționale. Scopul producției sociale, satisfacerea maximă a necesităților materiale și culturale ale oamenilor muncii, precum și mijlocul de realizare a acestui scop — continua dezvoltare și perfecționare a producției pe baza tehnicii celei mai înalte — sint, de asemenea, aceleași în socialism și comunism.

Totodată, între socialism și comunism există și deosebiri calitative. Comunismul este stadiul superior al formațiunii comuniste. În comunism, producția mecanizată și automatizată va atinge un nivel de dezvoltare deosebit de înalt. Nivelul producției va fi atit de înalt, încit va permite să se treacă de la principiul socialist al repartitiei: „De la fiecare după capacități, fiecărui după muncă”, la un principiu calitativ nou, comunist: „De la fiecare după capacități, fiecărui după nevoi”. Se va schimba considerabil și caracterul muncii. La toți membrii societății se va dezvolta necesitatea lăuntrică de a munci de bunăvoie și potrivit înclinațiilor lor, spre binele societății.

Asupra acestor particularități esențiale ale comunismului a atras atenția N. S. Hrușciiov. În comunism, a spus el, „forțele de producție se vor dezvolta în asemenea măsură, încit vor exista din belșug toate bunurile de consum necesare și... toți oamenii vor munci cu toată capacitatea lor, de bunăvoie și independent de cantitatea de bunuri materiale primite, conștienți că acest lucru este necesar societății”.

O dată cu victoria comunismului se vor produce schimbări calitative serioase nu numai în domeniul economiei, ci și în domeniul relațiilor sociale, în modul de viață și în conștiința oamenilor. Vor dispărea deosebiri esențiale dintre oraș și sat, iar apoi și deosebirile dintre oamenii muncii fizice și intelectuale; toți cetățenii țării se vor transforma în membri harnici ai societății comuniste. În comunism va dispărea statul; organizarea de stat socialistă se va dezvolta pînă la autoadministrarea obștească comunistă; vor fi complet lichidate rămășițele capitalismului din conștiința oamenilor; se va schimba traiul lor, modul lor de viață.

Deși comunismul se deosebește de socialism, el se naște *în mod necesar, logic*, din socialismul consolidat, se dezvoltă pe baza marilor lui realizări în domeniul culturii materiale și spirituale. Încă de pe acum, societatea sovietică prezintă numeroase trăsături palpabile și vizibile ale comunismului. Tot mai mult se dezvoltă formele comuniste de muncă și de organizare a producției, formele sociale de satisfacere a cerințelor materiale și spirituale ale oamenilor muncii. Aceste trăsături se vor dezvolta și se vor perfecționa și mai mult în viitor.

Procesul trecerii la comunism se înfăptuiește pe baza preluării și perfecționării realizărilor economice și culturale ale socialismului. Iată de ce acest proces se realizează nu prin revoluție socială, nu sub formă de salt brusc, ci treptat, continuu. „Ar fi nejust și greșit — spune N. S. Hrușciov — să se creadă că comunismul va apărea pe neașteptate... Trecerea de la socialism la comunism se înfăptuiește continuu”.

Nu deodată, ci treptat, în etape succesive, se va înlăptui, de exemplu, trecerea la principiul comunist de repartitie. În *prima etapă* (1961—1970), așa cum se arată în Programul P.C.U.S., nivelul bunăstării materiale a membrilor societății va crește într-atît, încît se va asigura tuturor oamenilor muncii îndestularea materială.

In a doua etapă (1971—1980), prin crearea bazei tehnice-materiale a comunismului, se va asigura un belșug de bunuri materiale și culturale pentru întreaga populație, iar societatea sovietică se va apropia nemijlocit de înlăptuirea principiului repartiției după nevoi.

Programul arată și calea trecerii treptate de la principiul socialist de repartiție la repartiția comunistă. Aceasta este calea creșterii continue, a lărgirii fondurilor sociale de consum distribuite membrilor societății în mod gratuit, care se îmbină cu retribuirea după muncă. Chiar în prezent, o parte considerabilă și mereu crescândă a bunurilor materiale și culturale se repartizează gratuit, indiferent de cantitatea și calitatea muncii. Ne referim la cheltuielile statului pentru învățământ, ocrotirea sănătății, deservirea culturală, manifestări sportive etc. În viitor, o dată cu creșterea bazei tehnice-materiale a comunismului, această formă de repartiție se va dezvolta neconținut și va înlocui treptat, pas cu pas, principiul socialist de repartiție după munca depusă.

De asemenea, treptat, stimulii morali ai muncii, care de pe acum s-au integrat puternic în activitatea de muncă a oamenilor sovietici, vor înlocui cu timpul stimulii materiali. Transmiterea către organizațiile obștești a funcțiilor conducerii de stat, transformarea conștiinței și a modului de trai al constructorilor comunismului se înlăptuiesc, de asemenea, treptat.

Trecerea de la socialism la comunism reprezintă, așadar, un proces continuu de perfecționare și dezvoltare a relațiilor sociale socialiste, de dispariție treptată a formelor vechi și apariție treptată a formelor noi de viață, de împletire și conexiune reciprocă a lor. Această trecere treptată este incompatibilă cu pripa neîntemeiată, cu introducerea prematură a principiilor comunismului. Noile forme ale vieții economice, ale organizării sociale și ale modului de trai se înrădăcinează aici

consecvent, pas cu pas, pe măsura maturizării condițiilor materiale și spirituale necesare.

Trecerea continuă, neîntreruptă la comunism este un proces legic, condiționat de însăși natura orînduirii socialiste. În socialism nu există forțe de clasă care să acționeze împotriva mersului societății spre comunism. Activitatea conștientă și planificată a partidului și statului asigură scoaterea la iveală și rezolvarea la timp a contradicțiilor care apar în cursul acestei mișcări. În acest fel se exclud zguduirile sociale, cotiturile bruște în viața societății și dezvoltarea capătă un caracter treptat, continuu.

Trecerea treptată la comunism nu înseamnă cituși de puțin un ritm lent al dezvoltării. Dimpotrivă, trecerea la comunism reprezintă un proces de dezvoltare economică și culturală excepțional de rapidă. Ulterior, așa cum reiese din noul Program al P.C.U.S., acest proces se va desfășura și mai rapid, datorită nivelului înalt de dezvoltare a forțelor de producție și participării tot mai active a maselor de milioane de oameni ai muncii la construcția comunistă.

LEGEA NEGĂRII NEGAȚIEI

Legea negării negației pune în evidență *direcția generală, tendința* dezvoltării în lumea materială.

Pentru a înțelege esența și însemnătatea acestei legi trebuie să lămurim, în primul rînd, ce este *negația dialectică* și care este rolul ei în dezvoltare.

1. Negația dialectică și rolul ei în dezvoltare

În orice domeniu al realității materiale se desfășoară încontinuu procesul de dispariție a vechiului, a elementelor care și-au trăit traiul, și de apariție a noului, a

elementelor înaintate. Dezvoltarea este tocmai înlocuirea vechiului de către nou, a elementelor care dispar de către cele care se nasc, iar însăși învingerea vechiului de către noul care apare pe baza vechiului poartă denumirea de *negare*.

Termenul „negare” a fost introdus în filozofie de Hegel, însă acesta i-a atribuit un sens idealist. După părerea lui, la baza negării stă dezvoltarea ideii, a gândirii.

Marx și Engels, păstrind termenul „negare”, i-au dat un conținut materialist. Ei au arătat că negarea constituie un moment necesar al dezvoltării realității materiale. „În nici un domeniu — arăta Marx — nu se poate realiza o evoluție care să nu-și nege formele anterioare de existență”¹. Dezvoltarea scoarței pămîntești, de pildă, a trecut printr-o serie de ere geologice, iar fiecare eră nouă, apărută pe baza celei precedente, a fost o anumită negare a celei vechi. În lumea organică, fiecare specie nouă vegetală sau animală, apărînd pe baza uneia vechi, reprezintă, totodată, și negarea acesteia din urmă. Istoria societății de asemenea este un lanț de negări ale unor orînduiri sociale vechi de către altele noi: a societății primitive de către cea sclavagistă, a societății sclavagiste de către cea feudală, a feudalismului de către capitalism, a capitalismului de către socialism. Negarea este inerentă și dezvoltării cunoașterii științifice. Fiecare teorie științifică nouă, mai perfecționată o înfruntă pe cea veche, mai puțin perfectă.

Negarea nu este ceva introdus din afară în obiectul sau fenomenul dat. Ea este rezultatul propriei dezvoltări interne a acestuia. Obiectele și fenomenele, după cum știm, sînt contradictorii, și, dezvoltîndu-se pe baza contradicțiilor interne, creează ele însele condiții pentru propria lor desființare, pentru trecerea la o calitate

---

¹ K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 339.

nouă, superioară. Negarea este tocmai depășirea vechiului pe baza contradicțiilor interne, fiind un rezultat al autodezvoltării, al automișcării obiectelor și fenomenelor. Astfel, socialismul înlocuiește capitalismul ca urmare a rezolvării contradicțiilor interne inerente orînduirii capitaliste. Devenind mai profunde și mai ascuțite, aceste contradicții își găsesc rezolvarea prin revoluția socialistă.

Interpretarea
dialectică
și cea metafizică
a negației.

Dialectica și metafizica concep în mod diferit problema naturii negației. Metafizica, denaturînd procesul dezvoltării realității materiale, concepe negarea ca o înlăturare totală, ca o nimicire absolută a vechiului. V. I. Lenin a caracterizat această interpretare a negației drept „goală”, „sterilă”, deoarece ea exclude orice posibilitate a dezvoltării ulterioare.

Tocmai în acest fel înțelegeau negarea reprezentanții curentului mic-burghez al „proletcultismului”, care în primii ani ai Puterii sovietice lansau chemarea să se înlătore cu desăvîrșire cultura creată în timpul orînduirii burgheze și să se creeze o cultură nouă, proletară, pe un loc absolut gol, pustiu. O astfel de interpretare a negației nu numai că nu contribuie la dezvoltare, ci aduce prejudicii ireparabile cauzei progresului. De aceea, criticîndu-i pe „proletcultiști”, partidul și V. I. Lenin personal au arătat necesitatea folosirii moștenirii culturale a trecutului, considerînd că numai prin prelucrarea ei critică poate fi creată o cultură cu adevărat proletară, socialistă.

Dialectica marxistă dezvăluie adevărata natură a negației dialectice. Pentru dialectica marxistă, arăta V. I. Lenin, este caracteristică nu negația „goală”, „sterilă”, ci negația „ca moment al legăturii, ca moment al dezvoltării care menține pozitivul...”

Concepția dialectică a negației pornește de la ideea că noul nu lichidează cu desăvârșire vechiul, ci păstrează cele mai bune elemente ale acestuia. Și nu numai că le păstrează, ci le și prelucrează, le ridică pe o treaptă nouă, mai înaltă. Astfel, organismele superioare, negîndu-le pe cele inferioare, din care au provenit, păstrează structura celulară caracteristică acestora, caracterul electiv al reflectării și alte însușiri. Orînduirea socială nouă, negînd-o pe cea veche, păstrează forțele ei de producție, realizările științei, tehnicii și culturii. Legătura noului cu vechiul se realizează și în cunoaștere, în știință.

Așadar, pentru interpretarea marxistă a negației este caracteristică recunoașterea *continuității*, a legăturii noului cu vechiul în procesul dezvoltării. Trebuie să avem în vedere însă că noul niciodată nu preia vechiul în întregime, în forma lui anterioară. Noul ia de la vechi numai unele elemente, laturi, pe care nu și le atașează în mod mecanic, ci le asimilează, le transformă corespunzător propriei sale naturi. Dialectica marxistă cere o atitudine critică față de experiența trecută a omenirii, subliniază necesitatea folosirii creatoare a acestei experiențe, a luării atente în considerație a condițiilor schimbate și a sarcinilor noi ridicate de practica revoluționară. Filozofia marxistă, de pildă, nu a preluat pur și simplu realizările gândirii filozofice din trecut, ci le-a prelucrat critic, le-a îmbogățit cu noile realizări ale științei și practicii, ridicînd știința filozofică pe o treaptă calitativ nouă, superioară.

Păstrătorul cel mai atent al tuturor marilor realizări ale trecutului este clasa muncitoare și partidul ei marxist-leninist. Proletariatul, venind la putere, nu numai că folosește în mod judicios toate realizările epocilor istorice precedente, ci, în cursul construirii noii societăți, obține succese nemaiîntîlnite în toate domeniile economiei, științei și culturii.

2. Caracterul progresiv al dezvoltării

Dezvoltarea
ca progres

Așadar, am stabilit că prin negare se rezolvă o anumită contradicție, se nimțește vechiul și se instaurează noul. Dar dezvoltarea se oprește oare aici? Nu, dezvoltarea nu încetează o dată cu apariția noului. Nici un fenomen nou nu rămîne nou pe vecie. Dezvoltîndu-se, el pregătește premisele, condițiile pentru apariția unui fenomen și mai nou, și mai înaintat, și de îndată ce aceste premise și condiții s-au maturizat, are loc o nouă negare. Aceasta este însă *negarea negației*, adică negarea aceluși fenomen care mai înainte el însuși a învins vechiul, înlocuirea fenomenului nou cu altul și mai nou. Rezultatul celei de a doua negații este din nou negat, depășit, și așa fără sfîrșit. Așadar, dezvoltarea se prezintă ca o infinitate de negări succesive, ca o nesfîrșită înlocuire, învingere a vechiului de către nou.

Întrucît orice treaptă superioară a dezvoltării neagă în cele inferioare numai ceea ce s-a învechit, preluînd și înmulțind totodată rezultatele pozitive ale treptelor precedente, dezvoltarea în ansamblu capătă un caracter *progresiv, ascendent*. Progresul este tocmai direcția generală caracteristică pentru dezvoltarea dialectică.

Progresul se realizează în toate domeniile realității. Să examinăm cel puțin în linii generale dezvoltarea progresivă pe planeta noastră.

După cum am mai spus, materialul inițial din care s-au format planetele sistemului solar, inclusiv Pămîntul, era materia în stare de gaze și pulberi care conținea substanțele chimice cele mai simple. În cursul dezvoltării naturii, aceste substanțe au devenit din ce în ce mai complexe. În consecință, a apărut natura vie, organică. Organismele vii s-au dezvoltat și ele de la simplu la complex: de la forme precelulare la celulă, de la monocelulare la animale mai complexe, a căror evoluție

a dus la apariția ființelor antropoide, iar apoi a omului. Cu apariția omului începe procesul dezvoltării sociale. Etapele dezvoltării progresive a societății au fost orînduirea comunei primitive, orînduirea sclavagistă, cea feudală, cea capitalistă și, în sfîrșit, cea socialistă, care a înlocuit capitalismul.

O particularitate extrem de importantă a progresului în societate este *creșterea continuă a ritmului dezvoltării*. Procesul de apariție a omului a început aproximativ cu un milion de ani în urmă. Dacă luăm în considerație că omul actual există doar de cîteva zeci de mii de ani, ne putem imagina cit de lent a fost ritmul procesului de devenire a omului. Mai rapid s-a desfășurat progresul în societatea sclavagistă și în cea feudală, cu toate că parcurgerea acestor orînduiri a durat milenii întregi. Capitalismul s-a dezvoltat mult mai repede decît feudalismul. O dată însă cu trecerea la socialism, ritmul de dezvoltare a economiei și culturii s-a accelerat extraordinar. În viitor, după victoria comunismului în întreaga lume, cînd omenirea se va elibera de relațiile capitaliste, care frînează progresul, cînd va fi posibilă folosirea tuturor mijloacelor pentru supunerea forțelor naturii, ritmul de dezvoltare va atinge proporții nemaiîntîlnite.

Dezvoltarea
în spirală

Afirmarea caracterului progresiv al dezvoltării reprezintă principala, dar nu singura trăsătură a legii negării negației. Această lege caracterizează dezvoltarea nu ca o mișcare rectilinie, ci ca un proces extrem de complex, care se desfășoară oarecum *în spirală*, cu o anumită *repetare* a treptelor parcurse, cu o oarecare revenire la trecut. „O dezvoltare care repetă oarecum treptele deja străbătute, dar le repetă altfel, pe o bază superioară („negația negării”), o dezvoltare, ca să spunem așa, în spirală, și nu în linie dreaptă...”¹, scria V. I. Lenin, subliniind această importantă trăsătură a dialecticii.

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 21, Editura politică, 1959, pag. 40.

Mersul în spirală al dezvoltării este propriu diferitelor domenii ale realității.

Putem socoti că una dintre manifestările cele mai vii ale acestei particularități a dezvoltării în natura anorganică este legea periodicității elementelor chimice, descoperită de V. I. Mendeleev.

În sistemul periodic al lui Mendeleev, după cum știm, elementele sînt așezate în funcție de mărimea sarcinii pozitive a nucleului lor atomic. Ele formează perioade și coloane (grupe), în care se constată o anumită repetare a proprietăților. Să luăm ca exemplu perioada a doua, care începe cu litiul. Litiul este un element cu proprietăți metalice pronunțate, fiind un metal alcalin. Cu creșterea sarcinii nucleului la elementele care îi urmează, proprietățile caracteristice pentru metale scad treptat și, în schimb, se accentuează treptat proprietățile metaloide. La sfîrșitul perioadei găsim de acum un metaloid net — fluorul, și un gaz inert — neonul. Următoarea perioadă, cea de-a treia, începe iarăși cu un metal alcalin (natriul) și se încheie cu un metaloid — clorul, și un gaz inert — argonul. Același fenomen se repetă și în perioadele următoare, unde iarăși are loc negarea proprietăților metalice de către cele metaloide, iar apoi, o dată cu trecerea la o nouă perioadă, acestea din urmă sînt din nou negate de proprietățile metalice. Are loc oarecum o revenire la proprietățile vechi, adică negarea negației.

În mod schematic, acest sistem al elementelor poate fi reprezentat sub forma unei spirale ascendente, care se desfășoară. Repetarea proprietăților survine aici după un număr din ce în ce mai mare de elemente (două în prima perioadă, opt în cea de-a doua etc.) și se realizează pe o altă bază calitativă: elementele perioadei noi au o sarcină nucleară mai mare, o structură mai complexă și proprietăți noi.

Dezvoltarea în spirală se întâlnește și în lumea organică. Engels demonstrează acțiunea acestei legi luând ca exemplu dezvoltarea bobului de orz. Din bobul care a nimerit în condiții favorabile crește tulpina, ce reprezintă negarea bobului. Apoi pe tulpină crește spicul cu noi boabe. Noile boabe neagă, la rîndul lor, tulpina; ele reprezintă negarea negației. Totodată are loc o oarecare revenire la punctul inițial — bobul, dar pe o altă bază. Boabele crescute în spic se deosebesc de cel semănat nu numai cantitativ (un bob a dat naștere la zece-douăzeci), dar de multe ori și prin proprietățile lor. Și aici dezvoltarea se desfășoară oarecum în spirală. La originea ei se află un grăunte, din care apoi cresc cîteva grăunțe, iar acestea, la rîndul lor, generează o cantitate de grăunțe și mai mare ș.a.m.d.

Dezvoltarea în spirală are loc și în viața socială. Prima formă a organizării sociale a fost orînduirea comunei primitive. Aceasta a fost o societate fără clase, bazată pe stăpînirea în comun a unor mijloace de producție extrem de primitive. Dezvoltarea continuă a producției a dus la negarea acestei orînduiri de către societatea sclavagistă, împărțită în clase. Apoi, sclavagismul a fost înlocuit de feudalism, iar feudalismul de capitalism. În locul capitalismului a venit socialismul, prima fază a comunismului. Aici avem de-a face deja cu o negare a negației, o revenire într-un anumit sens la punctul inițial al dezvoltării, dar pe o bază cu totul diferită, calitativ nouă.

După cum vedem, negarea negației caracterizează o anumită periodicitate, o anumită repetare în dezvoltarea progresivă a materiei. Trebuie subliniat însă cu deosebită tărie că repetarea treptelor deja parcurse ale dezvoltării nu reprezintă o revenire adevărată la forma veche, ci o afirmare a noului, care deseori nu are decît o asemănare exterioară, formală cu vechiul, deosebindu-se radical de acesta prin natura sa internă. De pildă, na-

triul, cu care începe cea de-a treia perioadă din sistemul lui V. I. Mendeleev, face parte, ca și litiul, din grupa metalelor alcaline, dar are o organizare mai complexă și proprietăți aparte, caracteristice numai lui.

Proprietatea socială, caracteristică socialismului, reproduce întrucitva proprietatea comună din societatea primitivă, dar o reproduce pe o bază materială și spirituală cu totul nouă, care nici nu poate fi comparată cu orinduirea comunei primitive.

Așadar, dezvoltarea se realizează prin negarea vechiului de către nou, a inferiorului de către superior. Deoarece noul, negînd vechiul, păstrează și dezvoltă trăsăturile lui pozitive, dezvoltarea capătă un caracter progresiv. Totodată, dezvoltarea merge în spirală, cu repetarea, în stadiile superioare, a unora dintre laturile și trăsăturile stadiilor inferioare.

Aceasta este esența legii dialectice a negării negației.

3. Acțiunea legii negării negației în condițiile socialismului

Legea negării negației acționează și în societatea socialistă, însă acțiunea ei în condițiile socialismului are anumite trăsături specifice.

Proprietatea socialistă, absența claselor antagoniste, unitatea social-politică și ideologică a poporului sovietic exclud cu desăvîrșire în societatea noastră astfel de forme de negare ca revoluția socială, conflictele de clasă, exploziile subite, care sînt caracteristice pentru societățile împărțite în clase antagoniste.

Negarea vechiului în condițiile socialismului se înfăptuiește pe măsură ce este pusă în evidență neconcordanța lui cu noile condiții și sarcini, pe măsură ce se maturizează premisele obiective pentru depășirea lui. Prin eforturile tuturor oamenilor sovietici, sub con-

ducerea partidului comunist și a guvernului sovietic, elementele vechi, care stinjenesc mișcarea noastră înainte, sînt înlocuite cu elemente noi. Astfel, în U.R.S.S. are loc un proces continuu de înlocuire a tehnicii vechi cu cea nouă, perfecționată ; formele vechi de organizare a producției, de conducere a economiei naționale sînt înlocuite cu forme noi etc. Negarea a tot ce este vechi, a tot ce și-a trăit traiul duce la întărirea bazelor economice, politice și ideologice ale societății socialiste, constituind unul dintre factorii importanți ai dezvoltării ei progresive.

Un progres nemaîntilnit, o impetuoasă mișcare înainte pe calea comunismului — ială ce caracterizează dezvoltarea societății socialiste. Aici se manifestă una dintre principalele particularități ale modului în care acționează legea negării negației în condițiile socialismului.

Uniunea Sovietică, prima țară socialistă din lume, este stegarul recunoscut al progresului social. Către ea își îndreaptă privirile entuziaste oamenii de pe întreg pămîntul, de ea își leagă speranțele într-un viitor luminos, fericit. Întreaga omenire progresistă s-a convins de mult că pentru oamenii sovietici nu există obstacole de neînving, scopuri cu neputință de atins.

Izvoarele progresului nemaîntilnit al U.R.S.S. se află în însăși natura orînduirii socialiste, în ideile dătătoare de viață ale comunismului. Măreața operă de construire a comunismului reprezintă izvorul nesecat al forței creatoare și al energiei uriașe a poporului sovietic, care îi permit să rezolve cele mai complexe probleme.

Desigur, o anumită mișcare înainte are loc și în țările capitaliste. Acolo însă această mișcare are un caracter limitat, unilateral. În industria capitalistă, de pildă, se dezvoltă numai acele ramuri care aduc mari venituri proprietarilor de întreprinderi. Acestea sînt, în primul rînd, ramurile industriei care execută comenzi militare.

Perioadele unui oarecare avînt sînt urmate în aceste țări de perioade de profunde depresiuni, de perioade de criză.

Progresul societății socialiste însă se înfăptuiește în mod continuu în toate domeniile vieții economice, politice și culturale. Mărturia vie a acestui fapt este ritmul extraordinar de rapid al dezvoltării țărilor socialiste.

De pildă, ritmul de dezvoltare a industriei în Uniunea Sovietică depășește de 3—5 ori ritmul de creștere a producției industriale din cele mai dezvoltate țări capitaliste. Este caracteristic că pentru creșterea producției industriale de 30 de ori, în S.U.A., Anglia și Germania a fost nevoie de o perioadă de 80—150 de ani, în timp ce Uniunea Sovietică a înfăptuit acest salt în 40 de ani. Afară de aceasta, trebuie să ținem seama că U.R.S.S. a avut de suferit de pe urma unor războaie distrugătoare, care au adus pagube imense economiei sale naționale și nu au putut să nu încetinească dezvoltarea ei.

Mari sînt și succesele agriculturii. Dintr-o agricultură înapoiată, caracterizată prin mica producție de mărfuri, agricultura Uniunii Sovietice s-a transformat într-o puternică agricultură socialistă, capabilă să asigure industria cu materii prime și populația cu produse alimentare în cantități din ce în ce mai mari.

Grandioase sînt realizările științei și culturii sovietice. Țara înapoiată din trecut, în care aproape 80% din populație era analfabetă, s-a transformat într-o țară în care nu mai există analfabetism. În școlile superioare din Uniunea Sovietică sînt pregătiți sute de mii de specialiști de înaltă calificare, numărul de ingineri absolvenți fiind de peste 3 ori mai mare decît în S.U.A. Întreaga lume este uimită de succesele științei sovietice. Un mesager viguros al acestui progres științific nemăvăzut, simbol al forțelor creatoare ale comunismului vic-

torios au devenit sateliții artificiali ai Pământului și Soarelui, puternicele rachete cosmice și nave cosmice interplanetare, centralele atomoelectrice, zborurile triumfale ale omului sovietic la bordul navelor cosmice în jurul globului pământesc.

Un progres imens al economiei naționale și culturii U.R.S.S. este prevăzut de Programul P.C.U.S. Acesta traversează căile concrete, științific fundamentate ale giganticei dezvoltări a forțelor de producție și ale realizării, pe această bază, a unui belșug de bunuri materiale, căile înfloririi continue a democrației socialiste, creării premiselor ideologice și culturale ale victoriei comunismului.

Ar fi însă greșit să credem că progresul se realizează în linie dreaptă în condițiile socialismului. Și aici se manifestă mersul în spirală al dezvoltării, iar adesea au loc anumite repetări ale unor trepte de acum parcurse.

Să luăm drept exemplu o problemă ca dezvoltarea formelor de conducere a industriei și construcțiilor. În primii ani ai Puterii sovietice, ea se realiza prin consiliile economice guverniale și județene. Mai târziu, aceste consilii au fost înlocuite cu sistemul ministerelor și direcțiilor generale. Problema complexă a industrializării țării în condițiile unor mijloace materiale limitate și cu un număr insuficient de cadre calificate nu se putea rezolva decât pe baza unei conduceri strict centralizate.

Atunci însă când industria și construcțiile s-au dezvoltat într-atît încît a devenit imposibilă conducerea lor dintr-un singur centru, a apărut necesitatea de a apropia centrele economice conducătoare de întreprinderi. În acest scop, partidul și guvernul, după o dezbatere a problemei de către întregul popor, au adoptat hotărîrea cu privire la înlocuirea ministerelor prin consiliile economice ale raioanelor economice. Aici vedem o negare a negației, o oarecare revenire la formele vechi, dar pe bază calitativ nouă. Actualele consilii economice repro-

duc unele trăsături ale vechilor consilii economice, dar diferă calitativ de acestea prin baza lor tehnică-economică, prin componența și calificarea cadrelor, prin profunzimea și amploarea activității.

Reorganizarea conducerii industriei și construcțiilor constituie un mare pas pe calea dezvoltării progresive a economiei socialiste, pe calea creării bazei tehnico-materiale a comunismului.

Așadar, în capitolul de față am studiat legile fundamentale ale dialecticii materialiste. Aceste legi explică mișcarea și dezvoltarea universală din lumea materială, arată izvoarele ei, factorii ei motrici, existenți în contradicțiile interne. Legile dialecticii demonstrează că dezvoltarea se desfășoară în salturi, scot la iveală direcția ei ascendentă, progresivă, arătând că progresul realității materiale se realizează pe baza neconținței înlocuiri, negări a vechiului de către nou.

Pentru înțelegerea mai completă și multilaterală a dezvoltării, trebuie să examinăm și categoriile fundamentale ale dialecticii materialiste.

CAPITOLUL AL VII-LEA

CATEGORIILE DIALECTICII MATERIALISTE

Orice știință, indiferent ce domeniu al realității materiale studiază, reprezintă nu numai un sistem de legi, ci și un sistem de categorii, adică de noțiuni extrem de generale, care sînt elaborate în cursul dezvoltării fiecărei științe și constituie fundamentul ei. În mecanică, de pildă, astfel de categorii sînt noțiunile : masa, energia, forța ; în economia politică — marfa, valoarea, banii etc.

Generalizînd rezultatele științei și ale activității practice a oamenilor, filozofia și-a elaborat propriul său sistem de categorii. *Categoriile filozofice* sînt noțiunile care reflectă trăsăturile și conexiunile, laturile și însușirile generale ale realității. Cînd am studiat materialismul filozofic, am făcut cunoștință cu cîteva categorii dintre cele mai importante. Acestea sînt, în primul rînd, materia și conștiința, precum și mișcarea, spațiul și timpul. Studiînd legile fundamentale ale dialecticii marxiste, am analizat categorii cum sînt : contradicția, cantitatea, calitatea, saltul, negația. În acest capitol vom analiza în mod special încă o grupă de categorii : *individualul și generalul, conținutul și forma, esența și fenomenul, cauza și efectul, necesitatea și împlinirea, posibilitatea și realitatea.*

Studiul acestor categorii va îmbogăți în mod substanțial imaginea noastră despre dezvoltarea și conexiu-

nile universale ale lumii materiale, despre legile fundamentale ale dialecticii marxiste.

Legile și categoriile dialecticii sînt legate între ele. Studiind legile fundamentale ale dialecticii marxiste, noi am văzut că ele constituie, în esență, un raport, o legătură între categorii. Astfel, legea trecerii schimbărilor cantitative în schimbări calitative exprimă legătura determinată a categoriilor cantitate și calitate etc. De aceea este imposibil să înțelegem legile dialecticii fără a cunoaște categoriile. Pe de altă parte, cunoașterea legilor ne permite să înțelegem esența categoriilor dialecticii. Astfel, legea unității și luptei contrariilor face posibilă dezvăluirea sensului real al unor categorii opuse, cum sînt forma și conținutul, necesitatea și împlinirea, posibilitatea și realitatea etc.

Înainte de a începe studiul diferitelor categorii, să vedem care este originea lor și să analizăm unele trăsături generale ale lor.

1. Originea și trăsăturile generale ale categoriilor dialecticii

Categoriile dialecticii materialiste constituie *bilanțul, generalizarea experienței multisekulare a oamenilor, a activității lor de producție și a cunoașterii*. Intrînd în contact, în procesul activității practice, cu obiectele și fenomenele lumii, cunoscîndu-le, omul a desprins ceea ce au ele esențial, general și a fixat rezultatele acestei operații în categorii și noțiuni. Categoriile cauză și efect, conținut și formă și altele s-au format în conștiință pe măsură ce omul a întîlnit în practică de nenumărate ori cauze și efecte existente în mod obiectiv, conținutul și forma unor corpuri concrete, materiale, precum și altele importante ale realității. Categoriile reprezintă, așadar, rezultatul activității practice și de cunoaștere a

omului, ele sînt trepte în cunoașterea lumii înconjurătoare de către om. „În fața omului — arată V. I. Lenin — se află rețeaua fenomenelor naturii. Omul instinctiv, sălbaticul, nu se desprinde pe sine din natură. Omul conștient se desprinde, categoriile sînt treptele acestei desprinderi, adică ale cunoașterii lumii”¹.

Constituind un bilanț al practicii și cunoașterii, categoriile dialecticii materialiste au o imensă însemnătate pentru activitatea practică și de cunoaștere. Fiind trepte în cunoaștere, ele ajută omului să se orienteze în rețeaua complicată a fenomenelor naturii și societății, să descopere legătura reciprocă și interdependența lucrurilor, ordinea lor determinată, legea dezvoltării lor și, în concordanță cu acestea, să acționeze cu succes în practică.

Dezvăluind esența categoriilor, izvoarele apariției lor, dialectica marxistă subliniază în primul rînd caracterul lor *obiectiv*. Izvorul categoriilor sînt obiectele și fenomenele existente în afara omului; categoriile reflectă trăsăturile cele mai generale și esențiale ale acestora. Astfel, categoriile cauză și efect oglindesc acea legătură obiectivă a obiectelor și proceselor în care unele fenomene provoacă cu necesitate apariția altora, ultimele fiind produsul celor dintii.

În opoziție cu materialismul, idealismul neagă obiectivitatea categoriilor. Din punctul de vedere al idealiştilor subiectivi, de pildă, categoriile există numai în conștiința omului și nu au nici o legătură cu realitatea. Astfel, Kant considera că încă înainte ca omul să înceapă a cunoaște lumea, în conștiința sa există categoriile cauzalitate, necesitate, întimplare și altele, cu ajutorul cărora el pune ordine, chipurile, în lumea haotică a fenomenelor naturii. Afirmații similare fac și idealiştilor subiectivi contemporani, în speță neopositiviștii. Ei înțeleg categoriile ca notiuni generale legate numai de

---

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 38, Editura politică, 1959, pag. 81.

trăirile senzoriale nemijlocite ale subiectului, noțiuni care nu au nici o legătură cu lumea obiectivă, existentă în afara omului. Idealistul obiectiv Hegel, deși recunoștea în vorbe caracterul obiectiv al categoriilor, le considera de fapt ca trepte, momente ale dezvoltării ideii absolute, a spiritului universal.

Concepțiile idealiste despre categorii sînt absolut inconsistente. Practica, dezvoltarea științei, experiența personală a oamenilor dovedesc că omul nu a inventat categoriile, ci le-a descoperit în însăși realitatea obiectivă.

O altă trăsătură importantă a categoriilor din punctul de vedere al dialecticii marxiste este *legătura lor reciprocă, variabilitatea, mobilitatea lor*. Aceste trăsături ale categoriilor oglindesc unitatea lumii materiale, conexiunea universală și interacțiunea obiectelor și fenomenelor ei. Legătura categoriilor este atît de strînsă, încît în anumite condiții ele pot trece, se pot transforma una în alta : cauza devine efect, iar efectul cauză, necesitatea devine întîmplare, iar întîmplarea necesitate etc. Dar categoriile nu sînt numai legate între ele, ci și schimbătoare, mobile. Reflectînd lumea materială în continuă dezvoltare, ele însele se schimbă.

Natura dialectică a categoriilor este falsificată de către diferiți adepți ai metafizicii. Aceștia, de obicei, rup categoriile unele de altele, ignorează rolul unor categorii și absolutizează importanța altora. Aceasta duce la denaturarea realității, la concluzii politice reacționare.

Numai de pe pozițiile materialismului dialectic putem înțelege adevărata natură a categoriilor, le putem folosi ca instrument al cunoașterii științifice și al activității practice. În cele ce urmează, analizînd unele categorii, vom încerca totodată să arătăm însemnătatea lor științifică și practică.

Cercetînd lumea materială, omul este izbit, în primul rînd, de mulțimea nenumărată de lucruri și fenomene individuale, singulare. Mai tîrziu, analizîndu-le

și comparându-le, omul izbuteste să desprindă trăsăturile și legăturile lor generale, asemănătoare. Așa vom face și noi: vom începe analiza categoriilor cu individualul și generalul.

2. Individual și general

Ce este individualul și generalul

Orice obiect are o serie de trăsături particulare, specifice, care îi aparțin numai lui.

Să luăm, de exemplu, plopul, care crește lângă casa noastră. El are anumite dimensiuni, un număr de ramuri dispuse într-un anumit fel, o configurație deosebită a rădăcinilor și multe alte însușiri.

Un om oarecare (Ion, Petru etc.) are o serie de trăsături, aptitudini și deprinderi, interese și înclinații, un mers și un mod de exprimare care îi aparțin numai lui. Tocmai acestea îl deosebesc pe acest om de alte sute de milioane de oameni care locuiesc pe planeta noastră.

Plopul de lângă casă, omul la care ne-am referit, ori care alt obiect sau fenomen concret din lumea materială reprezintă *singularul* sau *individualul*.

Dar nici un obiect concret, individual nu există separat, în afara legăturii sale cu alte obiecte și fenomene. Același om trăiește pe pământ, unde există nenumărați alți oameni. Fiind legat de ceilalți oameni prin mii de fire diferite, el are multe elemente comune cu aceștia. Omul respectiv are o anumită profesiune, ceea ce, implicit, înseamnă că el are anumite trăsături care aparțin tuturor oamenilor de aceeași specialitate. El face parte dintr-o anumită clasă, dintr-o anumită națiune, ceea ce înseamnă că are anumite particularități naționale și de clasă. În ceea ce privește structura anatomo-fiziologică, precum și capacitatea de a simți și gândi, de a munci și vorbi, aceste trăsături sînt comune tuturor oamenilor.

Tot așa, fiecare obiect, în afară de însușirile individuale, proprii numai lui, are și însușiri comune și altor obiecte.

Generalul este tocmai ceea ce aparține unei mulțimi de obiecte singulare, individuale. În timp ce trăsăturile individuale deosebesc un obiect de celelalte obiecte, generalul îl apropie oarecum de acestea, îl leagă de celelalte obiecte, determină apartenența lui la o anumită specie sau clasă de obiecte de același gen.

**Dialectica
individualului
și generalului**

În cadrul fiecărui obiect, individualul și generalul se află într-o unitate dialectică. Pe de o parte, individualul, particularul conține generalul; așa cum spunea V. I. Lenin, „particularul nu există decît în legătură cu ceea ce duce spre general”. Astfel, fiecare organism individual este legat de general, de specia din care face parte și cu care are trăsături comune, iar prin intermediul speciei este legat de ceva și mai general — de genul său. Avînd în vedere legătura individualului, particularului cu generalul, existența generalului în particular, materialismul dialectic consideră că *orice particular este, într-un fel sau altul, general*.

Pe de altă parte, generalul nu există decît în particular, prin particular. Nu există nici o specie de plante sau animale în afara indivizilor ei. Fiînd generală în raport cu individul, specia nu cuprinde toate trăsăturile organismelor individuale incluse în ea, ci numai pe cele esențiale, repetabile. De aceea V. I. Lenin caracteriza orice general ca o *latură* sau *esență* a individualului.

Individualul și generalul nu sînt numai în legătură reciprocă, ci și în continuă schimbare. Granița lor este mobilă. În procesul dezvoltării, în anumite condiții, ele trec unul în altul: individualul devine general, și invers.

Astfel, în dezvoltarea organismelor există numeroase cazuri cînd un caracter nou, util, dobîndit de un anumit *individ* se transmite pe cale ereditară și devine cu timpul

o trăsătură caracteristică pentru un număr mare de indivizi, transformându-se într-un atribut *general* al speciei. Dacă însă un anumit caracter *general* și-a pierdut însemnătatea pentru activitatea vitală a speciei, el dispare treptat, se atrofiază ; în generațiile următoare el nu se mai întâlnește decât arareori, la unii *indivizi*, ca un atavism, ca o reîntoarcere la organizarea strămoșilor. De data aceasta, generalul se transformă în individual.

Dialectica generalului și individualului intervine și în fenomenele sociale. Să luăm un exemplu.

În primăvara anului 1919, muncitorii de la depoul Moscova-Triaj al liniei ferate Moscova-Kazan au inițiat primul subotnic comunist din Țara sovietică. În afara programului de lucru, fără o retribuție suplimentară, muncitorii depoului reparau locomotivele și vagoanele, efectuau încărcarea și descărcarea vagoanelor, precum și alte lucrări. Acest eveniment *unic*, individual a însemnat începutul desfășurării întrecerii socialiste de masă, care s-a transformat apoi într-o metodă *generală* a construcției comuniste, într-o lege a dezvoltării socialismului și comunismului. Individualul s-a transformat în general!

Insemnătatea
categoriilor indi-
vidual și general
pentru activitatea
practică

Luarea în considerare a dialecticii individualului și generalului are o mare însemnătate pentru activitatea științifică și practică. Numai cunoașterea legăturii reciproce, a dialecticii individualului și generalului ne dă posibilitatea să ne orientăm just în complexitatea diferitelor procese care au loc în realitatea obiectivă, să dezvoltăm legile dezvoltării acestora și să le folosim în mod adecvat în activitatea practică. Totodată, cunoașterea generalului și a legăturii sale cu individualul stă la baza previziunii științifice, ne permite nu numai să dezvoltăm trăsături importante ale anumitor obiecte și fenomene, să determinăm căile principale, direcția dezvoltării lor, ci și să

prevedem existența altor obiecte și procese particulare pe care omul pînă atunci nu le-a cunoscut. De exemplu, pe baza legii periodicității, care dezvăluie proprietățile cele mai generale ale elementelor chimice, D. I. Mendeleev a prevăzut existența a patru elemente chimice necunoscute pînă atunci. Ceva mai tîrziu el a descris amănunțit proprietățile a trei dintre ele. Nu a trecut mult timp, și aceste elemente (galiul, scandiul și germaniul) au fost descoperite.

Considerarea atentă a interacțiunii particularului și generalului are o imensă însemnătate în viața socială, indeosebi astăzi, cînd omenirea înfăptuiește marea trecere de la capitalism la comunism. Succesul în această operă de însemnătate istorică depinde în multe privințe de rezolvarea justă a problemei raportului dintre legile generale ale revoluției socialiste și particularitățile ei naționale. Iată de ce în jurul acestei probleme se desfășoară astăzi o luptă ideologică ascutită.

Revizioniștii contemporani neagă legile generale ale revoluției și construcției socialiste și absolutizează particularul, condițiile naționale concrete ale diferitelor țări. Ei opun teoriei comunismului științific ideile antiștiințifice ale „comunismului național”, ceea ce, în esență, înseamnă renunțarea la revoluția socialistă, înseamnă trădarea intereselor clasei muncitoare. Ideile revizioniste ale „comunismului național” și-au găsit expresia în programul Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia.

Dogmaticii ignorează, în schimb, necesitatea de a ține seama, în desfășurarea revoluției, de condițiile concret-istorice, consideră că revoluția se desfășoară oriunde și oricînd după aceleași scheme elaborate o dată pentru totdeauna. Caracterul dăunător al acestei poziții constă în faptul că răpește partidului revoluționar capacitatea de a dezvolta în mod creator marxism-leninismul, diminuează inițiativa maselor populare, subminează în-

crederea lor în socialism, ridicînd astfel dificultăți serioase în calea luptei revoluționare.

Conceptiile revizioniștilor și dogmaticilor au fost criticate cu hotărîre în Declarația Consfătuirii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești (1957). În Declarație se subliniază că trecerea de la capitalism la socialism *în toate țările* constituie un proces revoluționar unic, căruia îi sînt proprii o serie de legi generale, de mare importanță principială. Aceste legi sînt :

conducerea maselor de oameni ai muncii de către clasa muncitoare, al cărei nucleu este partidul marxist-leninist, în înlăptuirea într-o formă sau alta a revoluției proletare și instaurarea într-o formă sau alta a dictaturii proletariatului ;

alianța clasei muncitoare cu masele principale ale țărănimii și alte pături de oameni ai muncii ;

lichidarea proprietății capitaliste și instaurarea proprietății obștești asupra principalelor mijloace de producție ;

transformarea socialistă treptată a agriculturii ;

dezvoltarea planificată a economiei naționale în vederea construirii socialismului și comunismului, a ridicării nivelului de trai al celor ce muncesc ;

înlăptuirea revoluției socialiste în domeniul ideologiei și culturii și crearea unei intelectualități numeroase credincioasă clasei muncitoare, poporului muncitor, cauzei socialismului ;

lichidarea asupririi naționale și stabilirea egalității în drepturi și prieteniei frățești între popoare ;

apărarea cuceririlor socialismului împotriva tentativelor dușmanilor externi și interni ;

solidaritatea clasei muncitoare din țara respectivă cu clasa muncitoare din celelalte țări — internaționalismul proletar.

Arătînd caracterul obligatoriu al acestor legi generale ale trecerii la socialism, marxism-leninismul nu ne-

glijează cîtuși de puțin particularitățile naționale dintr-o țară sau alta. Dimpotrivă, marxism-leninismul cere aplicarea creatoare a legilor generale în funcție de condițiile istorice concrete. Diferitele țări nu au același nivel de dezvoltare economică, se deosebesc între ele prin raportul de forțe dintre clase. Ele au și tradiții istorice și naționale deosebite. Toate acestea, luate împreună, determină specificul, particularitățile formelor și metodelor folosite în construcția socialismului, precum și ritmul transformărilor socialiste. O sarcină extrem de însemnată a partidelor marxiste este de a lua în considerație în mod judicios particularitățile naționale ale fiecărei țări, descoperind în mod corespunzător formele și metodele de înlăptuire a legilor principale ale revoluției socialiste.

Am văzut, așadar, ce este particularul, am arătat că el este indisolubil legat de general. Acum vom aprofunda, vom concretiza ideile noastre despre particular, stabilind ce reprezintă înseși lucrurile, obiectele, fenomenele individuale, cu care omul vine permanent în contact.

Vom putea înțelege ce reprezintă acestea, în primul rînd, pe baza categoriilor de conținut și formă.

3. Conținut și formă

Ce sînt conținutul și forma   *Conținutul* este totalitatea elementelor lor și proceselor care alcătuiesc obiectul sau fenomenul respectiv. *Forma* este structura, organizarea conținutului; ea nu este exterioară față de conținut, ci este inerentă acestuia.

Particulele „elementare” și procesele legate de mișcarea acestora reprezintă conținutul atomului unui element chimic. Organizarea acestor particule, modul lor de dispunere în interiorul atomului reprezintă forma acestuia. Conținutul organismului viu îl constituie pro-

cesele metabolismului, excitabilitatea, contractibilitatea și alte procese, precum și organele, țesuturile, celulele în care se desfășoară aceste procese. Ordinea de desfășurare a proceselor vitale în organism, structura organelor și țesuturilor acestuia reprezintă forma organismului viu.

Toate fenomenele vieții sociale au, de asemenea, conținutul și forma lor. Astfel, forțele de producție (în primul rând, uneltele de producție și oamenii care le minuesc) constituie conținutul unui mod de producție istoricește determinat. Relațiile de producție (legătura reciprocă a oamenilor în cadrul procesului de producție, bazată pe raportul lor față de aceste unelte) constituie forma modului de producție.

Materialismul dialectic pornește de la *unitatea* conținutului și formei, de la inseparabilitatea lor. Atît forma cît și conținutul aparțin în mod lăuntric obiectului dat și de aceea nu pot fi separate. Nu există conținut în general, există numai conținut într-o anumită formă. Tot astfel, nu există o formă pură, lipsită de conținut. Forma are întotdeauna un conținut, ea presupune existența unui conținut, constituind structura, organizarea acestuia.

Insemnătatea
determinantă
a conținutului și
rolul activ al formei

După ce am înțeles că fiecare obiect reprezintă o unitate indisolubilă a conținutului și formei, să vedem acum în ce mod sînt legate conținutul și forma, în ce constă interacțiunea lor în procesul dezvoltării obiectelor.

Conținutul se distinge prin caracterul său deosebit de activ. Datorită contradicțiilor care îi sînt inerente, el se dezvoltă, se transformă în mod continuu, iar apoi, în funcție de schimbarea conținutului, se schimbă și forma. *Conținutul determină forma.*

Să vedem, de pildă, cum se dezvoltă producția socială. Această dezvoltare începe întotdeauna de la conținut — de la forțele de producție. Căutînd să obțină cît mai multe bunuri materiale, oamenii perfecționează con-

tinuu uneltele de producție, își ridică mereu calificarea ; aceasta duce în mod inevitabil la schimbarea formei producției sociale, la schimbarea relațiilor de producție.

În cazul fenomenelor naturii, forma este de asemenea determinată de conținut. Astfel, biologia miciuriniștă a stabilit că, dacă modificăm condițiile de existență ale organismului viu, se schimbă mai întâi funcțiile acestuia : tipul specific al metabolismului și alte procese care constituie conținutul vieții, apar noi substanțe albuminoide etc. Și numai după aceea, pe baza schimbării conținutului, se schimbă și forma — organizarea, structura organismului. Dacă, de pildă, mutăm o plantă dintr-un climat umed într-altul mai uscat, se va schimba caracterul metabolismului specific acestei plante. Această schimbare se va desfășura astfel încît să creeze posibilitatea ca, în condițiile date, organismul să absoarbă mai multă apă și s-o cheltuiască mai economic. În mod corespunzător se schimbă și structura organismului : rădăcinile sale pătrund mai adînc în pămînt, extrăgînd de acolo un surplus de apă ; frunzele devin mai înguste și, ca urmare, apa se evaporă în proporții mult mai reduse.

Deși forma este generată de conținut, ea nu rămîne pasivă față de acesta. Ea influențează *activ* conținutul, stimulează sau frînează dezvoltarea lui. Forma nouă, aflată în concordanță cu conținutul, stimulează dezvoltarea progresivă a acestuia. Dimpotrivă, forma veche, care nu mai corespunde conținutului său, îi frînează dezvoltarea. Dacă revenim, în această ordine de idei, la problema dezvoltării producției sociale, ne vom convinge că forma acesteia — relațiile de producție — nu numai că depinde de conținut, dar are ea însăși un rol activ în dezvoltarea lui. Astfel, relațiile de producție înaintate, socialiste, asigură un ritm deosebit de rapid de creștere a producției industriale și agricole, avîntul întregii economii socialiste. Dimpotrivă, relațiile de pro-

ducție ale capitalismului contemporan frânează dezvoltarea forțelor de producție, iar uneori duc de-a dreptul la distrugerea acestora.

Din cele spuse rezultă că nu este îngăduit să subapreciem rolul și însemnătatea formei în cadrul dezvoltării. Istoria P.C.U.S. ne arată însă că dușmanii marxismului — oportuniștii, încercând să împiedice crearea partidului revoluționar de tip nou, negau rolul formelor organizatorice ale partidului, susțineau că forma este pasivă, inertă și nu influențează cu nimic conținutul luptei revoluționare.

V. I. Lenin a zdrobit pe oportuniști, arătând imensa însemnătate a formelor organizatorice pentru întreaga activitate a partidului. În lucrarea „Un pas înainte, doi pași înapoi”, el a elaborat bazele organizatorice ale partidului, transpuse în viață de către partidul de tip nou, făurit de V. I. Lenin. Forma desăvârșită de organizare a P.C.U.S., care se întemeiază pe principiul centralismului democratic, i-a permis să conducă cu succes lupta revoluționară a proletariatului și opera de construire a socialismului.

O dată cu victoria socialismului și intrarea Uniunii Sovietice în perioada construcției desfășurate a comunismului a crescut rolul și însemnătatea partidului comunist în viața societății sovietice. Aceasta a necesitat perfecționarea formelor și metodelor sale de activitate, care și-a găsit expresia în Statutul partidului adoptat de Congresul al XXII-lea al P.C.U.S.

Analizând interacțiunea dintre conținut și formă, trebuie să avem în vedere și faptul că unul și același conținut, în funcție de condițiile existente, se poate dezvolta în *forme diferite*.

Actuala experiență a mișcării comuniste internaționale cunoaște deja mai multe forme ale dictaturii proletariatului, care constituie conținutul perioadei de trecere de la capitalism la socialism. În Uniunea Sovietică, dic-

tatura proletariatului a luat forma Sovietelor de deputați ai oamenilor muncii, în alte țări ale sistemului mondial socialist — forma democrației populare. Nu este exclus să apară în viitor noi forme ale dictaturii proletariatului.

Diversitatea formelor consolidează conținutul, îl face mai bogat și multilateral, îi permite să se dezvolte în cele mai variate condiții. Iată de ce în practica luptei revoluționare și a construcției comuniste este atât de importantă alegerea cu pricepere a formelor care corespund în cel mai înalt grad condițiilor istorice concrete.

Contradicția
dintre conținut
și formă

Pentru a avea o imagine mai completă a raportului dintre conținut și formă este important să înțelegem și caracterul *contradictoriu* al acestui raport. Am văzut că, spre deosebire de conținut, forma este mai stabilă, mai puțin mobilă. De aceea ea rămâne în urma dezvoltării conținutului, se învechește și intră în contradicție cu acesta. Contradicția dintre forma veche și conținutul nou se rezolvă de regulă prin înlăturarea formei vechi și înlocuirea ei de către forma nouă, conținutul dobândind, prin aceasta, cîmp liber pentru dezvoltarea sa viitoare.

Astfel, o dată cu schimbarea condițiilor, organismul este silit să asimileze noi substanțe nutritive. Datorită acestui fapt, conținutul organismului, adică metabolismul caracteristic și întreaga lui activitate vitală, se modifică mai mult sau mai puțin rapid. În ceea ce privește forma — structura organismului —, ea rămâne în urma dezvoltării conținutului și intră în contradicție cu acesta. Această contradicție se rezolvă prin schimbarea structurii organismului, prin punerea ei în concordanță cu conținutul schimbat. Drept urmare, organele existente se transformă, sau apar altele noi. De exemplu, în perioada trecerii organismelor de la condițiile acvatice la condi-

țiile unei vieți amfibiene, încet, încet au început să apară în locul branhiilor plămâni, în locul aripioarelor pentru înot membre care se adaptează la mers etc.

Contradicția dintre conținut și formă există și în viața socială. O dovadă grăitoare ne oferă același exemplu referitor la dezvoltarea producției sociale.

În decursul dezvoltării sale, noul conținut (forțele de producție) intră în contradicție cu forma veche (relațiile de producție). Această contradicție duce în cele din urmă la înlocuirea relațiilor de producție învechite cu altele noi, asigurându-se astfel dezvoltarea ulterioară nestingerită a forțelor de producție. În condițiile capitalismului, contradicția dintre conținutul și forma producției are un caracter antagonic. De aici rezultă necesitatea revoluției socialiste chemată să înlocuiască forma de producție veche, capitalistă, cu cea nouă, socialistă. În socialism există, de asemenea, o contradicție între forma și conținutul producției sociale, dar această contradicție nu are un caracter antagonic și este rezolvată cu succes prin eforturile oamenilor muncii, conduși de partidul comunist¹.

Rezolvând această contradicție și alte contradicții și dificultăți, oamenii muncii înlătură formele vechi, care și-au trăit traiul și sînt o piedică în calea construcției comuniste. În același timp are loc procesul continuu de perfecționare a tuturor formelor vieții economice, politice și culturale a societății socialiste.

După ce am explicat ce înseamnă conținutul și forma unui obiect, să vedem acum dacă toate elementele, laturile acestuia sînt la fel de importante, dacă ele au același rol în existența și dezvoltarea obiectului respectiv. Pentru a căpăta răspunsul la această întrebare, trebuie să studiem categoriile esență și fenomen.

---

¹ Despre aceasta se vorbește mai amănunțit în partea a II-a, cap. XI.

4. Esență și fenomen

Ce sînt esența și fenomenul

Noțiunea de esență este înrudită cu noțiunea de conținut, fără a fi însă identică cu aceasta. Dacă conținutul reprezintă *totalitatea* elementelor și proceselor care alcătuiesc un obiect, *esența* este latura lui *principală, internă, relativ stabilă* (sau totalitatea laturilor și raporturilor sale). Esența determină natura obiectului, din ea decurg toate celelalte laturi și însușiri.

Astfel, esența organismului viu este metabolismul. Acesta stă la baza tuturor funcțiilor vitale ale organismului, constituie natura internă a oricărui corp viu. După cum arată Engels, din metabolism, care reprezintă funcția esențială a proteinei, decurg toate celelalte manifestări ale vieții: excitabilitatea, contractibilitatea, posibilitatea de creștere, mișcarea interioară.

În fenomenele sociale, esența exprimă de asemenea latura internă, principală a proceselor. Caracterizînd imperialismul — stadiul cel mai înalt al capitalismului, V. I. Lenin îl definea ca un capitalism monopolist. Tocmai dominația monopolurilor, care a luat locul liberei concurențe, constituie esența imperialismului. Din dominația monopolurilor derivă toate celelalte trăsături ale imperialismului și în primul rînd obținerea de către capitaliștii care fac parte din uniunile monopoliste a unor profituri ridicate, de monopol. În goana lor după supraprofituri, imperialiștii se asociază în uniuni monopoliste internaționale, care împart lumea în sfere de influență, monopolizează finanțele, exportă capital în locul mărfurilor, intensifică exploatarea oamenilor muncii din țara lor, precum și a popoarelor din țările coloniale și dependente. Toate acestea duc la ascuțirea maximă a contradicțiilor inerente capitalismului. Imperialismul este ajunul revoluției socialiste.

Esența socialismului este dominația proprietății socialiste și caracterul planificat al economiei, inexistența exploatării, colaborarea și ajutorul reciproc între toți membrii societății, asigurarea maximă a nevoilor materiale și culturale ale membrilor societății prin dezvoltarea și perfecționarea producției pe baza tehnicii celei mai înalte.

Ce este însă fenomenul? *Fenomenul este expresia exterioară, nemijlocită a esenței, forma ei de manifestare.* Metabolismul, ca esență a tot ce este viu, poate fi descoperit în cele mai variate fenomene. El se manifestă sub forma a aproape 500 000 de specii de plante și aproximativ 1.500 000 de specii de animale. Toate acestea se deosebesc între ele prin aspectul exterior, prin treapta de evoluție atinsă, prin modul de a se hrăni, a crește și a se înmulți.

Esența socialismului se manifestă în fenomenele realității noastre sovietice de zi cu zi: în construcția grandioasă de noi uzine, fabrici și centrale electrice puternice, în progresul tehnic impetuos înfăptuit în diferitele ramuri ale economiei naționale, în ritmul nemaiînțlnit al construcțiilor de locuințe și instituții de cultură, în reducerea zilei de lucru a oamenilor muncii, în scăderea prețurilor de desfacere la mărfurile de larg consum etc.

Dialectica esenței
și fenomenului

După ce am lămurit ce sînt esența și fenomenul, să vedem ce legătură există între ele.

Generalizînd realizările științei și activității practice, materialismul dialectic afirmă *unitatea* esenței și fenomenului. Esența și fenomenul sînt legate între ele în mod indisolubil. Esența *apare* (este fenomenală), fenomenul este *esențial*, scria V. I. Lenin. Fenomenul este aceeași esență, luată însă din punctul de vedere al manifestării ei în realitatea nemijlocită. Latura exterioară, superficială a realității, diferitele însușiri, momente, laturi ale lucrurilor constituie fenomenul. Esența reprezintă aceleași

fenomene, aceleași momente și laturi diverse, dar luate sub forma lor cea mai stabilă, cea mai profundă și generală. V. I. Lenin compara esența, în mod sugestiv, cu un curs relativ-liniștit, puternic, de adâncime al unui rîu repede, care se manifestă la suprafață sub formă de valuri, vârtejuri, spumă. „...Spumă sus — scria Lenin — și curente de adâncime jos. *Dar și spuma* este o expresie a esenței”¹.

În orice fenomen se dezvoltă obligatoriu esența, dar nu pe deplin, ci numai o părțică a ei. Fenomenul nu epuizează esența, ci o caracterizează numai sub un anumit aspect. De exemplu, reglementarea pensiilor adoptată în Uniunea Sovietică exprimă o părțică a esenței socialismului, reprezintă această esență numai sub un singur aspect — sub aspectul grijii statului socialist față de cetățenii lui cei mai vîrstnici.

În același timp, nu există nici esență „pură”, adică esență care să nu se manifeste în nici un fel. Orice esență se dezvoltă într-o mulțime de fenomene. Astfel, esența socialismului, așa cum am arătat, se manifestă printr-o mulțime de evenimente, fapte ale vieții noastre socialiste de zi cu zi.

Esența și fenomenul nu sînt numai unitare, ci și *contrarii*, ele nu coincid niciodată pe deplin. Opoziția lor exprimă caracterul lăuntric contradictoriu al înseși obiectelor realității. Esența nu este vizibilă, ea este ascunsă, inaccesibilă observației nemijlocite. Ea poate fi dezvoltată numai în procesul studierii îndelungate, multilaterale a obiectului. Dacă forma de manifestare ar coincide în mod nemijlocit cu esența lucrurilor, scria Marx, știința ar fi în acest caz de prisos. Misiunea științei este tocmai ca, în mulțimea fenomenelor, a laturilor și trăsăturilor exterioare ale realității, să descopere esența, procesele interne, de adâncime, care stau la temelia lor.

---

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 38, Editura politică, 1959, pag. 120.

**Insemnătatea
categoriilor
esență și fenomen**

Cunoașterea dialecticii esenței și fenomenului are o imensă însemnătate pentru viață, știință și practică.

Pe oamenii de știință, această cunoaștere îi înarmează cu certitudinea că, oricât de complex ar fi procesul cunoașterii fenomenelor, oricât de adânc s-ar ascunde esența lor, ea va fi totuși cunoscută. Astfel, ani de zile savanții au observat în mod minuțios Soarele. Cu ajutorul aparatelor ei au descoperit acolo pete, protuberanțe, au detectat fluxuri de particule diferite emise de Soare. Dar toate aceste fenomene nu ofereau încă în mod nemijlocit o reprezentare a esenței proceselor care au loc în Soare, a sursei energiei solare. După cercetări îndelungate, știința a reușit să dezvăluie, în spatele fenomenelor, esența acestor procese. S-a stabilit că în interiorul Soarelui are loc o reacție termonucleară (formarea heliului din hidrogen). Energia colosală degajată de această reacție menține temperatura extrem de înaltă a Soarelui.

Cunoașterea esenței este cu deosebire necesară, întrucât fenomenul ne dă adesea o idee înșelătoare despre natura procesului. S-ar părea, de pildă, că Soarele se mișcă în jurul Pământului, dar noi știm cu toții că, în realitate, Pământul se mișcă în jurul Soarelui. După unele aparențe, s-ar putea crede că în lumea capitalistă există democrație : acolo au fost formal proclamate votul universal, libertatea cuvântului, a presei, a partidelor și grupărilor politice etc. Dar, în realitate, democrația în condițiile imperialismului este numai o aparență înșelătoare, ea este o democrație limitată, o democrație numai pentru cei bogați.

Cunoașterea bazată numai pe aparență, pe manifestările superficiale ale esenței, nu este capabilă să ofere o imagine justă a lumii și nu poate servi drept călăuză în acțiune. Nepriceperea de a deosebi fenomenul de esență duce la greșeli serioase în teorie și în practică.

Intemcietorii marxim-leninismului ne-au oferit modele neîntrecute de analiză a esenței fenomenelor sociale. Printre acestea se numără descoperirea de către Marx a esenței producției capitaliste, descoperire de însemnătate epocală pentru dezvoltarea gândirii sociale.

Economiștii și sociologii burghezi, rămânând la manifestările fenomenale, la aparențe, susțineau și continuă pînă astăzi să susțină că în societatea capitalistă nu există exploatare, că muncitorul primește de la capitalist tot câștigul datorat. Din punctul lor de vedere, sursa obținerii profitului capitalist nu este exploatarea muncitorilor, ci însuși capitalul investit de capitalist în producție.

Cum stau însă lucrurile în realitate ?

În realitate, lucrurile stau cu totul altfel. Pentru a trăi el însuși și pentru a-și întreține familia, muncitorul are nevoie de o anumită cantitate de mijloace de subzistență. În condițiile capitalismului, pentru a obține aceste mijloace, el este constrins să-și vîndă capitalistului forța de muncă. La prima vedere s-ar părea că între muncitor și capitalist are loc o tranzacție obișnuită de vînzare-cumpărare. Muncitorul vinde forța lui de muncă, iar capitalistul o cumpără ; muncitorul lucrează, iar capitalistul îi plătește salariul.

Aceasta este aparența de tranzacție echitabilă între capitalist și muncitor pe care o îmbracă relațiile capitaliste. Referindu-se și limitîndu-se la această aparență, ideologii burghezi ajung la concluzia total falsă cu privire la inexistența exploatării în capitalism. Ei nu doresc să vadă adevărata esență a producției capitaliste.

Marx nu s-a mărginit să analizeze fenomenele superficiale ale societății capitaliste. În spatele fenomenului, dincolo de aparența tranzacției echitabile între capitalist și muncitor, el a dezvăluit esența exploatoare a producției capitaliste. Marx a arătat că forța de muncă este o marfă deosebită, capabilă să producă valori materiale. Totodată, valorile produse de ea prețuiesc mult mai mult

decît plătește pentru ea capitalistul sub forma salariului. Capitalistul plătește numai o parte a valorii obiectelor produse de muncitor, și își însușește cealaltă parte. În aceasta și numai în aceasta rezidă sursa profitului capitalist.

Descoperirea de către Marx a esenței exploatării capitaliste are o uriașă însemnătate istorică. Ea a făcut posibilă descoperirea temeliei antagonismului dintre burghezie și proletariat, demonstrarea inevitabilității luptelor, care duce în ultimă instanță la revoluția socialistă, la lichidarea capitalismului.

Acest model clasic de analiză a fenomenelor sociale arată în modul cel mai convingător imensa însemnătate pe care o are cunoașterea esenței pentru știință și pentru practica revoluționară.

Am văzut, așadar, ce este individualul și generalul, conținutul și forma, esența și fenomenul, adică tot ceea ce ne dă o reprezentare a obiectului sau fenomenului respectiv. Noi știm însă că obiectele și fenomenele nu există izolat, ci numai într-o legătură reciprocă, și că nici unul dintre ele nu poate fi înțeles în afara acestei legături. A studia un obiect în legătură cu altele înseamnă, înainte de toate, a stabili cauza apariției sale. Tocmai la această analiză a categoriilor cauză și efect vom trece acum.

5. Cauză și efect

Ce sînt cauza și efectul	În lumea obiectivă noi observăm o permanentă interacțiune a fenomenelor, în urma căreia unele dintre ele dau naștere altora, acestea din urmă aduc la viață altele etc. De exemplu, frecarea produce căldură, absența precipitațiilor atmosferice, seceta, provoacă o recoltă slabă etc. Interacțiunea fenomenelor poate fi observată și în cadrul proceselor
--------------------------	---

sociale. Astfel, puternica mișcare de eliberare națională a popoarelor asuprite a determinat descompunerea sistemului colonial al imperialismului.

Fenomenul, sau grupul de fenomene aflate în interacțiune, care apare înaintea unui alt fenomen și determină apariția acestuia se numește *cauză*. Fenomenul a cărui apariție este determinată de acțiunea cauzei se numește *efect*.

Cauza *precede* întotdeauna efectul, dar succesiunea în timp nu este suficientă pentru a recunoaște cauza. De exemplu, ziua urmează după noapte, dar noaptea nu este cauza zilei. Alternanța zilei cu noaptea este provocată de rotația în răstimp de 24 de ore a Pământului în jurul axei sale. Între două fenomene există o dependență causală doar atunci când unul dintre ele nu numai că apare înaintea celuilalt, dar îl și *generează* în mod inevitabil.

Cauza nu trebuie confundată cu prilejul sau ocazia. *Prilejul* este evenimentul care survine imediat înaintea efectului, nu este el însuși cauză, dar dă un impuls acțiunii acesteia. Astfel, asasinarea arhiducelui austriac Ferdinand în orașul Sarajevo din Serbia, în iunie 1914, a constituit prilejul dezlănțuirii primului război mondial. Adevărata cauză a războiului au fost însă contradicțiile dintre puterile imperialiste rivale.

Cauza trebuie deosebită și de *condițiile* în care ea acționează. Munca productivă este cauza oricărei avuții sociale. Dar pentru ca munca să producă avuție sînt necesare un obiect al muncii și unelte cu care să fie prelucrat acest obiect. Nici obiectul muncii, nici uneltele în sine nu aduc avuție, dar ele constituie condiția necesară a activității de producție a omului.

Critica concepțiilor antimarxiste despre cauzalitate Cauzalitatea are un caracter general, universal în lumea materială. Nu există și nu pot exista fenomene fără cauză, orice lucru își are cauza sa. Un înțelept proverb popular spune că „nu există fum fără foc”. Cauza-

litatea are un caracter obiectiv, ea nu este introdusă în sinul realității de rațiunea omului sau de vreo forță supranaturală. Cauzalitatea aparține realității însăși și este descoperită de către om în procesul cunoașterii, al practicii.

Înțelegerea materialist-dialectică a cauzalității este radical opusă concepțiilor religioase despre lume, potrivit cărora cauza a tot ce există ar fi Dumnezeu. Dumnezeu ar fi creat, chipurile, ordinea universală a lucrurilor și tot el, făcând tot soiul de minuni, ar încălca și modifica această ordine. Conform religiei, în voința divină rezidă cauza primară a tot ce există. Religia propovăduiește și așa-numita concepție *teleologică* despre lume (de la cuvântul grec „teleos” — care își atinge țelul, și „logos” — învățătură), potrivit căreia dezvoltarea lumii n-ar fi altceva decât împlinirea unor scopuri supranaturale, prestabilite. Din punctul de vedere al adepților teleologiei, remarca în mod ironic Engels, pisicile au fost create ca să mănince șoareci, șoarecii ca să fie mâncați de pisici, iar întreaga natură a fost creată pentru a demonstra înțelepciunea creatorului.

În realitate însă nu există nici un fel de minuni și scopuri prestabilite. Tot ce există se dezvoltă pe baza cauzelor naturale, a legilor obiective. Natura, desigur, nu-și poate propune și nu-și propune scopuri. Altfel stau lucrurile în societate. Aici acționează ființe conștiente, oamenii, care își propun scopuri precise și se străduiesc să le realizeze. Dar aceste scopuri nu sînt determinate de sus, ci sînt condiționate de cauze obiective, de întregul mers al dezvoltării istorice. Un asemenea scop, întemeiat pe luarea riguroasă în considerație a cauzalității obiective, a legilor de dezvoltare a societății, este marele țel al omnirii — comunismul, spre împlinirea căruia sînt îndreptate astăzi eforturile poporului sovietic.

Concepția după care mersul firesc al lucrurilor este supus cauzalității obiective, legilor obiective se numește

determinism (de la cuvîntul latin „determinare” — a determina). Determinismului i se opune *indeterminismul* — doctrina idealistă care neagă cauzalitatea, necesitatea, legitatea obiectivă. Indeterminismul, așa cum arată V. I. Lenin, reprezintă linia idealistă în problema cauzalității, el înseamnă deducerea ordinii, a cauzelor dezvoltării fenomenelor nu din lumea obiectivă exterioară, ci din conștiință, din rațiune.

Materialismul dialectic este incompatibil nu numai cu indeterminismul, ci și cu *determinismul mecanicist*, care reduce întreaga varietate a cauzelor la acțiuni exterioare, mecanice. Un asemenea determinism a dominat în științele naturii din secolele XVII—XVIII, cînd, dintre toate științele naturii, mecanica s-a dezvoltat în modul cel mai complet și multilateral.

Determinismul mecanicist se aplică în studiul mișcării macrocorpurilor, în proiectarea tehnică a mașinilor, a podurilor și a altor instalații. Dar încercările de a explica de pe pozițiile determinismului mecanicist diversele procese biologice, activitatea psihică și viața socială sînt profund greșite.

În mecanica cuantică — noul domeniu al fizicii —, determinismul mecanicist s-a dovedit de asemenea inaplicabil. Microparticulele studiate de mecanica cuantică sînt calitativ deosebite de macrocorpurile studiate de mecanica clasică. În timp ce coordonatele (poziția în spațiu) și viteza macrocorpului pot fi determinate absolut precis și în mod simultan conform legilor mecanicii clasice, acestea nu pot fi determinate pentru particula „elementară”. În microcosmos, unde legile mecanicii clasice își pierd valabilitatea, acționează legile mecanicii cuantice, care ne permit să determinăm, în orice moment dat, fie coordonata, fie viteza particulei, și nu absolut precis, ci numai aproximativ, cu un anumit grad de probabilitate.

Referindu-se la inaplicabilitatea determinismului mecanicist în lumea microobiectelor, adversarii materia-

lismului au decretat „prăbușirea” determinismului în genere, triumful indeterminismului. Ei au declarat că, în cazul microproceselor, cauzalitatea este creată de om însuși, prin intermediul operațiilor de observare și măsurare. De fapt însă, fizica modernă nu a infirmat cîtuși de puțin principiul materialist-dialectic al cauzalității, ci, dimpotrivă, l-a confirmat încă o dată. În același timp, fizica a arătat că determinismul se manifestă în mod diferit în diversele domenii ale realității materiale.

Materialismul dialectic nu este compatibil nici cu ruperea metafizică a cauzei de efect. Pornind de la rezultatele științei și practicii, el arată că efectul și cauza sînt *indisolubil legate*. Nu există efect fără cauză și cauză fără efect. Legătura cauzei cu efectul are un caracter intern, de lege. Ea constituie o legătură în care efectul decurge din cauză, reprezintă rezultatul acțiunii acesteia. Fiind produs de o cauză, efectul nu rămîne pasiv față de cauza sa, ci exercită asupra ei o influență inversă. Astfel, relațiile economice ale oamenilor în procesul de producție constituie cauza, izvorul ideilor politice, filozofice, etc., dar aceste idei influențează, la rîndul lor, dezvoltarea relațiilor economice.

Legătura reciprocă dintre cauză și efect se manifestă și în faptul că unul și același fenomen poate fi cauză într-o anumită conexiune și efect în cadrul alteia. Arderea cărbunelui în focarele cazanelor de la centralele electrice este cauza transformării apei în aburi. Fiind un efect al arderii cărbunelui, aburii sînt, la rîndul lor, cauza mișcării rotorului generatorului. În urma mișcării rotorului apare curentul electric, care constituie izvorul, cauza mișcării unei serii de mașini și mecanisme și care furnizează oamenilor căldură, lumină etc. Șirul acestor considerații ar putea fi prelungit. Cauzalitatea caracterizează tocmai acest lanț infinit de legături reciproce, *interacțiunea universală* a obiectelor și fenome-

nelor lumii, ale cărei verigi sînt, fiecare în parte, atît cauză cît și efect în mod simultan.

Insemnătatea
științifică și practică
a cauzalității

Cunoașterea dependenței cauzale a fenomenelor are o însemnătate excepțională pentru activitatea științifică și practică. Dezvăluind cauzele fenomenelor utile, omul poate stimula acțiunea lor, accelerînd astfel apariția fenomenelor și proceselor necesare și utile lui. Știînd, de pildă, că lucrarea în bune condiții a pămîntului, respectarea termenelor de însămînțare, recoltarea la timp și alte măsuri agrotehnice sînt o cauză a recoltelor bogate, colhozurile și sovhozurile înaintate din Uniunea Sovietică perfecționează agrotehnica în mod continuu și luptă pentru o sporire însemnată a recoltei.

Cunoașterea cauzelor fenomenelor dăunătoare permite îndepărtarea acestora, restrîngerea acțiunii lor și face astfel posibilă preîntîmpinarea unor efecte nedorite de oameni.

Deosebit de importantă pentru activitatea practică este priceperea de a dezvălui cauzele principale, fundamentale ale unui fenomen. Descoperirea cauzelor principale ne dă posibilitatea să înțelegem just originea și esența fenomenului, locul său în cadrul celorlalte fenomene, legile după care se dezvoltă acesta.

Cauza *principală* este acea cauză în lipsa căreia fenomenul dat nu poate să apară. Ea determină trăsăturile fundamentale ale acestui fenomen.

Care este, de exemplu, cauza fundamentală, principală, a victoriei poporului sovietic asupra invadatorilor fasciști germani în Marele Război pentru Apărarea Patriei din anii 1941—1945? Această cauză este orînduirea socială și de stat sovietică, puterea Forțelor armate sovietice, și nu mărimea teritoriului sau iarna aspră din anul 1941 și altele asemănătoare, cum pretind ideologii burgheziei. Ultimii factori, deși au jucat un anumit rol,

nu au constituit cituși de puțin cauzele principale, determinante.

Ținând seama de varietatea cauzelor, partidul comunist caută întotdeauna să descopere în primul rînd cauzele principale, hotărîtoare. Priceperea de a desprinde din diversitatea cauzelor pe cele principale face posibilă descoperirea *verigii principale* din lanțul evenimentelor, care permite rezolvarea tuturor sarcinilor ce stau în fața partidului și poporului într-o anumită perioadă. V. I. Lenin arăta că arta omului politic constă în descoperirea acestei verigi principale din lanțul fenomenelor sociale, în prinderea ei cu tărie, pentru a asigura pe această cale succesul deplin al cauzei.

Veriga principală a dezvoltării continue a economiei naționale a U.R.S.S. o constituie accelerarea progresului tehnic. Accelerarea continuă a progresului tehnic — arată N. S. Hrușciiov — este veriga principală în rezolvarea sarcinii creării bazei tehnice-materiale a comunismului. Plecînd de la acest fapt, P.C.U.S. organizează și conduce lupta întregului popor pentru progresul tehnic.

Cauzalitatea este o legătură generală, universală a fenomenelor. Ea nu epuizează însă întreaga varietate a legăturilor realității, ci reprezintă, așa cum spunea V. I. Lenin, numai o părțică a legăturii universale. În rețeaua complexă a legăturilor cauzale ale lumii, o mare însemnătate prezintă, de asemenea, legăturile necesare și cele întîmplătoare. În cele ce urmează vom trece la examinarea acestora.

6. Necesitate și întîmplare

Ce sînt necesitatea și întîmplarea   Pentru a înțelege mai lesne ce sînt necesitatea și întîmplarea, vom răspunde mai întîi la următoarea întrebare: oare toate evenimentele sînt în condițiile date obligatorii, oare

toate trebuie să decurgă tocmai în acest mod, și nu altfel ?

Se știe că sămînța unei plante pusă în pămînt încolțește dacă găsește umezeală și căldură. Se poate însă întîmpla ca planta să piară ca urmare a căderii grindinei. Oare amîndouă evenimentele (încolțirea seminței și pieirea plantei) sînt obligatorii ?

Nu, nu sînt amîndouă obligatorii. Experiența de zi cu zi ne arată că încolțirea seminței în condiții prielnice, cînd există căldură și umiditate corespunzătoare, este obligatorie. Aceasta derivă din însăși natura plantei. În schimb, grindina ar putea să cadă sau să nu cadă, ar putea să distrugă sau numai să vatăme planta. Căderea grindinei nu decurge de loc din natura plantei, și în condițiile date nu este cîtuși de puțin obligatorie.

Fenomenul sau evenimentul care în anumite condiții apare în mod obligatoriu este un fenomen *necesar* (în exemplul nostru, încolțirea seminței constituia o necesitate). Ziua urmează cu necesitate nopții, un anotimp al anului este urmat cu necesitate de către altul. Tot așa apariția și creșterea mișcării comuniste a clasei muncitoare în condițiile capitalismului este un fenomen necesar. El este determinat de înseși condițiile de viață ale clasei muncitoare, de situația ei în societate, de sarcinile pe care istoria i le-a pus în față.

Necesitatea decurge din esența, din natura internă a fenomenului în dezvoltare. Ea este constantă, stabilă în raport cu fenomenul respectiv.

Spre deosebire de necesitate, *întîmplarea* (în exemplul nostru — pieirea seminței ca urmare a căderii grindinei) nu este obligatorie. În condiții date, ea poate să aibă loc, după cum poate tot așa să nu aibă loc, lucrurile se pot desfășura într-un anumit fel, după cum se pot desfășura și altfel. Întîmplarea nu decurge din natura obiectului respectiv, ea este instabilă, temporară. Dar întîmplarea nu este lipsită de cauză. Cauza sa rezidă nu

în însuși obiectul dat, ci în afara lui — în condițiile și împrejurările exterioare.

Dialectica
necesității
și întâmplării

Necesitatea și întâmplarea, sînt legate între ele în mod dialectic.

Unul și același eveniment este totodată și necesar și întâmplător — necesar sub un anumit raport, și întâmplător sub altul. Aceeași grindină, fiind întâmplătoare în raport cu pieirea plantei, este un efect necesar al condițiilor atmosferice create în regiunea în care cade.

În opoziție cu adepții dialecticii, metafizicienii neagă legătura reciprocă a necesității și întâmplării. Unii recunosc numai necesitatea și neagă orice întâmplare în procesul dezvoltării. Din punctul lor de vedere, totul se petrece în mod inevitabil, conform necesității, și de aceea omul nu poate face nimic; el nu trebuie decît să aștepte pasiv mersul inevitabil, de neînlăturat, al evenimentelor. Alții recunosc numai întâmplarea, ceea ce înseamnă, de fapt, că ei renunță la știință, nu recunosc că omul este în stare să prevadă și să dirijeze mersul evenimentelor.

Necesitatea și întâmplarea se pot transforma una în alta: ceea ce este întâmplător în anumite condiții devine necesar în alte condiții, și invers. În comuna primitivă, de pildă, schimbul de mărfuri avea un caracter întâmplător. Tot ceea ce producea o anumită comunitate se consuma, de regulă, în interiorul ei. O dată cu apariția și dezvoltarea proprietății private, schimbul de mărfuri s-a extins, iar în condițiile capitalismului s-a transformat într-o necesitate obiectivă.

Necesitatea și întâmplarea nu există izolate una de alta, în formă pură. Necesitatea apare în unele procese ca direcția principală, ca tendință a dezvoltării, dar această tendință își croiește drum printr-o mulțime de întâmplări. Întâmplarea *completează* necesitatea, reprezintă *forma ei de manifestare*. În mulțimea întâmplărilor

se ascunde întotdeauna necesitatea obiectivă, legea. Să luăm un gaz închis într-un vas. Moleculele acestui gaz se află într-o continuă mișcare haotică, se ciocnesc între ele și, totodată, de pereții vasului, în mod întâmplător. În ciuda acestui fapt, presiunea gazului asupra pereților vasului rămâne aceeași, ea fiind determinată cu necesitate de legile fizice. Astfel, prin mișcarea întâmplătoare a moleculelor își croiește drum necesitatea, care determină presiunea, precum și temperatura, densitatea, capacitatea calorică și alte proprietăți ale gazului. Și în cadrul dezvoltării sociale, întâmplarea constituie forma de manifestare a necesității. Acțiunea legii valorii în condițiile capitalismului se manifestă în oscilațiile întâmplătoare ale prețurilor, care se formează la piață sub influența cererii și ofertei.

**Insemnătatea
categoriilor
necesitate și
întimplare**

În activitatea științifică și practică este extrem de important să ținem seama de dialectica obiectivă a necesității și întâmplării. Misiunea

științei este de a descoperi, dincolo de manifestările exterioare ale nenumăratelor evenimente și legături întâmplătoare, legăturile interne și necesare. Cunoașterea legilor, a necesității obiective permite omului să subordoneze intereselor sale fenomenele naturii și ale vieții sociale. Orice știință trebuie să urmărească, în primul rînd, cunoașterea necesității. Tocmai de aceea se spune că știința este dușmanul întâmplării. Astfel, sarcina științei sociale este cunoașterea necesității obiective a dezvoltării societății, pentru ca, pe baza acestei necesități cunoscute, să putem transforma rînduielile sociale în interesul oamenilor muncii.

Dar știința nu poate ignora întâmplarea. Întrucît întâmplările există și influențează într-un anumit mod procesele realității, știința este obligată să țină seama și de rolul lor în dezvoltare, să-l apere pe om de acțiunea întâmplărilor nefavorabile. Știința agricolă, de exemplu,

este chemată să elaboreze metode de lucrare a pământului, de cultivare și recoltare a culturilor agricole care să permită obținerea unor recolte bogate chiar și în condițiile celor mai neașteptate schimbări ale timpului.

În condiții istorice deosebite, legătura reciprocă dintre necesitate și întâmplare se manifestă în mod diferit. Dominația proprietății capitaliste determină, în condițiile capitalismului, acțiunea oarbă a necesității. Legea valorii, legea anarhiei și concurenței își croiesc drum printr-o mulțime imensă de întâmplări. De aceea, în capitalism, oamenii nu au posibilitatea să dirijeze în mod planificat viața societății. Ei sînt o jucărie oarbă în mâinile acestor forțe dezlănțuite. Cîștigul, profitul — iată regulatorul inevitabil al producției capitaliste, dar acesta acționează prin intermediul unei mulțimi de oscilații întâmplătoare ale prețurilor la piață, oscilații care depind de schimbările la fel de întâmplătoare ale cererii și ofertei. În condițiile capitalismului nu mai puțin întâmplătoare este și repartizarea forței de muncă. Toate acestea fac ca muncitorul să nu aibă siguranța zilei de mîine: în orice moment el poate deveni șomer, își poate pierde mijloacele necesare de trai. În capitalism nu rămîne în afara acțiunii oarbe a necesității nici întreprinzătorul, mai ales întreprinzătorul mic și mijlociu, care se poate ruina în orice clipă ca urmare a concurenței rivalilor săi mai puternici.

În condițiile socialismului, datorită acțiunii legilor sale specifice, oamenii capătă posibilitatea să prevadă mersul evenimentelor istorice și să-și planifice activitatea în toate domeniile vieții. Necesitatea socială se manifestă aici prin activitatea conștientă a oamenilor orientată spre atingerea unor scopuri dinainte stabilite. Folosirea cu pricepere a necesității obiective în dezvoltarea socială își găsește expresia, de pildă, în planurile de dezvoltare a economiei statelor socialiste.

Activitatea conștientă, planificată a oamenilor sovietici, conduși de partidul comunist, restringe în mod hotărîtor rolul fenomenelor întîmplătoare în orînduirea socialistă. Dar și în socialism există fenomene întîmplătoare. În domeniul economiei sînt cazuri cînd, datorită anumitor împrejurări care survin, unele ramuri ale industriei sau agriculturii rămîn în urmă, cînd unele întreprinderi nu-și îndeplinesc planul, ceea ce duce la unele disproporții și neconcordanțe parțiale. Uneori, întîmplările se datoresc condițiilor meteorologice — secetei, inundațiilor, ninsorii etc.

Partidul comunist și guvernul sovietic urmăresc să reducă la minimum acțiunea nefavorabilă a fenomenelor întîmplătoare în societatea sovietică. În acest scop se perfecționează continuu planificarea și organizarea producției, se aplică realizările științei, este creat un puternic sistem al rezervelor de stat. Întrucît un număr însemnat de întîmplări nedorite, de abateri de la linia de dezvoltare trasată sînt rezultatul unei slabe munci de conducere efectuate de unii lucrători din economie, partidul acordă o atenție deosebită perfecționării și întăririi conducerii diferitelor ramuri ale economiei naționale, educării simțului de răspundere al cadrelor de conducere pentru sarcinile încredințate.

Necesitatea se manifestă întotdeauna în condiții istorice determinate. Dar condițiile înseși se schimbă. În mod corespunzător se schimbă, se dezvoltă și necesitatea. O cerință sau o necesitate nouă nu apare însă niciodată într-o formă precis conturată, pe deplin constituită, ci există mai întîi doar ca posibilitate, care se transformă în realitate numai cînd există condiții favorabile.

Vom trece acum la analiza categoriilor posibilitate și realitate.

7. Posibilitate și realitate

Ce sînt
posibilitatea
și realitatea

Tot ce este nou, tot ce se dezvoltă este necesar, dar noul nu apare dintr-o dată. La început apar numai anumiți factori favorabili apariției noului, anumite premise, apoi acestea ajung la maturitate, se dezvoltă și, în virtutea acțiunii legilor obiective, apare un nou obiect și fenomen. Aceste premise ale apariției noului, existente în realitate, poartă numele de *posibilitate*. Astfel, orice embrion are posibilitatea de a se dezvolta, de a se transforma într-un organism adult. Organismul adult dezvoltat din embrion constituie deja o realitate. *Realitatea* este *posibilitatea* înfăptuită, realizată.

Posibilitățile decurg din legile obiective, sînt create de acestea. Astfel, legea unității dintre organism și mediul înconjurător face posibilă influențarea dirijată a organismului, crearea unor noi specii de plante și animale, prin schimbarea condițiilor externe. Legea dezvoltării planice, proporționale a economiei naționale, care acționează în socialism, face posibilă planificarea etc.

Întrucît obiectele și fenomenele lumii sînt contradictorii, posibilitățile sînt și ele contradictorii. Trebuie să deosebim posibilitățile *progresiste* (pozitive) de cele *reacționare* (negative). În cadrul oricărei revoluții sociale, de exemplu, există și posibilitatea pozitivă a victoriei forțelor progresiste, și posibilitatea negativă a victoriei forțelor reacționare. Dar, în ultimă instanță, datorită acțiunii legilor obiective ale istoriei, înving posibilitățile progresiste, în timp ce realizarea posibilităților reacționare, chiar dacă se produce în unele cazuri, are un caracter vremelnic, trecător. De exemplu, victoria reacțiunii în revoluția din 1905—1907 în Rusia a fost vremelnică. Numai cîțiva ani au trecut, și în 1917 pro-

letariatul, în alianță cu țărănimea, a obținut victoria, învingând mai întâi țarismul, iar apoi și burghezia.

Ca tot ce există în lume, posibilitățile *se dezvoltă, se schimbă*: unele cresc, se extind, altele se restrâng, dispar. După cum se știe, Uniunea Sovietică a rupt pentru prima oară lanțul imperialismului și s-a dezvoltat mult timp în condițiile încercuirii statelor imperialiste. De aceea, imediat după victoria Mării Revoluții Socialiste din Octombrie în Uniunea Sovietică, alături de posibilitatea victoriei socialismului exista și o anumită posibilitate de restaurare a capitalismului. Pe măsură ce creștea puterea Uniunii Sovietice, posibilitatea victoriei socialismului se lărgea în mod continuu, și a fost transformată în realitate. Așa cum subliniază Programul P.C.U.S., „*socialismul, a cărui inevitabilitate a fost în mod științific prezisă de Marx și Engels, socialismul, al cărui plan de construire l-a trasat Lenin, a devenit în Uniunea Sovietică o realitate vie*”¹. Dimpotrivă, posibilitatea restaurării capitalismului s-a restrâns continuu pe măsura succeselor construcției socialiste, iar astăzi a dispărut definitiv, deoarece nu există în lume forțe în stare să restaureze capitalismul în țările socialiste, în stare să nimicească puternicul lagăr al socialismului. Victoria socialismului în țările socialiste este deplină și definitivă.

Dialectica marxistă distinge două feluri de posibilitate: posibilitatea abstractă și posibilitatea reală.

Posibilitatea *abstractă* (formală) este acea posibilitate care, în condițiile istorice date, nu se poate realiza. De exemplu, ciocnirea planetelor sistemului solar cu alte corpuri cerești mari este o posibilitate abstractă. Probabilitatea ei de realizare este cu totul infimă.

Posibilitatea abstractă, formală, nu trebuie confundată cu imposibilitatea. Imposibilitatea nu poate fi niciodată realizată, deoarece ea contrazice legile obiective.

¹ „Congresul al XXII-lea al P.C.U.S.”, Editura politică, 1962, pag. 339.

Este imposibilă, de pildă, o împăcare între interesele burgheziei și cele ale proletariatului. Posibilitatea abstractă însă nu contrazice legile și se poate realiza în principiu, dar numai atunci când apar condițiile corespunzătoare.

Posibilitatea *reală* este acea posibilitate pentru a cărei realizare există premisele necesare în condițiile concret-istorice date. O posibilitate reală, de exemplu, este aceea a eliberării *tuturor* țărilor coloniale și dependente de sub jugul colonialismului. Acest proces se desfășoară astăzi sub ochii noștri.

Deosebirile dintre posibilitatea abstractă și cea reală sint relative. În procesul dezvoltării, posibilitatea abstractă se poate transforma într-una reală. Abia în urmă cu câțiva ani, posibilitatea zborului omului spre alte planete era abstractă : nu existau mijloacele tehnice necesare pentru aceasta. În zilele noastre însă, această posibilitate a devenit reală. Caracterul real al acestei posibilități a crescut în mod deosebit după ce eroii cosmonauți sovietici au înfăptuit, pentru prima oară în istoria omenirii, zboruri fără precedent în spațiul cosmic. Nu este departe timpul când omul va pune piciorul pe Lună și pe alte planete ale sistemului solar. Abstracte erau și visurile socialiștilor utopici cu privire la posibilitatea trecerii la socialism în condițiile existente la începutul secolului al XIX-lea : pe atunci nu se maturizase încă forța chemată să instaureze socialismul, nu exista încă un proletariat revoluționar suficient de organizat. În epoca contemporană însă, această posibilitate a devenit reală și într-o mare parte a lumii ea s-a transformat în realitate.

<p>Transformarea posibilității în realitate în condițiile socialismului</p>	<p>În natură, transformarea posibilității în realitate se petrece în mod spontan, inconștient. În societate însă, un rol hotărîtor în realizarea posibilității îl joacă activitatea dirijată, conștientă a oamenilor. Fără intervenția activă a omului, care ac-</p>
---	--

ționează pe baza cunoașterii legilor, posibilitatea nu se transformă în realitate. Așa, de exemplu, posibilitatea menținerii păcii apărută în zilele noastre devine realitate ca rezultat al luptei active pentru pace duse de toate forțele iubitoare de pace ale omenirii.

În procesul activității practice, transformind lumea, oamenii descoperă posibilitățile existente și luptă pentru transformarea lor în realitate. Luarea în considerare a posibilităților reale și lupta pentru înfăptuirea lor este cu deosebire necesară în condițiile socialismului.

Orînduirea socialistă sovietică conține în sine imense posibilități pentru progresul economic, politic și cultural. Aceste posibilități sînt folosite cu pricepere și realizate la momentul potrivit de către Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, care sprijină și dezvoltă cu grijă mlădițele noului, ceea ce este înaintat. Întregul popor sovietic este interesat în realizarea posibilităților de progres create de orînduirea socialistă, și de aceea, în condițiile socialismului, posibilitățile se transformă în realitate într-un timp mai rapid ca oricînd.

Posibilitatea construirii socialismului, apărută în urma Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, a fost tradusă în viață de către poporul sovietic într-un termen extrem de scurt. Construirea socialismului a dat naștere unei posibilități noi, cea mai admirabilă din toate posibilitățile cunoscute de om, posibilitatea reală a construirii comunismului.

În prezent, în Uniunea Sovietică există toate posibilitățile pentru construirea comunismului. Uniunea Sovietică dispune de o industrie puternică, înzestrată cu o tehnică de prim rang, de o agricultură mecanizată și de știința cea mai avansată din lume. Bogățiile naturale ale Uniunii Sovietice sînt incalculabile, ceea ce oferă una dintre premisele necesare unei dezvoltări nelimitate a economiei. U.R.S.S. dispune de cadre excelente cu înaltă calificare, în stare să rezolve sarcinile cele mai

complexe ale construcției comunismului. Poporul sovietic este condus de un partid înțelept, călit în lupte.

Căile transformării în realitate a posibilității construirii comunismului în Uniunea Sovietică sînt trasate în Programul P.C.U.S., în care s-a elaborat planul concret al construcției comuniste. Comunismul este opera minilor, energiei și minții poporului. Și aceasta înseamnă că, pentru a transforma în realitate posibilitatea construirii comunismului, fiecare om sovietic trebuie să muncească cu abnegație în sectorul care i-a fost încredințat. Soarta comunismului este hotărîtă în mod nemijlocit în întreprinderi și pe șantiere, în colhozuri și sovhozuri, în instituțiile științifice. De oamenii sovietici, de gradul lor de conștiință, de activitatea lor depinde îndeplinirea planului septenal de dezvoltare a economiei naționale a U.R.S.S., care constituie un pas hotărîtor pe calea comunismului.

Așadar, analizînd legile și categoriile dialecticii marxiste, ne-am format o imagine asupra dezvoltării și legăturilor universale ale lumii materiale. În fața noastră stă acum sarcina de a explica cum cunoaște omul lumea materială. În acest scop va trebui să studiem teoria materialist-dialectică a cunoașterii.

CAPITOLUL AL VIII-LEA
TEORIA MATERIALIST-DIALECTICĂ
A CUNOAȘTERII

Întorcându-se pe bogata experiență dobândită de omenire, pe mărețele realizări ale științei și ale practicii revoluționare, materialismul dialectic consideră că lumea poate fi pe deplin cunoscută și că rațiunea omului este în stare să-și formeze o reprezentare justă despre realitatea materială.

Să examinăm acum amănunțit ce este procesul cunoașterii lumii, cum se desfășoară el.

1. Ce este cunoașterea

Cunoașterea este reflectarea activă, orientată spre un țel, în creierul omului a lumii obiective, a legilor ei. Izvorul cunoașterii este lumea exterioară, care-l înconjură pe om. Ea acționează asupra omului și îi provoacă anumite senzații, reprezentări și noțiuni. Omul vede pădurile, câmpiile, munții, simte căldura și lumina soarelui, aude cîntecul păsărilor, percepe mirosul florilor. Dacă aceste obiecte care există în afara conștiinței omului n-ar exercita o influență asupra lui, el n-ar avea nici cea mai mică idee despre ele.

Recunoașterea lumii obiective, a obiectelor și fenomenelor ei ca *unicul izvor* al cunoștințelor noastre con-

stituie baza teoriei marxiste, materialist-dialectice a cunoașterii.

Idealiștii nu consideră ca izvor al cunoștințelor noastre realitatea obiectivă. Pentru filozofia idealistă, obiectul cunoașterii este fie conștiința, senzația individului (subiectului), fie o anumită conștiință mistică ce ar exista în afara omului („ideea absolută”, „spiritul universal” etc.). Ceva asemănător propovăduiesc și clericii. După ei, omul nu poate cunoaște esența fenomenelor naturii și vieții sociale. El nu poate decât să descrie și să clasifice rezultatele creației divine, dar pînă și aceasta omul o face tot din voia domnului.

O lovitură puternică au dat idealismului și clericalismului materialiștii premarxiști, care înțelegeau cunoașterea ca o reflectare a lumii exterioare în mintea omului. Dar și concepțiile lor despre procesul cunoașterii erau limitate. Fiind metafizicieni, ei nu au știut să aplice dialectica la procesul cunoașterii. Ei priveau reflectarea ca o amprentă pasivă a obiectului în creierul omului. Astfel, Diderot, materialist francez din secolul al XVIII-lea, a asemuit creierul cu ceara pe care lucrurile își lasă amprenta. Materialiștii premarxiști nu luau în considerare atitudinea activă, acțiunea subiectului care cunoaște, a omului. În afară de aceasta, ei nu au știut să aprecieze rolul practicii în cunoaștere, ceea ce a constituit principala lor limită.

Depășind limitele filozofiei anterioare în înțelegerea procesului cunoașterii, Marx și Engels au creat o teorie calitativ nouă, *teoria materialist-dialectică a cunoașterii*.

Trăsătura caracteristică fundamentală a teoriei marxiste a cunoașterii constă în faptul că *la baza procesului cunoașterii a fost pusă practica, activitatea materială de producție a oamenilor*. Tocmai în cursul acestei activități, oamenii cunosc obiectele și fenomenele. În filozofia marxistă, practica este atît punctul de plecare, baza procesului cunoașterii, cît și criteriul adevărului, al justeții

cunoștințelor. „Punctul de vedere al vieții, al practicii, trebuie să fie punctul de vedere prim și fundamental al teoriei cunoașterii. Și acest punct de vedere ne conduce în mod inevitabil la materialism...”¹, arată V. I. Lenin. Asupra acestor probleme ne vom opri mai amănunțit în continuare.

Intemeietorii marxismului au dezvoltat dialectica procesului cunoașterii. Din punctul de vedere al materialismului dialectic, cunoașterea este procesul infinit al apropierii gândirii de obiectul care urmează să fie cunoscut, mișcarea gândirii de la necunoaștere la cunoaștere, de la cunoașterea incompletă, imperfectă, la o cunoaștere cât mai completă, deplină. Înlocuind vechile teorii prin altele noi, precizând teoriile vechi, cunoașterea merge înainte, dezvoltă mereu aspecte noi ale realității.

Întrucât practica este baza cunoașterii, să arătăm ce reprezintă ea și ce rol are în procesul cunoașterii.

2. Practica — punct de plecare și bază a procesului cunoașterii

Practica este activitatea oamenilor îndreptată spre transformarea naturii și societății. Baza ei o alcătuiește munca, producția materială. În afară de aceasta, din practică mai fac parte luptele politice, de clasă, mișcarea de eliberare națională, precum și experiența, experimentul științific. *Practica are un caracter social.* Ea reprezintă, în primul rând, activitatea unor mari grupuri de oameni, a tuturor oamenilor muncii, a celor care produc bunurile materiale, și nu activitatea unor persoane izolate.

În cursul practicii nu sînt transformate numai obiectele existente în natură, ci sînt create și altele noi, care nu se găsesc în natură. Omul produce nenumărate ma-

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 14, Editura politică, 1959, pag. 133.

teriale artificiale, care prin trăinicia, frumusețea și utilitatea lor depășesc tot ce este cunoscut în natură.

Practica este *punctul de plecare* și *baza cunoașterii*.

De ce? În primul rînd, pentru că însăși cunoașterea a apărut pe baza practicii și înainte de toate în procesul producției materiale. Încă de la primii pași ai existenței sale, omul a fost nevoit să muncească, să-și procure mijloacele de trai. În procesul muncii, el s-a lovit de forțele naturii și, treptat, a început să le cunoască. Dezvoltarea continuă a producției cerea mereu noi cunoștințe. Încă în timpurile cele mai vechi, omul a simțit nevoia de a măsura suprafața unor loturi de pămînt, de a număra uneltele de muncă sau produsele făurite de el. Ca urmare a acestei nevoi, apărută în cursul activității practice a omului, au apărut germenii cunoștințelor matematice. Omul a construit locuințe, poduri, drumuri, sisteme de irigație și altele. Pentru aceasta era însă necesară cunoașterea legilor mecanicii. Astfel, treptat, sub influența necesităților practice, s-au dezvoltat capacitățile de cunoaștere ale omului, au apărut științele. Practica stă și la baza apariției științelor sociale. Însuși marxismul, după cum am văzut, s-a dezvoltat pe temelia de granit a practicii luptei revoluționare a proletariatului.

În afară de aceasta, practica pune în fața cunoașterii anumite probleme, contribuie la rezolvarea lor. Prin aceasta, ea face să progreseze cunoașterea. Astfel, practica producției colhozurilor și sovhozurilor din U.R.S.S. a pus în fața științei biologice o sarcină importantă: să elaboreze metode, mijloace pentru crearea unor noi soiuri de plante și a unor noi rase de animale cît mai productive. Această problemă este rezolvată cu succes de biologii micuriniști. Soiurile valoroase de plante și rasele de animale create de ei au căpătat o largă răspîndire în colhozurile și sovhozurile Uniunii Sovietice.

În sfârșit, practica înarmează cunoașterea științifică cu aparate, dispozitive și utilaje, contribuind astfel la succesele cunoașterii. Ar fi fost imposibil să se dezlege tainele nucleului atomic fără acceleratori de mare putere și alte aparate și dispozitive științifice deosebit de complicate, care au fost create de industria modernă. Știința din zilele noastre nu poate fi concepută fără microscopae electronice, rachete cosmice și numeroase alte instrumente simple sau complicate. Toate aceste instrumente sînt un produs al activității materiale, practice a oamenilor.

Practica nu este numai baza, ci și *scopul* cunoașterii. Omul cunoaște lumea înconjurătoare, dezvăluie legile dezvoltării ei pentru a folosi rezultatele cunoașterii în activitatea sa practică. E drept, aceste rezultate nu sînt întotdeauna folosite imediat în practică. Dezagregarea atomului, de pildă, a fost descoperită cu peste 50 de ani în urmă, dar numai de curînd omul a învățat să folosească energia atomică în scopuri practice. Și cu toate că deseori între descoperirile științifice și aplicarea lor practică trec decenii, ele toate sînt determinate, generate de necesitățile vieții.

Unitatea dintre teorie și practică

Cunoașterea este una dintre formele activității oamenilor, este activitatea lor *teoretică*. Dar teoria nu poate schimba de la sine realitatea; prin aceasta ea se deosebește de practică. Teoria doar reflectă lumea, generalizează experiența practică a omenirii. Dar, generalizînd practica, teoria exercită asupra acesteia propria sa influență, contribuie la dezvoltarea ei. Teoria fără practică este lipsită de obiect. Practica fără teorie este oarbă. Teoria îi arată practicii calea, o ajută să găsească mijloacele cele mai eficace pentru realizarea țelurilor practice.

Să luăm, de pildă, științele naturii. Apărute pe baza practicii, fiind un rezultat al generalizării experienței de

producție a oamenilor, ele acordă în același timp producției un ajutor de neprețuit. Ele contribuie la elaborarea noilor metode de producție și la perfecționarea celor vechi, la crearea unor noi mașini și mecanisme de înaltă productivitate, a unor materii prime și materiale sintetice etc.

De cea mai mare însemnătate pentru dezvoltarea societății este teoria marxist-leninistă. Fiind reflectare justă și profundă a realității, generalizare a luptei revoluționare duse de proletariat, teoria marxist-leninistă constituie o călăuză a acestuia în lupta pentru socialism și comunism. Forța învățaturii marxist-leniniste constă în justetea ei. Descoperind legile dezvoltării sociale, marxism-leninismul oferă partidelor comuniste nu numai posibilitatea de a acționa just în prezent, ci și de a prevedea viitorul, de a planifica în mod științific pentru mulți ani înainte activitatea practică. „Noi, comunistii — a spus N. S. Hrușciiov —, atribuim o importanță uriașă teoriei revoluționare, obținem toate succesele noastre tocmai pentru că ne călăuzim întotdeauna după învățătura marxist-leninistă. Teoria marxist-leninistă este busola noastră, steaua noastră călăuzitoare”.

Unitatea dintre teorie și practică este principiul suprem al marxism-leninismului. Acest principiu a dobândit o importanță deosebită în condițiile actuale, când teoria marxist-leninistă s-a contopit cu practica construcției comuniste, când rezolvarea problemelor practice ale construirii comunismului înseamnă, în același timp, rezolvarea unor mari probleme teoretice. „Elaborarea teoretică și rezolvarea la timp din punct de vedere practic a noilor probleme ridicate de viață — se arată în Programul P.C.U.S. — constituie o condiție necesară pentru înaintarea cu succes a societății spre comunism”¹.

---

¹ „Congresul al XXII-lea al P.C.U.S.”, Editura politică, 1962, pag. 436.

Principiul unității dintre teorie și practică și-a găsit cea mai deplină expresie în activitatea Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. În întreaga sa activitate practică, P.C.U.S. se călăuzește după teoria marxist-leninistă și, totodată, dezvoltă neconținut această teorie pe baza noilor cerințe ale practicii.

Un remarcabil model al unității organice dintre teorie și practică este noul Program al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. Importantele teze teoretice elaborate în noul Program sînt rezultatul generalizării practicii construcției socialiste și comuniste și slujesc practica, iar măsurile practice preconizate de Program sînt luminate de farul puternic al teoriei marxist-leniniste, pe care o dezvoltă în mod creator. Astfel, importanța teză teoretică cu privire la faptul că în Uniunea Sovietică dictatura proletariatului și-a epuizat funcțiile sale se bazează pe experiența bogată a luptei poporului sovietic pentru socialism și comunism. Această experiență arată în mod convingător că, o dată cu îndeplinirea misiunii sale istorice — asigurarea lichidării claselor exploatatoare, victoria socialismului și trecerea la construcția desfășurată a comunismului —, dictatura proletariatului a încetat de a mai fi necesară în Uniunea Sovietică din punctul de vedere al dezvoltării ei interne. Statul dictaturii proletariatului s-a transformat în statul întregului popor.

Noul Program al P.C.U.S. arată că procesul construirii socialismului și comunismului este, totodată, un proces de îmbogățire a teoriei marxist-leniniste pe baza experienței practice a milioanei de oameni.

3. De la intuirea vie la gîndirea abstractă

Apărută pe baza practicii, cunoașterea se dezvoltă neconținut. Această dezvoltare a cunoașterii se mani-

festă în mișcarea ei de la intuirea vie, nemijlocită la gândirea abstractă. „De la intuirea vie la gândirea abstractă și de la ea la practică, aceasta este calea dialectică a cunoașterii adevărului, a cunoașterii realității obiective”¹, a scris V. I. Lenin.

Cunoașterea senzorială

Cunoașterea începe întotdeauna prin contactul cu obiectele din lumea exterioară, prin intermediul organelor de simț. De acest lucru ne convinge experiența noastră de fiecare zi. Hotărînd să studiem un lucru necunoscut, noi îl examinăm în primul rînd cu atenție, dacă este nevoie îl atingem ușor cu miinile, îi încercăm gustul etc. Intuirea vie, nemijlocită a lucrurilor constituie etapa inițială, primul pas pe calea cunoașterii. Aceasta este prima treaptă în activitatea de cunoaștere a omului. Venind în contact cu obiecte și fenomene din natură, în cursul practicii, omul capătă prin organele sale de simț primele impresii despre ele. Organele de simț sînt un fel de poartă prin care lumea exterioară „pîtrunde” în conștiința omului. Datorită lor, omul cunoaște culorile și miremele din natură, gustul fructelor, sunetele emise etc.

Principala formă a cunoașterii senzoriale este senzația. Senzația este reflectarea unor însușiri, particularități și laturi izolate ale obiectului. Obiectele pot fi calde sau reci, de culoare închisă sau deschisă, netede sau zgrunțuroase; toate acestea, ca și numeroase alte însușiri ale lor, acționînd asupra organelor noastre de simț, provoacă anumite senzații.

Organismul omului posedă aparatul fiziologic necesar pentru formarea senzațiilor. Acest aparat este alcătuit din organele de simț, fibrele nervoase prin care se transmit excitațiile, asemenea curentului prin conductorii celulelor din scoarța cerebrală, și, în sfîrșit, din

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 38, Editura politică, 1959, pag. 163.

acele sectoare ale creierului unde excitațiile se transformă în senzațiile respective. Excitația provocată de un anumit sunet în urechea omului se transformă în senzația de sunet, acțiunea luminii asupra ochiului se transformă în senzația de lumină etc.

Importanța uriașă a senzațiilor în procesul cunoașterii constă în aceea că ele dau materialul care ne permite să ne facem o idee despre obiectul respectiv. Întregul proces al cunoașterii se bazează pe datele despre obiect pe care ni le oferă senzațiile.

V. I. Lenin a definit senzația ca *imaginea subiectivă a lumii obiective*. Aceasta înseamnă că senzația, fiind reflectarea unor însușiri, laturi sau aspecte ale lucrurilor existente în mod obiectiv, nu este o copie mecanică a acestora în creierul omului, ci reprezintă o imagine ideală. Această imagine apare în conștiința fiecărui subiect, în conștiința fiecărui om, și, firește, caracterul ei este influențat într-o anumită măsură de însușirile personale ale omului respectiv, de gradul de dezvoltare a organelor lui de simț. Să luăm următorul exemplu. Doi prieteni ascultă în același timp o piesă de muzică simfonică. Unul dintre ei are o bogată cultură muzicală și auzul educat, de aceea rezonanța orchestrei reprezintă pentru el o gamă bogată de sunete ce trezesc în el cele mai diferite imagini, diferite simțăminte. Celălalt nu are un auz format și sunetele nu produc asupra lui o impresie deosebită, nu provoacă nici măcar o mică parte din simțămintele care-l stăpînesc pe prietenul său. Prin urmare, doi oameni sănătoși nu percep în același fel aceleași influențe din afară.

Nu rezultă oare de aici că organele de simț nu ne oferă o imagine justă despre lume? Un asemenea punct de vedere este susținut în filozofia idealistă. Pornind de la faptul că diferiți oameni nu percep în mod absolut identic aceeași realitate, idealistii agnostici susțin că lumea reprezintă anumite combinații de senzații ale su-

obiectului, că există atâtea lumi cîți oameni există. Acesta este un punct de vedere fals. În realitate, organele de simț nu ne înșală. Dacă indicațiile unuia dintre organele de simț provoacă îndoieli, noi recurgem la ajutorul altuia. Nu în zadar omul, cînd nu crede ochilor, recurge la ajutorul mîinilor, și dacă nici aceasta nu este suficient, recurge la serviciile ochilor și mîinilor altor oameni. Dacă, în sfîrșit, nici aceasta nu este suficient, omul recurge la ajutorul aparatelor, experienței, practicii. Astfel, controlate unele de către altele, de către simțurile altor oameni, de către experiență și practică, organele de simț ne dau în general o imagine justă despre lume.

În afară de senzație, percepția și reprezentarea sînt și ele forme ale cunoașterii senzoriale. *Percepția* este o formă mai înaltă a cunoașterii senzoriale. Ea reflectă obiectul în integritatea sa senzorială nemijlocită, în totalitatea laturilor, particularităților sale exterioare. *Reprezentarea* este reproducerea în conștiința omului a celor percepute înainte. Noi putem, de pildă, să reproducem, să ne imaginăm chipul unui coleg de școală pe care nu l-am văzut de ani de zile.

Cunoașterea logică este neobișnuit de bogat și expresiv. Cu toate acestea, el este limitat și departe de a fi complet. Cunoașterea senzorială ne dă o imagine numai despre unele laturi exterioare ale obiectelor. Cu ajutorul organelor de simț, putem, de pildă, lua cunoștință de existența unui bec electric, dar nu ne putem reprezenta curentul electric ca un torent de electroni care se mișcă cu o anumită viteză. Cu ajutorul organelor de simț nu pot fi percepute nici viteza uriașă a luminii, nici mișcarea particulelor „elementare” din atom și numeroase alte fenomene complicate din natură și din viața socială.

Intr-un cuvint, cunoașterea senzorială nu este în stare să dezvăluie natura internă a lucrurilor, esența lor, legile dezvoltării lor. Or, tocmai în aceasta constă sarcina principală a cunoașterii. Este bine știut că numai cunoașterea legilor, a esenței lucrurilor poate constitui pentru om o călăuză în activitatea lui practică. Tocmai aici îi vine în ajutor gândirea abstractă, sau, cum i se mai spune, logică.

Cunoașterea *logică* este o etapă superioară, calitativ nouă în dezvoltarea cunoașterii. Rolul ei constă în a dezvălui principalele însușiri și trăsături caracteristice ale obiectelor. Pe treapta gândirii logice, omul cunoaște legile dezvoltării realității, atât de necesare în activitatea sa practică.

Principala formă a gândirii logice este noțiunea. *Noțiunea* nu reflectă toate laturile obiectelor, ci numai pe cele *esențiale, generale*, omițind și înlăturând însușirile secundare. Să luăm, de pildă, noțiunea de „om”. În această noțiune nu sînt reflectate toate particularitățile fiecărui om. Ea nu ne oferă cunoștințe despre naționalitatea omului, locul și data nașterii lui, vîrsta etc. În ea sînt fixate numai ceea ce este general, esențial tuturor oamenilor — capacitatea de a munci, de a produce bunuri materiale, de a gândi. Tot așa și noțiunile „copac”, „animal”, „clasă”, „producție” etc. cuprind ceea ce este general, esențial în obiectele respective.

Noțiunile sînt un rezultat al activității îndelungate de generalizare desfășurate de rațiune, rezultat al prelucrării migăloase a unei cantități uriașe de date obținute prin cunoașterea senzorială. Cercetînd obiectele cu ajutorul organelor de simț, omul le compară, le confruntă și desprinde din ele ceea ce au comun, omite ce este secundar, superficial, întîmplător. Înainte de a-și forma, de pildă, noțiunile de triunghi, pătrat sau alte figuri geometrice, omul a avut de-a face în activitatea sa

practică cu nenumărate obiecte materiale în formă de triunghiuri, pătrate etc. care existau în mod obiectiv.

O mare importanță în formarea noțiunilor au procedeele logice, cum sînt analiza și sinteza. Vom aminti că *analiza* înseamnă descompunerea în gînd a obiectului sau fenomenului în elementele sau laturile sale componente, pentru a înțelege locul acestora în cadrul fenomenului, pentru a desprinde dintre ele pe cele esențiale, principale. *Sinteza* este unirea părților, a laturilor fenomenului și ea ne permite să înțelegem fenomenul în integritatea sa, în unitatea tuturor trăsăturilor și particularităților sale.

În cunoaștere, analiza și sinteza sînt de nedespărțit. Astfel, cercetînd în „Capitalul” modul de producție capitalist, K. Marx la început l-a descompus mintal în diferitele lui laturi (producția, circulația etc.) și le-a studiat pe fiecare aparte. Apoi, unind laolaltă laturile cercetate separat, el a obținut cunoștințe despre capitalism în ansamblu. Aceasta i-a permis să descifreze misterul exploatării capitaliste, să descopere contradicțiile de neîmpăcat ale capitalismului și să ajungă la concluzia inevitabilității pieirii lui.

La prima privire s-ar părea că noțiunile, abstracțiile sînt mai sărace decît cunoașterea senzorială nemijlocită. În realitate însă, după cum a arătat V. I. Lenin, orice noțiune, chiar și cea mai simplă, reflectă natura mai profund, mai deplin, mai just. Ea reflectă natura mai profund, mai just pentru că fixează laturile interne ale realității, care sînt inaccesibile cunoașterii senzoriale nemijlocite. Ea reflectă natura mai deplin pentru că nu îmbrățișează numai un singur obiect sau un mic grup de obiecte, ci masa lor, mulțimea lor infinită.

Trecerea de la senzorial la abstract reprezintă un salt dialectic în procesul cunoașterii, în mișcarea ei de la inferior la superior. Acest salt se înfăptuiește pe baza practicii. Numai activitatea practică a oamenilor, in-

dreptată spre transformarea obiectelor și fenomenelor, permite să se pătrundă în esența lor, să se facă distincție între ceea ce este important și ceea ce este secundar, între ceea ce este intern și ceea ce este exterior. Cu cât mai înaltă este treapta de dezvoltare a practicii, cu cât mai puternică este forța ei transformatoare, cu atât mai profundă și mai multilaterală este cunoașterea.

Noțiunile reflectă lumea în schimbare, practica în permanentă dezvoltare, și de aceea ele inesele trebuie să fie *elastice, mobile*. Mobilitatea, elasticitatea noțiunilor se manifestă în precizarea și adincirea noțiunilor existente, ca și în formarea altora noi, care să corespundă condițiilor obiective schimbate, practicii în continuă schimbare și îmbogățire.

Pe baza noțiunilor se formează alte forme ale gândirii — judecata, raționamentul.

Judecata este acea formă a gândirii în care se afirmă ceva (de pildă, „socialismul înseamnă pace”), sau se neagă ceva despre ceva (de pildă, „marxismul nu este o dogmă”). După cum se vede, în judecată intră anumite noțiuni. În judecățile menționate, acestea sînt noțiunile de „socialism”, „marxism”, „pace”, „dogmă”. Pe de altă parte, aceste noțiuni nu pot fi înțelese fără ajutorul altor judecăți, ca, de pildă, „socialismul este orînduirea socială bazată pe proprietatea socială” și altele. Prin urmare, noțiunile și judecățile sînt legate între ele. Judecățile sînt și ele legate unele de altele. Legătura dintre ele constituie o formă deosebită a gândirii logice — raționamentul. *Raționamentul* înseamnă obținerea unei judecăți noi (concluzia) din alte judecăți date (premisele). Cu ajutorul raționamentelor, din cunoștințele existente se pot obține cunoștințe noi. În aceasta rezidă marea importanță a raționamentului pentru cunoaștere.

Îmbinarea complexă, unitatea dintre noțiuni, judecăți și raționamente alcătuiesc forme superioare ale cu-

noașterii, ca ipoteza și teoria. *Ipoteza* este o presupunere despre unele fenomene, evenimente, legi. Ca exemple de ipoteză pot servi presupunerile asupra originii vieții pe Pământ, asupra apariției sistemului solar etc. *Teoriile științifice* reprezintă cunoașterea profundă, multilaterală a anumitor procese sau domenii din realitate. Ele sînt verificate prin experiență, prin practică. Astfel de teorii științifice sînt teoria modernă a nucleului atomic, teoria relativității în fizică, teoria materialistă a eredității în biologie. Teoria cu adevărat științifică privind dezvoltarea societății este marxism-leninismul.

Așadar, vedem că în dezvoltarea ei dialectică, cunoașterea străbate un drum lung și greu de la cele mai simple senzații la cele mai complicate teorii științifice.

Unitatea dintre senzorial și logic în cunoaștere   Cunoașterea senzorială și gîndirea abstractă sînt *unitare*: ele reflectă aceeași lume materială, bază lor comună fiind practica omenerii. Ambele trepte ale cunoașterii au aceeași bază fiziologică — sistemul nervos al omului.

Gîndirea abstractă nu este posibilă fără cunoașterea senzorială, deoarece datele obținute de organele de simț reprezintă unicul material pentru formarea noțiunilor. În gîndire nu poate exista nimic care să nu fi fost dat mai înainte omului prin organele lui de simț. Dar, apărută pe baza senzațiilor, gîndirea abstractă merge mai adînc decît cunoașterea senzorială, îmbogățește, lărgeste granițele acesteia. Luminate de farul rațiunii, impresiile senzoriale capătă un conținut nou. De acest lucru ne putem convinge ușor comparînd, de pildă, perceperea tabloului de comandă al unei centrale electrice moderne de către un inginer specialist și de către un om care vede pentru prima oară un asemenea tablou. Acestuia din urmă, aparatele respective nu-i spun nimic, în timp ce specialistul, care urmărește aceleași cadrane, pîrghii și indi-

catoare ale aparatelor, vede în indicațiile lor viața complexă a mecanismelor centralei electrice.

Intrucît senzorialul și logicul se manifestă în unitate, completîndu-se și îmbogățindu-se reciproc, în cunoaștere nu pot fi neglijate nici indicațiile simțurilor, nici concluziile rațiunii. Cu toate acestea, istoria filozofiei cunoaște curente care înțeleg în mod unilateral procesul cunoașterii.

Reprezentanții *empirismului* (de la cuvîntul grecesc „empirya” = experiență) subapreciază rolul gîndirii abstracte în cunoaștere și consideră că numai impresiile senzoriale oferă omului adevăratul tablou al lumii. Pornind de la ideea că noțiunile nu au o evidență senzorială (nu-ți poți imagina, de pildă, „omul în general”, „copacul în general” etc.), empiriștii susțin că în realitate noțiunilor nu le corespunde absolut nimic, că ele sînt un rod al imaginației omului.

Empirismul este larg răspîndit în filozofia și în sociologia burgheză din zilele noastre. Și lucrul acesta nu este întîmplător. Ideologii burgheziei se tem de generalizări ample, caută să se sustragă de la rezolvarea problemelor sociale fundamentale, retrăgîndu-se în domeniul faptelor ne semnificative și al observațiilor de suprafață.

Spre deosebire de empiriști, reprezentanții *raționalismului* nu cred în indicațiile organelor de simț și consideră că rațiunea, gîndirea abstractă este singurul izvor al cunoașterii adevărate. Raționaliștii subapreciază rolul cunoașterii senzoriale și socot că omul este în stare să cunoască lumea în mod pur intuitiv, în afara oricărei experiențe. Ruperea noțiunilor și a celorlalte forme ale gîndirii de senzații și percepții îi duce, în ultimă analiză, pe raționaliști la idealism.

Din cele spuse pînă acum rezultă că ruperea cunoașterii logice de cea senzorială este inadmisibilă și duce

Înevitabil la denaturarea procesului cunoașterii, la ruperea gândirii de realitate, ceea ce este caracteristic pentru toate curentele idealiste. *Unilateralitatea, exagerarea, absolutizarea* uneia din laturile cunoașterii, *ruperea ei de realitate* constituie cauza viabilității idealismului, *rădăcinile lui gnoseologice*¹.

V. I. Lenin numea idealismul o floare sterilă, dar această floare sterilă, spunea el, nu este lipsită de bază, ea crește pe copacul viu al rodnicei și puternicei cunoașteri omenești. Rădăcinile gnoseologice ale idealismului sint rădăcini aflate în *însuși procesul cunoașterii*, care, după cum am văzut, este foarte complicat și contradictoriu.

Cunoașterea conține în permanență posibilitatea unei îndepărtări, unei rupturi între gândire și obiectul care este cunoscut, între gândire și realitate. Această îndepărtare se constată chiar și în cele mai simple noțiuni, de care omul se folosește neconștient, ca, de pildă, „casă în general”, „masă în general”. Se știe că în realitate nu există nici „casă în general”, nici „masă în general”, ci doar case concrete, mese concrete. Noțiunile de „casă”, „masă” abstrag, după cum știm, numai trăsăturile generale, esențiale, proprii tuturor caselor, tuturor meselor. Este suficient să uităm că noțiunile au ca izvor obiecte reale, să le rupem de realitate, și ne vom putea imagina că ele au apărut și există în mod autonom, independent de obiect. Or, tocmai în aceasta constă idealismul.

În acest mod a apărut idealismul obiectiv, ai cărui reprezentanți consideră că noțiunea există independent de obiect, mai mult chiar, că ea „creează” obiectul res-

---

¹ Gnoseologia (de la cuvintele grecești vechi „gnosys” — cunoaștere, „logos” — învățătura), — învățătura despre cunoaștere, teoria cunoașterii.

pectiv. Idealiștii subiectivi, bazându-se pe faptul că izvorul nemijlocit al cunoștințelor noastre îl formează senzațiile, declară aceste senzații ca fiind singurele care există, iar obiectele și fenomenele sînt privite de ei ca o totalitate de senzații.

Așadar, rădăcinile gnoseologice ale idealismului constau, așa cum arăta V. I. Lenin, în atitudine rectilinie și unilaterală, în subiectivism și orbire subiectivă.

Trebuie însă să menționăm că rădăcinile gnoseologice creează doar premisele, posibilitatea apariției idealismului, iar această posibilitate este transformată în realitate de anumite forțe sociale. Aceste forțe sînt clasele reacționare ale societății; îndepărtarea de la adevăr este în folosul lor. Interesele lor de clasă consfințesc poziția subiectivistă, unilaterală față de cunoaștere, ruperea gîndirii de realitate.

Propagarea idealismului este stimulată și de opoziția existentă în societățile împărțite în clase antagoniste între munca fizică și cea intelectuală, opoziție care creează aparența unei independențe a conștiinței oamenilor de activitatea lor materială, de producție. Monopolizînd ocupațiile legate de munca intelectuală, clasele exploatare propagă și apără pe toate căile idealismul, folosindu-l în scopul justificării și menținerii dominației lor.

Idealismul are, prin urmare, nu numai rădăcini gnoseologice, ci și *rădăcini de clasă*, care constau în interesele claselor exploatare.

Așadar, cunoașterea se dezvoltă de la senzorial la logic pe baza practicii. Firește, rezultatele cunoașterii au nevoie de verificare, adică de lămurirea faptului dacă sînt juste, adevărate. Altfel nici nu se poate: numai cunoașterea adevărată poate servi necesitățile practice ale oamenilor.

Înainte de a arăta cum se verifică rezultatele cunoaşterii, cum se obţine adevărul, trebuie să lămurim ce este adevărul.

4. Învăţătura marxistă despre adevăr

Caracterul obiectiv al adevărului Prin *adevăr*, materialismul dialectic înţelege acele cunoştinţe despre un obiect care îl reflectă *just şi concordă* cu el. Adevărate sînt, de pildă, afirmaţiile ştiinţei că „Pămîntul a existat înaintea omului”, „corpurile sînt alcătuite din atomi”, „poporul este făuritorul istoriei” etc.

De ce anume depinde adevărul? De omul în capul căruia apare, sau de obiectul pe care-l reflectă? Idealişti consideră că adevărul este subiectiv, că el depinde de om, care stabileşte singur adevărul cunoştinţelor sale, fără să ţină seama de starea reală a lucrurilor. „Omul este măsura tuturor lucrurilor”, aşa a exprimat încă în timpuri străvechi concepţia idealistă asupra adevărului filozoful grec din antichitate, Protagora.

În opoziţie cu idealismul, materialismul dialectic, sprijinindu-se pe realizările ştiinţei şi pe practica multi-seculară a omenirii, afirmă că *adevărul este obiectiv*. Întrucît adevărul reflectă lumea existentă în mod obiectiv, conţinutul lui nu depinde de conştiinţa omului. Adevărul obiectiv, scria V. I. Lenin, este acel conţinut al cunoştinţelor noastre care nu depinde nici de om, nici de omenire. Conţinutul adevărului depinde în întregime de procesele obiective pe care le reflectă.

Să luăm, de pildă, afirmaţia „Pămîntul are forma sferică”. Această afirmaţie este adevărată, întrucît corespunde realităţii. Dar oare forma Pămîntului depinde de conştiinţa omului? Cîtuşi de puţin, deoarece Pămîntul a existat cu mult înainte de apariţia omului şi forma

lui s-a constituit sub acțiunea forțelor naturii. La o concluzie similară vom ajunge examinând oricare alt adevăr.

De la adevărul
relativ la cel
absolut

Recunoscînd caracterul obiectiv al adevărului, materialismul dialectic rezolvă și o altă problemă impor-

tantă a cunoașterii: cum cunoaște omul adevărul obiectiv — deodată, în întregime, necondiționat, absolut, sau numai aproximativ, relativ? Această problemă, după cum a arătat V. I. Lenin, este problema raportului dintre adevărul absolut și cel relativ.

Deosebirile dintre adevărul absolut și cel relativ sînt legate de faptul că gradul de concordanță al cunoștințelor cu realitatea, profunzimea pătrunderii rațiunii omului în ea nu sînt identice. Unele cunoștințe corespund întru totul realității, absolut exact, altele numai parțial. *Adevărul absolut* este tocmai adevărul obiectiv în deplina sa amploare, reprezintă reflectarea absolut exactă a realității.

Adevărul absolut poate fi cunoscut în întregime? În principiu, da, întrucît nu există lucruri incognoscibile și nu există limite în calea capacității de cunoaștere a rațiunii omului.

Dar posibilitățile de cunoaștere ale fiecărui om, în parte, ale fiecărei generații, sînt limitate de condițiile istorice respective, de un anumit nivel de dezvoltare a producției, științei și tehnicii experimentale. De aceea, în fiecare etapă istorică dată, cunoștințele omului sînt relative, au în mod inevitabil un caracter de adevăr relativ. *Adevărul relativ* înseamnă concordanța incompletă a cunoștințelor cu realitatea. V. I. Lenin numea acest adevăr o reflectare *relativ justă* a obiectului, independent de omenire. Corespunzînd realității în ceea ce este principal, fundamental, această cunoaștere are nevoie de precizări și aprofundări ulterioare, de verificare în practică.

Atunci poate că, în general, adevărul absolut nu poate fi cunoscut? Citiși de puțin. Adevărul absolut

nu poate fi cunoscut dintr-o dată, în întregime, complet. El poate fi atins numai în procesul infinit al cunoașterii. Cu fiecare nouă realizare a științei, omul se apropie de cunoașterea adevărului absolut, cunoaște mereu alte elemente, verigi, laturi ale acestuia din urmă. Progresul cunoașterii constă tocmai în aceea că, pe măsura cunoașterii adevărilor relative, omul cunoaște și adevărul absolut.

Să luăm, de pildă, teoria modernă a atomului. În general, ea corespunde realității, dar în ansamblu reprezintă totuși numai un adevăr relativ. Doar nu putem spune că atomul a fost cunoscut pînă la capăt, în mod absolut. Atomul cuprinde în sine atîtea enigme, încît pentru descifrarea lor vor fi necesare eforturile multor generații de oameni de știință. Știința urmează să rezolve problema extrem de complexă a structurii interne a particulelor „elementare”, care formează atomul, problema cauzelor care provoacă variabilitatea și transformarea reciprocă a elementelor, precum și numeroase alte probleme. În același timp, teoria actuală a atomului conține un grăunte de adevăr absolut, de cunoaștere completă, absolut exactă. Însuși faptul existenței atomului, prezența în el a nucleului atomic, care conține rezerve uriașe de energie, datele pe care le deținem despre numeroase particule mobile și variabile, ca și alte cunoștințe despre atom, sînt absolute, imuabile.

Prin urmare, adevărul relativ conține în mod obligatoriu și un grăunte de adevăr absolut. Cunoașterea omului este și absolută, și relativă. Relativă pentru că ea nu este atotcuprinzătoare, ci se dezvoltă la infinit, se adîncește, dezvăluind mereu alte laturi ale realității. Este absolută pentru că conține elemente ale cunoștințelor eterne, absolut juste.

Omul dispune de un șir întreg de idei despre diferite laturi ale realității care au un caracter absolut, imuabil. Așa sînt, de pildă, tezele filozofiei marxiste: „materia

este factorul prim, conștiința este factorul secund", „conștiința este o proprietate a creierului" etc., legea conservării și transformării energiei și alte câteva legi și concluzii ale științelor despre natură și societate. Adevăruri absolute sînt și tezele fundamentale ale teoriei marxist-leniniste, a căror justete este confirmată în mod practic. Deși această teorie se dezvoltă neconținut, principiile ei fundamentale nu pot fi infirmate.

„Prin natura ei — arată V. I. Lenin —, gîndirea omenească e, prin urmare, în stare să ne dea și ne dă adevărul absolut, care se alcătuieste din suma adevărilor relative. Fiecare treaptă a dezvoltării științei adaugă noi grăunțe la această sumă a adevărului absolut, limitele fiecărei teze științifice fiind însă relative, și anume cînd lărgite, cînd îngustate de ulterioara sporire a cunoștințelor”¹.

Cu o jumătate de secol în urmă, marele Lenin scria cu multă profunzime că gîndirea omenească, care a descoperit multe lucruri ciudate în natură, va descoperi și mai multe, sporindu-și astfel puterea asupra naturii. Ce strălucită confirmare a acestei profunde previziuni leniniste sînt realizările științei contemporane, și în primul rînd realizările științei sovietice !

Omul a pătruns astăzi în cele mai ascunse adîncimi ale atomului și a pus în slujba sa forțele lui puternice, cu adevărat inepuizabile. Atomul supus pune în mișcare mecanismele centralelor electrice, rotește elicele spîrgătorului de gheață atomic, ajută la tratarea unor boli și îndeplinește numeroase alte acțiuni utile.

Omul dobîndește treptat puterea asupra întinderilor nemărginite ale universului. Rațiunea lui pătrunde nu numai în adîncul materiei, dar și în întinderea ei nemărginită, descifrînd mereu alte taine ale spațiului cosmic. Nu cu mult timp în urmă, acum doi-trei ani, se considera

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 14, Editura politică, 1959, pag. 126.

că spațiul cosmic este un vid, luminat doar de lumina palidă a unor stele îndepărtate și străbătut de rari meteoriți. Acum, sateliții artificiali l-au informat pe om că Pământul este înconjurat de zone cu particule încărcate. S-au obținut date despre păturile superioare ale atmosferei, despre compoziția și densitatea ei, despre razele cosmice și micrometeoriți — cele mai mici corpuri interplanetare.

Omenirea a trecut în prezent la înfăptuirea unui vis secular — cucerirea cosmosului. Nu este departe ziua când pe Lună și pe alte planete va păși piciorul omului și noi grăunțe de neprețuit se vor adăuga la suma infinită a adevărului absolut.

**Caracterul concret
al adevărului**

Materialismul dialectic pornește de la faptul că adevărul dobândit în procesul cunoașterii se referă întotdeauna la un domeniu determinat, concret al realității, care se dezvoltă în condiții tot atât de determinate. Nu există adevăr abstract, *adevărul este întotdeauna concret.*

Este, de pildă, adevărată mecanica clasică? Da. Ea este adevărată, dar nu în toate domeniile realității, ci numai în anumite domenii concrete, determinate. Ea reflectă just mișcarea corpurilor macroscopice, dar în domeniul microcosmosului își pierde valabilitatea. În acest domeniu este valabilă mecanica nouă, cuantică. Tot așa, orice adevăr, reflectând just anumite fenomene concrete, nu poate reflecta just altele.

Dar nici pentru unul și același proces adevărul nu poate fi etern, dat o dată pentru totdeauna. Se dezvoltă procesul însuși, se schimbă condițiile în care acesta se desfășoară. Firește, și adevărul care îl reflectă cunoaște schimbări. Ceea ce a fost adevărat în anumite condiții poate deveni neadevărat în alte condiții.

Astfel, în condițiile capitalismului premonopolist era adevărată teza lui Marx și Engels după care socialismul

poate învinge numai în toate sau în majoritatea țărilor civilizate. În condițiile imperialismului însă a devenit adevărată teza lui V. I. Lenin cu privire la posibilitatea victoriei socialismului, la început în câteva țări, sau chiar într-o singură țară. Atît concluzia lui Marx și Engels cît și concluzia lui Lenin sînt adevărate, dar nu adevărate în general, ci aplicate la condițiile *concrete* în care au fost elaborate.

În condițiile actuale, principiul caracterului concret al adevărului este deosebit de important pentru succesul luptei popoarelor pentru pace, democrație și socialism. Acest principiu cere, în primul rînd, să fie just înțeles caracterul epocii contemporane. Conținutul principal al epocii noastre este trecerea de la capitalism la socialism în condițiile cînd sistemul mondial socialist se transformă în factorul hotărîtor al dezvoltării omenirii. Pornind de la aceste particularități fundamentale ale epocii noastre, partidele marxiste rezolvă problemele centrale ale contemporaneității : problema războiului și a păcii, problema coexistenței pașnice a statelor aparținînd celor două sisteme, problema perspectivelor luptei pentru socialism.

Să luăm o problemă atît de importantă a contemporaneității cum este problema războiului și a păcii.

Se știe că, analizînd esența reacționară a imperialismului, V. I. Lenin a ajuns la concluzia inevitabilității războaielor în imperialism. În acele condiții, Lenin pornea de la faptul că imperialiștii dominau neîngrădit pe întregul glob pămîntesc, împărțiseră lumea între ei și duceau o luptă înverșunată pentru reîmpărțirea ei. În acea perioadă cînd a trăit Lenin nu exista sistemul mondial socialist, dar încă de atunci el a prezis cu o putere de pătrundere genială că în fața omenirii se va pune inevitabil sarcina istorică a transformării dictaturii proletariatului din națională, adică existentă într-o singură țară, în internațională, adică în dictatură a proletariatului

tului care să existe cel puțin în câteva țări înaintate, capabilă să exercite o influență hotărîtoare asupra întregii politici mondiale.

V. I. Lenin cerea ca problema războaielor să fie abordată în mod dialectic, adică ținându-se seama cu strictețe de situația istorică concretă, de schimbarea raportului de forțe pe plan mondial. Or, în prezent, raportul de forțe s-a schimbat în mod radical în favoarea păcii și socialismului. A apărut și se dezvoltă impetuos sistemul mondial socialist, se desfășoară tot mai larg mișcarea maselor populare pentru pace, în fruntea căreia stă clasa muncitoare — dușmanul cel mai neîmpăcat al războaielor de agresiune —, crește numărul statelor ne-socialiste iubitoare de pace.

Toate acestea laolaltă au dat Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și celorlalte partide marxist-leniniste temei să tragă concluzia că în momentul de față nu există o inevitabilitate fatală a războiului, că sînt condiții pentru preîntîmpinarea lui. „Precumpănirea crescîndă a forțelor socialismului asupra forțelor imperialismului, a forțelor păcii asupra forțelor războiului — se arată în Programul P.C.U.S. — face ca încă înainte de victoria deplină a socialismului pe pămînt, în condițiile menținerii capitalismului într-o parte a lumii, să se ivească posibilitatea reală de a exclude războiul mondial din viața societății”¹.

Împotriva acestei rezolvări creatoare, cu adevărat marxiste, a problemei războiului și a păcii încearcă să se ridice dogmaticii și sectariștii. Ei nu vor să țină seama de schimbarea condițiilor și se agață de concluzii și teze învechite. Ruși de realitatea concretă, refuzînd să vadă noul raport de forțe de pe arena internațională, ei declară că războaiele sînt inevitabile și în epoca noastră.

¹ „Congresul al XXII-lea al P.C.U.S.”, Editura politică, 1962, pag. 380.

Negînd posibilitatea preîntîmpinării unui nou război mondial, dogmaticii exercită astfel o înnriurare demoralizantă asupra oamenilor muncii. Într-adevăr, merită să construim, să creăm o viață nouă dacă ea oricum va fi nimicită de forța distrugătoare a războiului atomic ?

Condamnînd dogmatismul și sectarismul, partidele marxist-leniniste promovează în mod consecvent, în întreaga lor activitate, principiul abordării concret-istorice a realității.

Un exemplu de aplicare consecventă și cu pricepere a acestui principiu reprezintă întreaga activitate a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice în ceea ce privește organizarea construcției comuniste. Ținînd seama de condițiile istorice concrete, partidul a adoptat măsuri deosebit de importante privind reorganizarea conducerii industriei și construcțiilor, valorificarea pămînturilor întelenite, reorganizarea S.M.T.-urilor, reorganizarea învățămîntului. Ținînd seama cu strictete de condițiile obiective, de nivelul de producție atins și de posibilitățile existente, noul Program al P.C.U.S. elaborat și adoptat de Congresul al XXII-lea al partidului este Programul construirii comunismului.

5. Practica — criteriul adevărului

A găsi criteriul adevărului înseamnă a găsi fundamentul obiectiv, independent de om, care permite să deosebim adevărul de neadevăr, cunoștința adevărată de eroare.

Acest unic *criteriu al adevărului este practica*. Se poate discuta oricît despre adevărul unei anumite idei sau teorii științifice, dar discuția aceasta poate fi rezolvată numai de practică — de producție, de viață politică, de experimentul științific. „Problema dacă gin-

direa omenească ajunge la adevărul obiectiv — a scris Marx — nu este o problemă teoretică, ci una *practică*. În practică, omul trebuie să dovedească adevărul, adică forța și caracterul real, netrascendent al gândirii sale" ¹.

Idealiștii aparținând celor mai diferite curente nu sînt de acord cu această teză importantă a materialismului dialectic. Ei neagă importanța practicii în cunoaștere, considerînd că criteriul adevărului este chiar omul, gîndirea lui. Adevărat este ceea ce e util, ceea ce aduce foloase, afirmă, de pildă, *pragmatistii*, reprezentanții unuia dintre cele mai răspîndite curente ale filozofiei idealiste contemporane din S.U.A. Această concepție asupra adevărului îi face pe pragmatiști să justifice practica reacționară a capitalismului contemporan. Întrucît exploatarea muncitorilor, războaiele imperialiste, jefuirea țărilor slab dezvoltate aduc foloase, profituri capitaliștilor, înseamnă că ele sînt, din punctul de vedere al pragmatistilor, adevărate, legitime.

În realitate, utilitatea nu poate constitui criteriul adevărului. Dimpotrivă. Numai cunoștințele autentice aduc folos omenirii. Numai pe cunoștințe adevărate, juste se poate sprijini omul în munca sa practică, numai adevărul îl poate duce la rezultatele urmărite. De aceea, dacă în procesul activității sale practice, pornind de la cunoștințele obținute, omul își atinge țelul urmărit, dobîndește rezultatele așteptate, înseamnă că datele și cunoștințele de la care a plecat corespund realității, sînt adevărate.

Să dăm un exemplu. Cu peste 50 de ani în urmă, genialul om de știință rus K. E. Țiolkovski a creat pentru prima oară în lume teoria științifică a zborurilor cu racheta. El a expus o idee neobișnuit de îndrăzneată, cu adevărat fantastică pentru acea vreme, despre posibili-

---

¹ K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 3, Editura politică, 1958, pag. 5.

tatea folosirii rachetelor în vederea zborului pe alte corpuri cerești.

A fost nevoie de multe eforturi și multă muncă pentru a traduce în viață genialele idei ale lui Țiolkovski. Dar iată că la 14 septembrie 1959, la ora 0,2'24", cea de-a doua rachetă cosmică sovietică a atins Luna. A fost înfăptuit pentru prima oară un zbor de pe Pământ pe un alt corp ceresc. Astfel, ideile lui Țiolkovski au fost confirmate în practică. „Omul va lua o piatră de pe Lună”, scria cu însuflețire Țiolkovski cu o jumătate de secol în urmă. Astăzi, când oamenii sovietici au înfăptuit primele zboruri cosmice, nu mai este departe ziua când va fi înfăptuit și acest vis îndrăzneț al marelui învățat.

În practică, în lupta revoluționară a claselor, în activitatea politică a statelor, a diferitelor partide, în lupta popoarelor pentru pace și progres se verifică și teoriile și ideile sociale. Adevărul teoriei marxist-leniniste este confirmat în modul cel mai convingător de către viața însăși, de către practica mișcării comuniste internaționale. Mersul neabătut al omenirii de la capitalism la comunism este dovada incontestabilă a uriașei forțe vitale, a mărețului adevăr al învățăturii atotbiruitoare a marxism-leninismului.

PARTEA A DOUA
MATERIALISMUL ISTORIC

Capitolele IX-XVIII

CE STUDIAZĂ MATERIALISMUL ISTORIC

MODUL DE PRODUCȚIE —
BAZA MATERIALĂ A VIETII SOCIETĂȚII

MODUL DE PRODUCȚIE SOCIALIST
TRANSFORMAREA SOCIALISMULUI ÎN COMUNISM

BAZA ȘI SUPRASTRUCTURA

MASELE POPULARE —
FORȚA HOTĂRÎTOARE A DEZVOLTĂRII SOCIALE
ROLUL PERSONALITĂȚII ÎN ISTORIE

CLASELE ȘI LUPTA DE CLASĂ

NAȚIUNILE ȘI MIȘCAREA DE ELIBERARE NAȚIONALĂ

STATUL

REVOLUȚIA SOCIALĂ

CONȘTIINȚA SOCIALĂ ȘI ROLUL EI
ÎN DEZVOLTAREA SOCIETĂȚII

CAPITOLUL AL IX-LEA CE STUDIAZĂ MATERIALISMUL ISTORIC

Marele merit științific al întemeietorilor marxismului constă în descoperirea caracterului materialist-dialectic al dezvoltării nu numai în natură, ci și în *societate*. În felul acesta ei au creat singura teorie științifică a dezvoltării sociale — *materialismul istoric*, la a cărei expunere sistematică trecem.

Să explicăm, în primul rînd, esența revoluției săvîrșite de marxism în concepțiile despre societate.

1. Apariția materialismului istoric — o revoluție în concepțiile despre societate

Din cele mai vechi timpuri, gînditorii au fost preocupați de problemele dezvoltării societății omenești, ale cauzelor care determină această dezvoltare; ei s-au întrebat dacă schimbările care au loc în societate sînt întîmplătoare sau sînt determinate de acțiunea unor cauze necesare, a unor legi obiective. Dacă dezvoltarea societății este determinată cauzal, atunci care este cauza principală, baza vieții sociale? Aceste probleme și multe altele nu au apărut întîmplător: omul trăiește în societate, este legat de ea printr-o mulțime de fire și

este firesc ca el să fie preocupat de soarta societății, de căile pe care se dezvoltă ea.

Încă înainte de apariția marxismului, unii învățați au formulat o serie de idei juste despre dezvoltarea socială. Materialiștii francezi din secolul al XVIII-lea, de pildă, afirmau că omul, concepțiile și comportarea lui sînt un rezultat al influenței mediului social. Istoricii burghezi francezi (Guizot, Thierry, Mignet) au constatat existența în societate a unor clase opuse și a luptei de clasă. Economiiștii englezi (Smith, Ricardo) au încercat să găsească în economie baza existenței claselor. Socialiștii-utopiști (Saint-Simon, Fourier, Owen) au prevăzut unele trăsături ale viitoarei societăți comuniste.

O contribuție deosebit de prețioasă la elaborarea teoriei privind dezvoltarea socială au adus democrații revoluționari ruși din secolul al XIX-lea — Belinski, Herșen, Cernișevski și alții. Ei au enunțat idei profunde pentru acea vreme despre rolul economiei în dezvoltarea socială, despre popor ca făuritor al istoriei, despre caracterul de neîmpăcat al intereselor de clasă ale exploataților și exploataților, despre caracterul de clasă al filozofiei, al literaturii, al artei etc.

Cu toate acestea, *sociologia*¹ premarxistă nu era științifică. Care au fost principalele ei neajunsuri ?

În primul rînd, pînă la Marx, în concepțiile despre societate a dominat în mod absolut idealismul. Chiar și materialiiștii francezi, de pildă, relevînd influența mediului social asupra omului, considerau în mod greșit acest mediu ca un produs al rațiunii umane. „Ideile guvernează lumea” — iată ultimul lor cuvînt în concepțiile despre societate.

În mod idealist au interpretat societatea și alți materialiiști premarxiști. În ceea ce-i privește pe idealiști însă, caracterul antiștiințific al concepțiilor lor asupra dezvoltării

---

¹ Sociologie — de la cuvîntul latinesc „societas” (societate) și cuvîntul „logos” din greaca veche, care înseamnă știință.

tării societății este cu mult mai evident. Hegel, de pildă, deși a enunțat unele idei valoroase despre necesitatea istorică și a încercat să privească istoria omenirii din punct de vedere dialectic, a ajuns, în cele din urmă, la ideea falsă că societatea este condusă de o voință divină. „Dumnezeu guvernează lumea; conținutul guvernării lui, realizarea planurilor lui este istoria universală” — acesta este punctul final al filozofiei hegeliene a istoriei.

Din concepția idealistă despre societate a decurs și un alt neajuns al sociologiei premarxiste. Pornind de la faptul că ideile guvernează lumea și considerînd că purtătorii acestor idei sînt personalitățile de vază — regi, conducători de oști, învățați —, sociologii dinainte de Marx au ajuns la concluzia greșită că aceste personalități ar fi singurii făuritori ai istoriei. Ei nu au văzut rolul hotărîtor al maselor populare, al oamenilor muncii în dezvoltarea istorică.

Sociologii premarxiști n-au putut să dezvăluie nici adevărata dialectică a procesului istoric. Pentru ei, istoria nu era decît o îngrămădire de fapte fără legătură între ele. Fiind idealiști, ei nu au putut să înțeleagă unitatea și integritatea vieții sociale, cauzele reale, izvoarele materiale ale evenimentelor sociale.

Numai Marx și Engels, marii conducători ai proletariatului revoluționar, au putut să dezvăluie întreaga complexitate și caracterul contradictoriu al dezvoltării societății, să pătrundă în însăși esența acestei dezvoltări. Ei au înlăturat neajunsurile sociologiei anterioare și au creat o teorie calitativ nouă a dezvoltării sociale — materialismul istoric. Prin aceasta a fost săvîrșită o revoluție în concepțiile despre societate.

Care este esența acestei revoluții ?

Marx și Engels au înlăturat idealismul din concepțiile despre societate. Ei au rezolvat just problema fundamentală a filozofiei în ceea ce privește societatea,

fornulind principala teză a materialismului istoric : *existența socială determină conștiința socială*.

Ce se înțelege prin existența socială și prin conștiința socială ?

Prin *existența socială* se înțelege viața materială a societății, și în primul rind activitatea de producție a oamenilor, relațiile economice care se stabilesc între oameni în procesul producției. *Conștiința socială* este viața spirituală a oamenilor, ansamblul ideilor, teoriilor, concepțiilor care călăuzesc activitatea oamenilor.

Afirmind primordialitatea existenței sociale și caracterul secundar al conștiinței sociale, Marx și Engels au pornit de la aceea că, înainte de a se ocupa cu știința, arta, filozofia etc., oamenii trebuie să mănince, să bea, să aibă locuință, îmbrăcăminte. Iar pentru aceasta trebuie să muncească, să producă bunuri materiale. De aici rezultă că „producția mijloacelor materiale servind nemijlocit pentru trai și o dată cu aceasta treapta respectivă de dezvoltare economică a unui popor sau a unei epoci alcătuiesc baza din care s-au dezvoltat rinduielile de stat, concepțiile juridice, arta și chiar reprezentările religioase ale oamenilor, bază prin care trebuie lămurite acestea, și nu invers, cum s-a procedat pînă acum”¹. Materialismul istoric este, așadar, o concepție cu adevărat științifică, *materialistă*, despre istorie.

Desprinderea din mulțimea relațiilor sociale a relațiilor de producție, economice ca relații principale, determinante a permis lui Marx și Engels să formuleze noțiunea de *formațiune social-economică* — noțiune fundamentală a materialismului istoric.

Formațiunea social-economică constituie totalitatea fenomenelor și proceselor sociale (economice, ideologice, de familie), la baza cărora stă un anumit tip istoricește determinat de relații de producție, economice între oa-

¹ K. Marx și F. Engels, Opere alese în două volume, vol. II, E.S.P.L.P. 1955, ediția a II-a, pag. 177.

meni. Dezvoltarea societății înseamnă înlocuirea legică a unei formațiuni social-economice cu o altă formațiune, superioară. De la formațiunea comunei primitive la cea sclavagistă, apoi la cea feudală, capitalistă și, în sfârșit, la cea comunistă — aceasta este dezvoltarea progresivă a istoriei omenirii.

Creînd materialismul istoric, Marx și Engels au demonstrat că *adevărații făuritori ai istoriei sînt masele, populare, oamenii muncii*. Prin munca poporului se produc toate valorile materiale necesare oamenilor. Munca milioanei de oameni simpli constituie baza absolut necesară a vieții și dezvoltării omenirii.

Un mare merit al lui Marx și Engels îl constituie și înlăturarea caracterului metafizic al vechii sociologii și dezvoltarea dialecticii obiective a dezvoltării societății. Ca urmare a acestei descoperiri, istoria a încetat să mai fie prezentată ca o îngrămădire haotică de fapte nelegate între ele, devenind un proces unitar, armonios, care se desfășoară după legi dialectice.

2. Obiectul materialismului istoric

Obiectul materialismului istoric îl constituie studierea societății și a legilor dezvoltării ei.

Aceste legi sînt la fel de *obiective*, adică independente de conștiința oamenilor, ca și legile dezvoltării naturii. La fel ca legile naturii, legile dezvoltării sociale *pot fi cunoscute și folosite de om în activitatea lui practică*. Pe lângă aceste trăsături comune, între legile vieții sociale și legile naturii există deosebiri esențiale.

Legile naturii acționează asemenea unor forțe oarbe, spontane, în timp ce legile dezvoltării sociale se manifestă întotdeauna prin acțiunile oamenilor — ființe conștiente care-și propun anumite scopuri și luptă pentru realizarea lor.

Legile vieții sociale constituie obiectul de cercetare nu numai al materialismului istoric, ci și al altor științe sociale : economia politică, istoria, estetica, pedagogia etc. Aceste științe studiază însă *un anumit grup* de fenomene sociale, ele examinează societatea sub un anumit aspect, fără a prezenta procesul dezvoltării sociale în *ansamblu*. Astfel, economia politică studiază relațiile economice, de producție, dintre oameni, istoria — dezvoltarea societății în diferite epoci, în anumite țări, estetica studiază arta etc.

Spre deosebire de științele particulare despre societate, materialismul istoric studiază *legile cele mai generale* ale dezvoltării sociale. Fiind o parte integrantă a concepției marxist-leniniste despre lume, materialismul istoric dă o interpretare științifică, materialist-dialectică, fenomenelor vieții sociale. El rezolvă probleme generale deosebit de importante ale dezvoltării istorice, cum sînt : raportul dintre existența socială și conștiința socială, însemnătatea producției materiale în viața oamenilor, originea și rolul ideilor sociale și instituțiilor corespunzătoare lor etc. Materialismul istoric dă posibilitatea înțelegerii rolului pe care îl joacă în istorie poporul și diferitele personalități, cum au apărut clasele și lupta de clasă, cum a apărut statul ; el dă posibilitatea înțelegerii cauzelor revoluțiilor sociale și a importanței lor în procesul istoric și a unei serii întregi de alte probleme generale ale dezvoltării societății.

Legile studiate de materialismul istoric nu au toate aceeași sferă de acțiune. Unele dintre ele acționează în toate etapele dezvoltării sociale. Așa sînt, de pildă, legea rolului determinant al existenței sociale în raport cu conștiința socială, legea rolului determinant al modului de producție în dezvoltarea societății. Alte legi acționează numai în anumite etape ale dezvoltării societății. Așa este, de pildă, legea luptei de clasă, care acționează numai în societatea împărțită în clase dușmane.

Dintre legile studiate de materialismul istoric, o importanță deosebită au în prezent legile apariției și dezvoltării societății comuniste — legile generale ale trecerii de la capitalism la socialism, legile transformării socialismului în comunism și altele.

Studiind dezvoltarea societății, materialismul istoric elaborează și categoriile, noțiunile științifice corespunzătoare, care reflectă aspectele cele mai generale, esențiale ale dezvoltării sociale. Dintre aceste categorii fac parte, de pildă, „existența socială”, „conștiința socială”, „modul de producție”, „baza”, „suprastructura” și multe altele. Numai totalitatea legilor și categoriilor materialismului istoric dau un tablou unitar și armonios al dezvoltării sociale.

Materialismul istoric a apărut ca rezultat al generalizării practicii social-istorice a oamenilor și al cuceririlor științelor particulare despre societate, în afara cărora el este absolut de neconceput. Dar nici fără materialismul istoric, fără cunoașterea legilor generale ale dezvoltării sociale, nici o știință socială particulară nu se poate dezvolta cu succes. Materialismul istoric constituie *baza metodologică* a tuturor științelor despre societate, permite omului de știință — istoricului, economistului și celorlalți — să se orienteze în totalitatea complexă a fenomenelor sociale și să determine locul și importanța fiecăruia dintre ele în viața socială. Cunoscând, de pildă, teza fundamentală a materialismului istoric cu privire la rolul hotărâtor al maselor populare în dezvoltarea socială, istoricul poate să descopere adevăratul caracter al diferitelor evenimente istorice. Tot așa teza materialismului istoric despre dependența vieții spirituale a societății de relațiile materiale, economice, îl ajută să explice izvoarele apariției diferitelor teorii și concepții și să aprecieze just rolul lor în istorie.

La fel de mare este importanța materialismului istoric și pentru celelalte științe sociale.

Cunoaşterea legilor materialismului istoric dă oamenilor posibilitatea nu numai să se orienteze în fenomenele complexe ale vieţii sociale, ci să şi *influenţeze*, să *dirijeze* aceste fenomene în interesul oamenilor muncii. Transformarea realităţii pe baza legilor sociale cunoscute înseamnă înlăptuirea necesităţii istorice a dezvoltării progresive a omenirii. În procesul acestei dezvoltări progresive, omul dobîndeşte adevărata libertate. Să vedem acum ce înţelege materialismul istoric prin necesitate şi libertate.

3. Necesitatea istorică şi libertatea omului

Prin *necesitate istorică* trebuie înţeles ceea ce decurge în mod logic din *legătura internă* a fenomenelor sociale şi ceea ce se petrece sau trebuie să se petreacă în mod *obligatoriu*. Producţia materială, de pildă, determină în mod necesar toate laturile vieţii sociale. Înlocuirea unei orînduiri sociale cu alta, revoluţiile sociale au, de asemenea, un caracter necesar. În prezent, locul capitalismului este luat cu o necesitate implacabilă de orînduirea comunistă.

Reprezentanţii sociologiei burgheze reacţionare, ai concepţiilor religioase nu recunosc necesitatea istorică. Propovăduitorii religiei consideră că întregul proces istoric este predeterminat cu o necesitate fatală de voinţa lui dumnezeu, iar oamenii sînt doar nişte jucării în mâinile sale atotputernice. Astfel, în Biblie este scris că, fără voia domnului, nici un fir de păr nu se va clinti de pe capul omului.

Denaturînd esenţa dezvoltării societăţii, sociologii burghezi reacţionari neagă necesitatea istorică, propagă subiectivismul şi arbitrarul în activitatea socială. Din punctul lor de vedere, faptele, acţiunile oamenilor în societate nu sînt determinate de nimic şi nu depind de

nimic. Totodată, ei îi acuză pe marxişti de fatalism, de ploconire în faţa necesităţii istorice, de afirmare a neputinţei omului faţă de legile sociale.

Data fiind mărginirea lor de clasă, ideologii burghezi nu vor să înţeleagă că necesitatea istorică nu numai că nu exclude, ci presupune în mod obligatoriu activitatea conştientă a oamenilor. Oamenii nu pot să schimbe legile dezvoltării sociale, să creeze legi noi, dar ei pot să cunoască aceste legi, să cunoască necesitatea istorică şi, pe această bază, să intervină activ în procesul social-istoric. Practica a arătat în mod convingător că oamenii, cunoscînd necesitatea obiectivă, supun voinţei lor nu numai procesele din natură — fapt dovedit în mod convingător de realizările ştiinţei şi tehnicii moderne —, ci, în anumite condiţii, şi mersul evenimentelor sociale. *Tocmai în cunoaşterea necesităţii obiective şi în folosirea ei în interesul omului constă libertatea umană.*

Libertatea nu anulează necesitatea obiectivă, ci înseamnă posibilitatea oamenilor de a acţiona în mod întemeiat, adică pe baza cunoaşterii necesităţii în vederea atingerii scopurilor lor. Activitatea omului este liberă numai atunci cînd ea concordă cu necesitatea obiectivă. Nu în independenţa imaginară faţă de legile naturii şi societăţii constă libertatea omului, ci în cunoaşterea acestor legi, în priceperea de a le folosi astfel încît ele să servească cerinţele omului.

Libertatea, în sensul în care vorbim aici despre ea, este rezultatul unei îndelungate dezvoltări istorice. Pe măsura progresului ştiinţei şi producţiei, omul cunoaşte legile obiective, supune treptat natura, devine în măsură tot mai mare liber faţă de procesele din natură. Dar stăpînirea proceselor din natură nu a asigurat încă dominaţia omului asupra proceselor sociale. Necesitatea istorică, legitatea dezvoltării societăţilor presocialiste se manifestă ca o forţă oarbă, stihinică, pe care oamenii nu o pot stăpîni. Aşa este, de pildă, legea anarhiei şi

concurenței, care face ca, în condițiile capitalismului, omul să fie o jucărie în mâinile întâmplării și nu-i dă posibilitatea să-și planifice dinainte activitatea.

Cu totul alta este situația în socialism. Aici se creează pentru prima oară posibilitatea reală pentru stăpânirea necesității istorice și pentru obținerea adevăratei libertăți a omului. Revoluția socialistă instaurează dominația proprietății sociale asupra mijloacelor de producție, desființează antagonismele de clasă, ceea ce dă oamenilor posibilitatea de a îndruma în mod conștient viața economică, politică și culturală a societății. O dată cu victoria socialismului, societatea face un uriaș salt din imperiul necesității în imperiul libertății, iar pe măsură ce societatea socialistă înaintează spre comunism, libertatea omului devine tot mai largă și multilaterală. Crește dominația lui asupra forțelor naturii și proceselor sociale. Omul învață să îmbine interesele și năzuințele personale cu înaltele idealuri sociale, făcând acest lucru în mod voluntar, conștient.

Activitatea conștientă a oamenilor muncii în producție și în domeniul social-politic, activitate bazată pe cunoașterea și folosirea teoriei marxist-leniniste, este condiția fundamentală a afirmării și dezvoltării adevăratei libertăți a omului în societate.

În Uniunea Sovietică, teoria marxist-leninistă cu privire la necesitate și libertate a fost transpusă în viață. Adevărata libertate umană, la care au visat timp de secole cele mai luminate minți ale omenirii, a fost instaurată definitiv și irevocabil. Realizarea ei este rezultatul revoluției socialiste victorioase, rezultatul minunat al muncii eroice și al luptei pline de abnegație a poporului sovietic, în frunte cu gloriosul său partid comunist. Devenind adevărații stăpâni ai țării, cunoscând necesitatea istorică, oamenii sovietici au căpătat posibilitatea nelimitată de a-și făuri istoria în mod conștient, potrivit scopurilor lor.

Realizarea libertății în socialism nu exclude însă acțiunea necesității istorice, a legilor obiective. Și aici necesitatea reprezintă *baza obiectivă* a activității libere a omului. Și în socialism acționează legi obiective, dar aceste legi sînt folosite în mod conștient de oameni care, sub conducerea partidului comunist, înfăptuiesc o măreață necesitate istorică — construirea comunismului.

4. Caracterul antiștiințific al sociologiei burgheze contemporane

Materialismul istoric — singura teorie științifică a dezvoltării sociale, care arată omenirii adevăratul drum spre un viitor mai bun — stîrnește furia turbată și ura burgheziei reacționare și a ideologilor ei. Cuprinsă de teamă față de viitor și nefiind în stare să preîntîmpine înaintarea neabătută a omenirii spre comunism, burghezia se străduiește să frîneze progresul istoric, să prelungească existența orînduirii capitaliste muribunde. În acest scop sînt folosite toate mijloacele posibile — economice, politice, ideologice. Printre mijloacele ideologice, un loc important ocupă sociologia burgheză contemporană.

Această sociologie cuprinde o mulțime de curente și școli. Ele toate sînt însă în fond idealiste și metafizice. Idealismul este concepția oficială în sociologia burgheză, concepție recunoscută de cercurile imperialiste guvernante. În acest sens este cît se poate de semnificativă declarația fostului secretar de stat al S.U.A., Herter : „Noi respingem materialismul ca principală forță determinantă în acțiunile oamenilor. ...Noi credem că forța realmente motrice a vieții omului este forța lui spirituală interioară, care acționează în cosmos, condusă fiind de forța divină, de lege și scop“.

**Renunțarea
la legile obiective
ale dezvoltării
societății**

Una dintre cele mai caracteristice trăsături ale sociologiei burgheze contemporane este *negarea legilor obiective ale dezvoltării sociale, care în diferite curente ia cele mai variate forme.*

Sociologii burghezi, care se situează fățiș pe poziții idealiste, declară direct că nu există nici un fel de legi istorice, că istoria este un imperiu incognoscibil al haosului și întâmplării.

Reprezentanții școlii *psihologice* din sociologie pretind că baza dezvoltării sociale o constituie factorii psihologici — dorințele, voința și instinctele omului. Cauza dezorganizării sociale, a suferințelor și lipsurilor îndurate de oamenii muncii în societatea capitalistă rezidă, după părerea lor, nu în legile obiective ale capitalismului, nu în proprietatea privat-capitalistă, ci în imperfecțiunea psihicului muncitorului. Nu lichidarea capitalismului, ci perfecționarea psihicului — iată mijlocul propus de psihosociologi pentru rezolvarea principalelor probleme sociale.

Adeptii curentului *biologic* se pronunță în vorbe pentru o sociologie științifică, dar în realitate înlocuiesc legile dezvoltării sociale cu legile biologice, reduc omul la nivelul animalelor, care luptă orbește pentru existență. Transplantând în domeniul vieții sociale legile care acționează în natură, reprezentanții curentului biologic din sociologia burgheză încearcă „să fundamenteze” exploatarea omului de către om, războaiele de jaf, colonialismul, rasismul și alte trăsături respingătoare ale capitalismului, prezentându-le ca fenomene firești, „naturale”, imuabile.

Reprezentanții curentului biologic nu vor să înțeleagă că a reduce legile dezvoltării sociale la legile biologiei este cu desăvârșire inadmisibil, deoarece societa-

tea se dezvoltă după legile ei specifice, calitativ deosebite de legile dezvoltării organismelor vegetale și animale. Încercările de a identifica legile dezvoltării societății cu legile naturii au fost caracterizate de V. I. Lenin ca cea mai ușoară, dar, totodată, cea mai sterilă îndeletnicire scolastică.

Negarea principalelor legi ale dezvoltării sociale este caracteristică și pentru reprezentanții așa-numitei *microsociologii*, sau, cum i se mai spune, *sociologiei empirice*. Microsociologii nu se pronunță direct împotriva cunșterii vieții sociale, dar din lanțul complex al fenomenelor sociale ei studiază numai faptele mărunte ale realității capitaliste, refuzând să vadă îndărătul lor legile interne ale dezvoltării societății. Or, aceasta înseamnă, în fond, că ei încearcă să abată știința socială de la rezolvarea problemelor sociale esențiale ale contemporaneității.

Refuzul de a recunoaște legile dezvoltării sociale nu este decit o încercare de a netezi drumul religiei în domeniul studierii vieții sociale. Nu întâmplător mulți sociologi-burhezi ajung să susțină așa-zisa predestinare divină a procesului istoric. Scopul istoriei, scrie, de pildă, istoricul reacționar englez A. Toynbee, este instaurarea „imperiului divinității”, iar istoria însăși este „autorevelație divină”.

Îndeplinind voința stăpînilor lor, ideologii burheziei neagă caracterul legic al dezvoltării sociale, încearcă să prezinte denaturat mersul istoriei, să înfrumusețeze capitalismul, să justifice politica internă și externă reacționară a cercurilor imperialiste. Ei încearcă să abată clasa muncitoare de la cunoașterea și folosirea legilor obiective ale dezvoltării societății, în virtutea acțiunii cărora capitalismul merge spre sfârșitul lui inevitabil.

Caracterul antiștiințific al sociologiei burgheze contemporane se manifestă pregnant și în negarea progresului istoric, a dezvoltării ascendente a societății.

În legătură cu aceasta trebuie menționat că concepțiile sociologilor burghezi cu privire la caracterul procesului istoric au suferit schimbări serioase. Pe vremea când burghezia lupta pentru putere, iluminiștii burghezi vorbeau mult despre progresul social. Ideea de progres a servit burgheziei în ascensiune ca armă pentru înlăturarea orînduirii vechi, feudale, și pentru instaurarea societății capitaliste. Dar iată că burghezia a venit la putere, și concepția ei despre progresul social a devenit extrem de unilaterală. Ideologii burgheziei au început să laude fără nici o reținere rînduiriile capitaliste, să le prezinte ca domnie eternă a libertății și dreptății, ca întruchipare a idealului de progres. Scopul dezvoltării progresive a societății a fost atins, declară sociologii burghezi, drum mai departe nu există. Ei neagă progresul din cauza fricii ce le-o inspiră viitorul, care nu aduce capitalismului decît pieirea inevitabilă, din cauza fricii față de lumea nouă, comunistă, care ia în mod necesar locul perimatei orînduiri burgheze.

Sociologii burghezi contemporani opun noțiunii de „progres”, de „dezvoltare” termenul de „schimbări sociale”, în care ei se străduiesc să cuprindă numeroase fenomene secundare care au loc în societate și care nu exercită o influență cît de cît vizibilă asupra mersului istoriei. Totodată, ei se străduiesc să distragă atenția de la transformările radicale revoluționare care au loc în zilele noastre în societate, să minimalizeze importanța lor și să ocolească rezolvarea principalelor probleme sociale ale contemporaneității.

Renunțarea sociologilor burghezi la ideea de progres social este dovedită și de numeroasele teorii : a „ciclu-

rilor", a „stagnării” și a „regresului” societății, pe care astăzi ei le răspîndesc intens.

În deceniul al 3-lea al secolului nostru, teoria „ciclurilor” a fost propagată de ideologul imperialismului german O. Spengler. În cartea „Declinul Europei”, el s-a străduit să demonstreze că societatea nu este în stare să iasă din cercul închis în care se repetă invariabil aceleași trei trepte: nașterea, înflorirea și declinul. După părerea lui Spengler, capitalismul este înflorirea civilizației și culturii. O dată cu pieirea lui, omenirea se va întoarce, chipurile, din nou la sălbăticie și barbarie. De aici, propagarea inutilității luptei împotriva capitalismului, negarea necesității revoluției proletare și a socialismului, care, pasămite, ar fi, în general, imposibil, deoarece este cu neputință să se ajungă la vreo societate nouă.

Teoria reacționară a „ciclului istoric” este susținută de ideologul reacționar Toynbee, amintit mai sus, care neagă dezvoltarea ascendentă generală a societății, numind-o cu dispreț „iluzia progresului”. Ridicîndu-se împotriva socialismului, afirmînd, în pofida celor mai evidente realități, că orice încercări de a zdruncina capitalismul vor duce la degenerarea și declinul civilizației, Toynbee caută zadarnic să fundamenteze trînicia și veșnicia societății capitaliste.

Viața
fi-dezintă
pe sociologii
burgheziei

Ideologii reacționari ai burgheziei contemporane denaturează mersul procesului istoric. Simțind prăbușirea inevitabilă a capitalismului, ei țipă că piere civilizația, omenirea în ansamblu; identificînd pieirea inevitabilă a capitalismului cu pieirea omenirii. Pieirea orînduirii capitaliste este inevitabilă: aceasta este o condiție a progresului social contemporan. Omenirea însă va trăi, se va dezvolta și va ajunge în mod necesar pe culmile luminoase ale societății comuniste.

Însăși viața, mărutul progres realizat în Uniunea Sovietică și în celelalte țări socialiste nu lasă piatră pe piatră din „teoriile” pseudoștiințifice ale sociologilor burghezi contemporani. Toate aceste „teorii” sînt o mărturie vie a crizei fără ieșire în care se află capitalismul contemporan și sociologia reacționară, care-l apără.

Falsificînd caracterul procesului istoric, sociologii burghezi urmăresc un scop bine determinat : să amine pieirea capitalismului, să înfrumusețeze fațada dărăpănată a edificiului capitalist și să defăimeze socialismul, să „infirmе” marxism-leninismul, singura teorie științifică despre societate.

La ce tertipuri nu recurg în acest scop lacheii cu diplomă ai capitalismului ! Aici intră și calomniile la adresa socialismului și a teoriei marxist-leniniste, și apologetica deșănțată a capitalismului, și raționamentele false despre „capitalismul popular”, despre statul burghez ca „stat al bunăstării generale” etc. Dar, la orice viclenii ar recurge apologetii imperialismului, istoria merge înainte. Ea demonstrează cu o uriașă forță de convingere justetea marxism-leninismului.

Știința, practica social-istorică a oamenilor demonstrează fără putință de tăgadă că dezvoltarea societății este un proces istoric-natural ascendent, care se desfășoară după legi obiective. Istoria societății este lanțul nesfîrșit al dezvoltării, al trecerilor revoluționare de la sisteme sociale mai simple, inferioare, la altele mai complexe, superioare, la baza progresului social stînd dezvoltarea și perfecționarea producției materiale. De la cele mai simple unelte, piatra și bățul, cu care omul a început lupta pentru viață, producția a străbătut, în dezvoltarea ei, un mărut drum pînă la cele mai perfecționate mecanisme și mașini automate, dirijate cu ajutorul energiei electrice sau atomice. O dată cu progresul producției s-au dezvoltat și celelalte domenii ale vieții sociale.

Celor care vor să defăimeze ideile marxist-leniniste despre progresul social, să apere orînduirea capitalistă muribundă le-a răspuns foarte bine N. S. Hrușciov : „Oricit s-ar împoțona o babă, ea tot babă rămîne. Așa este și cu capitalismul. El este în declin, în locul lui pășește victorios socialismul, orînduirea comunistă. Mărețele idealuri ale comunismului pun stăpînire pe mințile oamenilor muncii“.

CAPITOLUL AL X-LEA
MODUL DE PRODUCȚIE — BAZA MATERIALĂ
A VIEȚII SOCIETĂȚII

Principala teză a materialismului istoric este aceea cu privire la rolul determinant al modului de producție în dezvoltarea societății. Dar procesul producției poate avea loc numai în anumite condiții: mediul geografic și populația. De aceea vom examina aceste condiții, vom explica importanța lor în viața socială.

1. Rolul mediului geografic și al populației
în dezvoltarea societății

Mediul geografic și societatea   Prin mediul geografic se înțelege natura, adică clima și solul, riurile și mările, lumea vegetală și cea animală, relieful, subsolul etc.

Mediul geografic este o condiție necesară a activității productive a omului. Fără interacțiunea dintre om și natură, de la care omul obține mijloacele de subzistență, nu se poate concepe nici o activitate productivă, de muncă.

Mediul geografic poate exercita o dublă acțiune asupra dezvoltării societății. Condițiile naturale favorabile (existența minereurilor, a pădurilor, a fluviilor, o climă sănătoasă etc.) contribuie la dezvoltarea societății. Condițiile naturale nefavorabile exercită, în schimb, o in-

fluență negativă asupra dezvoltării sociale. De pildă, lipsa minereurilor frânează dezvoltarea industrială, o climă excesiv de uscată împiedică dezvoltarea agriculturii etc.

Pornind de la faptul că mediul geografic are o mare importanță în dezvoltarea societății, reprezentanții *curentului geografic* din sociologia burgheză supraapreciază rolul lui și consideră că dezvoltarea socială este *determinată* de mediul geografic în ansamblu, sau de unele elemente ale lui — climă, prezența fluviilor etc.

În epoca imperialismului, curentul geografic a căpătat într-o serie de state capitaliste aspectul așa-numitei geopolitici — teorie pseudostiintifică care justifică politica agresivă a țărilor imperialiste. Reprezentanții geopoliticii din Germania hitleristă au formulat cerința „spațiului vital” pentru germani, încercând să „fundamenteze” pretențiile fascismului german la dominația mondială, să justifice politica lui războinică, tîlhărească, de subjugare și jefuire a altor popoare.

Evident, concepțiile reprezentanților curentului geografic sînt cu totul neîntemeiate din punct de vedere științific. Ele nu dezvăluie și nu pot dezvălui cauzele care determină dezvoltarea societății. Cu ajutorul acestor concepții nu se poate explica de ce, de pildă, două țări vecine cum sînt Cehoslovacia și Austria, care au aproape aceleași condiții geografice, se află totuși pe trepte diferite de dezvoltare socială : în Cehoslovacia a fost deja construit socialismul, iar Austria continuă să rămîna un stat burghez. Curentul geografic nu ține seama că mediul geografic se dezvoltă mult mai încet decît viața socială și de aceea, firește, nu poate determina dezvoltarea socială. Astfel, condițiile naturale din Uniunea Sovietică nu s-au schimbat aproape de loc în ultimii o sută de ani. În acest timp însă, aici orinduirea feudală a fost înlocuită cu capitalismul, capita-

lismul cu orînduirea socialistă, iar în prezent Țara sovietică construiește cu succes comunismul.

Din cele spuse rezultă că mediul geografic nu este cauza *determinantă* a dezvoltării societății, deși el este o *condiție necesară* a vieții sociale. El poate numai să contribuie la dezvoltarea societății sau să frîneze această dezvoltare.

Populația
și societatea

O altă condiție necesară a vieții materiale a societății este *populația*. Producția nu este posibilă fără oameni; a căror muncă reprezintă acea puternică forță care supune natura, o determină să slujească interesele omului. Se înțelege, de aceea, că în anumite condiții o populație numeroasă sau mai puțin numeroasă, ritmul înalt sau scăzut al creșterii ei pot să accelereze sau să încetinească dezvoltarea unei țări. Este, de pildă, neîndoielnic că marile resurse umane, ritmul înalt de creștere a populației reprezintă un factor important al uriașelor succese ale Uniunii Sovietice.

Joacă însă populația un rol hotărîtor, determinant, în dezvoltarea societății? Dacă da, atunci de ce, de pildă, Pakistanul, unde densitatea populației este de peste 90 de locuitori pe kilometru pătrat, a rămas mult în urmă, în ceea ce privește dezvoltarea economică, față de S.U.A., unde densitatea populației este de numai 23 de oameni pe kilometru pătrat? Și cum se explică atunci că Uniunea Sovietică, unde densitatea populației este mai scăzută decît în S.U.A., le-a întrecut considerabil pe acestea în ceea ce privește dezvoltarea politică și socială?

Rezultă că densitatea și creșterea populației *nu determină* viața societății. Dimpotrivă, ele însele depind de caracterul orînduirii sociale. În Țara sovietică, de pildă, ritmul foarte înalt al creșterii populației și cea

mai scăzută mortalitate din lume decurg din esența socialismului, sînt rezultatul mării griji a societății socialiste față de om.

Cu toate acestea, reprezentanții *malthusianismului* — curent reacționar din sociologia burgheză — declară că de creșterea populației depinde mersul dezvoltării sociale. Întemeietorul acestui curent, economistul și preotul englez Malthus, a pretins la sfîrșitul secolului al XVIII-lea că „a descoperit” „legea generală” a neconcordanței dintre creșterea populației și creșterea producției mijloacelor de subsistență. Populația, a afirmat Malthus, crește mult mai repede decît producția mijloacelor de subsistență. De aici ar decurge sărăcia, foametea, șomajul și alte neajunsuri de care suferă oamenii muncii în orînduirea capitalistă. Abținerea de la căsătorie și de la procreare — iată „calea” pe care a propus-o Malthus pentru înlăturarea acestor calamități sociale.

„Teoria” pseudoștiințifică a populației a servit lui Malthus pentru a înfrumuseța capitalismul, pentru a justifica nenorocirile pe care le provoacă el oamenilor muncii. De aceea nu întimplător *malthusianismul* se află astăzi în slujba burgheziei imperialiste, care, cu ajutorul scornirilor preotului reacționar englez, încearcă să explice nu numai contradicțiile profunde ale imperialismului, ci și să justifice propria ei politică externă tilhărească. *Malthusianismul* contemporan a luat fâțiș forme pline de ura față de om. El nu se mai limitează la sfaturi privind abținerea de la căsătorie și de la procreare, ci propune să fie folosită bomba cu hidrogen, arma bacteriologică și alte mijloace monstruoase de exterminare în masă a oamenilor, pentru ca astfel să fie înlăturate „gurile de prisos”.

Știința și practica au infirmat de mult *malthusianismul*. Încă Marx a dezvăluit cauza sărăcirii și infometării

oamenilor muncii în capitalism, care rezidă nu în legile naturale ale populației, ci în însăși esența sistemului capitalist, în repartiția extrem de nedreaptă a bunurilor materiale. Partea leului din aceste bunuri revine capitaliștilor, iar oamenii muncii sînt adesea lipsiți chiar și de mijloace de subzistență absolut necesare. Nete-meinicia malthusianismului este dovedită deosebit de convingător de succesele dezvoltării economice a Țării sovietice și ale celorlalte țări ale sistemului mondial socialist, unde o dată cu lichidarea capitalismului au fost lichidate pentru totdeauna foametea, sărăcia și șomajul, unde viața omului devine tot mai îmbelșugată.

Așadar, nici mediul geografic, nici populația nu constituie cauza determinantă a dezvoltării sociale. Această cauză este modul de producție a bunurilor materiale, despre care vom vorbi acum.

2. Modul de producție. Forțele de producție și relațiile de producție

Oamenii nu pot trăi fără hrană, îmbrăcăminte, locuință și alte bunuri materiale. Dar natura nu le oferă de-a gata aceste bunuri. Pentru a le obține, oamenii trebuie să muncească. Munca constituie baza vieții sociale, o necesitate firească a omului. Fără muncă, fără activitate de producție ar fi imposibilă însăși viața oamenilor. Iată de ce cauza principală, determinantă a dezvoltării sociale este producția bunurilor materiale.

Forțele de producție În procesul muncii, omul transformă obiectele din natură cu scopul de a-și satisface necesitățile de trai. Pentru a construi, de pildă, o mașină, omul extrage minereu de fier, îl topește, îl transformă în oțel, pe care apoi îl prelucrează în modul corespunzător.

Procesul producției materiale este de neconceput fără obiectele muncii și mijloacele de muncă.

Obiecte ale muncii sînt acele lucruri spre care este îndreptată munca omului. *Mijloace de muncă* sînt mașinile, utilajele, uneltele, clădirile destinate producției, diferitele mijloace de transport etc. Obiectele și mijloacele de muncă constituie *mijloacele de producție*.

Dintre toate aceste mijloace de muncă, cele mai importante sînt uneltele de producție, cu ajutorul cărora oamenii acționează asupra obiectelor muncii și le transformă în mod corespunzător. Producția este de neconceput fără unelte: natura nu se desparte ușor de bogățiile ei, iar pentru ca omul să le obțină numai forța sa musculară este departe de a fi suficientă. Omul poate obține mijloacele necesare traiului numai cu ajutorul uneltelor. El dobîndește aceste mijloace în număr cu atît mai mare, cu cît sînt mai perfecționate uneltele de producție.

Dar uneltele nu dau de la sine oamenilor bunuri materiale. Uneltele trebuie nu numai confecționate, dar și minuite, folosite. Cea mai perfecționată mașină este o masă informă de metal dacă nu intervine mina omului. Numai omul poate pune în funcțiune uneltele, poate organiza producția materială, și de aceea el este un element component al acesteia.

Mijloacele de producție, create de societate, și în primul rînd uneltele de muncă, precum și oamenii care produc bunurile materiale constituie forțele de producție. Forțele de producție determină raportul omului față de natură, puterea lui asupra ei. Principalul element al forțelor de producție sînt *oamenii, masele de oameni ai muncii*. Munca creatoare a oamenilor insuflă viață uneltelor produse de ei, le determină să dea omului numeroasele bunuri care-i sînt necesare.

Relațiile de producție

Producția materială nu se reduce la forțele de producție. Oamenii nu pot produce izolați, ci laolaltă, organizați în societate, de aceea munca a fost întotdeauna și rămîne o muncă socială. În procesul muncii, oamenii intră în mod inevitabil în anumite relații unii cu alții. „Pentru a produce, ei intră în anumite legături și relații între ei, și numai în cadrul acestor legături și relații sociale are loc acțiunea lor asupra naturii, are loc producția”¹.

Relațiile care se stabilesc între oameni în procesul de producție sînt *relații de producție*; ele fac parte integrantă din producția materială. Un *mod de producție* istoricește determinat îl constituie unitatea indisolubilă a forțelor de producție și relațiilor de producție corespunzătoare lor.

Oamenii au intrat în relații reciproce de muncă încă la începuturile comunei primitive. În triburile de vînători nomazi, aceste relații erau o legătură între tovarăși de vînătoare în comun. O dată cu creșterea forțelor de producție și cu diviziunea muncii, relațiile dintre oameni au devenit tot mai variate. S-au stabilit legături între agricultori și crescătorii de animale, între agricultori și meșteșugari, între meșteșugari și negustori. O dată cu dezvoltarea industriei mașiniste, legăturile dintre producători au devenit deosebit de numeroase și de variate.

Temelia relațiilor de producție o constituie *formele de proprietate*, adică raportul oamenilor față de mijloacele de producție — pămîntul, subsolul, pădurile, apele, materiile prime, clădirile destinate producției, uneltele de muncă etc. Din formele de proprietate decurge *poziția diferitelor grupuri sociale* în producție, raporturile lor în procesul de producție, sau, așa cum spunea Marx,

¹ K. Marx: „Muncă salariată și capital”, E.S.P.L.P. 1957, ediția a V-a, pag. 28

schimbul reciproc de activități. Dacă proprietatea este socială (mijloacele de producție aparțin oamenilor muncii), relațiile de producție capătă caracterul colaborării și ajutorului reciproc între muncitorii liberi de exploatare, așa cum este în socialism. Dacă însă proprietatea este privată (mijloacele de producție aparțin unui mănunchi de exploatare), relațiile de producție sînt relații de dominație și subordonare, ceea ce este caracteristic, de pildă, capitalismului. Aici nici nu pot exista altfel de relații, întrucît proletariatul este lipsit de mijloace de producție și este silit să-și vîndă forța de muncă exploatare, care posedă aceste mijloace.

De caracterul proprietății asupra mijloacelor de producție depind și *formele de repartitie*. În orînduirea burgheză, proprietatea privată capitalistă determină repartitia extrem de nedreaptă a bunurilor materiale. Proprietarul mijloacelor de producție primește aici o mare parte din valorile producției, deși el nu participă nemijlocit la producție. În societatea socialistă, proprietatea socială asigură principiul repartitiei după muncă, care corespunde intereselor tuturor oamenilor muncii. Toate bunurile materiale produse aparțin aici oamenilor muncii.

Așadar, relațiile de producție cuprind formele de proprietate asupra mijloacelor de producție, poziția care decurge din acestea a grupurilor sociale în producție și formele de repartitie a bunurilor materiale.

Relațiile de producție se formează în mod *obiectiv*, independent de voința și dorința oamenilor. Diferitele relații dintre oameni în procesul producției apar numai atunci cînd s-au maturizat forțele de producție cărora le corespund aceste relații.

Modul de producție se dezvoltă în virtutea propriilor lui cauze, în virtutea unei dialectici interne specifice lui. Să vedem acum care sînt aceste cauze, în ce constă dialectica internă a dezvoltării producției.

3. Dialectica forțelor de producție și relațiilor de producție

Producția nu stă pe loc. Ea se dezvoltă continuu, se perfecționează. Nici nu poate fi altfel : pentru a trăi, oamenii trebuie să producă bunuri materiale în proporții crescînde. Acest lucru se explică, în primul rînd, prin aceea că crește continuu numărul oamenilor de pe planeta noastră și cresc neconținut nevoile lor. Omul primitiv avea nevoie de foarte puțin : o hrană nepretențioasă, piei de animale sălbatice în loc de îmbrăcăminte, un acoperiș deasupra capului, un foc. Cît de mari sînt însă nevoile materiale și culturale ale omului din zilele noastre !

Dezvoltarea producției este o necesitate obiectivă, o lege a vieții sociale. Istoria societății nu este altceva decît dezvoltarea logică a producției sociale, procesul necesar al înlocuirii unui mod de producție inferior cu un altul superior.

Cum se dezvoltă producția ?

Dezvoltarea producției începe cu schimbarea forțelor de producție. Dar, după cum știm, forțe de producție sînt și uneltele de producție și oamenii care minuiesc aceste unelte. Care dintre aceste elemente ale forțelor de producție se dezvoltă în primul rînd ? Experiența istoriei arată că în cadrul forțelor de producție în primul rînd se dezvoltă uneltele de producție. Oamenii perfecționează continuu uneltele de producție existente și creează unelte de producție noi, mai productive, care le ușurează munca, îi ajută să obțină mai multe valori materiale cu eforturi mai mici.

Dezvoltarea și perfecționarea uneltelor de producție, progresul tehnic sînt rezultatul activității practice a tuturor celor cuprinși în procesul de producție. Dar în pro-

cesul progresului tehnic se schimbă și oamenii înșiși. Cresc experiența lor de producție, calificarea lor, apar noi și noi profesioniști. Pe baza modificărilor uneltelor de muncă și a perfecționării forțelor de producție în ansamblu, se schimbă, în cele din urmă, și relațiile dintre oameni în procesul de producție — relațiile de producție.

Așadar, forțele de producție generează și determină relațiile de producție. Totodată, trebuie să ținem seama că forțele de producție existente la un moment dat nu determină orice fel de relații de producție, ci numai anumite relații de producție care corespund naturii acestor forțe de producție, caracterului lor. Astfel, manufactura capitalistă, care a apărut în sinul feudalismului, a trezit la viață tocmai relațiile de producție capitaliste, și nu altele.

Apărind pe baza forțelor de producție, relațiile de producție nu rămân pasive. Ele *influențează activ* forțele de producție, accelerând sau încetinind dezvoltarea lor. Totodată, trebuie să avem în vedere că relațiile de producție noi, înaintate, corespunzătoare caracterului forțelor de producție, *accelerează* dezvoltarea producției sociale și sînt principalul motor al dezvoltării forțelor de producție. Relațiile de producție învechite, care rămîn în urma dezvoltării forțelor de producție, împiedică mersul lor înainte.

Concordanța relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție constituie o condiție absolut necesară a dezvoltării producției. Într-o formă sau alta, ea se manifestă în toate formațiunile social-economice, dar în formațiunile presocialiste, bazate pe proprietatea privată și exploatare, relațiile de producție nu pot să corespundă vreme îndelungată forțelor de producție, care se dezvoltă continuu. Concordanța relațiilor de producție cu caracterul forțelor de producție și, prin urmare, rolul relațiilor de producție ca principal motor al dezvoltării pro-

ducției, are loc aici numai în etapa inițială a existenței modului de producție. Apoi relațiile de producție încep să se învechească, să rămână în urma dezvoltării forțelor de producție, ceea ce face să se manifeste contradicția dintre forțele de producție noi și relațiile de producție vechi.

Contradicția aceasta nu este întâmplătoare; ea decurge din natura internă a celor două laturi ale producției sociale. Forțele de producție reprezintă elementul *cel mai mobil, cel mai revoluționar* al producției. Ele se schimbă neincetat, și chiar în cadrul aceluiași mod de producție aceste schimbări pot fi extrem de importante. În ceea ce privește relațiile de producție, deși suferă anumite schimbări, în fond ele rămân neschimbate în cadrul modului de producție dat. De când există capitalismul, de pildă, forțele lui de producție au suferit schimbări profunde, în timp ce relațiile de producție se bazează acum, ca și înainte, pe proprietatea privată capitalistă.

Datorită unei anumite stabilități, relațiile de producție nu țin pasul cu dezvoltarea forțelor de producție și, rămânând în urmă, încep să frneze dezvoltarea acestora, intră în contradicție cu ele. Pe măsura dezvoltării continue a forțelor de producție, rolul de frână al relațiilor de producție devine tot mai vizibil, contradicția dintre forțele de producție și relațiile de producție capătă un caracter tot mai profund și mai ascuțit, transformându-se în cele din urmă în conflict. Se maturizează necesitatea revoluției sociale, care înlătură relațiile de producție vechi și instaurează altele noi.

Aceasta este dialectica obiectivă a forțelor de producție și relațiilor de producție în condițiile societății bazate pe clase antagoniste. Să analizăm acum modul în care se manifestă această dialectică în dezvoltarea concretă a societății omenești.

4. Istoria societății ca istorie a dezvoltării și schimbării legice a modurilor de producție

Intrucit modul de producție constituie baza materială a vieții sociale, care determină toate celelalte laturi ale ei, istoria societății trebuie considerată, în primul rînd, ca istorie a dezvoltării și schimbării legice a modurilor de producție.

Istoria cunoaște cinci moduri de producție, care s-au schimbat succesiv: comuna primitivă, sclavagismul, feudalismul, capitalismul și socialismul. În această ordine le și analizăm.

Comuna primitivă Istoria societății începe cu apariția omului, a cărui trăsătură specifică, care îl deosebește de animale, este *capacitatea de a confecționa și folosi unelte de muncă*. Munca ocupă cel mai important loc în existența și dezvoltarea omului. În procesul muncii s-a format omul însuși, au apărut și s-au dezvoltat formele organizării lui sociale.

Din punct de vedere istoric, prima formă de organizare socială a oamenilor a fost orînduirea comunei primitive. Această orînduire a existat sute de mii de ani. În cursul acestei îndelungate perioade, omul a trecut de la folosirea uneltelor de muncă oferite de-a gata de natură — bețe și pietre — la confecționarea primelor unelte de producție primitive. La început, acestea au fost unelte grosolane de piatră, lemn, corn, os (topor, cuțite, dalte, răzuitoare, sulite și lănci, cîrlige pentru pescuitul peștelui etc.). Ulterior, aceste unelte au fost perfecționate. Au apărut și unelte, mijloace de muncă noi — arcul și săgețile, bărcile, săniile etc. Omul a învățat să obțină focul, fapt care a avut o importanță deosebită în dezvoltarea omenirii.

O dată cu perfecționarea uneltelor s-a dezvoltat și s-a perfecționat activitatea productivă a oamenilor. De la culegerea produselor oferite de natură (fructe comes-

tibile, boabe și ierburii); omul a trecut la cultivarea plantelor, la agricultură, iar de la vînatul animalelor sălbatice la îmblînzirea și domesticirea lor, la creșterea animalelor.

Nivelul extrem de scăzut al forțelor de producție în orînduirea comunei primitive a determinat și relațiile de producție corespunzătoare. Temelia lor a constituit-o proprietatea comună asupra mijloacelor de producție din acea vreme și, legat de aceasta, relațiile de colaborare și ajutor reciproc dintre oameni. Aceste relații au fost determinate de faptul că în acea vreme, avînd unelte de producție primitive, oamenii se puteau opune puternicelor forțe ale naturii numai în comun, în colectiv.

În societatea primitivă, oamenii trăiau în colectivități determinate — comunități gentilice, în care erau uniți după criteriul rudeniei. Ei lucrau împreună pămîntul comun cu unelte comune, aveau adăpost comun. Produsele obținute se împărțeau egal. Ca urmare a nivelului extrem de scăzut al forțelor de producție, oamenii obțineau atît de puține produse, încît acestea abia le ajungeau pentru a trăi. Nu existau bunuri care să fie uzurpate, însușite de cineva. De aceea proprietatea privată, clasele și, prin urmare, exploatarea nu apăruseră.

În condițiile societății primitive, forțele de producție se dezvoltau neîntrerupt, deși într-un ritm lent. S-au perfecționat uneltele de muncă, s-a îmbogățit experiența de producție a oamenilor. Un salt uriaș în dezvoltarea producției a însemnat trecerea de la uneltele de muncă din piatră la uneltele metalice. Noile unelte — plugul cu brăzdar de metal, toporul de bronz sau de fier etc. — au făcut munca mai productivă. A devenit posibilă practicarea pe scară mai largă a agriculturii și creșterii animalelor. A avut loc prima mare diviziune socială a muncii: creșterea animalelor s-a separat de agricultură. Ceva mai tîrziu s-a separat ca ramură de, sine stătătoare a producției meșteșugăria (confecționarea uneltelor de muncă, ar-

melor, îmbrăcămintei, încălțămintei etc.). A apărut și a început să se dezvolte schimbul de produse.

O dată cu creșterea productivității muncii, comunitatea gentilică a început să se împartă în familii. A apărut proprietatea privată, proprietar al mijloacelor de producție a devenit familia, aceste mijloace de producție fiind concentrate cu precădere în familiile fostei nobilimi gentilice. Întrucît lucrătorul a început să producă mai multe produse decît era necesar pentru întreținerea vieții sale, a apărut posibilitatea însușirii produsului excedentar, posibilitatea îmbogățirii unor membri ai societății pe seama altora, a apărut exploatarea. Pe măsură ce proprietatea privată și schimbul s-au dezvoltat, procesul destrămării comunei primitive s-a intensificat. Egalitatea primitivă a făcut loc inegalității sociale. Au apărut primele clase dușmane : sclavii și proprietarii de sclavi.

Astfel, dezvoltarea forțelor de producție a dus la înlocuirea societății primitive cu societatea sclavagistă.

Societatea sclavagistă Forțele de producție moștenite de la societatea primitivă s-au dezvoltat în continuare în *societatea sclavagistă*. Uneltele de lemn și de piatră au cedat definitiv locul uneltelor de metal, la început din bronz, iar apoi din fier. Plugul cu brăzdar de metal, apoi plugul de fier, secera de metal și alte unelte au permis să se ridice productivitatea muncii în agricultură. Paralel cu cultivarea cerealelor a apărut pomicultura și legumicultura. Pentru irigarea pămînturilor s-au construit instalații artificiale — canale, zăgazuri; instalații de pompare etc., pentru prelucrarea cerealelor — morile. S-a dezvoltat mineritul, unde se folosea munca manuală, întrebuințîndu-se unelte dintre cele mai rudimentare : drugi, ciocane pentru extragerea minereului ; mori sau pive pentru sfărîmarea lui și cuptoare pentru a-l topi și a obține metal.

A continuat procesul diviziunii muncii. În producția meșteșugărească s-au separat diferite ramuri : produce-

rea metalului, armelor, îmbrăcăminte, încălțăminte, fierăria, olăritul, țesătoria, prelucrarea pieilor etc. În meșteșuguri au început să fie folosite diferite unelte specializate, au apărut un strung rudimentar și foalele de fierărie.

O largă dezvoltare au luat construcțiile, construcțiile de corăbii, tehnica militară. Au apărut orașe, s-a dezvoltat comerțul.

Dezvoltarea forțelor de producție în condițiile sclavagismului a fost determinată de relațiile de producție corespunzătoare lor. Temelia relațiilor de producție ale societății sclavagiste a fost proprietatea deplină a stăpînului de sclavi atît asupra mijloacelor de producție cit și asupra sclavului, precum și asupra întregii producții realizate de acesta. Proprietarul de sclavi dădea sclavului numai atît cît îi trebuia ca să nu moară de foame.

Așadar, în societatea sclavagistă s-au stabilit relații de subordonare și dominație, relații de cruntă exploatare a masei de sclavi complet lipsiți de drepturi de către un mănunchi de proprietari de sclavi. Aceste relații au contribuit un anumit timp la dezvoltarea forțelor de producție, dar apoi posibilitățile lor au fost epuizate și ele s-au transformat într-o piedică serioasă în calea dezvoltării producției sociale. Producția cerea perfecționarea continuă a uneltelor, creșterea productivității muncii, dar sclavul nu era interesat în aceasta, deoarece situația lui nu s-ar fi îmbunătățit cu nimic. În condițiile exploatării inumane, însuși sclavul — principala forță de muncă — se degrada fizic și intelectual.

Cu timpul contradicția dintre forțele de producție și relațiile de producție ale societății sclavagiste s-a ascuțit la extrem. Această contradicție și-a găsit expresia în răscoalele sclavilor. Exploați fără milă, împinși la ultima limită a disperării, sclavii s-au ridicat împotriva stăpînilor lor. Acțiunile lor, alături de incursiunile triburilor vecine, au subminat bazele orînduirii sclav-

vagiste, pe ruinele căreia a apărut o societate nouă, societatea feudală.

Societatea feudală Dezvoltarea progresivă a forțelor de producție a continuat în condițiile *feudalismului*. În această epocă, oamenii au adăugat la forța lor musculară energia apei și a vântului: se foloseau pe scară largă morile de apă și de vânt, vasele cu pânze etc. Oamenii au învățat să obțină fier din fontă, au inventat hîrtia, praful de pușcă, tiparul și au făcut o serie de alte descoperiri care au jucat un rol important în istoria omenirii.

S-au dezvoltat în continuare meseriile, au fost create unelte și mecanisme noi și au fost perfecționate cele vechi. Deosebit de vizibil a fost progresul în producția textilă, unde a apărut roata de tors, războiul de țesut, mașina de răsucit și altele. A crescut specializarea muncii meșteșugărești, fapt care a făcut să crească într-o măsură însemnată productivitatea ei. O dată cu dezvoltarea meseriilor și a comerțului s-au dezvoltat orașele. Unele dintre ele au ajuns să joace rolul de importante centre internaționale ale meseriilor și comerțului.

S-a dezvoltat și agricultura. Au apărut noi și noi soiuri de cereale, fructe, legume, au început să fie folosite îngrășăminte, să se lucreze mai îngrijit pămîntul. S-a extins creșterea animalelor, în gospodărie au început să fie folosite pe scară tot mai largă animalele de muncă și cele de producție.

În feudalism, dezvoltarea forțelor de producție a fost condiționată de relațiile de producție feudale. Temelia acestor relații o constituia proprietatea feudalului asupra mijloacelor de producție, în primul rînd asupra pămîntului, și proprietatea parțială asupra lucrătorului, asupra țaranului iobag. Feudalul avea dreptul să silească pe țaran să-i muncească, să-i efectueze tot felul de prestații, putea să-l vîndă și să-l cumpere, dar viața țaranului nu-i aparținea.

Ca și în orînduirea sclavagistă, relațiile de producție feudale erau relații de dominare și subordonare, de exploatare a țăranilor iobagi de către feudali. Ele însă erau mai progresiste decît în societatea sclavagistă, deoarece creau o oarecare cointeresare a lucrătorului în rezultatele muncii. Țăranii și meșteșugarii aveau o gospodărie personală (țăranul posedă un petic de pămînt, cai și alte animale domestice, inventar agricol ; meșteșugarul — unelte, mecanisme rudimentare), în care lucrau pentru ei după prestarea servituțiilor feudale. Ei erau interesați în perfecționarea uneltelor, în îmbunătățirea metodelor de muncă.

A trecut timpul. Forțele de producție au continuat să se dezvolte. Un impuls deosebit de puternic au dat dezvoltării forțelor de producție marile descoperiri geografice de la sfîrșitul secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea (descoperirea Americii, drumul pe mare spre Indii etc.). Se formează piața internațională. Crește cererea de diferite mărfuri, cerere pe care producția meșteșugărească n-o mai putea satisface. Și iată că locul atelierului meșteșugăresc a fost luat de manufactură.

Manufactura concentra la un loc un număr mai mare de muncitori, efectua o largă diviziune a muncii în rîndurile lor, sporind astfel considerabil productivitatea muncii. Apariția manufacturii a însemnat apariția în sînul feudalismului a orînduirii noi, capitaliste, și a claselor antagoniste specifice ei — burghezia și proletariatul.

Dezvoltarea continuă a forțelor de producție, legată de apariția manufacturii, a dus la contradicția dintre aceste forțe de producție și relațiile de producție feudale. Manufactura cerea muncitori liberi, iar feudalismul lega pe iobag de pămînt ; manufactura avea nevoie de o largă piață internațională, iar crearea acesteia era frînată de fărîmițarea și închistarea feudală, de sistemul de economie naturală. A apărut necesitatea de a înlocui relațiile de producție feudale cu relații noi, capitaliste. Acest lu-

cru s-a înfăptuit și s-a consfințit prin numeroase revoluții burgheze, a căror principală forță de luptă au fost țărani iobagi și păturile muncitoare de la orașe, conduse de burghezie.

Marea producție mașinistă — iată **Societatea capitalistă** prin ce se caracterizează forțele de producție ale *capitalismului*. Locul atelierului meșteșugăresc și al manufacturii este luat de mari fabrici, uzine, mine. „Subjugarea forțelor naturii, mașinismul, aplicarea chimiei în industrie și agricultură, navigația cu aburi, căile ferate, telegraful electric, desțelenirea unor întregi continente, fluvii făcute navigabile, populații întregi ieșite ca din pământ...”¹, astfel au caracterizat Marx și Engels forțele de producție ale capitalismului în „Manifestul Partidului Comunist”. În decurs de un secol-două de existență, capitalismul a făcut în domeniul dezvoltării forțelor de producție mult mai mult decît toate epocile anterioare ale omenirii.

O atît de rapidă creștere a forțelor de producție a fost stimulată de relațiile de producție noi, capitaliste. Temelia lor o constituie proprietatea privată burgheză, care a înlăturat treptat proprietatea feudală. În capitalism, lucrătorul — proletarul — este liber din punct de vedere juridic, el nu este legat nici de pămînt, nici de vreo întreprindere oarecare. El este liber în sensul că poate merge să se angajeze la orice capitalist, dar nu este liber față de clasa burgheziei în ansamblu. Fiind lipsit de mijloace de producție, el este nevoit să-și vîndă forța de muncă și să poarte astfel jugul exploatării.

Relațiile de producție capitaliste au determinat apariția profitului capitalist ca stimulent al producției. În goana după profit, burghezul lărgea producția, perfecționa tehnica, îmbunătățea tehnologia în industrie și agricultură. Dar aceste relații nu au determinat numai un

¹ K. Marx și F. Engels : „Manifestul Partidului Comunist”, Editura politică, 1962, ediția a VIII-a, pag. 37.

nivel nemaiîntilnit al dezvoltării producției în comparație cu societățile anterioare, ci au trezit la viață și forțe de producție care au adus sistemul capitalist în ansamblu în pragul pieirii. Marx și Engels au asemuit capitalul cu un vrăjitor ale cărui descîntece au dezlănțuit acțiunea unor forțe atît de puternice, încît el însuși n-a mai fost în stare să se măsoare cu ele.

Ca urmare a dezvoltării uriașe a forțelor de producție, relațiile de producție capitaliste au încetat să le mai corespundă, s-au transformat în cătușe ale dezvoltărilor. A apărut și s-a dezvoltat contradicția cea mai profundă a modului de producție capitalist — contradicția dintre caracterul social al procesului de producție și forma privat-capitalistă de însușire. În societatea burgheză, producția are un pronunțat caracter social. La ea participă multe milioane de oameni ai muncii concentrați în mari întreprinderi, iar roadele muncii acestor milioane de oameni sînt însușite de un mic mănunchi de proprietari ai mijloacelor de producție. Aceasta este contradicția fundamentală a capitalismului.

În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, capitalismul a ajuns la cel mai înalt și ultimul stadiu de dezvoltare, la *imperialism*. Principala trăsătură a imperialismului este dominația monopolurilor, care a luat locul liberei concurențe. Monopolurile sînt mari uniuni ale capitaliștilor care concentrează în mîinile lor producția sau desfacerea celei mai mari părți a diferitelor mărfuri. Scopul monopolurilor este de a obține profituri dintre cele mai ridicate.

În goana după profit, imperialiștii au intensificat exploatarea oamenilor muncii din propria țară și exploatarea popoarelor din țările coloniale și dependente. După ce și-au împărțit lumea, ei duc o luptă inversunată pentru reîmpărțirea ei.

În condițiile imperialismului, toate contradicțiile capitalismului, și în primul rînd contradicția dintre carac-

terul social al producției și forma privată a însușirii, s-au ascuțit la maximum. Această contradicție generează crize și șomaj, determină ascuțirea luptei de clasă dintre burghezie și proletariat și reprezintă baza economică a revoluției socialiste. Revoluția socialistă victorioasă lichidează relațiile de producție capitaliste și instaurează modul de producție socialist.

CAPITOLUL AL XI-LEA
MODUL DE PRODUCȚIE SOCIALIST.
TRANSFORMAREA SOCIALISMULUI
ÎN COMUNISM

În societățile bazate pe clase antagoniste, fiecare mod de producție nou apare în sinul orînduirii precedente, vechi. Să vedem acum însă cum a apărut *modul de producție socialist*, care sînt particularitățile nașterii și dezvoltării lui.

**1. Particularitățile formării
modului de producție socialist**

În opoziție cu modul de producție capitalist, modul de producție socialist se bazează pe proprietatea socială asupra mijloacelor de producție și este incompatibil cu exploatarea ; de aceea el nu poate să apară în sinul capitalismului, așa cum modul de producție capitalist a apărut în sinul societății feudale.

Aceasta nu înseamnă însă că socialismul apare pe un loc gol, pustiu. Încă în capitalism apar premise ale socialismului — marea producție mecanizată cu un înalt grad de concentrare și socializare a muncii, nivelul de dezvoltare a științei și tehnicii. În condițiile capitalismului apare și crește forța menită să înfăptuiască socialismul — clasa muncitoare, care trece prin școala

aspră a luptei împotriva burgheziei, își organizează un partid propriu, care o înarmează cu concepția științifică despre lume.

Dar numai aceste premise nu sînt suficiente pentru crearea modului de producție socialist, deoarece relațiile de producție socialiste nu se pot forma în sinul capitalismului. Socialismul rupe definitiv cu proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, desființează pentru totdeauna exploatarea și orice fel de asuprire. Pentru aceasta este însă necesară revoluția socialistă, o întreagă perioadă de trecere de la capitalism la socialism. În condițiile acestei perioade, clasa muncitoare, care ia în mîinile sale puterea, creează conștient și planificat, împreună cu toți oamenii muncii, modul de producție socialist. Rolul hotărîtor în crearea modului de producție socialist revine statului socialist și forței sale conducătoare — partidul comunist.

Ca urmare a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, clasa muncitoare din Rusia a cucerit puterea politică și a trecut imediat la crearea condițiilor pentru stabilirea relațiilor de producție socialiste. În primul rînd a fost naționalizată marea producție capitalistă — marea industrie, băncile, transporturile, mijloacele de comunicație. În felul acesta, relațiile de producție socialiste au fost instaurate în principalul domeniu al economiei naționale — în industrie. Totodată a fost desființată marea proprietate moșierească asupra pămîntului. Aceste principale măsuri au subminat puterea economică a burgheziei, au lichidat clasa reacționară a moșierilor, au întărit alianța dintre clasa muncitoare și țărănime.

Deținînd posturile de comandă în economia națională, clasa muncitoare a căpătat posibilitatea să treacă la realizarea planului leninist al construcției socialiste. Elementele esențiale ale acestui plan sînt: industrializarea

țării, colectivizarea agriculturii și revoluția culturală. Victoria politicii de industrializare a asigurat dezvoltarea puternică a forțelor de producție și a creat baza tehnică-materială pentru transformarea socialistă a agriculturii. Prin realizarea planului cooperatist al lui Lenin a fost creată marea agricultură socialistă mecanizată, relațiile de producție socialiste s-au extins și în această ramură a economiei, în trecut cea mai înapoiată.

Ca urmare a industrializării țării și a colectivizării agriculturii, spre sfârșitul deceniului al 4-lea, în Uniunea Sovietică a fost instaurat modul de producție socialist. În 1937 se aflau în proprietate socialistă 99% din fondurile de producție ale țării. În acel an, întreprinderile socialiste au produs 99,8% din producția globală industrială și 98,5% din producția agricolă.

În prezent, pe drumul dezvoltării socialiste merg cu succes țările de democrație populară din Europa și din Asia. Procesul instaurării modului de producție socialist în aceste țări este subordonat legilor generale ale construcției socialismului, dar formele și ritmul transformărilor socialiste nu sînt aceleași în diferite țări. Sînt diferite, de pildă, formele transformării industriei capitaliste în industrie socialistă, ritmul industrializării. În țările în trecut înapoiate în ceea ce privește dezvoltarea industrială, industrializarea se face într-un ritm mai intens decît în țările mai dezvoltate din punct de vedere industrial. Sînt diferite, de asemenea, formele concrete ale cooperativizării agriculturii în țările sistemului socialist.

Dar, cu toată deosebirea în ceea ce privește formele, esența acestor transformări rămîne aceeași: se lichidează proprietatea privată capitalistă și se instaurează proprietatea socială socialistă — baza economică a socialismului.

2. Dialectica forțelor de producție și relațiilor de producție în socialism

Forțele de producție și relațiile de producție în socialism Industria și agricultura socialistă, transporturile și mijloacele de comunicație, industria constructoare, precum și oamenii muncii ocupați în aceste ramuri ale economiei naționale — acestea sînt forțele de producție ale societății socialiste. În Uniunea Sovietică există peste 200 000 de întreprinderi de importanță unională, care produc cea mai mare parte a producției industriale, și zeci de mii de întreprinderi ale industriei locale. În agricultură se numără aproximativ 8 000 de sovhozuri și zeci de mii de colhozuri. În domeniul transportului există o mare rețea de căi ferate și șosele, flotă maritimă și fluvială. În țară se desfășoară construcții uriașe. O largă dezvoltare au luat mijloacele de comunicație — telegraful, telefonul, radioul, televiziunea etc.

Baza tehnică-materială a socialismului o formează marea producție mecanizată în continuu progres, întemeiată pe folosirea largă a energiei electrice, a chimiei, iar în unele ramuri și a energiei atomice, pe mecanizarea complexă și automatizare.

Temelia temeliiilor întregii economii naționale a U.R.S.S., izvorul forței și bogăției ei este industria grea.

Cel mai important element al forțelor de producție ale socialismului sînt oamenii muncii — muncitorii, colhoznicii, inginerii și tehnicienii. În anii Puterii sovietice, lucrătorii din producția socialistă au acumulat o uriașă experiență în producție, conduc cu succes tehnica cea mai variată și mai complexă, asigură progresul tehnic continuu, creșterea neconținută a productivității muncii.

Dezvoltarea forțelor de producție, perfecționarea continuă a uneltelor și mijloacelor de producție, a experienței și deprinderilor de producție ale oamenilor

constituie o condiție necesară a dezvoltării economiei socialiste.

Pe baza forțelor de producție ale socialismului au crescut și se dezvoltă *relațiile de producție socialiste*. La baza acestor relații se află *proprietatea socialistă* asupra mijloacelor de producție. Există două forme de proprietate socialistă: *de stat*, adică proprietatea întregului popor, reprezentat prin statul socialist, și *cooperatist-colhoznică*, adică proprietatea diferitelor colhozuri și asociații cooperatiste. Ambele forme de proprietate au caracter socialist și asigură rezolvarea sarcinilor construcției comuniste. Forma dominantă, principală de proprietate în societatea socialistă este proprietatea de stat.

Proprietatea socialistă generează relații de *colaborare și ajutor reciproc frătesc* între cei ce muncesc. Orice exploatare a omului de către om este exclusă cu desăvârșire; în aceasta constă marea superioritate a relațiilor de producție socialiste, deosebirea lor esențială față de relațiile de producție din societățile bazate pe clase antagoniste.

Datorită proprietății socialiste se aplică consecvent și principiul socialist al repartiției după muncă. „De la fiecare după capacități, fiecăruia după muncă” — astfel este exprimat acest principiu.

Așadar, proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție și relațiile de colaborare și ajutor reciproc dintre muncitorii liberi de exploatare, care decurg de aici, precum și principiul socialist al repartiției după muncă constituie esența relațiilor de producție în socialism.

Concordanța relațiilor de producție socialiste cu caracterul forțelor de producție

Societatea socialistă a pus pentru totdeauna capăt contradicției antagoniste dintre caracterul social al producției și forma privată de în-sușire, proprie capitalismului. În socialism producția are un caracter social clar exprimat. În întreprinderile industriale și comerciale, în sovhozuri, colhozuri etc. lu-

crează milioane de muncitori și colhoznici din țara noastră. Dar, în opoziție cu capitalismul, unde rezultatele muncii a milioane de oameni sînt însușite de un mănunchi de exploatare, în societatea socialistă rezultatele producției revin producătorilor înșiși, oamenilor muncii. Dominația proprietății socialiste, care constituie baza relațiilor de producție socialiste, determină și caracterul social al repartiției. $\frac{3}{4}$ din venitul național al țării se alocă pentru satisfacerea nevoilor personale materiale și culturale ale oamenilor muncii. Restul venitului național este alocat pentru lărgirea producției și pentru alte nevoi sociale, adică revine tot poporului muncitor.

Societății socialiste îi este proprie *concordanța dintre relațiile de producție și caracterul forțelor de producție*. Această concordanță nu are caracter temporar, nu are loc doar în etapa inițială a dezvoltării producției, ca, de pildă, în capitalism, ci se menține în decursul întregii existențe și dezvoltări a modului de producție socialist. Aceasta deoarece caracterului social al forțelor de producție în socialism îi corespunde proprietatea socială asupra mijloacelor de producție.

Corespunzînd forțelor de producție, relațiile de producție socialiste deschid cîmp larg pentru dezvoltarea acestora, constituie un puternic factor al dezvoltării producției. Nu goana după profit, ci cointeresarea tuturor oamenilor muncii în avîntul producției sociale face să înainteze economia socialistă.

Cea mai evidentă manifestare a relațiilor socialiste de colaborare și ajutor reciproc este *întrecerea socialistă*, în procesul căreia oamenii muncii luptă pentru lichidarea lipsurilor în muncă, ridică pe cei rămași în urmă la nivelul frunțașilor.

Relațiile de producție socialiste generează un stimulent atît de puternic al progresului economic cum este *cointeresarea materială* a lucrătorului în rezultatele

muncii lui. Cu cât muncitorul, colhoznicul sau intelectualul muncește mai productiv, cu atât el obține mai multe mijloace de trai. Totodată, din aceasta câștigă și societatea. *Îmbinarea organică a intereselor personale cu interesele generale* în socialism constituie un puternic factor de dezvoltare a producției.

Datorită relațiilor de producție socialiste, poporul sovietic, condus de partidul comunist, a transformat Rusia înapoiată într-un puternic stat socialist industrial-colhoznic. În 1961, în U.R.S.S. s-a produs mai mult decât în Rusia țaristă în 1913 : fontă — de 12 ori, oțel — de 16,5 ori, petrol — de 16 ori, cărbune — de 17,5 ori. Într-o singură zi, industria construcțiilor de mașini și a prelucrării metalelor produce atât cât producea industria din Rusia țaristă într-un an. În două zile și ceva, centralele electrice furnizează cantitatea de energie egală cu producția anuală a Rusiei țariste. Sînt uriașe și succesele agriculturii. Marele Lenin visa o sută de mii de tractoare pentru a arăta țăranilor avantajele gospodăriei colective mecanizate. Iar astăzi pe ogoarele Uniunii Sovietice lucrează milioane de tractoare și de alte mașini agricole, demonstrînd marea forță a orînduirii colhoznice.

Este caracteristic că ritmul dezvoltării producției socialiste este de cîteva ori mai mare decât în cele mai dezvoltate țări capitaliste. Astfel, în perioada 1956—1961, ritmul mediu anual de creștere a producției industriale în U.R.S.S. a fost de 10,2%, iar în S.U.A. — numai 2,3%. Uniunea Sovietică va întrece cu siguranță S.U.A. atât în ceea ce privește volumul global al producției cât și în ceea ce privește producția pe locuitor.

Relațiile de producție socialiste asigură dezvoltarea impetuoasă a economiei naționale a tuturor țărilor socialiste. În timp ce în ultimul deceniu, ritmul mediu anual de dezvoltare a economiei capitaliste în ansam-

blu nu a depășit 5%, în lumea socialistă acest ritm a fost de aproximativ 14%.

Despre
contradicțiile modului
de producție socialist

Concordanța dintre relațiile de producție și forțele de producție în socialism nu exclude unele contradicții între ele *cu caracter neantagonist*.

Și în socialism, forțele de producție, fiind conținutul producției sociale, reprezintă elementul cel mai mobil, cel mai revoluționar. În ceea ce privește forma — relațiile de producție —, ca orice formă, rămâne în urma conținutului. De aici și unele contradicții cu caracter neantagonist între forțele de producție și relațiile de producție în condițiile socialismului.

În ce constă esența acestor contradicții ?

Așa cum am mai spus, în socialism, pe baza proprietății sociale asupra mijloacelor de producție, s-au statornicit relațiile socialiste de colaborare și ajutor reciproc între oameni. Aceste relații constituie o rețea complexă de colaborare a lucrătorilor din industrie și agricultură, a diferitelor ramuri ale producției industriale și agricole, a orașelor și satelor, a oamenilor muncii fizice și muncii intelectuale etc.

Această rețea a colaborării, a legăturilor economice dintre oamenii sovietici corespunde în ansamblu caracterului forțelor de producție și asigură dezvoltarea lor rapidă și multilaterală. Dar, oricât de bună ar fi această rețea, unele verigi ale ei nu țin întotdeauna pasul cu creșterea impetuoasă a forțelor de producție, se învechesc. Ca urmare, ele intră în contradicție cu forțele de producție, devin la un moment dat o frână a dezvoltării economice. Apare necesitatea de a înlocui aceste verigi învechite cu altele noi și de a asigura dezvoltarea continuă, nestingherită a producției. Caracterul planificat al economiei socialiste, inexistența antagonismelor de clasă, cointeresarea tuturor oamenilor muncii în înlătu-

rarea piedicilor din calea dezvoltării producției permit partidului comunist și Statului sovietic să perfecționeze relațiile de producție socialiste, să înlocuiască la timp elementele depășite ale acestor relații cu altele noi, înaintate, și o dată cu aceasta să înlăture contradicțiile neantagonice ale modului de producție socialist.

Iată câteva exemple.

În perioada când nivelul mecanizării agriculturii în U.R.S.S. nu era destul de ridicat s-au format colhozuri cu suprafețe de pământ relativ mici. Între timp, înzestrarea tehnică a agriculturii a crescut într-o măsură uriașă, dar colhozurile mici nu făceau posibilă folosirea eficientă a tehnicii agricole existente, ceea ce a determinat anumite contradicții. Comasind colhozurile, cu consimțământul deplin și cu sprijinul colhoznicilor, partidul comunist și guvernul sovietic au rezolvat această contradicție și au asigurat creșterea producției colhoznice.

Dezvoltarea ulterioară a forțelor de producție în agricultură a intrat în contradicție cu formele învechite de deservire a colhozurilor cu mijloace tehnice prin intermediul stațiilor de mașini și tractoare. S.M.T.-urile au jucat un rol uriaș în formarea producției colhoznice, dar când colhozurile s-au întărit considerabil, existența a doi gospodari pe unul și același pământ (S.M.T. și colhozul) a început să stingherească folosirea tehnicii și forței de muncă.

Ca urmare a reorganizării S.M.T.-urilor și vânzării mijloacelor tehnice către colhozuri, măsură îndeplinită de partid și guvern în 1958, contradicția care apăruse a fost înlăturată. Această măsură a constituit un important pas în dezvoltarea relațiilor de producție socialiste. Ca urmare, s-au întărit legăturile dintre producția industrială și cea colhoznică, s-a întărit orinduirea colhoz-

nică. În prezent, colhozul a devenit singurul stăpîn al pămîntului, atribuit de stat pe veci, organizatorul cu puteri depline al forței de muncă și al tehnicii.

O importantă măsură care a înlăturat o frînă din calea dezvoltării forțelor de producție ale societății socialiste a constituit-o, cum am mai arătat, înlocuirea în 1957 a vechiului sistem de conducere a industriei și construcțiilor de către ministerele centrale și departamente cu consiliile economice regionale. Crearea consiliilor economice a îmbunătățit considerabil folosirea capacităților de producție și a bogățiilor naturale. Rezultatul a fost întărirea și dezvoltarea continuă a legăturilor de producție dintre diferitele regiuni economice și întreprinderi, și, deci, întărirea relațiilor de colaborare și ajutor reciproc dintre oamenii muncii.

Din cele de mai sus rezultă că în socialism concordanța dintre forțele de producție și relațiile de producție nu este ceva dat o dată pentru totdeauna. Dezvoltându-se și perfecționându-se neîncetat, această concordanță nu exclude și anumite contradicții. Dar, spre deosebire de capitalism, unde relațiile de producție în ansamblu se află în contradicție *antagonistă* cu caracterul forțelor de producție, în socialism numai *unele* elemente, *unele* aspecte ale acestor relații rămîn în urma dezvoltării forțelor de producție, iar contradicțiile ce se ivesc au caracter *neantagonist*. În timp ce contradicțiile producției capitaliste duc, în cele din urmă, la revoluția socialistă, la înlocuirea relațiilor de producție capitaliste cu relații noi, socialiste, în condițiile socialismului, rezolvarea contradicțiilor neantagoniste ale modului de producție necesită numai înlocuirea unor elemente depășite ale relațiilor de producție. În ceea ce privește relațiile de producție în ansamblu, ele se dezvoltă și se perfecționează continuu.

3. Crearea bazei tehnice-materiale a comunismului și transformarea relațiilor de producție socialiste în relații de producție comuniste

Mărețele transformări care au avut loc în toate domeniile vieții sociale, succesele grandioase ale socialismului au permis Țării sovietice să intre într-o nouă perioadă de dezvoltare — perioada *construcției desfășurate a comunismului*. Principala sarcină economică a acestei perioade este *crearea bazei tehnice-materiale a comunismului*. Să vedem ce reprezintă și cum se creează baza tehnică-materială a comunismului, iar apoi să explicăm cum, pe temelia ei, relațiile de producție socialiste se transformă în relații de producție comuniste.

Crearea bazei tehnice-materiale a comunismului

În anii Puterii sovietice s-au obținut succese uriașe în producția socialistă. Cu toate acestea, deocamdată ea nu poate încă să asigure belșugul de bunuri materiale și culturale necesare pentru repartiția după nevoi. Or, fără acest belșug, comunismul, după cum se știe, nu este posibil. Rezultă că pentru construirea societății comuniste e necesar, în primul rînd, să se obțină un nou avînt, și mai puternic, al producției sociale, cu alte cuvinte e necesar să se creeze baza tehnică-materială a comunismului.

Crearea bazei tehnice-materiale a comunismului reprezintă veriga hotărîtoare în lanțul sarcinilor economice, sociale și culturale și este dictată atît de condițiile interne cît și de cele externe ale dezvoltării Uniunii Sovietice. Construirea ei va permite Țării sovietice să rezolve sarcini de cea mai mare importanță ale construcției comuniste :

— să creeze forțe de producție fără precedent prin proporțiile lor și să se situeze pe primul loc în lume în ce privește producția pe locuitor și, prin aceasta, să ciștige întrecerea economică cu capitalismul ;

— să dezvolte producția de bunuri materiale pentru satisfacerea tuturor nevoilor oamenilor sovietici, să asigure întregii populații cel mai înalt nivel de trai și să creeze toate condițiile pentru a trece în viitor la repartiția după nevoi ;

— să asigure cea mai înaltă productivitate a muncii din lume, ceea ce, în ultimă instanță, este lucrul cel mai important pentru victoria orînduirii comuniste, să înzestreze pe omul sovietic cu tehnica cea mai perfecționată și, prin aceasta, să transforme munca într-o necesitate vitală ;

— să transforme treptat relațiile de producție socialiste în relații de producție comuniste, să creeze societatea fără clase, să lichideze deosebirile esențiale dintre oraș și sat, iar apoi dintre munca intelectuală și cea fizică ;

— să mențină în permanență apărarea țării la un nivel care să permită zdrobirea oricărui agresor care ar îndrăzni să ridice mina împotriva Uniunii Sovietice, împotriva întregului lagăr socialist.

Care sînt trăsăturile caracteristice ale bazei tehnico-materiale a comunismului, care sînt căile și termenele de creare a ei ?

Noul Program al P.C.U.S. dă un răspuns complet la aceste întrebări. În Program se subliniază că crearea bazei tehnico-materiale a comunismului nu se reduce numai la creșterea cantitativă a capacităților de producție, la simpla lor sporire. Ea presupune, în primul rînd, profunde *schimbări calitative* în însuși caracterul procesului de producție. Electrificarea întregii țări și perfecționarea, pe această bază, a tehnicii, a tehnologiei și a organizării producției sociale în toate ramurile economiei naționale ; mecanizarea complexă a proceselor de producție, automatizarea lor tot mai deplină, aplicarea pe scară largă a chimiei în economia națională ; dezvoltarea prin toate mijloacele a ramurilor de pro-

ducție noi, eficiente din punct de vedere economic, obținerea de noi tipuri de energie și materiale, folosirea multilaterală și rațională a resurselor naturale, materiale și de muncă ; îmbinarea organică a științei cu producția și un ritm rapid al progresului tehnic-științific, un înalt nivel cultural-tehnic al oamenilor muncii ; o considerabilă superioritate față de cele mai dezvoltate țări capitaliste în domeniul productivității muncii — acestea sînt trăsăturile calitative ale bazei tehnice-materiale a comunismului.

Pivotul construcției economiei societății comuniste este *electrificarea*. Ea joacă rolul de frunte în dezvoltarea tuturor ramurilor economiei naționale, în asigurarea progresului tehnic contemporan. De aceea, în Programul P.C.U.S. este prevăzut un înalt ritm de dezvoltare a producției de energie electrică, ritm care depășește creșterea celorlalte ramuri ale economiei naționale. La sfîrșitul anului 1980, producția anuală de energie electrică va fi de aproximativ 3 000 de miliarde kWh — de aproximativ 1,5 ori mai multă energie electrică decît se produce în prezent într-un an în toate celelalte țări ale lumii la un loc. Obținerea unui asemenea volum al producției de energie electrică va însemna transpunerea în viață a formulei leniniste : „Comunismul este Puterea sovietică plus electrificarea întregii țări”.

Electrificarea completă va asigura accelerarea maximă a *progresului tehnic-științific*, adică dezvoltarea neîntreruptă și perfecționarea uneltelor, tehnologiei și organizării producției pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, va permite înfăptuirea *mecanizării complexe și automatizării pe scară largă a producției*. Ca urmare, nu numai că productivitatea muncii crește simțitor, dar însăși munca se ușurează considerabil. Automatele și electricitatea vor elibera omul de munca grea, vătămătoare și necalificată. Munca devine interesantă, creatoare și nu mai constituie o povară fizică.

Aceasta și constituie condiția obligatorie a transformării muncii în prima necesitate vitală.

O deosebită importanță în crearea bazei tehnico-materiale a comunismului au creșterea continuă și în ritm rapid a producției de *metale și combustibil*, dezvoltarea prin toate mijloacele a *industrii constructoare de mașini*, a *industrii construcțiilor*, a tuturor tipurilor de *transporturi și telecomunicații*. Pornind de la aceasta, Programul P.C.U.S. prevede că în 1980 să se producă circa 250 000 000 de tone de oțel și să se extragă circa 690 000 000—710 000 000 de tone de petrol. Producția industriei construcțiilor de mașini și prelucrării metalelor va crește în decurs de 20 de ani de 10—11 ori, producția de ciment — de peste 5 ori.

Industria chimică se va dezvolta într-un ritm deosebit de înalt. Așa, de pildă, producția de rășini sintetice și de mase plastice va crește în decurs de 20 de ani de 60 de ori! Și aceasta nu este întâmplător. Producția modernă, caracterizată prin vitezele sale fără precedent, presiunile mari și cu temperaturile foarte înalte, este de neconceput fără noile materiale sintetice, fără noi combustibili și materii prime, care prin proprietățile lor sînt considerabil superiori tuturor celor naturali. Folosirea pe scară largă a materialelor sintetice deschide perspective fără precedent în dezvoltarea științei și tehnicii, sporește puterea omului asupra naturii, îi înfrumusețează traiul.

Una dintre principalele sarcini ale construcției desfășurate a comunismului o constituie *repartizarea rațională a forțelor de producție*. În acest scop vor fi construite centrale electrice, fabrici și uzine, vor fi valorificate noi zăcăminte de minereuri în regiunile situate la est de Ural, regiuni care dispun de inepuizabile bogății naturale, resurse de materii prime și energetice. Și economia tuturor celorlalte regiuni ale țării se va dezvolta într-o măsură însemnată. Repartizarea rațională a for-

țelor de producție va asigura economisirea de muncă socială, dezvoltarea complexă a regiunilor și specializarea economiei lor, va înlătura aglomerarea excesivă a populației în marile orașe. Ca urmare, va avea loc egalizarea continuă a nivelului de dezvoltare economică a regiunilor țării.

În crearea bazei tehnice-materiale a comunismului, știința are un rol însemnat. Pe măsura dezvoltării cu succes a construcției comuniste, cele mai noi cuceriri ale științei vor fi aplicate în tot mai mare măsură în producție. Ca urmare, va avea loc îmbinarea organică a științei cu producția, iar știința se va transforma într-o forță de producție nemijlocită. Îmbinarea științei cu producția constituie unul dintre cei mai importanți factori ai accelerării progresului tehnic-științific.

În procesul construcției comunismului, o dată cu dezvoltarea uneltelor și mijloacelor de producție, se vor schimba și oamenii, oamenii muncii — principala forță de producție a societății. Progresul tehnicii, dezvoltarea și perfecționarea uneltelor de producție presupune și existența unor oameni capabili să înfăptuiască progresul tehnic și să meargă în pas cu el, care să nu rămână în urmă față de cerințele înalte ale tehnicii tot mai complicate. În procesul creării bazei tehnice-materiale a comunismului se formează și acești oameni — muncitorii, cadrele tehnice-inginerești și științifice — chemați să dea viață puternicei tehnici a comunismului.

Progresul tehnic ridică într-o măsură considerabilă cerințele față de pregătirea specială și de cultură generală a tuturor oamenilor muncii. Iată de ce, pe măsura dezvoltării și perfecționării tehnicii, crește neincetat și *nivelul cultural-tehnic al lucrătorilor*. La aceasta contribuie într-o măsură însemnată ușurarea condițiilor de muncă, reducerea zilei de muncă și condițiile optime de trai, care sînt strins legate de progresul tehnicii.

Înaltul grad de cultură și măiestria tehnică a oamenilor muncii, priceperea lor de a conduce producția mecanizată și automatizată constituie un puternic mijloc de a obține o *productivitate* deosebit de *ridicăta a muncii*, caracteristică pentru producția comunistă.

O condiție obligatorie a construirii bazei tehnice-materiale a comunismului este ca, paralel cu o puternică industrie, să fie creată o agricultură multilateral dezvoltată și de o înaltă productivitate. Dezvoltarea puternică a forțelor de producție din agricultură va permite să se obțină un belșug de produse alimentare de calitate superioară pentru populație și de materii prime pentru industrie, precum și să se asigure trecerea treptată a satului sovietic la relațiile sociale comuniste.

Rezolvarea grandioasei sarcini de construire a bazei tehnice-materiale a comunismului va avea loc, așa cum se arată în Programul P.C.U.S., în două etape succesive.

În următorul deceniu (1961—1970), Uniunea Sovietică va spori de circa două ori și jumătate atât volumul producției industriale cât și volumul producției agricole și va întrece, în ceea ce privește producția pe locuitor, între care și principalele produse agricole, S.U.A. — cea mai puternică și mai bogată țară a lumii capitaliste. Ca urmare, se va asigura tuturor oamenilor sovietici îndeplinirea materială, vor fi satisfăcute în linii generale nevoile lor în ceea ce privește locuințele confortabile. U.R.S.S. va deveni țara cu cea mai scurtă zi de muncă.

La sfârșitul deceniului al doilea (1971—1980), în Uniunea Sovietică va fi creată baza tehnică-materială a comunismului. Volumul producției industriale va crește în decurs de 20 de ani de cel puțin 6 ori, iar cel al producției agricole — de aproximativ 3 ori și jumătate. Este ca și cum pe pământul sovietic ar mai fi create încă cinci țări industriale și mai mult de două țări agricole cât Uniunea Sovietică de astăzi! Pe temelia bazei tehnice-materiale a comunismului create în țară se va ob-

ține un belșug de bunuri materiale și culturale pentru întreaga populație, ceea ce va permite trecerea la împlinirea principiului comunist al repartiției după nevoi. Astfel, în U.R.S.S. va fi construită în linii mari societatea comunistă. Construirea societății comuniste va fi pe deplin încheiată în perioada următoare.

Un loc important în rezolvarea sarcinilor privind creșterea vertiginoasă a industriei și agriculturii socialiste revine planului septenal de dezvoltare a economiei naționale a U.R.S.S. pe anii 1959—1965, care prevede dezvoltarea continuă și multilaterală a forțelor de producție. Îndeplinirea cu succes a planului de 7 ani va constitui o etapă importantă în crearea bazei tehnico-materiale a comunismului, în asigurarea victoriei Uniunii Sovietice în întrecerea economică pașnică cu capitalismul, în creșterea continuă a nivelului de trai al poporului sovietic.

Transformarea
relațiilor de
producție socialiste
în relații
comuniste

Crearea bazei tehnico-materiale a comunismului servește drept temelie pentru dezvoltarea continuă a relațiilor de producție socialiste și pentru transformarea lor în relații comuniste, care sînt *cele mai desăvîrșite relații între oameni liberi, multilateral dezvoltate și cu o înaltă conștiință.*

Atît relațiile de producție socialiste cît și cele comuniste se bazează pe proprietatea socială asupra mijloacelor de producție. Dar, în comunism, în locul celor două forme de proprietate existente în socialism — proprietatea de stat, a întregului popor, și proprietatea cooperatist-colhoznică —, va exista *proprietatea comunistă unică*, care este un bun al tuturor membrilor societății, fără excepție.

Înaintarea continuă spre comunism va avea loc pe calea dezvoltării și perfecționării celor două forme de proprietate socialistă. Cel mai mult se va maturiza pro-

prietatea de stat, fiind legată de continua concentrare a producției și socializare a muncii, de lărgirea specializării și cooperării. Proprietatea cooperatist-colhoznică va suferi schimbări deosebit de profunde. Pe baza dezvoltării continue a forțelor de producție ale colhozurilor, va crește treptat nivelul de socializare a producției colhoznice, va avea loc o apropiere tot mai mare între proprietatea cooperatist-colhoznică și proprietatea întregului popor, iar apoi se va produce și contopirea lor în proprietatea comunistă unică. Procesul apropierii între proprietatea cooperatist-colhoznică și proprietatea întregului popor se desfășoară și în prezent. Cresc fondurile indivizibile ale colhozurilor, care constituie baza economică a dezvoltării continue a producției colhoznice. Se vor dezvolta și în viitor legăturile dintre colhozuri. Construcția de centrale electrice, de întreprinderi pentru prelucrarea produselor agricole cu forțele unei serii de colhozuri va lua proporții și mai mari. În legătură cu dezvoltarea electrificării satului, a mecanizării și automatizării producției agricole se va realiza pe scară și mai largă unirea mijloacelor de producție ale colhozurilor cu cele ale întregului popor. Pe măsura dezvoltării gospodăriei obștești, nevoile de produse agricole ale colhoznicilor vor fi tot mai mult satisfăcute pe seama resurselor gospodăriei obștești a colhozurilor, și nu din gospodăriile auxiliare personale, slab productive.

Necesitatea apropierii continue a proprietății cooperatist-colhoznice de proprietatea întregului popor nu înseamnă nicidecum că în prezent forma colhoznică a proprietății s-a perimat. Această formă de proprietate corespunde pe deplin nivelului și necesităților de dezvoltare a forțelor de producție actuale de la sate. Colhozul constituie școala comunismului pentru țărani, de aceea calea dezvoltării relațiilor de producție comuniste la sate este calea dezvoltării multilaterale și consolidării orinduirii colhoznice.

După cum s-a mai arătat, relațiile de producție socialiste sînt relații de colaborare, prietenie și ajutor reciproc între toți oamenii muncii din societate. În procesul construirii comunismului, aceste relații, care sînt proprii și societății comuniste, vor atinge un înalt grad de perfecțiune. Schimbul de activitate productivă dintre oraș și sat va deveni mai strîns și mai multilateral. Se vor dezvolta continuu formele de cooperare în producție între regiunile economice ale țării, legăturile economice dintre întreprinderi în cadrul regiunilor, colaborarea dintre muncitorii din diferite întreprinderi. Ca urmare, va apărea *întrajutorarea comunistă dintre oamenii muncii*, colaborare dezvoltată și complexă. Fiecare membru al societății își va îndeplini cu dragoste și entuziasm îndatoririle de producție și va participa și mai activ la viața socială. „Comunismul — se arată în Programul P.C.U.S. — reprezintă cea mai înaltă formă de organizare a vieții sociale. Toate celulele de producție, toate asociațiile bazate pe autoadministrare vor fi reunite în mod armonios în ansamblul economiei organizate pe bază de plan, în ritmul unic al muncii sociale”.

În dezvoltarea și perfecționarea relațiilor de producție socialiste, în statornicirea relațiilor sociale ale comunismului, o mare importanță are mișcarea brigăzilor și întreprinderilor muncii comuniste, ai căror membri dau dovadă de pe acum de atitudine nouă, comunistă, față de muncă. Acestea își propun ca principale sarcini: însușirea tehnicii noi, perfecționarea continuă a deprinderilor de producție și ridicarea nivelului lor de cultură generală.

În întrecerea pentru munca comunistă se statornicesc relații comuniste între oameni, se formează un tip superior al colectivismului și al întrajutorării, se educă dorința de a cunoaște, spiritul inovator, creator, dorința de a-ți ajuta tovarășii să se dezbare de obiceiurile și tradițiile trecutului.

Pe măsura creșterii forțelor de producție, a sporirii producției de bunuri materiale și culturale, pe baza dezvoltării proprietății sociale, se va dezvolta și se va perfecționa și repartitia bunurilor materiale. Ca urmare, vor fi satisfăcute într-o măsură din ce în ce mai mare nevoile materiale și culturale ale oamenilor muncii.

Munca eroică a poporului sovietic, se spune în Programul P.C.U.S., a făurit o economie puternică și multilateral dezvoltată. Acum există toate posibilitățile pentru ridicarea rapidă a bunăstării întregii populații: a muncitorilor, țăranilor și intelectualilor. P.C.U.S. trasează sarcina de importanță istorică mondială *de a se asigura în Uniunea Sovietică cel mai înalt nivel de trai în comparație cu orice țară capitalistă.* În acest scop, în Programul P.C.U.S. se prevede creșterea rapidă a producției bunurilor de larg consum. Resursele crescînde ale industriei vor fi îndreptate într-o măsură tot mai mare spre satisfacerea multilaterală a nevoilor cetățenilor sovietici, spre construirea și utilizarea întreprinderilor și instituțiilor de deservire social-culturală a populației.

În următorii 10 ani, volumul venitului național al U.R.S.S. va spori aproape de două ori și jumătate, iar în 20 de ani — aproximativ de 5 ori. Veniturile reale pe cap de locuitor vor crește în 20 de ani de peste 3 ori și jumătate. Este important de subliniat că creșterea neîncetată a veniturilor reale ale oamenilor muncii va fi însoțită de reducerea continuă a zilei de muncă și de îmbunătățirea permanentă a condițiilor de muncă.

Principala cale de ridicare a nivelului de trai al oamenilor muncii o constituie creșterea retribuiri individuale după cantitatea și calitatea muncii, paralel cu reducerea prețurilor cu amănuntul și cu desființarea impozitelor percepute de la populație.

Partidul trasează sarcina ca și pe viitor principiul socialist al repartiției după muncă să fie respectat și per-

fecționat, prin îmbinarea cointeresării materiale a oamenilor muncii cu dezvoltarea stimulentei morale în muncă. O mare importanță are în această privință reglementarea salariilor efectuată în prezent, în urma căreia salariul oamenilor muncii din orice ramură a economiei naționale va fi în mai mare măsură stabilit în funcție de cantitatea și calitatea muncii. În același timp trebuie să se reducă continuu diferența dintre veniturile categoriilor de oameni ai muncii cu salarii mari și cele ale oamenilor muncii cu salarii mici.

Se perfecționează formele de plată a muncii și în colhozuri. O răspîndire din ce în ce mai largă capătă în colhozuri asemenea forme înaintate ca avansurile lunare, retribuirea în bani a muncii etc. Retribuirea muncii în colhozuri va cunoaște treptat aceeași formă ca și în întreprinderile de stat. Colhoznicii primesc toate felurile de asigurări sociale (concedii, pensii etc.) pe seama mijloacelor colhozurilor și ale statului.

Concomitent cu creșterea retribuirii individuale a oamenilor muncii, o altă cale de realizare în U.R.S.S. a celui mai înalt nivel de trai din lume este extinderea prin toate mijloacele a fondurilor sociale, repartizate între membrii societății indiferent de cantitatea și calitatea muncii lor, adică în mod gratuit (învățămînt, asistență medicală, întreținerea copiilor în instituțiile pentru copii etc.).

Pe măsura înaintării societății sovietice spre comunism, ritmul de creștere a fondurilor sociale de consum, destinate pentru satisfacerea nevoilor personale, va depăși ritmul de creștere a retribuirii individuale după muncă. Ca urmare, la sfîrșitul perioadei de 20 de ani, suma fondurilor sociale de consum va reprezenta aproximativ jumătate din suma totală a veniturilor reale ale populației. Aceasta va da posibilitatea de a asigura în mod gratuit, pe seama societății, întreținerea copiilor în instituțiile pentru copii și în școlile-internat, învățămînt

tul în toate instituțiile de învățămînt, asistență medicală pentru toți cetățenii, inclusiv asigurarea cu medicamente și tratamentul sanatorial al bolnavilor, folosirea locuințelor, a serviciilor și transporturilor comunale, a unor servicii pentru satisfacerea nevoilor curente. Se vor reduce succesiv tarifele și se va introduce parțial folosirea gratuită a caselor de odihnă, a bazelor turistice și se va trece treptat la alimentația gratuită (prînzuri) în întreprinderi, în instituții și colhozuri. Populației i se vor acorda în măsură tot mai mare înlesniri și burse (ajutoare pentru muncle singure, burse pentru studenți etc.). Societatea va avea deplină posibilitate să ia asupra sa asigurarea materială a persoanelor inapte de muncă. Tocmai această cale, calea creșterii necontenite a fondurilor sociale destinate satisfacerii nevoilor personale, paralel cu repartitia după muncă, constituie conținutul concret al transformării treptate a principiului socialist al repartitiei după muncă în principiul comunist al repartitiei după nevoi. Trecerea la principiul comunist al repartitiei se va încheia după ce principiul socialist își va fi epuizat toate posibilitățile, adică atunci cînd va fi creat un belșug de bunuri materiale și culturale, iar munca se va transforma pentru toți membrii societății în prima necesitate vitală. Acest timp va sosi cu atît mai repede, cu cît mai rapid se vor dezvolta forțele de producție și va crește productivitatea muncii, cu cît mai larg se va desfășura activitatea creatoare a poporului sovietic.

Acestea sînt principalele sarcini economice ale construcției comuniste în Uniunea Sovietică. Îndeplinirea acestor sarcini are o uriașă însemnătate pentru soarta întregii omeniri. „Cînd poporul sovietic se va bucura de binefacerile comunismului — se spune în Programul P.C.U.S. —, noi sute de milioane de oameni de pe pămînt vor spune: «Noi sîntem pentru comunism!» Nu pe calea războiului cu alte țări, ci prin exemplul unei orga-

nizări mai perfecte a societății, prin înflorirea forțelor de producție, prin crearea tuturor condițiilor pentru fericirea și bunăstarea omului cuceresc ideile comuniste mințile și inimile maselor populare”.

Comunismul este țelul măreț al partidului comunist și al poporului sovietic. Ce este comunismul, ce perspective deschide el în fața omenirii?

4. Comunismul — viitorul luminos al întregii omeniri

Comunismul este visul de secole al omenirii. Încă la începutul secolului al XVI-lea, în întunecata epocă a evului mediu, savantul englez umanist Thomas Morus scria în celebra sa carte „Utopia” despre societatea în care nu va exista exploatarea omului de către om, în care oamenii vor crea un belșug de bunuri de subsistență, fiecare primind bunuri de subsistență după nevoi. Mai târziu, la această minunată societate au visat gânditorul italian Campanella, socialiștii utopiști francezi, Fourier și Saint-Simon, scriitorul și filozoful rus Cernișevski și multe alte minți luminate. Socialiștii utopiști au supus unei critici ascuțite capitalismul și au prevăzut în mod genial unele trăsături caracteristice ale societății comuniste care trebuia să-i ia locul. Dar ei nu au fost în stare să găsească căile concrete de construire a acestei societăți. Caracterul utopic, irealizabil al visurilor lor despre comunism a fost determinat de lipsa de maturitate a relațiilor sociale din acea perioadă. Nici dezvoltarea producției și nici celelalte condiții sociale nu permiteau construirea comunismului în acea epocă îndepărtată.

Abia Marx și Engels, genialii teoreticieni și conducători ai clasei muncitoare, au transformat comunismul din utopie în știință. Descoperind legile istoriei ome-

nești, ei au arătat că comunismul nu este un vis irealizabil al oamenilor, ci un rezultat inevitabil al dezvoltării sociale. Marx și Engels nu numai că au definit trăsăturile cele mai caracteristice ale comunismului, dar au descoperit și căile de instaurare a lui. Descoperind contradicțiile cele mai profunde ale capitalismului, ei au demonstrat în mod convingător că singurul mijloc de rezolvare a acestor contradicții este revoluția socialistă. Ei au indicat și forța revoluționară menită să dărime lumea veche și să construiască lumea nouă; această forță este proletariatul. După ce lichidează dominația burgheziei, proletariatul instaurează puterea sa — dictatura proletariatului — și, organizând masele largi de oameni ai muncii, asigură victoria socialismului.

Marele Lenin a dezvoltat mai departe învățătura marxistă despre comunism. El a concretizat și a aprofundat definiția, dată de Marx și Engels, a celor două trepte ale societății comuniste, a elaborat planul de construire a socialismului și a descoperit legitățile transformării lui treptate în comunism.

Mergînd pe căi neexplorate, învingînd lipsuri și greutăți uriașe, oamenii sovietici, sub conducerea partidului comunist, au transpus în viață planul leninist de construire a socialismului. În Uniunea Sovietică, socialismul a învins deplin și definitiv. Munca titanică și lupta plină de abnegație a poporului, dîrzenia de neclintit a partidului au ridicat Țara sovietică în pragul comunismului; construirea societății comuniste a devenit în prezent sarcina practică imediată a poporului sovietic.

Programul concret, fundamentat din punct de vedere științific de construire a societății comuniste este Programul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, adoptat la Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. În prezent, acest Program, care trasează sarcinile principale și etapele de bază ale construirii comunismului, se desfășurează cu

succes de familia strîns unită a popoarelor Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste.

Ce este comunismul ?

„Comunismul — se arată în Programul P.C.U.S. — este o orînduire socială fără clase, în care mijloacele de producție sînt proprietate unică a întregului popor, în care există o deplină egalitate socială a tuturor membrilor societății, în care, paralel cu dezvoltarea multilaterală a oamenilor, vor crește și forțele de producție pe baza științei și tehnicii în continuă dezvoltare și în care toate izvoarele avuției sociale vor fișni impetuos, din plin și se va înfăptui măreșul principiu «de la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi». Comunismul este o societate a oamenilor muncii liberi și conștienți, societate cu un înalt grad de organizare, în care se va statornici autoadministrarea obștească, în care munca pentru binele societății va deveni pentru toși prima cerință vitală, o necesitate înțeleasă, iar capacitățile fiecăruia vor fi valorificate cu cel mai mare folos pentru popor”¹.

Comunismul îndeplinește misiunea istorică a izbăvirii tuturor oamenilor de inegalitatea socială, de toate formele asupririi și exploatării, de ororile războiului și instaurează pe pămînt Pacea, Munca, Libertatea, Egalitatea, Frăția și Fericirea tuturor popoarelor.

Construirea comunismului va constitui cea mai măreață revoluție din istoria milenară a omenirii și va însemna profunde schimbări în absolut toate domeniile activității omenești — în producție, în caracterul muncii și în condițiile de muncă, în relațiile sociale, în cultură și în modul de viață al oamenilor, în ideile și concepțiile lor. Comunismul va asigura pentru fiecare condiții de viață care corespund pe deplin celor mai intime năzuințe, celor mai înalte idealuri umane.

---

¹ „Congresul al XXII-lea al P.C.U.S.”, Editura politică, 1962, pag. 383.

Societatea comunistă se caracterizează, înainte de toate, printr-un nivel deosebit de înalt al producției în continuă dezvoltare și printr-un nivel fără precedent al productivității muncii, creată pe baza progresului tehnic-stiințific rapid. În comunism se atinge cel mai înalt nivel de organizare pe bază de plan a economiei, se asigură cea mai eficientă și rațională folosire a bogățiilor materiale și a resurselor de muncă. Înarmînd oamenii cu cea mai perfecționată și mai puternică tehnică, comunismul ridică pe o treaptă foarte înaltă dominația omului asupra naturii, îi dă posibilitatea să dirijeze într-o măsură tot mai mare forțele ei oarbe și să le folosească în interesul său. Scopul producției comuniste este de a asigura progresul neîntrerupt al societății, de a pune la dispoziția fiecărui membru al societății bunuri materiale și culturale potrivit nevoilor sale crescînde, cerințelor și gusturilor sale.

Satisfăcînd cele mai diferite nevoi ale oamenilor, comunismul nu va fi cîtuși de puțin o societate a anarhiei, a trîndăviei și inactivității. Principalul izvor al bogăției materiale și spirituale a societății comuniste va fi munca. În comunism, fiecare va munci de bunăvoie și potrivit înclinațiilor sale, contribuind astfel la sporirea avuției sociale și la întărirea forței societății. Însuși caracterul muncii se va schimba. Munca va înceta de a fi numai un mijloc de existență și se va transforma în prima cerință vitală, într-o activitate de creație, într-un izvor de bucurie și fericire.

Comunismul pune capăt împărțirii societății în clase și pături sociale. Înlăturarea completă a deosebirilor social-economice și a deosebirilor privind condițiile culturale și de trai între oraș și sat, contopirea celor două forme de proprietate socialistă în proprietate comunistă unică va duce la dispariția clasei muncitorilor și

a țăranilor. Lucrătorii muncii fizice se vor ridica ca nivel cultural-tehnic la nivelul lucrătorilor intelectuali, de aceea în comunism intelectualitatea nu va mai constitui o pătură socială deosebită. Fiecare membru al societății se va ocupa atât cu munca intelectuală cât și cu cea fizică, activitățile intelectuale și fizice îmbinându-se organic în activitatea sa de producție.

În societatea comunistă, ca urmare a existenței unui raport egal față de mijloacele de producție, toți membrii vor avea o situație egală, se vor bucura de condiții egale de muncă și repartiție și vor participa activ la conducerea treburilor obștești. Pe baza unității trainice dintre interesele obștești și cele personale se vor stabili raporturi armonioase între individ și societate.

Cultura umană va cunoaște în comunism un avânt fără precedent. Cultura comunismului, care a preluat și a dezvoltat tot ceea ce este înaintat, tot ceea ce este mai bun în cultura universală, reprezintă o treaptă nouă, superioară, în dezvoltarea culturală a omenirii. Ea va întruchipa întreaga varietate și bogăție a vieții spirituale, înaltul conținut de idei și umanismul societății noi. Aceasta va fi o cultură a societății fără clase, o cultură general umană.

Comunismul presupune și existența unui om care să îmbine bogăția spirituală cu puritatea morală și perfecțiunea fizică. Calitățile omului nou sînt înalta conștiință comunistă, dragostea de muncă și disciplină, devotamentul față de interesele societății. Producția comunistă cere un înalt grad de organizare, precizie și disciplină, care se asigură nu prin constrîngere, ci pe baza înțelegerii profunde a datoriei față de societate. În comunism, omul se va dezvolta multilateral, armonios. Vor înflori și se vor dezvălui pe deplin capacitățile și talentele sale, calitățile

spirituale și fizice își vor găsi cea mai deplină manifestare.

O dată cu construirea comunismului se va îndeplinii scopul suprem al partidului comunist : construirea societății pe al cărei steag este scris : „De la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi”. Va fi îndeplinită pe deplin lozinca partidului : „Totul pentru om, pentru binele omului”.

CAPITOLUL AL XII-LEA BAZA ȘI SUPRASTRUCTURA

Așa cum s-a arătat, forța principală, determinantă a dezvoltării sociale este modul de producție a bunurilor materiale. Teoria marxist-leninistă a bazei și suprastructurii rezolvă problema felului în care modul de producție, relațiile de producție determină toate celelalte relații sociale — politice, juridice, morale etc. — și cum acestea din urmă, la rândul lor, influențează asupra dezvoltării economice a societății.

1. Interacțiunea dintre bază și suprastructură și particularitățile dezvoltării lor

Ce sînt baza și suprastructura   Materialismul istoric desprinde din multitudinea relațiilor sociale relațiile *materiale, de producție*, ca relații principale, determinante. Totalitatea relațiilor de producție constituie structura economică a societății, *baza* sa. Reamintim că prin relații de producție se înțeleg formele de proprietate, relațiile dintre oameni în procesul de producție, formele de repartitie a bunurilor materiale care decurg din formele de proprietate.

Fiecare societate își are baza sa. Trăsăturile caracteristice bazei, ca totalitate a relațiilor de producție, depind de nivelul forțelor de producție. Nici o bază nu poate să apară mai înainte ca în sînul vechii societăți să se fi creat condițiile materiale corespunzătoare — forțele de producție necesare pentru apariția ei.

O dată constituită, baza joacă un rol uriaș în viața societății. Baza reprezintă modul de organizare a producției sociale, relațiile dintre oameni în producție, precum și formele de repartiție a bunurilor materiale. Fără a intra în anumite relații economice, oamenii nu pot produce și, prin urmare, nici dispune de mijloacele necesare traiului.

Însemnătatea bazei constă și în aceea că ea constituie temelia reală pe care se înalță *suprastructura*, adică concepțiile politice, juridice, filozofice, etice, artistice și religioase ale societății, instituțiile și organizațiile corespunzătoare lor. De aceea baza constituie acea latură a modului de producție care determină *nemijlocit structura* societății, ideile și instituțiile ei.

La rîndul ei, suprastructura joacă un rol important în dezvoltarea societății. Apărută pe temeiul unei anumite baze economice, ea exprimă în ultimă instanță poziția oamenilor față de această bază. Diferitele idei servesc oamenilor pentru a fundamenta necesitatea întăririi sau distrugerii unei anumite baze, iar instituțiile și organizațiile (statul, partidele politice etc.) le permit să traducă aceste idei în viață. Prin mijlocirea bazei suprastructura influențează și asupra dezvoltării forțelor de producție.

Este bine cunoscut, de exemplu, rolul însemnat pe care îl are partidul comunist, Statul sovietic, suprastructura socialistă în general în rezolvarea sarcinii creării bazei tehnice-materiale a comunismului, în dezvoltarea forțelor de producție comuniste.

**Rolul
determinant al
bazei în raport cu
suprastructura**

Suprastructura este generală de bază și este indisolubil legată de ea. Cum este baza așa este și suprastructura. Să luăm, de exemplu, suprastructura comunei primitive. Faptul că în această societate nu au existat proprietatea privată și clasele și deci nici contradicții de clasă, a făcut ca în suprastructura societății primitive să nu existe idei politice și juridice și instituțiile corespunzătoare lor.

Apariția proprietății private și a claselor, adică apariția bazei societății sclavagiste, a dus la apariția unui alt gen de suprastructură. Au apărut idei care fundamentau dominația stăpînitorilor de sclavi asupra sclavilor, precum și instituții (statul etc.) care apărau această dominație.

Baza societății împărțite în clase antagoniste este contradictorie. Exprimînd poziția diferită a oamenilor față de mijloacele de producție, ea caracterizează opoziția intereselor de clasă, antagonismul dintre asupriți și asupritori.

Așa, de exemplu, baza economică a capitalismului contemporan se caracterizează în primul rînd prin antagonismul dintre burghezie și proletariat, cu toate că structura economică a societății burgheze nu trebuie redusă numai la raporturile dintre aceste două clase antagoniste fundamentale. În afară de burghezie și proletariat, în societatea capitalistă există și alte clase și pături sociale — țărănimea muncitoare, meșteșugarii, mica burghezie de la orașe și sate — care se află de asemenea în contradicție cu burghezia monopolistă.

Fiind reflecția contradicțiilor din bază, suprastructura societății împărțite în clase antagoniste este și ea contradictorie. Ea cuprinde ideile și instituțiile diferitelor clase și grupuri sociale, însă dominante sînt ideile și instituțiile clasei dominante din punct de vedere economic. „...Clasa care reprezintă forța materială domi-

nantă a societății — au scris Marx și Engels — este totodată și forța ei *spirituală* dominantă”¹. Astfel, în capitalism, burghezia domină din punct de vedere economic. Corespunzător acestei situații, în societate sînt dominante ideile și instituțiile burgheze, care sînt folosite de burghezie în lupta împotriva proletariatului, pentru eternizarea dominației sale.

În societatea capitalistă însă, burgheziei i se opune proletariatul, care își creează ideile și organizațiile sale. Treptat, proletarii, însușindu-și teoria socialismului științific, încep să înțeleagă esența capitalismului și să devină conștienți de necesitatea lichidării lui. Pentru a lupta împotriva burgheziei, proletariatul își creează organizații proprii: partidul său politic, sindicatele, cooperativele etc. În cursul luptei revoluționare, proletariatul își însușește teoria înaintată, marxistă, își creează morala lui, concepțiile lui politice, juridice și estetice.

Rolul determinant al bazei în raport cu suprastructura nu constă numai în faptul că suprastructura este generată de bază, ci și în aceea că schimbările esențiale care se produc în orînduirea economică duc în mod obligatoriu la schimbări în suprastructură. Așa, de pildă, trecînd de la capitalismul premonopolist la imperialism, economia capitalistă a suferit schimbări importante: liberei concurențe i-a luat locul monopolul. Corespunzător cu aceasta a suferit schimbări și suprastructura burgheză. În ce privește statul, burghezia dintr-o serie de țări trece de la formele de guvernămint burghezo-democratice la forme reacționare — fasciste sau semi-fasciste. Într-o măsură din ce în ce mai mare sînt îngrădite drepturile muncitorilor, persecutate partidele comuniste și organizațiile progresiste. Arta burgheză degenerază; în filozofie predomină cele mai reacțio-

¹ K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 3, Editura politică, 1958, pag. 47.

nare forme ale idealismului, religia își intensifică propaganda obscurantistă.

Schimbări deosebit de adânci se petrec în suprastructură atunci când, în urma revoluției sociale, o bază economică este înlocuită cu alta. În cursul revoluției este lichidată dominația politică a vechii clase și este instaurată dominația clasei noi. În locul vechii mașini de stat este creată o nouă mașină de stat (sistemul de instituții politice și juridice). Conștiința socială se schimbă; ideologia veche este înlocuită cu ideologia nouă, corespunzătoare bazei nou instaurate. Într-un cuvânt, „într-o epocă revoluționară, vechea «suprastructură» — după cum a arătat V. I. Lenin — se năruie, iar cea nouă se formează... prin activitatea de sine stătătoare a celor mai diferite forțe sociale...”¹

Independența
relativă
și rolul activ al
suprastructurii

Suprastructura generată de bază se bucură de o *relativă independență*. O manifestare importantă a acesteia o constituie *continuitatea* în dezvoltare.

Continuitatea își găsește expresia în faptul că schimbarea survenită în suprastructură ca urmare a înlocuirii bazei vechi cu o bază nouă nu înseamnă lichidarea automată a tuturor vechilor fenomene suprastructurale. O dată cu lichidarea bazei vechi, suprastructura încelează să mai existe ca un tot, ca sistem de concepții și instituții ale societății vechi. Dar unele elemente ale ei trăiesc mai mult decât baza care le-a generat și trec în suprastructura societății noi. Noua suprastructură preia de la vechea suprastructură numai acele elemente care pot servi claselor noii societăți, care corespund intereselor acestor clase. Astfel, fiecare nouă societate bazată pe exploatare preia de la suprastructura societății precedente ideile care consfințesc exploatarea, care apără instituțiile politice și juridice ale exploatatorilor, con-

¹ V. I. Lenin, Opere vol. 9, E.S.P.L.P. 1955, pag. 130-131.

cepțiile religioase etc. De pildă, religia creștină, care a apărut în sclavagism, a servit pe deplin feudalilor, iar în prezent servește burgheziei.

Suprastructură fiecărei societăți cuprinde și elemente permanente, care prezintă importanță pentru întreaga omenire. Așa, de exemplu, sînt cuceririle cele mai bune ale literaturii și artei.

Prezența continuității face ca suprastructura fiecărei societăți să reprezinte un fenomen foarte complex. Ea cuprinde ideile și instituțiile generate de baza economică respectivă care au rolul dominant, precum și unele idei și instituții moștenite de la societatea veche.

Independența relativă a suprastructurii se manifestă și prin aceea că suprastructura generată de baza economică joacă, la rîndul ei, un *rol activ* în dezvoltarea bazei.

Ideile și instituțiile dominante în societatea întemeiată pe clase antagoniste servesc țelurilor menținerii și întăririi bazei economice care le-a dat naștere. Ele fundamentează dominația clasei care le-a dat viață și ale cărei interese sînt chemate să le apere. Aceste idei și instituții consfințesc teoretic și organizează lupta clasei dominante împotriva altor clase existente în societatea antagonistă și în primul rînd împotriva claselor de oameni ai muncii, înăbușînd năzuința lor spre eliberarea de sub exploatare, de sub jugul colonial și orice fel de altă asuprire.

Să luăm, de pildă, ideile și instituțiile burgheziei. În perioada statornicirii bazei capitaliste, ele au contribuit activ la dezvoltarea și întărirea ei, constituind un instrument puternic de luptă împotriva feudalismului. În prezent, cînd baza capitalistă și-a trăit traiul și este condamnată de istorie la pieire inevitabilă, ideile și instituțiile burgheze sînt puse în slujba reprimării tuturor forțelor progresiste, pentru a menține cu orice preț această bază, a preîntîmpina sau măcar amîna pieirea capitalismului. Capitalismul contemporan s-a perimat, dar el se

mai menține încă, în primul rînd pentru că interesele lui sînt străjuite de statul și dreptul burghez, de toate mijloacele de influențare ideologică, care joacă un rol extrem de mare în apărarea capitalismului.

2. Baza și suprastructura societății socialiste

În capitolul precedent, analizînd particularitățile apariției modului de producție socialist, am arătat cum apar relațiile de producție socialiste — baza economică a socialismului. Reamintim că baza economică a socialismului nu apare în sinul capitalismului, că în capitalism se formează numai *premisele* pentru crearea bazei noi, socialiste.

Condiția necesară pentru crearea bazei economice a socialismului este instaurarea dictaturii proletariatului, adică cucerirea dominației politice de către clasa muncitoare. Statul proletar, stăpînind principalele mijloace de producție, organizează crearea și dezvoltarea planificată a relațiilor de producție socialiste la oraș și la sat. Industrializarea țării și colectivizarea agriculturii reprezintă cele mai importante etape în crearea bazei economice a socialismului.

Așadar, baza socialistă nu apare în mod spontan, așa cum apar bazele societăților precedente, împărțite în clase antagoniste, ci se formează prin activitatea economică-organizatorică a statului socialist. În crearea ei, rolul hotărîtor aparține muncii active și conștienței a maselor, în frunte cu clasa muncitoare și partidul ei marxist-leninist.

Spre deosebire de bază, unele elemente ale suprastructurii socialiste apar încă în sinul capitalismului. Teoria marxist-leninistă, partidul clasei muncitoare, sindicatele muncitorești, morala, literatura și arta proletară apar încă în condițiile dominației bazei capitaliste și

apoi trec în suprastructura societății socialiste. Pe lângă acestea, suprastructura socialistă își însușește în mod critic cuceririle cele mai valoroase ale științei, culturii și filozofiei din toate epocile precedente. Totuși aceste elemente nu alcătuiesc încă suprastructura socialistă în întregul ei, ca un ansamblu de idei, instituții și organizații. Suprastructura socialistă, ca un tot, se creează numai o dată cu formarea bazei socialiste.

În această ordine de idei să vedem cum s-a format suprastructura societății socialiste sovietice. În U.R.S.S., elementele principale ale bazei socialiste au fost create încă în primele luni ale Puterii sovietice, prin naționalizarea principalelor mijloace de producție. Aproximativ în același timp au avut loc și sfărîmarea vechiului aparat de stat și crearea statului proletar — cel mai important element al suprastructurii socialiste¹. Au fost create organele puterii centrale și locale.

Ulterior s-a perfecționat și s-a dezvoltat aparatul de stat, celelalte elemente ale suprastructurii: știința, arta etc.; în conștiința oamenilor s-au produs treptat transformări adânci, și-au croit drum principiile moralei comuniste. O dată cu victoria socialismului în U.R.S.S. și statornicirea bazei socialiste s-a încheiat și procesul formării suprastructurii socialiste.

Ideologia socialistă și instituțiile corespunzătoare ei — statul socialist, partidul comunist, sindicatele, organizația revoluționară de tineret, organizațiile cultural-educative, sportive, de apărare și alte organizații — alcătuiesc în totalitatea lor *suprastructura socialistă*.

Suprastructura societății socialiste se deosebește radical de suprastructura societăților bazate pe clase anta-

---

¹ La 26 octombrie 1917 a fost instituit Consiliul Comisarilor Poporului. În decembrie 1917 a fost creată Comisia extraordinară pe întreaga Rusie, organul de luptă împotriva contrarevoluției și sabotajului. La 15 ianuarie 1918 a fost semnat decretul cu privire la crearea Armatei Roșii muncitorești-țărănești, iar la 14 februarie a Flotei Roșii.

goniste, în special de suprastructura capitalismului contemporan.

Natura exploatoare a bazei imperialismului determină caracterul reacționar al suprastructurii capitaliste. Ideologia burgheză, instituțiile și organizațiile ei contravin mersului obiectiv al procesului istoric, nu corespund cîtuși de puțin cerințelor materiale ale societății, intereselor maselor populare. Ele îndeplinesc un rol istoric odios: apără putreda orînduire economică a capitalismului.

Baza socialistă, bază înaintată, progresistă, determină esența suprastructurii socialiste, caracterul ei permanent, activ, revoluționar, transformator. Reflectînd mersul real al istoriei, mișcarea neabătută a omenirii de la capitalism spre comunism, suprastructura socialistă contribuie cu toate forțele la această mișcare, îndeplinind importanta misiune istorică de a întări și a dezvolta baza înaintată socialistă.

Suprastructura socialistă se caracterizează prin inexistența contradicțiilor antagoniste, printr-o unitate și integritate de monolit, ceea ce decurge din unitatea și integritatea bazei socialiste. În condițiile socialismului nu există clase purlătoare ale unor idei și concepții reacționare. Toți oamenii muncii din U.R.S.S. sînt interesați în dezvoltarea societății socialiste, în înaintarea ei cu succes spre comunism. Ei caută prin toate forțele să întărească baza economică a socialismului, să dezvolte și să perfecționeze suprastructura ei.

Desigur, și în societatea socialistă se mai întilnesc încă idei și concepții înapoiate, ca, de exemplu, rămășițele capitaliste din conștiința unor oameni. Totuși aceste concepții nu fac parte și nu pot face parte din suprastructura socialistă. Ele nu decurg din natura bazei socialiste, ci au fost moștenite de societatea socialistă de la capitalism, și sînt lichidate treptat printr-o intensă muncă ideologică educativă.

Suprastructura socialistă are un autentic caracter popular. Exprimînd și apărînd interesele maselor largi populare, suprastructura socialistă se bucură de sprijinul lor permanent. De aici decurge și uriașul rol activ al suprastructurii socialiste, uriașa ei influență asupra dezvoltării bazei socialiste, asupra întregului mers al dezvoltării societății socialiste. Caracteristic este faptul că, pe măsura înaintării societății sovietice spre comunism, crește neconținut importanța suprastructurii, influența sa asupra dezvoltării bazei și a societății în general. Acest proces este condiționat de complexitatea sarcinilor construcției economice și culturale în U.R.S.S., de atragerea maselor tot mai largi ale poporului la opera de conducere a treburilor obștești, de creșterea rolului muncii ideologice și educative. Suprastructura socialistă, și în primul rînd elementele ei principale — partidul comunist și Statul sovietic, care organizează viața economică, politică și culturală a țării, reprezintă un factor important în construirea cu succes a comunismului.

CAPITOLUL AL XIII-LEA
MASELE POPULARE — FORȚA HOTĂRÎTOARE
A DEZVOLTĂRII SOCIALE.
ROLUL PERSONALITĂȚII ÎN ISTORIE

Am arătat mai înainte că societatea se dezvoltă în virtutea propriilor ei legi, în virtutea necesității istorice. Dar legile sociale se manifestă întotdeauna prin faptele și acțiunile oamenilor, care își creează ei înșiși istoria.

Ce însemnătate au oamenii în procesul istoric, care este rolul maselor populare, precum și al diferitelor personalități în istorie ?

Materialismul istoric consideră că adevăratul făuritor al procesului istoric este poporul. Să vedem de ce tocmai poporul este creatorul istoriei și, totodată, să arătăm în ce constă rolul personalității în dezvoltarea socială.

1. Poporul — adevăratul creator al procesului istoric, forța hotărîtoare a dezvoltării sociale

Noțiunea de popor Pentru a dezvălui rolul poporului ca făuritor al istoriei este necesar să stabilim, în primul rînd, ce înțelege materialismul istoric prin popor, prin mase populare.

Poporul nu este ceva neschimbat de-a lungul istoriei, ceva dat o dată pentru totdeauna. De asemenea, el nu este, cum încearcă să-l prezinte ideologii claselor ex-

ploatoare, o masă dezorganizată, o „gloată” amorfă, ostilă civilizației și progresului.

Poporul îl *constituie oamenii muncii, iar în societatea bazată pe clase antagoniste — masele exploatare*. În societatea sclavagistă, poporul îl alcătuiau în primul rând sclavii, în feudalism — țărani și meșteșugarii. În societatea capitalistă, noțiunea de popor include clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea muncitoare și alte pături care contribuie la progresul social.

În societățile bazate pe clase antagoniste, poporul reprezintă masa principală a populației, dar nu populația în totalitatea ei. În societatea capitalistă contemporană, de exemplu, poporului i se opune pătura conducătoare, imperialistă, reacționară.

În societatea socialistă, prin popor se înțelege toată populația țării — clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea.

Poporul —
făuritorul istoriei

Însemnătatea hotărîtoare a maselor populare în procesul istoric decurge din rolul determinant al modului de

producție a bunurilor materiale în dezvoltarea societății. Producția materială constituie baza vieții sociale, iar oamenii muncii, masele populare reprezintă principala forță de producție. Prin urmare, poporul, oamenii muncii reprezintă *forța hotărîtoare* a dezvoltării sociale, *adevăratul creator* al istoriei.

Prin ce se manifestă concret rolul poporului ca făuritor al istoriei?

Masele de oameni ai muncii creează istoria, în primul rând, prin munca lor productivă. Mîinile lor creează toate valorile materiale: orașele și satele, uzinele și fabricile, drumurile și podurile, mașinile-unelte și alte mașini, îmbrăcăminte și încălțăminte, produsele alimentare și de uz casnic, adică toate acele bunuri fără de care existența omenirii este de neconceput.

Masele populare sînt principala forță motrice a progresului tehnic. Zi de zi, an de an, secol de secol, adesea fără să fie conștiente de acest lucru, masele muncitoare au dezvoltat, au perfecționat cu minuțiozitate și perseverență uneltele de muncă. Aceasta a dus, în cele din urmă, la revoluții tehnice radicale, la schimbarea forțelor de producție. Iar dezvoltarea forțelor de producție a adus după sine schimbarea modului de producție în ansamblu. Astfel, chiar în condițiile celei mai grele asupriri din orînduirile bazate pe exploatare, munca oamenilor simpli a pregătit premisele materiale pentru progresul omenirii, pentru trecerea la o nouă orînduire socială.

Dar rolul maselor populare în istorie nu se reduce la dezvoltarea forțelor de producție, la pregătirea premiselor materiale pentru trecerea la o nouă orînduire socială. Ele sînt, totodată, *forța principală* care hotărăște soarta revoluțiilor sociale, a mișcărilor politice și de eliberare națională. Lupta de clasă, lupta oamenilor muncii împotriva asupritorilor, a cărei formă superioară este revoluția socială, constituie forța motrice a dezvoltării societăților bazate pe clase antagoniste. Răscoalele sclavilor au subminat temeliile sclavagismului și au constituit una dintre cele mai importante cauze a trecerii la feudalism. Țărănimea și sărăcimea orășenească au constituit o importantă forță motrice a revoluțiilor burgheze, în urma cărora feudalismul a cedat locul pe arena istoriei unei orînduiri mai înaintate, orînduirii capitaliste.

Deși în societățile presocialiste, poporul nu s-a bucurat de roadele muncii și luptei sale, totuși, munca și lupta poporului au reprezentat cei mai importanți factori care au dus, în cele din urmă, la eliberarea oamenilor muncii, la crearea orînduirii înaintate, socialiste.

Masele populare au adus un aport uriaș la dezvoltarea culturii spirituale a societății. „Poporul — scria A. M. Gorki — nu este numai forța care creează toate

valorile materiale, el este totodată izvorul unic și nesecat al valorilor spirituale, el este primul filozof și poet — primul atît în timp cît și în ceea ce privește frumusețea și genialitatea creației, el este cel ce a făurit toate mărețele poeme, toate tragediile lumii și acea monumentală operă care se numește istoria culturii universale".

Munca poporului, creația lui entuziastă este izvorul științei și artei. Din mijlocul oamenilor simpli s-au ridicat mulți savanți, scriitori, artiști și alți oameni de cultură minunați, care au îmbogățit omenirea cu creațiile lor geniale. De pildă, M. V. Lomonosov a fost fiul unui pescar, I. Newton a fost fiul unui mic fermier, tatăl și fiul Cerepanov, creatorii primei locomotive din Rusia, au fost iobagi etc. Poporul creează minunate poeme și povești, cîntece și dansuri, care ne provoacă cea mai mare desfătare. Cei mai remarcabili artiști s-au inspirat întotdeauna pentru cele mai bune opere ale lor din comora nesecată a creației populare.

Creșterea
rolului poporului
în cursul dezvoltării
istorice

Poporul creează istoria, dar nu o creează după bunul lui plac, ci în funcție de condițiile obiective, și în primul rînd de modul de producție

istoricește determinat. Totuși, întrucît producția materială se perfecționează continuu, se dezvoltă de la inferior la superior, și rolul poporului în procesul istoric se schimbă. Aceasta înseamnă că, *pe măsura dezvoltării progresive a omenirii, rolul poporului în istorie crește.* Marxismul a stabilit că, cu cît transformările sociale sînt mai profunde, cu cît mai importante sînt sarcinile care stau în fața societății, cu atît *mai largă* este masa de oameni care participă la procesul istoric, cu atît se manifestă *mai activ* masele populare. „O dată cu profunzimea acțiunii istorice — scria Marx — va crește deci și amploarea masei care o înfăptuiește”¹.

¹ K. Marx și F. Engels, Opere, voi. 2, E.S.P.L.P. 1958, pag. 91.

În societățile sclavagistă și feudală, oamenii muncii erau lipsiți de cele mai elementare drepturi umane, forțele lor creatoare erau înăbușite fără milă. Concentrând în mâinile lor conducerea statului, activitatea politică științifică și arta, stăpînii de sclavi și feudații au ținut masele în întuneric și ignoranță, rezervindu-le numai muncă forțată, istovitoare. În acea perioadă, activitatea maselor era relativ redusă, iar acțiunile lor împotriva exploataților nu puteau avea scîrți de izbîndă deplină. Atunci, după cum a relevat V. I. Lenin, istoria nu putea să înainteze decît extrem de încet.

În capitalism se creează premisele materiale pentru eliberarea oamenilor muncii de exploatare. Apare marea producție mașinistă. Se dezvoltă proletariatul, clasa capabilă să ducă întregul popor la luptă împotriva capitalismului și să obțină victoria orînduirii socialiste. Această clasă își creează un partid propriu, partidul comunist, care, călăuzindu-se după singura concepție științifică despre lume — teoria marxist-leninistă —, conduce lupta revoluționară a oamenilor muncii. În virtutea acestor cauze, în capitalism rolul maselor populare crește. Sub conducerea clasei muncitoare, în frunte cu partidul comunist, la lupta politică activă se ridică noi și noi milioane de oameni ai muncii, ceea ce accelerează într-o măsură considerabilă progresul social.

Poporul, masele de oameni ai muncii sînt principala forță motrice a revoluției socialiste. Spre deosebire de revoluțiile anterioare, în care poporul și-a îndeplinit rolul hotărîtor distrugînd vechea orînduire socială, în revoluția socialistă el nu distruge numai societatea veche, capitalistă, dar și creează societatea nouă, socialistă.

În societatea socialistă, rolul maselor populare crește nemăsurat. Socialismul corespunde celor mai profunde interese ale oamenilor muncii, și de aceea ei sînt vital interesați în făurirea lui. „...Socialismul viu, creator —

spunea V. I. Lenin — este opera maselor populare ineseși”¹.

Creșterea rolului activ al maselor populare în construirea unei vieți noi este o lege de dezvoltare a socialismului. Această legitate profundă și-a găsit o strălucită întruchipare în viața Uniunii Sovietice — prima țară a socialismului victorios.

Creșterea fără precedent a rolului maselor populare în condițiile socialismului decurge, în primul rînd, din *însăși esența orînduirii socialiste*, din faptul că în U.R.S.S. relațiile de producție socialiste sînt dominante. Proprietatea socialistă unește, sudează păturile largi de oameni ai muncii și asigură participarea lor activă la rezolvarea sarcinilor construcției comuniste.

Pe baza relațiilor de producție socialiste, în Uniunea Sovietică s-a format unitatea moral-politică și ideologică de nezdruccinat a poporului sovietic. Ca urmare a acestui fapt, zeci de milioane de oameni sovietici, uniți prin comunitatea țelului, a intereselor politice și economice, însuflețiți de ideile marxism-leninismului, rezolvă în prezent asemenea sarcini gigantice la care înainte nu puteau să viseze nici cele mai îndrăznețe minți ale omenirii.

Numai în socialism se realizează imbinarea armonioasă a intereselor sociale cu cele personale, este asigurată cointeresarea materială a producătorilor în rezultatele muncii lor. În capitalism, masele populare creează valori materiale și culturale uriașe, însă rezultatele muncii, străduințelor lor sînt însușite de un mănunchi infim de exploatatori. Cu totul alta este situația în socialism: aici, masele de oameni ai muncii sînt vital interesați în întărirea și dezvoltarea orînduirii socialiste, deoarece aceasta reprezintă baza libertății lor politice, a bunăstării lor materiale și a dezvoltării culturale. „Pen-

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 26, Editura politică, 1959, pag. 278.

tru întâia oară după secole de muncă pentru alții, de muncă silnică în folosul exploatatrilor — scria V. I. Lenin — se ivește posibilitatea *muncii omului pentru el însuși*, posibilitatea unei munci care să se bizuie pe toate cuceririle tehnicii și ale culturii moderne" ¹. Conștiința faptului că muncesc pentru ei înșiși, pentru societatea și poporul lor dă naștere entuziasmului oamenilor muncii, spiritului inovator, inițiativei creatoare, întrecerii socialiste de masă.

Creșterea rolului maselor populare în socialism este stimulată puternic și de *sarcinile grandioase* care stau în fața poporului constructor al comunismului. Victoria comunismului va însemna un salt gigantic în dezvoltarea societății, va fi rezultatul unor transformări uriașe în toate domeniile vieții sociale, nemaivăzute în istorie, și desigur că fără participarea milioaneilor de oameni ai muncii înfăptuirea acestor sarcini, săvârșirea acestor transformări uriașe este de neînchipuit.

Poporul sovietic și-a câștigat gloria de popor muncitor erou. Înfrângând mari greutăți și făcând sacrificii enorme, el a obținut, sub conducerea P.C.U.S., victoria de însemnătate istorică mondială a socialismului. În lupta titanică împotriva cotropitorilor germani-fasciști în Marele Război pentru Apărarea Patriei din anii 1941—1945, el a apărat cuceririle socialismului și a salvat omenirea de primejdia înrobirii fasciste. Restabilind economia distrusă de război, el a obținut noi succese în munca creatoare, iar în prezent înfăptuiește construcția desfășurată a comunismului.

Oamenii sovietici văd și simt apropierea comunismului, înțeleg că acest viitor intră încă de pe acum în viața și munca lor, că încă de pe acum el se construiește prin propria lor muncă și că momentul triumfului lui depinde de ei înșiși, de aportul pe care ei îl vor aduce la această

---

¹ Op. cit., pag. 397.

măreacă cauză. De aici decurge și entuziasmul politic și de muncă nemaivăzut încă, care și-a găsit expresia în mișcarea cu adevărat a întregului popor pentru îndeplinirea cu succes a planurilor construcției comuniste, elaborate de partid.

Factorul cel mai important al creșterii rolului masei populare în societatea socialistă sovietică este *conducerea de către Partidul Comunist al Uniunii Sovietice*. Partidul îi înarmează pe oamenii sovietici cu o politică științific fundamentată, care se întemeiază pe legile obiective ale dezvoltării sociale și care ține seama de necesitățile materiale ale societății. Pornind de la nivelul atins al producției, de la posibilitățile reale, partidul pune în fața poporului sarcinile cele mai arzătoare, arată căile și mijloacele îndeplinirii lor. Partidul educă zi de zi pe oamenii sovietici, ridică activitatea lor creatoare, luptă pentru realizarea participării lor cât mai largi posibile la construcția noii societăți. Grija pentru bunăstarea poporului reprezintă legea supremă a activității partidului. Politica partidului corespunde întru totul intereselor vitale ale oamenilor muncii. Partidul se bucură de încrederea și sprijinul nemărginit al maselor populare și este considerat pe drept purtătorul de cuvânt al voinței poporului, al intereselor și năzuințelor lui, conducătorul și organizatorul luptei lui pentru comunism. „În partidul nostru leninist — a spus N. S. Hrușciov —, poporul sovietic vede conducătorul și învățătorul său încercat, în conducerea lui înțeleaptă — garanția noilor victorii ale comunismului”.

Masele populare reprezintă forța politică hotărâtoare a contemporaneității. Aceasta se manifestă în succesele nemaîntilnite ale poporului sovietic, care construiește comunismul, în uriașul avânt creator al popoarelor celorlalte țări socialiste, în participarea activă a oamenilor muncii din statele capitaliste la lupta pentru democrație,

progres social și socialism, în dezvoltarea mișcării de eliberare națională a popoarelor din țările coloniale și dependente. Masele de oameni ai muncii sînt în zilele noastre apărătorii inflăcărați, consecvenți ai păcii în întreaga lume. Lupta lor pentru pace constituie o piedică serioasă în calea declanșării de către forțele imperialiste a unui nou război mondial.

2. Despre rolul personalității în istorie

Ideologii burgheziei răspîndesc pe toate căile calomnia că marxistii ar nega însemnătatea diferitelor personalități în istorie, a oamenilor mari, a conducătorilor, întrucît ei recunosc necesitatea istorică, caracterul legitim al dezvoltării sociale. Aceste afirmații nu rezistă la nici o critică. Marxismul este departe de a subaprecia rolul personalităților în istorie. Deși marxistii consideră că personalitatea nu poate schimba după bunul său plac mersul obiectiv al istoriei, ei recunosc rolul necesar pe care aceasta îl joacă în dezvoltarea socială. „Marxismul — scria Lenin — se deosebește de toate celelalte teorii socialiste printr-o minunată îmbinare a unei perfecte lucidități științifice în analiza situației obiective și a desfășurării obiective a evoluției cu cea mai categorică recunoaștere a importanței energiei revoluționare, a creației revoluționare și a inițiativei revoluționare a maselor, precum și, bineînțeles, a diferitelor personalități, grupuri, organizații, partide capabile să sesizeze și să realizeze legătura cu unele clase sociale sau altele”¹. Numai marxismul a apreciat adevărata însemnătate a personalității în dezvoltarea socială, arătînd și condițiile în care ea poate juca un rol important în istorie.

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 13, E.S.P.L.P. 1957, pag. 23.

**Rolul conducătorilor
în istorie** După cum am explicat, istoria o
fac masele populare. Masele se împart în clase ; acestea în cursul luptei de clasă își organizează partide politice. Partidele promovează din mijlocul lor drept conducători pe reprezentanții lor cei mai experimentați, pregătiți și activi. Rolul acestor conducători în istorie constă în aceea că organizează masele, le activează, pun în fața maselor anumite sarcini și le mobilizează pentru îndeplinirea lor.

Cu cât masele participă mai activ la evenimentele istorice, cu cât cercul creatorilor activi ai vieții sociale este mai larg, cu atât mai imperioasă este necesitatea conducătorilor experimentați și maturi. Fără conducători, clasa înaintată nu poate cuceri dominația politică, n-o poate menține și întări, nu-și poate crea statul ei și nu poate lupta cu succes împotriva dușmanilor ei politici. „Istoria nu cunoaște clasă care să fi ajuns la dominație — scria V. I. Lenin — fără să fi promovat din rândurile ei conducători politici proprii, reprezentanți înaintați proprii, capabili să organizeze mișcarea și s-o conducă”¹.

În mișcarea revoluționară a proletariatului, rolul conducătorilor, al ideologilor este deosebit de mare. Aceasta deoarece pentru proletariat organizarea, disciplina de fier este mijlocul cel mai important de îndeplinire a sarcinilor ce stau în fața lui. Dar organizarea este de neconceput fără conducători experimentați și căliți. Fără conducători cu o înaltă autoritate, organizatori neînfricați, ideologi înțelepți, mișcarea muncitorească nu ar putea găsi căile și mijloacele juste de luptă împotriva exploataților.

---

¹ V. I. Lenin, Opere complete, vol. 4, Editura politică, 1961, ediția a doua, pag. 367.

De ce apar
personalități
de frunte și în ce
constă forța lor

Marile personalități nu apar întâmplător, ci în virtutea necesității istorice, atunci când se maturizează condițiile obiective corespunzătoare.

Personalitățile politice de frunte, conducătorii masei se ridică în special în perioadele de transformări revoluționare profunde, de mari acțiuni politice, de răscoale populare. În știință, geniile apar în special atunci când cerințele dezvoltării producției impun necesitatea unor mari descoperiri științifice. Oamenii de artă remarcabili, numeroase talente în domeniul artistic se afirmă cu deosebire în momentele cele mai însemnate, de cotitură ale istoriei. Aceasta înseamnă că un talent sau altul apare și se manifestă atunci când este necesar istoriei, când capacitatea, caracterul, inteligența sa sînt necesare societății în etapa dată a dezvoltării sale.

Apariția unei personalități remarcabile reprezintă o necesitate. Dar faptul că în condiții determinate apare o anumită personalitate, se datorește întâmplării. „Faptul că cutare om mare, și nu altul, apare într-o anumită epocă, într-o anumită țară dată este, firește, o simplă întâmplare — scrie F. Engels —. Dar dacă-l înlăturăm pe acest om, se va pune problema înlocuirii lui, și înlocuitorul va fi găsit tant bien que mal¹, dar cu timpul va fi găsit”². O personalitate apare atunci când există premisele sociale, condițiile economice și politice corespunzătoare.

În paginile istoriei au fost înscrise multe nume. Dar nu toate sînt cu adevărat mari. Istoria cunoaște oameni care s-au ridicat împotriva necesităților istoriei, au încercat să întoarcă înapoi roata istoriei. Exprimind interesele claselor reacționare, aceste personalități au suferit un eșec lamentabil, o dată cu acțiunea retrogradă pe

¹ — bun sau rău.

² K. Mărx și F. Engels, Opere alese în două volume, vol. II, E.S.P.L.P. 1955, ediția a II-a, pag. 553.

care o promovau. Un *adevărat* om mare este numai acela care prin întreaga lui viață, prin toate acțiunile lui contribuie la mersul înainte al societății, acela care nu-și precupețește forțele pentru a promova tot ce este înaintat, nou, acela care ajută neobosit clasele înaintate ale societății să instaureze o orînduire socială progresistă.

De ce o personalitate de frunte, remarcabilă este capabilă să înfăptuiască sarcini uriașe, sarcini grele? În ce constă forța ei?

Forța unei personalități remarcabile rezidă, în primul rînd, în forța mișcării sociale progresiste al cărei exponent și conducător este. O personalitate este mare prin faptul că înțelege desfășurarea obiectivă a procesului istoric, vede necesitățile dezvoltării societății și știe ce trebuie să se facă pentru înfăptuirea acestor necesități, pentru îmbunătățirea vieții sociale. Forța personalității proeminente rezidă în faptul că ea servește interesele claselor înaintate, ale maselor de milioane ale poporului, și de aceea se bucură de încrederea și sprijinul lor nemărginit.

În același timp trebuie să se aibă în vedere faptul că și calitățile personale ale oamenilor mari au importanța lor. Numai un om dotat cu capacități deosebite — o minte luminată, energie și inițiativă inepuizabilă, hotărîre și curaj etc. — poate îndeplini sarcinile pe care i le pune în față istoria. Cu cît calitățile personale ale omului corespund într-o măsură mai mare necesităților sociale, cu atît rolul lui în istorie este mai evident, mai important.

Cele mai remarcabile personalități istorice, care au exercitat o influență extrem de adîncă în istorie sînt Karl Marx, Friedrich Engels, V. I. Lenin, marii conducători ai proletariatului și ai tuturor oamenilor muncii. Aceștia sînt conducători de un tip nou, teoreticieni și organizatori geniali ai celei mai mari și mai adînci mișcări populare — mișcarea revoluționară a proletariatului.

tului. Ei s-au distins printr-o uriașă forță teoretică și strălucite capacități organizatorice, fermitate și curaj, încredere nestrămutată în dreptatea cauzei comunismului, dragoste față de popor și ură neîmpăcată față de dușmanii acestuia. Ei au fost strâns legați de masele populare, au învățat masele și au învățat de la ele, generalizând bogata lor experiență revoluționară.

Măreța operă începută de ei este continuată cu succes de discipolii și urmașii lor — militanții de frunte ai Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, ai partidelor comuniste și muncitorești frățești —, care conduc cea mai măreață mișcare a contemporaneității — mișcarea popoarelor spre comunism.

**Marxismul
este incompatibil
cu cultul
personalității**

Recunoscînd marele rol al personalității remarcabile în istorie, marxismul analizează activitatea ei în strînsă legătură cu activitatea maselelor populare, a claselor înaintate, a partidelor politice. Marxismul este incompatibil cu cultul personalității, cu ploconirea oarbă în fața unei personalități remarcabile care ar avea, chipurile, capacități supraomenești de a crea istoria după bunul ei plac. Cultul personalității contravine ideologiei socialiste și aduce un prejudiciu serios mișcării comuniste. Marx, Engels, Lenin au fost întotdeauna adversari ai cultului personalității și s-au pronunțat întotdeauna împotriva exagerării rolului diferiților conducători, împotriva laudelor și lingușirilor, adresate lor. Întemeietorii marxism-leninismului au considerat că numai metoda conducerii colective asigură succesul mișcării revoluționare.

Caracterul dăunător al cultului personalității constă în faptul că el subapreciază rolul poporului ca făuritor al istoriei, rolul partidului comunist și al organelor lui centrale ca for conducător colectiv al maselor. El încâlusează dezvoltarea vieții ideologice a partidului și energia oamenilor muncii, îi educă în spiritul așteptării pasive

a indicațiilor de sus. Cultul personalității și legat de acesta și încălcarea conducerii colective, a democrației interne de partid și a legalității socialiste sînt profund străine naturii adînc democratice a orînduirii socialiste, căreia îi este caracteristică suveranitatea poporului, și nu atotputernicia unei singure personalități.

Cultul personalității contribuie la instaurarea unor metode pur administrative, cancelarist-birocratice de conducere, înăbușă critica și autocritica. Totodată, acesta limitează posibilitatea participării largi a maseilor populare la mișcarea comunistă, limitează inițiativa lor creatoare. Se știe doar că comunismul poate fi construit numai prin participarea cea mai activă a maselor de milioane ale poporului. Iată de ce Partidul Comunist al Uniunii Sovietice s-a pronunțat cu hotărîre împotriva cultului personalității lui I. V. Stalin și a lichidat urmările lui.

Congresul al XX-lea al P.C.U.S. a condamnat cultul personalității ca străin marxism-leninismului, orînduirii socialiste și a chemat organizațiile de partid să lichideze urmările lui. Împotriva orientării leniniste exprimate de Congresul al XX-lea al P.C.U.S. a luat atitudine grupul antipartinic al lui Molotov, Malenkov, Kaganovici și al complicilor lor, care au încercat să reînvie metodele și rînduielile care au dominat în timpul cultului personalității. De aceea, problema cultului personalității a fost dezbătută la Congresul al XXI-lea și mai ales la Congresul al XXII-lea al P.C.U.S., la care activitatea antipartinică a grupului a fost condamnată cu hotărîre, înlăturîndu-i pe fracționiștii care au dat faliment. P.C.U.S. și-a unit și mai strîns rîndurile, a întărit legătura cu poporul, a mobilizat toate forțele pentru a traduce în viață cu succes linia sa generală.

Fermitatea și hotărîrea cu care partidul, cu sprijinul întregului popor sovietic, a condus lupta împotriva cultului personalității constituie o dovadă a forței și vitalității

tății orînduirii sovietice socialiste, a invincibilității ideilor marxist-leniniste. Condamnînd cu hotărîre cultul personalității, marxism-leninismul consideră, în același timp, că ar fi greșit să se confunde cultul personalității cu *autoritatea conducătorului*. V.I. Lenin a scris : „Clasa muncitoare, care duce în întreaga lume o luptă grea și dirză pentru eliberare deplină, are nevoie de autorități...”¹ Marxism-leninismul reclamă apărarea autorității conducătorilor devotați poporului și partidului, care își dăruiesc toate cunoștințele și energia creatoare, întreaga bogăție a experienței lor marelui cauze a victoriei comunismului.

Așadar, întreaga desfășurare a procesului istoric arată că, indiferent cît de mare ar fi o personalitate, ea nu este în stare să determine mersul istoriei. Adevăratul făuritor al istoriei, creatorul tuturor valorilor materiale și spirituale este poporul, sînt masele de oameni ai muncii.

---

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 11, E.S.P.L.P. 1957, pag. 409.

CAPITOLUL AL XIV-LEA CLASELE ȘI LUPTA DE CLASĂ

În capitolul precedent am arătat că poporul, masele de oameni ai muncii constituie forța principală, hotărâtoare a dezvoltării societății. Societatea nu este însă omogenă. Ea este alcătuită din anumite clase și pături sociale. Ce sînt clasele, care este rolul lor în dezvoltarea socială? La această întrebare, răspunsul ni-l dă teoria marxist-leninistă a claselor și luptei de clasă.

1. Esența și originea claselor

Împărțirea oamenilor în clase, lupta dintre clase în societate a fost observată de unii ideologi încă înainte de apariția marxismului. Fiind însă idealisti în concepția despre viața socială, ei nu au putut să descopere baza obiectivă a împărțirii societății în clase. Ei nu au văzut că baza împărțirii societății în clase trebuie căutată în domeniul producției materiale — domeniul principal al relațiilor umane.

Definiția multilaterală a claselor a fost dată de V. I. Lenin în lucrarea „Marea inițiativă”. „Clase — scria el — se numesc grupuri mari de oameni, care se deosebesc după locul pe care-l ocupă într-un anumit sistem de producție socială istoricește determinat, după

raportul lor (de cele mai multe ori consfințit și întărit prin legi) față de mijloacele de producție, după rolul pe care-l au în organizarea socială a muncii, și deci după felul în care obțin acea parte de care dispun din bogăția societății și după mărimea acestei părți. Clasele sînt grupuri de oameni, dintre care unul poate să-și însușească munca altuia, datorită locului diferit pe care îl ocupă într-o anumită orinduire economică a societății”¹.

Dintre trăsăturile caracteristice ale claselor, principala este *raportul față de mijloacele de producție*. Din acest raport decurg locul și rolul claselor în producția socială, precum și mijloacele de obținere și mărimea veniturilor.

Clasele nu sînt eterne. În societatea primitivă, ele n-au existat. În acel timp, producția se afla la un nivel de dezvoltare atît de scăzut, încît ea asigură numai obținerea unei cantități minime de bunuri materiale, care de-abia ajungeau oamenilor primitivi pentru a nu muri de foame. De aceea, orice posibilitate de acumulare a bunurilor materiale, de apariție a proprietății private, a claselor și a exploatării era exclusă.

Ulterior însă, datorită dezvoltării forțelor de producție și creșterii productivității muncii, oamenii au început să producă mai mult decît consumău. A apărut posibilitatea de a acumula bogății materiale, de a-și însuși mijloace de producție. La apariția proprietății private au contribuit diviziunea progresivă a muncii și dezvoltarea comerțului.

Apoi, pe măsura dezvoltării proprietății private și înlăturării proprietății obștești, a crescut inegalitatea economică a oamenilor. Unii, mai ales din rîndul nobilimii gentilice, s-au îmbogățit, au acaparat mijloacele de producție ale obștii. Alții însă, lipsiți de aceste mijloace, au fost nevoiți să muncească pentru posesorii acestora.

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 29, Editura politică, 1959, pag. 404—405.

Astfel s-a desfășurat procesul descompunerii comunei primitive, împărțirea societății în clase. Acest proces s-a încheiat prin apariția claselor antagoniste și a exploatării.

Așadar, clasele au apărut în perioada destrămării orînduirii comunei primitive și apariției orînduirii sclavagiste. Caracterul antagonist al poziției claselor în societate a determinat o luptă înverșunată între ele. Lupta dintre clase a devenit pentru multe secole forța motrice a dezvoltării societății omenești.

2. Lupta de clasă — motorul dezvoltării societăților bazate pe clase antagoniste

Marx și Engels au arătat că istoria societății bazate pe clase antagoniste este istoria luptei de clasă. „Omul liber și sclavul, patricianul și plebeul, nobilul și iobagul, meșterul și calfa, într-un cuvînt asupritorii și asupriții se aflau într-un permanent antagonism, duceau o luptă neîntreruptă, cînd ascunsă, cînd fățișă, o luptă care de fiecare dată se sfîrșea printr-o prefacere revoluționară a întregii societăți, sau prin pieirea claselor aflate în luptă”¹.

Lupta dintre clasele antagoniste este de neîmpăcat. Ea decurge din opoziția radicală a situației economice și politice a claselor antagoniste în societate. Timp de multe secole, oamenii muncii, sclavii, țăranii sau muncitorii, au fost supuși unei exploatări sălbatice din partea claselor dominante. De aceea lupta lor împotriva asupririi, năzuința spre o viață liberă și fericită au fost și sînt pe deplin firești.

Trebuie să avem în vedere faptul că în fiecare societate împărțită în clase există alături de clasele principale și clase secundare. *Clasele principale* sînt clasele legate

¹ K. Marx și F. Engels : „Manifestul Partidului Comunist”, Editura politică, 1962, ediția a VIII-a, pag. 30.

de modul de producție dominant în societatea respectivă. În societatea bazată pe clase antagoniste există : clasa căreia îi aparțin mijloacele de producție și clasa opusă ei, asuprită. Sclavii și stăpînii de sclavi în societatea sclavagistă, țărani și feudații (moșierii) în feudalism, proletariatul și burghezia în capitalism — acestea sînt clasele principale ale societăților bazate pe clasele antagoniste.

În afară de aceasta, în societățile bazate pe clase antagoniste există și *clase secundare*, care nu sînt legate nemijlocit de modul de producție dominant (meseriașii liberi din sclavagism, țărani în societatea capitalistă etc.), precum și diferite pături sociale (intelectualitatea, clerul și alții). Lupta de clasă în societatea bazată pe clase antagoniste este, în primul rînd, lupta dintre principalele clase sociale. În ceea ce privește clasele secundare și păturile sociale, de obicei, în această luptă ele nu au o linie proprie, ci trec de partea uneia dintre clasele antagoniste principale, îi apără interesele.

Lupta de clasă constituie forța motrice, izvorul dezvoltării societății bazate pe clase antagoniste. Această luptă face să progreseze dezvoltarea societății antagoniste atît în perioadele relativ „pașnice” cît și mai ales în perioadele de furtuni și zguduiri revoluționare.

În condițiile capitalismului, lupta de clasă este un factor important al dezvoltării forțelor de producție. Dacă n-ar exista, de exemplu, lupta muncitorilor, capitaliștii ar fi mult mai puțin preocupați de dezvoltarea tehnicii. Ei sînt interesați să stoarcă profituri prin procedee mai simple și mai ieftine pentru ei, cum ar fi mărirea zilei de muncă și micșorarea salariului. Totuși, lupta dirză a muncitorilor, alături de concurența dintre capitaliști, îi obligă pe cei din urmă să introducă tehnica nouă, tehnologia producției. „...Aproape toate noile invenții — a subliniat Marx — au fost rezultatul ciocni-

rilor dintre muncitori și patroni... După fiecare nouă grevă cit de cit însemnată apărea o nouă mașină" ¹.

O mare însemnătate are lupta de clasă în viața politică a societății bazate pe clase antagoniste. Astfel, în zilele noastre, lupta clasei muncitoare constituie o stavilă serioasă în realizarea planurilor funeste ale imperialismilor, care încearcă să dezlănțuie un nou război mondial, să înăbușe mișcarea de eliberare națională, să lichideze rămășițele libertăților democratice din țările burgheze și să frneze astfel dezvoltarea progresivă a societății.

Fără lupta de clasă nu ar fi existat progres social, deoarece dezvoltarea progresivă a societății bazate pe clase antagoniste se înfăptuiește, de regulă, cu atit mai rapid cu cit lupta celor asupriți împotriva exploataților este mai îndirjită, mai organizată.

Un rol deosebit de important în progresul social revine revoluției sociale, cea mai înaltă formă a luptei de clasă, prin care se lichidează vechea orînduire socială și se instaurează o nouă orînduire socială, mai progresistă.

Întreaga istorie a societăților bazate pe clase antagoniste este străbătută de lupta exploataților împotriva exploataților.

În societatea sclavagistă s-a desfășurat o luptă înverșunată între sclavi și stăpînit de sclavi. Această luptă a luat formele cele mai diferite — de la distrugerea uneltelor de producție pînă la răscoale de mare amploare, cum a fost răscoala condusă de Spartacus (secolul I î.e.n.), la care au participat peste o sută de mii de sclavi.

În feudalism, lupta de clasă a luat forme și mai ascuțite. Principalele clase aflate în luptă erau țărani și feudații, iar adesea țărănilor li se alăturau și oame-

¹ K. Marx și F. Engels, Opere, vol. 4, Editura politică, 1958, pag. 152.

nii muncii de la orașe, în special meșteșugarii. În feudalism, răscoalele au căpătat caracterul unor adevărate războaie țărănești, la care participau zeci și sute de mii de țărani. Uneori aceste războaie cuprindeau teritorii uriașe și durau ani de-a rîndul. Așa au fost răscoalele lui Watt Tylor din Anglia (secolul al XIV-lea), Jaqueria din Franța (secolele XIV-XV), războiul țărănesc din Germania (secolul al XVI-lea), răscoalele din Rusia de sub conducerea lui Bolotnikov, Razin (secolul al XVII-lea) și Pugaciov (secolul al XVIII-lea), răscoala tai-pinilor din China (secolul al XIX-lea) și altele.

Răscoalele asupriților din societățile sclavagistă și feudală n-au putut însă să pună capăt exploatării, deoarece condițiile necesare nu erau încă maturizate. Nivelul producției nu permitea încă trecerea la orînduirea fără exploatare și asuprire. Aceste răscoale aveau un caracter neorganizat. Răsculații nu aveau o idee clară nici asupra țelului luptei, nici asupra căilor de realizare a lui. Ei nu aveau o teorie înaintată, și nu exista un partid revoluționar care să-i călăuzească în luptă. Așa cum vom vedea în continuare, aceste condiții sînt create abia în capitalism.

Răscoalele sclavilor și apoi ale țăranilor iobagi au jucat însă un mare rol progresist în istorie. Ele au zdruncinat succesiv bazele sclavagismului și feudalismului și au provocat trecerea la o orînduire mai progresistă.

3. Lupta de clasă în societatea capitalistă

Lupta
dintre proletariat
și burghezie —
lege a dezvoltării
capitalismului

După cum se știe, burghezia și proletariatul sînt principalele clase ale societății capitaliste. În goana după profit, burghezia exploatează proletariatul, iar pe măsura dezvoltării capitalismului exploatarea devine tot mai cruntă. Munca muncitorilor devine

tot mai intensă, muncitorul se transformă într-o măsură tot mai mare într-o simplă anexă a mașinii. Crizele economice, șomajul, războaiele de jaf, însoțitori nedespărțiți ai capitalismului, produc proletariatului nenorociri și suferințe neasemuit de mari.

Se înțelege că proletariatul nu poate tolera aceste lucruri. Însăși natura internă a capitalismului, care face ca proletariatul să fie lipsit de rezultatele muncii lui, situația proletariatului în societate îl împing pe acesta la luptă împotriva burgheziei. De aceea nu întâmplător istoria societății capitaliste este istoria luptei inversunate dintre proletariat și burghezie. Această luptă are caracter de lege, ea reprezintă cel mai important motor al dezvoltării societății capitaliste. În epoca imperialismului, când contradicțiile economice și politice ale capitalismului ating un grad de ascutime nemaiîntâlnit, lupta proletariatului împotriva burgheziei se intensifică în mod deosebit.

Proletariatului i-a revenit marea misiune istorică *de a pune definitiv capăt exploatării, de a lichida capitalismul și de a crea societatea fără clase, societatea comunistă*. O sarcină atât de măreață și nobilă nu poate fi rezolvată de nici o altă clasă socială, deoarece nici una dintre aceste clase nu este consecvent revoluționară.

Burghezia a fost revoluționară numai atunci când a luptat împotriva feudalilor, pentru instaurarea dominației sale în societate. Cucerind puterea, ea devine tot mai reacționară. Singurul ei țel este de a eterniza exploatarea.

Nici păturile mijlocii, din care fac parte în primul rând țărănimea și meșteșugarii și care în capitalism sînt deosebit de numeroase, nu sînt revoluționare pînă la capăt. În societate, ele nu au o poziție independentă, iar pe măsura dezvoltării capitalismului se diferențiază. Cea mai mare parte a țărănimii și meșteșugarilor se ruinează

și îngroașă rindurile proletariatului și numai un număr infim ajunge în rindurile burgheziei. În lupta inversunată dintre clase, țărâtimea are o poziție șovăielnică, de aceea în fața proletariatului stă sarcina de a o atrage de partea lui și de a o transforma în aliatul lui de nădejde.

Nici intelectualitatea (inginerii și tehnicienii, doctorii, profesorii, lucrătorii pe țărîm științific etc.), care este o pătură a societății capitaliste, nu poate fi consecvent revoluționară. Majoritatea intelectualilor sînt nevoiți să slujească interesele claselor exploatatoare.

Singura clasă consecvent revoluționară a societății capitaliste este proletariatul. Legal de cea mai progresistă formă de dezvoltare a producției — industria constructoare de mașini —, el crește și se dezvoltă continuu. Însuși caracterul producției capitaliste contribuie la unirea, organizarea și instruirea proletariatului. El nu are proprietate și nu are nimic de pierdut în această luptă. Luptînd pentru eliberarea sa, proletariatul este în stare să organizeze, să conducă pe toți oamenii muncii, care urăsc tot atît de mult orînduirea capitalistă. Eliberîndu-se pe sine, lichidînd pentru totdeauna exploatarea omului de către om, el eliberează pe toți oamenii muncii. Învîngînd, proletariatul restituie oamenilor muncii produsele muncii lor, lichidînd astfel nedreptatea socială, orînduirea în care un pumn de asupritori își însușesc produsul muncii a milioane de oameni.

Formele
luptei de clasă
a proletariatului

Pe măsura dezvoltării capitalismului se dezvoltă și proletariatul, iar formele luptei lui împotriva burgheziei devin tot mai variate și mai ascuțite. Există trei forme principale ale luptei de clasă a proletariatului: economică, politică și ideologică.

Lupta economică, lupta proletariatului pentru îmbunătățirea situației lui materiale și a condițiilor de

muncă, este forma cea mai simplă și mai accesibilă maselor largi de muncitori. Desfășurînd lupta economică, muncitorii cer patronilor mărirea salariului, reducerea zilei de muncă etc., și, dacă aceste revendicări nu sînt satisfăcute, ei nu merg la lucru, declară grevă.

Lupta economică, fiind, din punct de vedere istoric, prima formă a luptei de clasă a proletariatului, joacă un important rol în dezvoltarea mișcării lui revoluționare. Ea contribuie la atragerea maselor largi proletare în lupta de clasă și este o valoroasă școală de organizare. În cursul acestei lupte crește conștiința muncitorilor, solidaritatea lor de clasă, apar primele organizații muncitorești — sindicatele, cooperativele, casele de ajutor reciproc.

Lupta economică are însă un caracter limitat. Ea nu este încă lupta întregii clase a proletariatului împotriva clasei burgheze, ci ciocnirea unor grupuri de muncitori cu capitaliștii dintr-o fabrică oarecare, dintr-o regiune oarecare. La aceasta se mai adaugă și faptul important că lupta economică nu atinge bazele capitalismului — proprietatea privată — și nu își pune ca sarcină lichidarea puterii de stat a burgheziei. Scopul acestei lupte nu este lichidarea exploatării, ci numai limitarea ei, atenuarea ei.

O dată cu creșterea și dezvoltarea proletariatului, lupta economică a muncitorilor din diferite fabrici și regiuni se unește cu lupta generală a clasei muncitoare împotriva clasei capitaliștilor în general. Lupta de clasă cunoaște o formă superioară — lupta politică.

Lupta politică este lupta pentru lichidarea a înseși bazelor orînduirii capitaliste, lupta pentru cucerirea puterii de stat, pentru instaurarea dictaturii proletariatului.

Prin lupta economică, proletariatul poate să-și îmbunătățească întrucitva situația materială, să obțină din

partea burgheziei unele concesiile economice. Dar el își poate satisface interesele economice și politice fundamentale, se poate salva pentru totdeauna de exploatare numai lichidînd dominația politică a burgheziei, puterea ei de stat și instaurînd propria lui putere — dictatura proletariatului.

Pentru atingerea acestui obiectiv, proletariatul desfășoară lupta politică, folosind mijloacele cele mai diferite: greve și demonstrații politice, lupta pașnică în parlament și lupta armată. Toate aceste mijloace sînt subordonate în ultimă instanță cauzei pregătirii și înfăptuirii revoluției socialiste. Revoluția socialistă este cea mai înaltă treaptă a luptei de clasă a proletariatului, singurul mijloc, hotărîtor, de lichidare a capitalismului și de cucerire a puterii politice de către proletariat.

În mișcarea revoluționară a proletariatului, o mare însemnătate are *lupta ideologică*, adică lupta împotriva ideologiei burgheze dominante în societatea capitalistă, pentru victoria ideologiei socialiste, proletare.

Dezvoltarea capitalismului duce în mod necesar la unirea și organizarea proletariatului. Pentru a lichida însă orînduirea capitalistă, proletariatul nu trebuie numai să se formeze ca clasă, ci și să-și înțeleagă interesele de clasă, măreața lui misiune istorică. Pentru aceasta, proletariatul are nevoie de o teorie revoluționară. Din cauza lipsei de timp, de mijloace și de suficientă pregătire, proletariatul nu-și poate crea singur această teorie. Ea a fost elaborată de reprezentanții intelectualității care au trecut de partea proletariatului. Această nouă teorie revoluționară — marxism-leninismul — a fost creată de marii conducători ai proletariatului Marx, Engels, Lenin.

Sarcina nu constă însă numai în elaborarea unei teorii revoluționare înaintate. După ce această teorie a fost creată, ea trebuia să fie introdusă în conștiința muncitorilor. Lupta ideologică este, prin urmare, și lupta

împotriva mersului de la sine, împotriva spontaneității în mișcarea muncitorească, pentru însușirea de către masele largi proletare a ideologiei înaintate, marxist-leniniste.

Teoria marxist-leninistă este în permanență obiectul atacurilor ideologilor burgheziei, precum și ale reformiștilor și revizioniştilor. De aceea, lupta pentru puritatea teoriei marxist-leniniste, împotriva tuturor dușmanilor de orice fel, și în primul rînd împotriva ideologiei burgheze putrede, face parte din domeniul luptei ideologice.

Ca și lupta economică, lupta în domeniul ideologiei nu este un scop în sine : ea este subordonată sarcinilor politice, sarcinilor răsturnării dominației burgheziei și instaurării dictaturii proletariatului.

**Partidul marxist —
organizatorul
și conducătorul
luptei de clasă
a proletariatului**

Numai partidul politic al proletariatului poate asigura conducerea luptei de clasă a oamenilor muncii, îmbinarea justă a tuturor formelor de luptă revoluționară. În epoca imperialismului, cînd, datorită ascuțirii la maximum a contradicțiilor capitalismului, revoluția socialistă a devenit o sarcină practică nemijlocită, rolul partidului marxist-leninist este deosebit de mare.

Partidele conciliatoare, reformiste ale Internaționalei a II-a nu au fost în stare să asigure conducerea mișcării muncitorești în noile condiții istorice. Era necesar un partid de tip nou, un partid revoluționar, marxist. Un astfel de partid a fost creat de V. I. Lenin.

Partidul marxist este detașamentul înaintat, revoluționar al proletariatului, avangarda lui. Fiind cea mai înaltă formă de organizare a proletariatului, el unește toate celelalte organizații ale proletariatului (sindicatetele, cooperativele etc.), le conduce din punct de vedere politic și le îndrumază spre realizarea țelului unic — răsturnarea capitalismului și crearea societății

socialiste. „Educînd partidul muncitoresc — scrie V. I. Lenin —, marxismul face educația avangărzii proletariatului, în stare să preia puterea și să ducă întreg poporul spre socialism, să îndrumeze și să organizeze noua orînduire, să fie învățătorul, conducătorul, îndrumătorul tuturor celor ce muncesc și sint exploatați, în opera de organizare a vieții lor sociale, fără burghezie și împotriva burgheziei”¹.

Partidul își poate îndeplini rolul de avangardă, de detașament înaintat al clasei muncitoare și de conducător al întregului popor, deoarece el este înarmat cu teoria științifică marxist-leninistă, cu cunoașterea legilor dezvoltării sociale și cu priceperea de a folosi practic aceste legi pentru transformarea revoluționară a societății.

Fiind detașamentul înaintat, conștient al proletariatului, partidul educă permanent masele largi de muncitori în spiritul conștiinței socialiste, apără clasa muncitoare împotriva influenței putredei ideologii burgheze. Partidul desfășoară o luptă intransigentă împotriva oricăror încercări de falsificare, de revizuire a marxismului, dezvoltă marxismul pe baza celor mai noi realizări ale științei și practicii social-istorice.

Partidul marxist nu este numai detașamentul înaintat, conștient, ci și detașamentul organizat al clasei muncitoare, unit prin năzuința comună de a înfăptui mărețele idei revoluționare ale marxism-leninismului. Partidul este intransigent față de oportuniștii de orice fel, care încearcă să submineze unitatea rîndurilor lui, să-l descompună dinăuntru și să-l lipsească astfel de capacitatea de a conduce lupta de clasă a proletariatului.

Partidul marxist-leninist este un partid cu adevărat popular. El unește pe cei mai buni reprezentanți ai po-

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 25, E.S.P.L.P. 1956, pag. 400—401.

porului, este legat prin mii de fire de masele largi de oameni ai muncii. Fiind exponentul celor mai înalte năzuințe ale poporului și apărătorul devotat al intereselor sale vitale, partidul se bucură de încrederea și sprijinul nelimitat al celor mai largi mase. Forța invincibilă a partidului marxist-leninist rezidă în strinsa lui legătură cu poporul, în sprijinul acordat de acesta.

Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, creat de V. I. Lenin, este un partid cu adevărat revoluționar, cu adevărat popular.

Critica
teoriilor burgheze
și revizioniste
despre clase
și lupta de clasă

Ideologia burgheziei opun teoriei marxiste a claselor și luptei de clasă propagarea păcii între clase în capitalism. Ei neagă cu un zel deosebit existența claselor și a luptei de clasă în societatea burgheză contemporană.

Unii sociologi burghezi declară fățiș că în societatea capitalistă contemporană nu există nici exploatare și nici clase antagoniste, ci numai pături sociale („straturi”), care grupează pe oameni după profesioni, studii, venit, vîrstă, concepții religioase, politice și o serie de alte caracteristici. Ei pretind că oamenii care aparțin acestor pături nu ar fi legați de nici un fel de relații de proprietate, iar raporturile dintre ei ar înfățișa tabloul celei mai depline armonii. Aceste pături sau straturi sociale cum le denumesc ei ar fi mobile, oricine putînd trece după voie, dintr-un grup social într-altul.

Alții, deși recunosc existența claselor, afirmă însă că în societatea burgheză contemporană are loc un proces de ștergere a deosebirilor de clasă și de transformare treptată a claselor într-o uriașă clasă de „mijloc”. Cu acest prilej, ei arată că, de pildă, în Statele Unite ale Americii procesul formării acestei clase de „mijloc” este aproape încheiat. Astfel, cunoscutul sociolog american Strauss-Hupe, în cartea „Zona indiferenței” (1952), declară că în America contemporană este greu de stabilit

deosebirea dintre exploatați și exploatați. El susține că sărăcia dispare, iar clasa superioară devine un anacronism.

Din punctul de vedere al ideologilor burghezi, muncitorii americani au încetat să mai fie proletari. Ei au, chipurile, un înalt nivel de viață, au economii, cumpără acțiuni și de aceea, ca proprietarii de întreprinderi, au partea lor de venituri. Pe de altă parte, statul ar limita din ce în ce mai mult drepturile patronilor, și de aceea, ei ar juca în producție un rol tot mai mic.

Născocirile apologetilor capitalismului cu privire la inexistența claselor și luptei de clasă în societatea burgheză contemporană au fost îmbrățișate de către liderii reformiști și revizioniști. Astfel, unul dintre liderii Congresului american al sindicatelor industriale, reformistul *F. Murray*, pretinde fățiș că în S.U.A. nu există clase, că acolo, chipurile, „toți sînt muncitori” și că, în ultimă instanță, interesele fermierilor, ale muncitorilor industriali, ale businessmenilor, funcționarilor și intelectualiții „coincid”.

Aceste „teorii” sînt repetate de revizioniști. Ei declară „învechită” definiția leninistă a claselor și consideră că în locul ei trebuie introdusă noțiunea de „grup social” etc. Oamenii, afirmă ei, se unesc în asemenea grupuri nu după criteriul raportului față de mijloacele de producție, ci după criterii secundare. Negînd existența claselor, revizioniștii renunță și la lupta de clasă. Astfel, revizionistul italian *Giolitti* consideră că în prezent sarcina muncitorilor nu este de a lupta împotriva burgheziei, ci de a contribui la progresul tehnic. Progresul tehnic ar duce, chipurile, la trecerea puterii în minile poporului în mod automat, fără luptă de clasă și revoluție.

Răspîndind gogorița cu privire la inexistența claselor și a luptei de clasă în societatea burgheză contemporană, proclamînd așa-zisa eră a „concordanței interese-

lor muncii și capitalului", apologeții burgheziei și slugile lor revizioniste încearcă să inducă în eroare clasa muncitoare, să-i insuflă ideea inutilității luptei de clasă împotriva burgheziei și să abată mișcarea muncitorească pe calea reformistă.

Cum stau însă lucrurile în realitate ?

Se știe că nivelul de viață al unei părți a muncitorilor americani, și în primul rând al virfurilor ei, este destul de ridicat, în special în comparație cu clasa muncitoare din alte țări capitaliste. Nu trebuie însă uitat faptul că acest nivel nu-l au nici pe departe toți muncitorii americani. Milioanele de șomeri, de muncitori negri, mexicani și alții nu au nici măcar minimul de trai necesar. În același timp, reprezentanții burgheziei monopoliste, 1% din populația americană, dețin aproape 60% din întreaga avere națională a S.U.A., iar aproximativ 150 de mari magnați ai capitalului au fiecare venituri de peste un milion de dolari anual.

Unii muncitori americani au economii, dar cât reprezintă partea lor din suma totală a economiilor ? Jumătate din populația S.U.A. deține numai 1% din economii în timp ce cealaltă jumătate deține restul de 99% din economii.

Unii muncitori americani dețin și acțiuni. Dar valoarea tuturor acțiunilor pe care le posedă oamenii muncii americani reprezintă numai aproximativ 0,2% din valoarea acțiunilor existente în S.U.A., ceea ce înseamnă de 10 ori mai puțin decât valoarea acțiunilor aparținând numai familiei Dupont.

Despre ce fel de dispariție a claselor, despre ce „mare clasă de mijloc americană” poate fi vorba ? Nu, S.U.A. este țara unor uriașe contraste sociale, a celor mai adânci contradicții sociale. În ceea ce privește celelalte țări capitaliste, în majoritatea dintre ele situația oamenilor muncii este cu mult mai grea decât în S.U.A.,

iar contradicțiile dintre burghezie și proletariat sînt și mai adînci, și mai ascuțite.

Așadar, nu există nici o îndoială că în societatea burgheză contemporană domină proprietatea capitalistă, și de aceea există și clase antagoniste: burghezia și proletariatul. Lupta de clasă inversunată dintre ele continuă și în prezent.

Lupta de clasă
în societatea
capitalistă
contemporană

În prezent, în țările capitaliste, lupta de clasă a proletariatului împotriva burgheziei se desfășoară în condițiile noii etape a crizei generale a capitalismului și a transformării sistemului mondial socialist în factorul hotărîtor al dezvoltării istorice. Situația a devenit în zilele noastre și mai favorabilă mișcării muncitorești. Succesele Uniunii Sovietice și ale întregului sistem mondial socialist, adîncirea crizei capitalismului mondial, creșterea influenței partidelor comuniste în rîndurile maselor, falimentul ideologic al reformismului au schimbat în mod esențial condițiile luptei de clasă în favoarea clasei muncitoare. Nemulțumirea celor mai largi mase de oameni ai muncii față de politica reacționară a imperialismului, îndeosebi față de politica ațîțării psihozei războiului și a cursei înarmărilor, a cărei greutate principală cade pe umerii lor, lărgeste și mai mult posibilitățile mișcării muncitorești. Un număr din ce în ce mai mare de oameni ai muncii încep să se convingă că singura ieșire din situația lor grea este socialismul, și acest fapt creează condiții favorabile pentru atragerea lor la lupta activă împotriva burgheziei. Succesele sistemului mondial socialist, superioritatea lui față de sistemul capitalist sporesc forța mișcării proletare. Aceste succese însuflețesc proletariatul din țările capitaliste în lupta pe care o duce, îi însuflă încredere în victoria inevitabilă a socialismului.

Una dintre cele mai importante particularități ale mișcării muncitorești contemporane este imbinarea luptei

proletariatului pentru socialism cu mișcările general-democratice pentru pace, independență națională și democrație. Încă înainte de răsturnarea capitalismului, clasa muncitoare din multe țări, folosind condițiile favorabile, poate sili cercurile guvernante să renunțe la pregătirea unui nou război mondial, la dezlănțuirea războaielor locale, să utilizeze economia în scopuri pașnice, ea poate bara ofensiva reacțiunii fasciste, poate realiza programul de pace, să cucerească independența națională, drepturile democratice și o anumită îmbunătățire a condițiilor de viață pentru popor. Toate aceste măsuri nu urmăresc prin sine însuși țeluri socialiste, dar, așa cum se subliniază în Programul P.C.U.S., ele depășesc cadrul unor simple reforme și au o însemnătate vitală atât pentru clasa muncitoare și dezvoltarea luptei sale pentru victoria revoluției, pentru socialism, cit și pentru majoritatea națiunii. Aceste măsuri contribuie în mod obiectiv la mișcarea pentru socialism, întrucât ele subminează dominația monopolurilor capitaliste — principalul dușman al clasei muncitoare și al întregului popor.

Pe baza comună a luptei împotriva imperialismului are loc unirea forțelor socialiste și democratice. Socialismul și democrația sint de nedespărțit. Socialismul înseamnă tocmai înfăptuirea democrației reale, depline. De aceea, proletariatul, care luptă pentru socialism, este în același timp un luptător înflăcărat pentru democrație. Clasa muncitoare și partidele ei marxist-leniniste pășesc în fruntea mișcărilor democratice ale contemporaneității. Împreună cu alte pături ale poporului, clasa muncitoare luptă împotriva tendinței oligarhiei financiare de a lichida libertățile democratice, de a limita puterea parlamentului, de a schimba constituția, în scopul instaurării puterii personale a protejaților monopolurilor, a trecerii de la parlamentarism la o formă sau alta a dictaturii fasciste.

În lupta pentru drepturile lui, pentru democrație și socialism, proletariatul folosește cele mai felurite forme: greve, demonstrații, mitinguri, conferințe etc. El folosește și lupta parlamentară.

În condițiile actuale, greva — forma tradițională de luptă — este cea mai răspândită. În opoziție cu afirmațiile scribilor burghezi și reformiști despre armonia dintre interesele burgheziei și cele ale proletariatului, în țările capitaliste mișcarea grevistă crește și se lărgeste. Astfel, în timp ce în 1958 au făcut grevă în întreaga lume capitalistă aproximativ 22 400 000 de oameni, în 1959 numărul lor a crescut la 40 700 000 de oameni, iar în 1960 la 53 200 000 de oameni. Este caracteristic faptul că în prezent grevele au un caracter mai organizat și mai de masă decât în perioada antebelică. De exemplu, la fiecare din cele trei greve generale din Japonia (iunie 1960) au participat 5 000 000—6 200 000 de oameni, la grevele generale din Franța (februarie 1960 și aprilie 1961) cite 12 000 000 de oameni etc.

Este important să relevăm că revendicările muncitorilor depășesc tot mai frecvent cadrul economic și capătă un caracter politic. Dacă în 1958 au participat la grevele politice din întreaga lume capitalistă aproape 10 000 000 de oameni, adică aproximativ 43% din numărul total al greviștilor, în 1960 grevele politice au cuprins mai mult de 41 000 000 de oameni, sau aproximativ 73% din totalul greviștilor. Prin toate acțiunile muncitorilor trece ca un fir roșu revendicarea păcii, a încetării cursei înarmărilor, a interzicerii armei nucleare. Clasa muncitoare și avangarda sa revoluționară — partidele marxiste — își îndreaptă lovitura principală împotriva monopolurilor capitaliste — bastionul reacțiunii și al agresiunii, împotriva vinovaților principali pentru cursa înarmărilor și starea grea a oamenilor muncii.

În lupta împotriva forțelor imperialiste reacționare, clasa muncitoare nu este singură : aliatul său de nădejde sînt masele de milioane ale țăranilor. La mișcarea clasei muncitoare se alătură și păturile înaintate ale intelectualității și alte forțe progresiste ale societății.

Trăsătura caracteristică a mișcării muncitorești contemporane o constituie amploarea excepțională, creșterea considerabilă a activității politice a oamenilor muncii în lupta împotriva reacțiunii imperialiste, pentru pace, democrație și socialism.

Schimbarea adîncă ce se produce în conștiința maseilor de oameni ai muncii este ilustrată convingător de creșterea partidelor comuniste și muncitorești. Dacă în ajunul celui de-al doilea război mondial partidele comuniste din țările capitaliste numărau 650 000—700 000 de membri, în prezent partidele comuniste din țările capitaliste reunesc în rîndurile lor peste 5 200 000 de oameni.

Cercurile imperialiste reacționare iau cele mai bestiale măsuri împotriva mișcării comuniste și democratice. Ele recurg tot mai des la metoda dictaturii fățișe a burgheziei monopoliste, lichidează ultimele rămășițe ale democrației și folosesc vechea metodă antipopulară a instaurării unor guverne de „mîină forte”. În unele țări capitaliste, îndeosebi în Germania occidentală, apar simptomele sinistre ale fascismului.

În aceste condiții *unitatea clasei muncitoare și a tuturor forțelor progresiste și iubitoare de pace* capătă o uriașă însemnătate în lupta pentru pace, democrație și socialism. Pentru îndeplinirea mărețelor sarcini istorice, se arată în Declarația Consfătuirii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești din țările socialiste din 1957, „este necesară nu numai unirea partidelor comuniste și muncitorești înseși, ci și unirea întregii clase muncitoare, întărirea alianței dintre clasa muncitoare și

țărănime, unirea tuturor celor ce muncesc și a întregii omeniri progresiste, unirea forțelor iubitoare de libertate și de pace din întreaga lume" ¹.

Reacțiunea imperialistă și complicii ei din mișcarea muncitorească — liderii social-democrați cu stare de spirit anticomunistă (Guy Mollet, Spaak etc.), precum și oportuniștii de toate nuanțele — împiedică realizarea unității clasei muncitoare, duc o politică scizionistă, denaturează esența teoriei marxist-leniniste și încearcă să ponegrească mișcarea comunistă. În legătură cu aceasta, în etapa actuală capătă o însemnătate deosebită lupta împotriva curentelor oportuniste din mișcarea comunistă și muncitorească, necesitatea de a se duce lupta hotărâtă pe două fronturi: împotriva revizionismului și împotriva dogmatismului și sectarismului.

În condițiile actuale, pericolul principal îl reprezintă revizionismul, sau oportunismul de dreapta, manifestare a ideologiei burgheze, care, denaturând marxism-leninismul, golindu-l de spiritul lui revoluționar, paralizează voința revoluționară a clasei muncitoare și cere menținerea sau restabilirea capitalismului. Dogmatismul și sectarismul în teorie și practică pot, de asemenea, să devină pericolul principal într-o etapă sau alta a dezvoltării unor partide dacă nu se duce o luptă consecventă împotriva lor.

Dogmatismul și sectarismul sînt într-o contradicție inconciliabilă cu dezvoltarea creatoare a teoriei marxiste, substituie studierea situației concrete prin citatomanie și bucherism, duc la ruperea și izolarea comuniștilor de masele largi ale oamenilor muncii.

Apărarea fermă a unității mișcării muncitorești internaționale, neadmiterea acțiunilor care pot submina această unitate constituie o condiție necesară a victoriei

---

¹ „Declarația Consfăturii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești din țările socialiste, care a avut loc la Moscova între 14 și 16 noiembrie 1957”, E.S.P.L.P. 1957, pag. 23.

în lupta pentru independență națională, democrație și pace, pentru rezolvarea cu succes a sarcinilor revoluției socialiste, ale construirii socialismului și comunismului.

4. Clasele și lupta de clasă în perioada de trecere de la capitalism la socialism

Am văzut că, din momentul apariției proprietății private asupra mijloacelor de producție și a claselor antagoniste, între exploatați și exploatați se desfășoară o luptă neîmpăcată. Această luptă duce, în ultimă instanță, la revoluția socialistă, care lichidează dominația burgheziei și instaurează puterea oamenilor muncii — dictatura proletariatului. Instaurarea dictaturii proletariatului înseamnă începutul perioadei de trecere de la capitalism la socialism.

Lupta de clasă în perioada de trecere de la capitalism la socialism

În perioada de trecere de la capitalism la socialism, lupta de clasă este inevitabilă. Burghezia care a fost înlăturată, dar nu lichidată nu se poate împăca cu faptul că la putere se află oamenii muncii, pe care decenii de-a rândul i-a exploatat, că aceștia au desființat „sacra” proprietate privată, asupra mijloacelor de producție. Burghezia nu se poate împăca cu ideea că a venit sfârșitul vieții ei de huzur, cu pierderea bogățiilor și privilegiilor pe care le-a deținut, cu lichidarea dominației ei nelimitate. De aceea ea se opune noii puteri proletare cu o înverșunare fanatică.

În lupta împotriva proletariatului, burghezia recurge la cele mai variate metode. Folosind pozițiile ei economice, fostele legături cu virfurile intelectualității, funcționării și specialiștilor militari, ea tinde să dezorganizeze viața economică a țării, activitatea instituțiilor de stat, apărarea. Ea încearcă să influențeze conștiința

maselor populare. În sfârșit, în scopul restaurării capitalismului, ea recurge chiar la lupta armată fățișă împotriva oamenilor muncii, punându-și principalele speranțe în ajutorul capitalului internațional. Experiența istoriei (intervenția celor 14 state imperialiste împotriva tinerei Puteri sovietice, intervenția imperialiștilor în China și în Coreea, puciul contrarevoluționar din Ungaria din octombrie 1956) ne învață că proletariatul victorios are de învins împotrivirea înverșunată nu numai a burgheziei din propria țară, ci și a burgheziei reacționare internaționale.

Reiese, așadar, că instaurarea dictaturii proletariatului nu înseamnă încetarea luptei de clasă, că aceasta continuă și în perioada de trecere de la capitalism la socialism. Dar această luptă se duce acum în condițiile când proletariatul deține puterea politică și concentrează în mâinile sale pozițiile-cheie din economie. Corespunzător condițiilor se schimbă și formele luptei de clasă. „Dictatura proletariatului — scria V. I. Lenin — nu înseamnă sfârșitul luptei de clasă, ci continuarea ei în forme noi. Dictatura proletariatului este lupta de clasă a proletariatului care a învins și a luat în mâinile sale puterea politică împotriva burgheziei învinse, dar care n-a fost nimicită, care nu a dispărut și nu a încetat să opună rezistență, care își întetește rezistența”¹.

Reprimarea rezistenței exploatatorilor, care nu exclude, la nevoie, și folosirea metodelor armate, lupta pentru eliberarea țăranilor de sub influența burgheziei și atragerea lor la construcția socialistă, atragerea specialiștilor burghezi pentru a lucra în economia națională, educarea în spiritul disciplinei socialiste sînt forme noi ale luptei de clasă în perioada de trecere de la capitalism la socialism.

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 29, Editura politică, 1959, pag. 365.

**Atitudinea
proletariatului
față de violență**

Lupta intransigentă a clasei muncitoare aliată cu țărănimea muncitoare împotriva burgheziei muribunde,

dar care opune rezistență constituie factorul cel mai important al dezvoltării societății în perioada de trecere de la capitalism la socialism. Această luptă duce, în ultimă instanță, la lichidarea totală a burgheziei ca clasă și la statornicirea societății în care nu există exploatarea omului de către om.

Prin ce mijloace lichidează clasa muncitoare împotrivirea burgheziei, care este atitudinea ei față de violență ?

Ideologii burgheziei încearcă să prezinte dictatura proletariatului ca o stihie a terorii și distrugerii neîngrădite, declarînd, în același timp, că violența, lupta armată este singurul mijloc de luptă pe care proletariatul îl folosește împotriva burgheziei. În realitate însă, marxism-leninismul pornește atît în teorie cît și în practică de la faptul că înfrîngerea rezistenței burgheziei se poate realiza sub diferite forme, violente sau pașnice.

Proletariatul este clasa cea mai umanitară a timpurilor noastre. El aspiră să păstreze și să sporească realizările culturii umane, să ridice nivelul producției, să aperse pe oamenii muncii — principala forță productivă. De aceea proletariatul este cel mai interesat în trecerea pașnică de la capitalism la socialism. Calea pașnică salvează uriașele valori materiale, masa de oameni și, de aceea, ea, așa după cum scria V. I. Lenin, este cea mai puțin dureroasă, cea mai ușoară și cea mai avantajoasă pentru popor.

Totuși calea pe care se înfăptuiește revoluția socialistă — pașnică sau nepașnică — nu depinde atît de clasa muncitoare cît de gradul de împotrivire a burgheziei. „Marxism-leninismul ne învață — spune N. S. Hrușciov — că, atunci cînd puterea trece în mîinile clasei muncitoare, ea trebuie să instaureze dictatura sa pentru

va infringe rezistența claselor exploatatoare răsturnate... Dacă clasa răsturnată nu opune rezistență noului care s-a născut în desfășurarea dezvoltării istorice a societății, în urma revoluției, atunci clasa muncitoare nu are nevoie să folosească mijloace violente de reprimare. Și, dimpotrivă, când exploatatorii încearcă să întoarcă înapoi roata istoriei, să nu admită ca poporul să ia puterea în mâinile sale, încearcă să înăbușe revoluția, atunci clasa muncitoare, oamenii muncii, în numele intereselor lor vitale, pentru a-și apăra cuceririle sociale, pentru a apăra interesele vitale ale oamenilor muncii, ale întregului popor, sînt obligați să pună în acțiune mijloacele de reprimare”.

În Țara sovietică — prima care a înfăptuit revoluția socialistă —, burghezia a încercat să recucerească puterea pierdută, proprietatea și privilegiile prin forța armelor, recurgînd la ajutorul armat al capitalului internațional. În aceste condiții, pentru clasa muncitoare nu a existat altă soluție decît reprimarea armată a burgheziei. Reprimarea burgheziei cu ajutorul armelor — războiul civil — a constituit, așadar, una dintre formele specifice ale luptei de clasă în U.R.S.S. în perioada de trecere. Măsuri importante de reprimare au fost folosite și în lupta împotriva chiaburimii, care se împotriva cu înversunare Puterii sovietice, ajungînd chiar la răscoale armate.

Dar, așa cum a arătat experiența luptei de clasă din țările de democrație populară din Europa, reprimarea armată a burgheziei nu este o formă obligatorie a luptei de clasă în perioada de trecere. În aceste țări a putut fi evitat războiul civil. Aceasta s-a datorat faptului că forța reală era de partea proletariatului. Principalele poziții ale reacțiunii din țările amintite au fost sfărîmate încă în cursul luptei de eliberare de sub jugul fascismului german, iar acea parte a burgheziei care a mai rămas, neavînd suficiente forțe, n-a riscat să opună puterii

populare o rezistență armată. În același timp, prezența unităților Armatei Sovietice eliberatoare nu a permis reacțiunii imperialiste mondiale să organizeze o intervenție militară împotriva acestor țări.

Gradul de ascuțire a luptei de clasă în perioada de trecere nu este același nu numai în diferite țări, dar nici în aceeași țară în diferitele perioade ale dezvoltării ei. Experiența istorică a Uniunii Sovietice și a țărilor de democrație populară a arătat că, pe măsura întăririi diktaturii proletariatului, succeselor în construcția socialismului, raportul forțelor de clasă se schimbă neîncetat în favoarea socialismului, din care cauză rezistența rămășițelor claselor dușmane slăbește. Aceasta este tendința generală de dezvoltare a luptei de clasă din interiorul țării în perioada trecerii de la capitalism la socialism.

În legătură cu aceasta, teza privind ascuțirea luptei de clasă pe măsura creșterii forțelor socialismului, formulată de Stalin în 1937, este profund greșită. Această teză, formulată în perioada în care în U.R.S.S. au fost deja lichidate clasele exploatare și construit socialismul, justifică cea mai grosolană încălcare a normelor leniniste ale vieții de partid și de stat, a democrației și legalității socialiste.

Pornind de la faptul că în perioada de trecere lupta de clasă poate lua diferite forme, proletariatul și partidul său marxist își propun sarcina de a-și însuși toate formele luptei de clasă și a folosi pe cele care corespund cel mai bine situației concrete, raportului obiectiv al forțelor de clasă.

5. Structura de clasă a societății socialiste

O dată cu victoria socialismului în U.R.S.S., compoziția de clasă a societății sovietice a suferit schimbări radicale. Proprietatea privată asupra mijloacelor de pro-

ducție și exploatarea omului de către om au fost definitiv lichidate. Clasele exploatatoare au fost lichidate atât la oraș cât și la sat.

În U.R.S.S. au rămas două clase : *clasa muncitoare și țărănimea colhoznică*, precum și *intelectualitatea* muncitoare, clase care în anii Puterii sovietice s-au schimbat în mod radical.

Clasa muncitoare nu mai este proletariatul de odinioară, din capitalism, exploatat și lipsit de drepturi. Împreună cu întregul popor, ea deține mijloacele de producție, fiind adevăratul stăpîn al țării sale. Fiind clasa cea mai organizată și mai conștientă, fiind prin natura ei purtătoarea relațiilor de colaborare tovarășească și ajutor reciproc, clasa muncitoare îndeplinește în socialism și în construcția desfășurată a comunismului rolul conducător în societate.

Colectivizarea agriculturii și revoluția culturală au făcut de nerecunoscut țărănimea sovietică. Dintr-o clasă fărîmițată, asuprită, exploatată de moșieri și chiaburi, țărănimea muncitoare s-a transformat într-o clasă cu adevărat liberă, care lucrează în marea gospodărie mecanizată.

Munca colectivă pentru binele patriei a distrus închistarea de veacuri a țăranului, a contribuit la lichidarea psihologiei lui de proprietar privat și la educarea lui în spiritul colectivismului, prieteniei și tovarășiei. A crescut nivelul de cultură al țăranului sovietic. Folosirea pe scară largă a tehnicii înaintate a determinat apariția la sate a cadrelor calificate de mecanizatori, a căror muncă se deosebește cu puțin de munca muncitorilor.

Intelectualitatea Țării sovietice a suferit, de asemenea, schimbări uriașe. Intelectualitatea sovietică este o intelectualitate cu adevărat populară, ai cărei reprezentanți, în majoritatea lor, au ieșit din rîndurile clasei

muncitoare și țărănimii. Provenind din popor, ea îl slujește pe acesta cu credință și abnegație.

În anii Puterii sovietice, rîndurile intelectualității au crescut considerabil. Numărul specialiștilor cu studii superioare, cu studii superioare în curs de terminare, cu studii medii de specialitate a crescut în U.R.S.S. de la 290 000 în 1913 la 13 400 000 în 1959. Pentru binele poporului sovietic lucrează în prezent 2 000 000 de învățători, sute de mii de lucrători pe țărîm științific, medici, ingineri și tehnicieni, juriști, economiști și alți specialiști.

În Țara sovietică au fost lichidate definitiv raporturile de clasă de dominație și subordonare. În U.R.S.S. nu există clase sau grupuri de oameni privilegiate. Toți membrii societății sovietice se găsesc în același raport față de mijloacele de producție, ceea ce exclude posibilitatea exploatării, a însușirii muncii străine. Societatea socialistă este societatea celor ce muncesc. „La noi — spune N. S. Hrușciiov — nu există capitaliști. Fabricile și uzinele noastre sînt proprietatea întregului popor. Tot pămîntul cu bogățiile sale aparține poporului. Țăranii muncesc pe acest pămînt în gospodării colective. Fiecare dobîndește venituri în raport cu munca sa, și nu cu capitalul investit”.

Întrucît în societatea socialistă nu există exploata-tori și exploatați, ci numai clase și grupuri sociale de oameni ai muncii, nu există nici luptă de clasă.

În societatea socialistă s-a creat *unitatea moral-politică și ideologică de nezdruncinat a poporului sovietic*. Această unitate constă în comunitatea Țelurilor economice și politice fundamentale ale clasei muncitoare, țărănimii și intelectualității, în năzuința lor unanimă de a construi societatea comunistă, care le va aduce uriașe bunuri materiale și culturale. Această comunitate permite poporului sovietic să acționeze unit, solidar, să în-

vingă prin eforturi comune cele mai mari greutate, să rezolve sarcini de uriașă importanță istorică. Zecile de milioane de oameni, legați prin comunitatea de interese, solidari prin unitatea de acțiune, însuflețiți de mărețele idei ale comunismului, reprezintă o forță puternică, invincibilă.

6. Căile lichidării deosebirilor de clasă

După cum se știe, în condițiile societății socialiste există două clase prietene: clasa muncitoare și țărăniimea. Existența lor este determinată de faptul că în socialism se mai mențin încă două forme de proprietate — proprietatea întregului popor și proprietatea cooperatist-colhoznică și, prin urmare, deosebiri esențiale între sat și oraș. În afară de acestea, în socialism există și pătura socială a intelectualității, care este rezultatul deosebirii esențiale care mai există încă între munca fizică și munca intelectuală. Procesul de lichidare a deosebirilor de clasă, precum și desființarea granițelor dintre intelectualitate, pe de o parte, și muncitori și țărani, pe de altă parte, se reduce, în esență, la lichidarea deosebirilor dintre oraș și sat, dintre munca intelectuală și cea fizică. Pentru lichidarea totală a claselor, arată V. I. Lenin, nu este necesară numai lichidarea claselor exploatoare, ci „trebuie să desființăm atit deosebirea dintre oraș și sat, cât și deosebirea dintre oamenii muncii fizice și cei ai muncii intelectuale”¹.

Procesul ștergerii granițelor sociale în societatea sovietică se desfășoară treptat, pe baza dezvoltării neabătute a forțelor de producție și a relațiilor de producție socialiste, a transformării lor în relații comuniste.

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 29, Editura politică, 1959, pag. 405.

Căile lichidării
deosebirilor
esențiale dintre
oraș și sat

În capitalism, orașul exploatează sălbatic satul. De aici și contradicția de neîmpăcat dintre oraș și sat. Socialismul lichidează opoziția

dintre oraș și sat, totuși între ele mai rămân încă deosebiri esențiale, cu caracter social-economic și cultural. Aceste deosebiri constau, în primul rând, în faptul că la oraș, în industrie, există proprietatea de stat, a întregului popor, în timp ce la sat, în producția colhoznică, există proprietatea de grup, cooperatist-colectivistă. În afară de aceasta, satul mai rămâne încă în urma orașului într-o anumită măsură și în ceea ce privește nivelul de cultură, se deosebește de acesta prin nivelul de trai, modul de viață.

În cursul construcției comuniste, pe baza dezvoltării și întăririi continue a proprietății colhoznice, are loc un proces de apropiere treptată a acesteia de proprietatea întregului popor. Acest proces se desfășoară pe măsura creșterii bazei tehnice a producției colhoznice, care va atrage după sine transformarea treptată a muncii agricole într-o varietate a muncii industriale. Pasul cel mai important spre această transformare l-a constituit reorganizarea S.M.T.-urilor și vânzarea mijloacelor tehnice către colhozuri, în urma cărora în colhozuri s-a creat o bază proprie a tehnicii agricole moderne.

O dată cu creșterea mecanizării, crește neîncetat productivitatea muncii, sporește producția, ceea ce duce la sporirea continuă a veniturilor colhozurilor și colhoznicilor. Proporțiile și formele de salarizare a muncii colhoznicilor se vor apropia tot mai mult de proporțiile și formele salarizării muncii muncitorilor din întreprinderile industriale de la orașe.

Pe baza schimbării caracterului producției agricole, se schimbă fața satului, crește nivelul de trai material și cultural al țăranilor. În prezent, la sate se desfășoară masiv construcția de clădiri pentru depozitarea și repa-

rarea mijloacelor tehnice, adăposturi pentru animale, magazii și alte clădiri necesare producției, întreprinderi pentru prelucrarea materiei prime agricole și a produselor agricole, pentru fabricarea de materiale de construcție.

O mare amploare a luat și construcția de cantine-restaurant, cămine și creșe pentru copii, brutării, magazine și alte întreprinderi comerciale și de servire. Se desfășoară o vastă construcție de locuințe, tot mai multe fiind de tip orășenesc: cu încălzire centrală, apă curentă, canalizare și alte elemente de confort. Satele colhoznice se vor transforma treptat în așezări de tip orășenesc bine amenajat.

Colhozurile investesc mari mijloace în construcția de case de cultură, cluburi, biblioteci, școli, baze sportive. Cartea și radioul, telefonul și televiziunea se statornicesc temeinic în viața colhoznică. O răspîndire tot mai largă iau universitățile sătești de cultură populară, teatrele populare, școlile de muzică. Se dezvoltă activitatea artistică de amatori.

Apropierea dintre oraș și sat se va face și în ceea ce privește compoziția profesională a populației. Un mare număr de ingineri, tehnicieni, mecanizatori, agronomi, zootehnicieni au început să devină locuitori permanenți ai satului. Satul colhoznic este deservit de un număr tot mai mare de învățători, medici și alți specialiști.

Pe măsura trecerii la comunism, și în viața orășenilor se vor produce schimbări serioase. Se va lichida aglomerarea populației orășenești. Oamenii muncii de la orașe vor avea mai mult aer, lumină, verdețură, iar din acest punct de vedere condițiile lor de muncă și viață se vor îmbunătăți.

O dată cu lichidarea deosebirii esențiale dintre oraș și sat, împărțirea societății în clasa muncitoare și țărănime va dispărea pentru totdeauna.

Căile lichidării
deosebirii
esențiale dintre
munca fizică
și intelectuală

Oamenii muncii intelectuale, în majoritatea lor, au slujit timp de secole clasele dominante, contribuind la aspirarea celor ce muncesc, a oamenilor muncii fizice.

De aici, opoziția seculară dintre munca intelectuală și munca fizică.

Socialismul a lichidat și această opoziție. Intelectualii sovietici, cot la cot cu oamenii muncii fizice, muncitori și țărani, muncesc pentru înflorirea patriei socialiste. Dar în socialism se mai mențin încă deosebiri esențiale între oamenii muncii intelectuale și muncii fizice: în ansamblu, nivelul cultural-tehnic al muncitorilor și țăranilor mai rămâne încă în urmă față de nivelul cunoștințelor culturale și tehnice ale intelectualității. Pentru a lichida această deosebire trebuie ridicat nivelul cultural-tehnic al muncitorilor și țăranilor pînă la nivelul intelectualilor. Această sarcină se și rezolvă în perioada construcției desfășurate a comunismului.

Principalul mijloc de îndeplinire a acestei sarcini este progresul tehnic și, legat de aceasta, schimbarea caracterului muncii însăși. Progresul tehnic, introducerea noilor mașini complexe și cu înaltă productivitate, automatizarea și electrificarea totală a operațiilor de producție, folosirea energiei atomice în producție, folosirea largă în economia națională a realizărilor chimiei și celorlalte științe cere din partea muncitorilor nu numai cele mai diferite deprinderi tehnice speciale, ci și o înaltă pregătire de cultură generală, cunoașterea bazelor științelor. Lupta pentru progresul tehnic este strîns legată de avîntul general al nivelului cultural-tehnic al muncitorilor și țăranilor. Tocmai în *procesul muncii* — principala sferă a activității umane — are loc, în primul rînd, formarea personalității multilateral dezvoltate a omului societății comuniste.

Mișcarea brigăzilor și muncitorilor fruntași ai muncii comuniste aduce o importantă contribuție la opera de lichidare a deosebirii esențiale dintre munca intelectuală și cea fizică. Punându-și ca principală sarcină creșterea productivității muncii pe baza progresului tehnic, participanții la această mișcare leagă atingerea acestui țel de studiul permanent și perseverent, de ridicarea continuă a pregătirii lor profesionale și generale.

Reorganizarea sistemului învățământului public care se desfășoară în prezent în U.R.S.S. servește și ea sarcinilor lichidării deosebirii esențiale dintre munca intelectuală și cea fizică. Scopul acestei reorganizări este legarea mai strânsă a învățământului de munca în producție, ceea ce va îmbunătăți considerabil activitatea de educație a tinerei generații, precum și calitatea pregătirii specialiștilor în toate ramurile economiei naționale. Pentru ca un număr tot mai mare de muncitori și țărani să aibă posibilitatea să-și ridice nivelul profesional și cultural, se lărgeste continuu rețeaua de școli fără frecvență și serale, superioare și medii de specialitate, școli de cultură generală, diferite tipuri de școli pentru inovatori, cursuri agronomice, zootehnice și școli de mecanizatori.

Partidul comunist și guvernul sovietic s-au preocupat să asigure oamenilor sovietici timpul liber necesar pentru ridicarea nivelului lor de cunoștințe tehnice-științifice și culturale. În Uniunea Sovietică se înfăptuiesc largi măsuri pentru reducerea zilei de muncă. Peste câțiva ani, muncitorii și funcționarii din U.R.S.S. vor avea în majoritatea lor 2 zile de odihnă pe săptămână în condiții când ziua de muncă va fi de 6—7 ore. În Uniunea Sovietică va fi cea mai scurtă și cea mai bine plătită zi de muncă din lume.

O dată cu construirea comunismului, procesul ștergerii deosebirilor esențiale dintre munca intelectuală și munca fizică se va încheia. În societatea comunistă va dispărea atât munca intelectuală îngust specializată cât și munca pur fizică. Va apărea un tip calitativ nou de muncă, în care se vor uni în mod armonios eforturile fizice și intelectuale ale personalității umane multilateral dezvoltate.

CAPITOLUL AL XV-LEA NAȚIUNILE ȘI MIȘCAREA DE ELIBERARE NAȚIONALĂ

După cum am văzut, lupta de clasă este un factor de cea mai mare importanță în dezvoltarea societății scindate în clase antagoniste. Paralel cu lupta de clasă, o uriașă însemnătate în dezvoltarea omenirii are și mișcarea de eliberare națională, îndeosebi în epoca contemporană. Treceam acum la examinarea teoriei marxist-leniniste a națiunii și a mișcării de eliberare națională. Vom explica mai întâi ce sînt națiunile și cum au apărut ele.

1. Ce sînt națiunile

În afară de clase, în societatea contemporană există și comunități naționale ale oamenilor, națiuni. Națiunile au apărut mult mai tîrziu decît clasele. Pe cînd clasele s-au format în perioada constituirii societății sclavagiste, națiunile sînt produsul dezvoltării capitalismului.

Apariția națiunilor a fost precedată de alte forme istorice de comunitate a oamenilor: ginta, tribul și poporul.

Ginta este o comunitate de oameni legați între ei prin rudenie de sînge și prin relații economice. Ginta se

baza pe stăpînirea și folosirea în colectiv a mijloacelor de producție. Cîteva ginți se uneau într-un *trib*. Ginta și tribul au existat în orînduirea comunei primitive.

Societăților sclavagistă și feudală le-a fost propriu un nou tip de comunitate a oamenilor — *poporul*, care, spre deosebire de gintă, se baza nu pe rudenia de sînge, ci pe comunitatea teritoriului, a limbii și a culturii. În condițiile sclavagismului și ale feudalismului, *poporul* nu era o comunitate de oameni suficient de stabilă, deoarece nu se putea forma încă o comunitate economică pe scara unor țări întregi, lucru fără de care nu este posibilă o legătură strînsă și statornică între oameni. Ce-i drept, schimb de mărfuri și piață au existat și în societatea sclavagistă, și în feudalism, dar pe atunci ele aveau o însemnătate limitată, locală, nefiind în stare să biruie fărîmițarea economică și politică.

O dată cu dezvoltarea capitalismului, fărîmițarea economică a fost treptat lichidată, s-a format o piață unică și, ca rezultat, popoarele s-au transformat în națiuni. „Națiunile — scria V. I. Lenin — sînt produsul inevitabil și forma inevitabilă a epocii burgheze de dezvoltare socială”¹.

Ca și *poporului*, națiunii îi sînt caracteristice comunitatea teritoriului, a limbii și a culturii. Dar, spre deosebire de *popor*, națiunea este o comunitate stabilă de oameni, această stabilitate fiindu-i dată, după cum arăta V. I. Lenin, de „factorii economici cei mai profunzi”². Astfel, neamurile slave din Rusia kievleană, deși alcătuiau un *popor* cu o limbă unică și un teritoriu comun, încă nu formau o națiune. Legăturile naționale dintre ele, scria Lenin, au apărut abia într-o nouă perioadă a istoriei ruse (începînd aproximativ din secolul al

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 21, Editura politică, 1959, pag. 59.

² V. I. Lenin, Opere, vol. 20, Editura politică, 1959, pag. 399.

XVII-lea), cînd a fost biruită fărîmițarea economică a țării, s-a dezvoltat circulația mărfurilor, iar micile piețe locale s-au contopit într-o piață unică pe întreaga Rusie.

Comunitatea vieții economice este, așadar, principala caracteristică a națiunii. Tocmai economia, legăturile economice unesc pe oamenii care trăiesc pe același teritoriu și au o limbă comună într-un singur tot — națiunea. În procesul dezvoltării economice și politice se formează și comunitatea psihologiei acestor oameni, care se manifestă în tradițiile istorice ale națiunii, în particularitățile culturii ei, ale traiului ei.

Națiunile nu trebuie confundate cu *rasele*. Deosebiriile dintre rase sînt deosebiri exterioare între oameni după anumite trăsături biologice: culoarea pielii, tăietura ochilor etc. În funcție de aceste caracteristici se deosebesc trei rase principale: albă, galbenă și neagră.

Ideologii burgheziei reacționare încearcă să explice nivelul economic, politic și cultural al diferitelor popoare, ca și situația diferiților oameni în societate, prin caracteristicile rasiale. Ei vorbesc mult despre „superioritatea” rasei albe, predestinată, chipurile, de natură să domine rasele de culoare. Dar experiența istoriei și datele științei ne arată că oamenii de toate rasele au capacități egale. În ceea ce privește rămînerea în urmă a unor popoare care nu fac parte din rasa albă, ea este determinată nu de culoarea pielii sau a părului lor, după cum afirmă ideologii burghezi, ci de urmările asuprii coloniale de veacuri. În prezent, după ce s-au eliberat de jugul imperialismului, popoarele din fostele țări coloniale și dependente își dezvoltă cu succes economia și cultura. Deosebit de rapid progresează popoarele din țările care au pășit pe calea dezvoltării socialiste — popoarele Chinei, Coreii de nord, Vietnamului de nord.

***

2. Marxism-leninismul despre problema național-colonială

Națiunile care s-au format în condițiile capitalismului sînt *națiuni burgheze*. Deși majoritatea covârșitoare a națiunii burgheze este alcătuită de clasa muncitoare și de celelalte pături de oameni ai muncii, rolul dominant în ea îl joacă burghezia, care deține mijloacele de producție, puterea de stat, instrumentele de influențare ideologică. Iată de ce fizionomia națiunii este determinată în linii mari de economia, politica și ideologia burgheză. Dominația națiunilor mai puternice sub raport economic și militar asupra națiunilor mai slabe este o lege a dezvoltării națiunilor burgheze. De aceea este de înțeles că în capitalism dezvoltarea națiunilor este indisolubil legată de ascuțirea luptei popoarelor asupra pentru eliberarea lor. *Problema națională*, adică problema căilor și mijloacelor de eliberare a națiunilor asuprite, de lichidare a jugului național și de instaurare a unor relații de egalitate între popoare, are în condițiile capitalismului o deosebită acuitate și este una dintre problemele importante ale dezvoltării sociale.

Arătînd importanța problemei naționale, marxism-leninismul cere ca ea să fie abordată într-un mod concret istoric. Aceasta înseamnă că pentru rezolvarea ei corectă este necesar să se țină seama de dezvoltarea societății în diferitele epoci, de particularitățile dezvoltării fiecărei țări, de raportul dintre forțele de clasă atît pe arena internațională cît și înăuntrul statului respectiv, de gradul de activitate a maselor muncitoare ale diferitelor națiuni, de nivelul lor de conștiință și organizare etc.

Conținutul problemei naționale nu rămîne neschimbat pe diferitele trepte ale dezvoltării capitalismului. În condițiile constituirii societății capitaliste, această problemă nu depășea, de regulă, cadrul statului respectiv.

Toamă statele multinaționale, de felul Rusiei, Austro-Ungariei și alte câteva, în care existau națiuni asupra-țoare și națiuni asupra-țite, au fost arena asupra-țirii naționale și a luptei de eliberare națională. Aici, problema națională era în fond problema minorităților naționale, a luptei lor de eliberare, pentru dreptul de a-și dezvolta o economie și o cultură proprii.

O dată cu începerea epocii imperialiste, relațiile naționale au cunoscut schimbări. Lumea s-a scindat într-un mănunchi de națiuni dominante — țările imperialiste cele mai dezvoltate — și majoritatea națiunilor și țărilor coloniale și dependente. Împărțirea națiunilor în asupra-țitoare și asupra-țite a fost considerată de Lenin ca „fundamentală, esențială și inevitabilă în condițiile imperialismului”¹. S-a format sistemul colonial al imperialismului. După ce a pășit în stadiul imperialist, capitalismul, care în zorii istoriei sale contribuise la eliberarea popoarelor de sub jugul feudal și tirania bisericii, a devenit cel mai mare asupra-țitor al națiunilor, un călău nemilos al libertății popoarelor. Așadar, conținutul problemei naționale s-a schimbat, sfera ei s-a extins considerabil. Dintr-o problemă internă de stat, ea a devenit o problemă *internațională*, care privește soarta a milioane și milioane de oameni de pe pământ.

În imperialism, problema națională nu mai este problema minorităților naționale în cadrul unui stat, ci o *problemă național-colonială*. Ea este, în primul rând, problema luptei popoarelor împotriva asupra-țirii coloniale, problema eliberării lor și a dezvoltării lor ulterioare pe calea progresului.

Subliniind importanța problemei naționale, Marx, Engels, Lenin nu o considerau însă problema de bază a mișcării revoluționare. Clasicii marxism-leninismului au subordonat întotdeauna această problemă principalului

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 22, Editura P.M.R., 1952, pag. 142.

în marxism, teoriei dictaturii proletariatului, au considerat întotdeauna această problemă prin prisma intereselor mișcării proletare internaționale, a intereselor luptei pentru pace, socialism și progres social. În această privință, ei porneau de la ideea că în cadrul societății capitaliste problema națională este din principiu irezolvabilă în ansamblu. Rezolvarea ei este posibilă numai în condițiile dominației proletariatului, în condițiile societății socialiste.

V. I. Lenin a dezvăluit cele două tendințe contradictorii în dezvoltarea relațiilor naționale în capitalism. Una dintre ele se manifestă în trezirea vieții naționale și a mișcărilor naționale, în lupta împotriva oricărei asuprii naționale, în formarea statelor naționale. Cealaltă tendință se exprimă în dezvoltarea relațiilor dintre diferitele națiuni, în sfărîmarea barierelor naționale, în formarea unei economii unice, a unei piețe mondiale. Prima tendință predomină în epoca capitalismului ascendent. Cea de-a doua — în epoca imperialismului, cînd locul capitalismului este luat inevitabil de socialism.

Ambele tendințe decurg din cerințele dezvoltării societății și sînt progresiste prin semnificația lor istorică lăuntrică. În condițiile capitalismului, ele iau însă forme monstruoase, care sînt incompatibile cu conținutul lor obiectiv progresist. Imperialismul creează bănci și trusturi internaționale gigantice, o economie mondială atotcuprinzătoare, unind tot mai mult viața economică, politică și culturală a diferitelor țări. Dar această unire, această „apropiere” a națiunilor în condițiile dominației monopolurilor capitaliste nu poate decurge altfel decît prin violență, prin jaful colonial și asuprirea unor popoare de către altele, mai dezvoltate și mai puternice. În imperialism, popoare întregi, mari și mici, continente întregi au căzut jertfă expansiunii coloniale a unui pumn de rechini imperialiști, care înăbușeau în modul cel mai

feroce orice încercare de eliberare a popoarelor asuprite. Astfel, în capitalism, tendința spre unirea, spre apropierea națiunilor intră într-o contradicție de neîmpăcat cu tendința spre independența națională, spre formarea statelor naționale.

Tendințele amintite din dezvoltarea relațiilor naționale se reflectă în ideologia și politica burgheză sub forma naționalismului. Fiind un adversar implacabil al oricăror manifestări de naționalism burghez, marxism-leninismul cere, totodată, să se facă o deosebire între naționalismul națiunilor dominante (șovinismul de mare putere și rasismul) și naționalismul națiunilor asuprite. Ideologia șovinismului de mare putere și a rasismului, care caută să justifice dominația unei națiuni asupra alteia, este incontestabil reacționară și clasa muncitoare o respinge cu hotărâre. Naționalismul națiunilor asuprite conține însă tendința luptei pentru independență, împotriva imperialismului, care este o tendință progresistă și se bucură, de aceea, de sprijinul proletariatului. „Orice naționalism burghez al unei națiuni asuprite are un conținut general-democratic îndreptat *împotriva* asupririi; noi sprijinim în chip *necondiționat* tocmai acest conținut...”¹ Așa este, de pildă, naționalismul unui șir de țări asiatice și africane contemporane. Conținutul progresist al acestui naționalism este generat de lupta împotriva imperialismului și colonialismului, împotriva reacțiunii feudale și a înapoierii, luptă în cursul căreia se trezește conștiința poporului, și în primul rînd a maselor de milioane ale țărănimii.

Trebuie menționat că tendința progresistă din naționalismul națiunilor asuprite nu poate fi constantă, ea este temporară, trecătoare, este legată de caracterul trecător al rolului istoric progresist al burgheziei naționale în mișcarea de eliberare națională. De aceea, sprijinind

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 20, Editura politică, 1959, pag. 414.

lupta popoarelor asuprite pentru eliberarea lor, partidul clasei muncitoare caută să-i elibereze pe oamenii muncii de influența oricărui naționalism, deoarece naționalismul burghez este incompatibil cu internaționalismul proletar. Arătând rolul hotărîtor al luptei de clasă în orice mișcare socială, inclusiv cea națională, chemînd la unitatea proletariatului din toate țările, partidul marxist învinge ideologia naționalismului burghez și sădește în conștiința oamenilor muncii internaționalismul proletar.

3. Avîntul mișcării de eliberare națională a popoarelor și destrămarea sistemului colonial al imperialismului

Prăbușirea
colonialismului —
trăsătură
caracteristică a
epocii noastre

Exploatarea sălbatică, inumană a
țărilor coloniale și dependente de
către rechinii imperialiști a gene-
rat lupta de eliberare a popoarelor

din aceste țări împotriva jugului colonial, pentru libertate și independență națională.

Un impuls puternic a fost dat mișcării de eliberare națională de către Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, care a trezit Orientul, a atras popoarele coloniale în șuvoiul comun al mișcării revoluționare mondiale. Uniunea Sovietică — prima țară socialistă din lume — a fost pentru toți asupriții un izvor inepuizabil de sprijin politic și moral.

Noul raport de forțe care s-a creat pe arena internațională după cel de-al doilea război mondial, triumful revoluției socialiste într-un șir de țări din Europa și Asia, formarea sistemului mondial socialist au creat condiții deosebit de favorabile pentru succesul luptei de eliberare națională a popoarelor. Dacă imperialismul reprimînd lupta pentru independența națională și liber-

tatea majorității popoarelor, le-a încătușat într-o crîncenă robie colonială, *aparitia socialismului*, se spune în Programul P.C.U.S., *marchează începutul erei de eliberare a popoarelor asuprite*. Valul puternic al mișcării de eliberare națională mătură sistemul colonial, subminează bazele imperialismului. În locul fostelor colonii și semicolonii au apărut și apar tinere state suverane.

S-a schimbat în mod radical fața Asiei, se prăbușesc rînduielele coloniale în Africa. Numai în 15 ani postbelici și-au dobîndit independența națională circa 40 de state din Asia și Africa. Se ridică la lupta împotriva imperialismului și colonialismului America Latină, dominată de zeci de ani în mod absolut de imperialismului din S.U.A. Cuba eroică, în care a triumfat revoluția populară, a devenit pentru popoarele de pe continentul latino-american un simbol al luptei lor drepte pentru libertate națională și progres social. Nu este departe timpul cînd se va pune pentru totdeauna capăt colonialismului, acestui fenomen rușinos din istoria omenirii. *„Crahul total al colonialismului este inevitabil. Prăbușirea sistemului de robie colonială sub presiunea mișcării de eliberare națională este, ca importanță istorică, al doilea fenomen după formarea sistemului mondial socialist”*¹.

Prăbușirea sistemului colonial al imperialismului este importantă prin aceea că trezește la creația istorică noi sute de milioane de oameni. Popoarele din tinerele state suverane, apărute pe ruinele imperiilor coloniale, s-au ridicat ca creatori ai vieții noi, ca participanți activi la politica mondială, ca o forță revoluționară care macină imperialismul. Prăbușirea sistemului colonial înseamnă începutul unei noi perioade istorice în dezvoltarea omenirii.

¹ „Declarația Consfăturii reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești (noiembrie 1960)”, Editura politică, 1960, pag. 39—40.

Popoarele care au aruncat jugul colonialismului sînt chemate să joace un rol de seamă în rezolvarea problemelor celor mai importante ale contemporaneității — problemele preîntîmpinării unui nou război mondial, ale menținerii și consolidării păcii. Împreună cu popoarele țărilor socialiste, ele reprezintă două treimi din omenire, iar această forță măreață este în stare să-i silească pe agresorii imperialiști să dea înapoi.

**Esența socială și
sarcinile mișcării
de eliberare
națională**

Clasa muncitoare și partidul ei marxist sînt cei mai neîmpăcați dușmani ai colonialismului și cei mai înflăcărați adepți ai egalității între națiuni și ai independenței de stat a popoarelor. Clasa muncitoare și partidul ei se pronunță pentru ducerea consecventă, pînă la capăt, a sarcinilor revoluției naționale, antiimperialiste, democratice, împotriva încercărilor forțelor reacționare de a frîna progresul social. Totuși, mișcarea de eliberare națională nu este o mișcare proletară cu caracter socialist: ea nu-și propune nimicirea capitalismului și instaurarea societății noi, socialiste. Ea este însă capabilă să rezolve și rezolvă probleme sociale importante, ca înlăturarea rînduielilor și rămășițelor feudale, nimicirea rămășițelor colonialismului și deșrădăcinarea dominației imperialiste, limitarea și înlăturarea monopolurilor străine și crearea unei industrii naționale proprii, înfăptuirea de transformări agrare radicale, consolidarea independenței politice și promovarea unei politici externe independente, de pace, larga democratizare a vieții publice.

Rezolvarea acestor sarcini general-democratice și general-naționale se ciocnește de împotrivirea înversunată a forțelor imperialiste, care caută să rețină fostele colonii și semicolonii în sistemul economiei capitaliste, să le atragă în orbita politicii lor reacționare, agresive.

Iată de ce lupta consecventă împotriva imperialismului, în primul rând împotriva imperialismului S.U.A. — principalul sprijin al colonialismului —, este o condiție fundamentală a succesului revoluției de eliberare națională.

Rezolvarea sarcinilor naționale, general-democratice în țările eliberate poate constitui baza pe care se pot uni și efectiv se unesc toate forțele înaintate ale națiunii. În afară de clasa muncitoare, care are rolul cel mai activ în lupta împotriva colonialismului, la această luptă participă mase mari de țărani și alte pături mijlocii, precum și acea parte a burgheziei naționale care este obiectiv interesată în realizarea sarcinilor principale ale revoluției antiimperialiste, antifeudale, îndeosebi în crearea unei economii și unei piețe autohtone și în apărarea lor de atentatele imperialiștilor străini. Blocul tuturor acestor forțe progresiste, patriotice ale națiunii, care luptă pentru asigurarea unei independențe naționale depline, pentru o democrație largă, pentru ducerea pînă la capăt a revoluției de eliberare națională, poate constitui baza politică a *statului de democrație națională*. Formarea și dezvoltarea acestui stat deschide în fața popoarelor din țările slab dezvoltate sub raport economic perspective vaste.

Participarea burgheziei naționale la mișcarea de eliberare națională din zilele noastre nu schimbă caracterul progresist al acestei mișcări. Totuși, acționînd laolaltă cu burghezia și celelalte forțe sociale, clasa muncitoare a națiunii asupra ține seama de inconsecvența burgheziei, de șovăielile ei, de înclinarea ei spre o înțelegere cu imperialismul și feudalismul.

Cea mai importantă forță a mișcării de eliberare națională o constituie alianța dintre clasa muncitoare și țărănime. Fără această alianță nu sînt posibile cucerirea și apărarea independenței naționale, înfăptuirea

unor transformări democratice profunde și asigurarea progresului social.

Luptînd pentru libertatea și independența popoarelor coloniale, clasa muncitoare și partidele ei marxiste nu consideră realizarea independenței naționale drept telul final al luptei lor. Experiența istoriei arată că, după cucerirea independenței politice, în fața maselor populare se ridică un șir întreg de probleme serioase. Principala dintre aceste probleme este problema căii care trebuie urmată mai departe — calea dezvoltării capitaliste sau calea dezvoltării necapitaliste.

Diferitele clase și partide propun diferite soluții acestei probleme. Burghezia încearcă să îndrume dezvoltarea națiunii pe calea capitalistă, să mențină proprietatea privată și exploatarea. Ea încearcă din răsuputeri să înăbușe contradicțiile de clasă dinăuntrul națiunii, care nu numai că nu se rezolvă o dată cu obținerea independenței naționale, ci, dimpotrivă, se ascut tot mai mult. Este caracteristic că, pe măsura ascuțirii acestor contradicții, burghezia manifestă o tendință tot mai puternică spre un compromis cu reacțiunea internă și forțele imperialiste externe.

O altă atitudine adoptă păturile largi ale poporului, oamenii muncii. Ei s-au convins din proprie experiență că drumul capitalist nu le promite nimic bun, deoarece capitalismul este calea suferințelor pentru popor. Masele populare încep să-și dea seama că *unicul drum spre libertatea și fericirea popoarelor este socialismul*. Numai socialismul este capabil să lichideze înapoierea seculară a țărilor coloniale și dependente care s-au eliberat de jugul imperialismului și să asigure un avînt rapid al economiei și culturii lor, să satisfacă cerințele materiale și spirituale ale popoarelor, să le elibereze pentru totdeauna de exploatare, mizerie și foame, de primejdia unui nou război mondial.

Alegerea căii pe care o vor urma este o chestiune internă a popoarelor. În condițiile actualului raport de forțe pe arena internațională, cînd există posibilitatea reală ca sistemul mondial socialist să acorde un sprijin puternic popoarelor din țările care s-au eliberat de colonialism, popoarele pot rezolva această problemă în interesul lor, adică să aleagă calea dezvoltării necapitaliste. Această cale se asigură prin lupta activă a clasei muncitoare, a maselor populare, a tuturor forțelor democratice antiimperialiste ale națiunii și corespunde intereselor majorității covârșitoare a națiunii. Astfel, în cursul mișcării de eliberare națională se creează premisele pentru transformarea socialistă a vieții sociale.

4. Socialismul și națiunile

**Rezolvarea
problemei naționale
în U.R.S.S.**

Societatea capitalistă, care este întemeiată pe proprietatea privată și care seamănă vrajba între popoare, nu este în stare să rezolve problema națională. Numai socialismul, lichidînd exploatarea și antagonismul dintre clase, pune capăt vrajbei naționale, asigură adevărata dezvoltare, încrederea reciprocă și apropierea popoarelor. „În măsura în care va fi desființată exploatarea unui individ de către celălalt — scriau Marx și Engels în „Manifestul Partidului Comunist” —, va fi desființată și exploatarea unei națiuni de către alta. O dată cu dispariția antagonismului dintre clase în sinul națiunii, va dispărea și dușmănia dintre națiuni”¹.

Programul concret de rezolvare a problemei naționale, programul înfloririi și apropierii națiunilor a fost elaborat de V. I. Lenin. Democratizarea deplină a vieții publice pe baza socialismului, statornicirea adevăratei

¹ K. Marx și F. Engels: „Manifestul Partidului Comunist”, Editura politică, 1962, ediția a VIII-a, pag. 52.

egalități în drepturi pentru toate rasele și națiunile, acordarea dreptului la autodeterminare mergînd pînă la separare și formarea de state independente, coeziunea internațională a clasei muncitoare, a tuturor naționalităților din țară — acestea sînt principiile de bază ale programului. Programul leninist de rezolvare a problemei naționale, pătruns de respect pentru popoarele mari și mici, de grija profundă pentru nevoile și năzuințele lor cele mai fierbinți, a contribuit la unirea muncitorilor și țăranilor aparținînd numeroaselor naționalități din Rusia într-o alianță indestructibilă, condusă de clasa muncitoare, alianță care a fost unul dintre factorii cei mai importanți în obținerea victoriei în Marea Revoluție Socialistă din Octombrie.

Revoluția socialistă din Rusia a rupt lanțurile asupririi naționale, a subminat vechea vrajbă dintre popoare și a curățat terenul pentru colaborarea lor multilaterală și apropierea lor. Ea a dat popoarelor înaltul drept de a-și hotărî singure soarta, de a constitui state naționale, de a-și făuri o economie și cultură naționale.

Încă de la primii pași ai Țării sovietice, partidul comunist și statul socialist au acordat o deosebită atenție problemei naționale. Încă la 15 noiembrie 1917, guvernul sovietic a adoptat „Declarația drepturilor popoarelor din Rusia”, în care erau proclamate solemn egalitatea și suveranitatea tuturor popoarelor de pe teritoriul Rusiei, dreptul lor la autodeterminare mergînd pînă la separare și formarea de state independente, desființarea tuturor privilegiilor și discriminărilor naționale, dezvoltarea liberă a minorităților naționale și a grupurilor etnice.

Adoptarea „Declarației drepturilor popoarelor din Rusia” însemna că în Țara sovietică a fost lichidat jugul național, s-a statornicit egalitatea politică și juridică a numeroaselor națiuni și naționalități. Toatădată, s-au pus bazele traînice pentru unirea de bunăvoie a tuturor

națiunilor și naționalităților într-un singur stat multi-național. Această unire s-a desăvârșit prin constituirea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste (30 decembrie 1922), care a fost primul stat multi-național din lume bazat pe egalitatea în drepturi a națiunilor și pe liberul consimțământ. Constituirea U.R.S.S. a mărit puterea economică și militară a republicilor sovietice, a întărit situația lor politică și a creat premisele necesare apropierii în continuare a popoarelor, luptei lor comune pentru socialism.

Firește, problema eliberării națiunilor nu se putea limita la lichidarea asupririi naționale și la acordarea de drepturi politice și juridice egale tuturor națiunilor. Principalul era să fie învinsă înapoierea seculară economică și culturală moștenită de noua societate de la Rusia țaristă. Statul sovietic socialist a rezolvat cu succes și această sarcină grea. El nu numai că a acordat națiunilor în trecut asuprite dreptul la dezvoltare liberă, ci le-a și ajutat să învingă rămânerea în urmă, să atingă culmi înalte în dezvoltarea economiei și culturii naționale.

După refacerea economiei naționale distruse de război, partidul comunist și guvernul sovietic au trasat de îndată linia industrializării republicilor naționale. Datorită grijii permanente a partidului și a statului, datorită ajutorului dezinteresat al altor națiuni, și în primul rând al întregului popor rus, în republicile odinioară înapoiate au apărut noi ramuri industriale, s-a asigurat un ritm fără precedent de dezvoltare a lor. Este caracteristic că acest ritm este considerabil mai mare decât ritmul de dezvoltare a industriei în ansamblu pe U.R.S.S. Astfel, dacă în ansamblu pe U.R.S.S. volumul producției industriale globale a fost în 1940 de 11,7 ori mai mare ca în 1913, în Kirghizia el a crescut de 153 de ori, iar în Tadjikistan — de 277 de ori. În republicile naționale s-au creat noi ramuri ale industriei : industria metalur-

gică, de automobile, electrotehnică etc. Astfel, în anii Puterii sovietice, în Gruzia au fost construite peste 1 000 de întreprinderi industriale. Circa 500 de uzine și fabrici, mine și centrale electrice au fost construite în Armenia etc.

De nerecunoscut a devenit și agricultura republicilor naționale. Ea este o agricultură colectivă, cu un înalt grad de mecanizare.

Pe baza dezvoltării forțelor de producție, în republicile naționale au crescut cadre naționale calificate, s-a format o intelectualitate numeroasă. Înapoierea culturală a acestor republici a devenit de domeniul trecutului. *Popoarele Uniunii Sovietice au înfăptuit nu numai o cotitură extrem de profundă în viața economică, ci și o revoluție culturală măreață.*

Toate republicile Uniunii Sovietice au lichidat analfabetismul, s-au acoperit cu o rețea deasă de școli, institute superioare de învățămînt, institute de cercetări științifice și culturale. În ele a înflorit o nouă cultură, socialistă prin conținut și națională ca formă. În ceea ce privește nivelul dezvoltării culturale, republicile naționale sovietice au lăsat în urmă nu numai țările capitaliste din Orient, ci și țările capitaliste avansate din Occident.

Astfel, în urma victoriei socialismului în U.R.S.S., fostele periferii naționale ale Rusiei s-au transformat, din niște anexe agrare și furnizoare de materii prime, înapoiate sub raport economic și cultural, ale țarismului rus, în state socialiste suverane înaintate, cu o industrie puternic dezvoltată și o agricultură de înaltă productivitate, cu o clasă muncitoare proprie și o intelectualitate numeroasă.

Națiunile burgheze s-au transformat în națiuni calitativ noi, *națiuni socialiste*. Pe noua bază social-economică s-au dezvoltat ca națiuni socialiste și numeroase populații, dintre care multe au evitat calea capitalistă

și, cu ajutorul celorlalte popoare, mai dezvoltate, s-au ridicat în dezvoltarea lor pînă la nivelul celor mai înaintate.

În U.R.S.S., dezvoltarea națiunilor nu urmează calea întăririi barierelor naționale, a limitării naționale și a egoismului național, cum se întimplă în capitalism, ci calea apropierei națiunilor, a întrajutorării și prieteniei frățești dintre națiuni. Dezvoltarea impetuoasă și multilaterală a fiecărei națiuni, pe de o parte, și apropierea tot mai mare dintre națiunile socialiste pe baza principiilor internaționalismului proletar, pe de altă parte, acestea sînt cele două *tendințe progresiste* interdependente care acționează în problema națională în condițiile socialismului. Ca rezultat, arăta N. S. Hrușciiov la Congresul al XXII-lea al P.C.U.S., în U.R.S.S. „s-a format o nouă comunitate istorică a unor oameni de naționalități diferite avînd trăsături caracteristice comune — poporul sovietic. Ei au o patrie socialistă comună — U.R.S.S., o bază economică comună — economia socialistă, o structură socială de clasă comună, o concepție despre lume comună — marxism-leninismul, un țel comun — construirea comunismului, numeroase trăsături comune în fizionomia lor spirituală, în psihologia lor”¹.

Astfel, programul de rezolvare a problemei naționale elaborat de Lenin a fost îndeplinit în U.R.S.S. pe deplin. Pe baza dominației absolute a relațiilor de producție socialiste, în Uniunea Sovietică s-au statornicit între popoare relații fără precedent în lume — *relații de colaborare și întrajutorare frățească*. Prietenia care s-a statornicit între popoarele U.R.S.S. ca rezultat al victoriei socialiste s-a transformat într-o puternică forță motrice a societății socialiste, a devenit unul dintre principalele izvoare ale trăinicieii ei de nezdruincinat, ale tăriei ei. Rezolvarea deplină și consecventă în

¹ „Congresul al XXII-lea al P.C.U.S.”, Editura politică, 1962, pag. 156—157.

U.R.S.S. a problemei naționale — una dintre cele mai complicate și mai acute probleme ale dezvoltării omenirii — constituie o dovadă strălucită a triumfului ideilor marxism-leninismului, al ideilor internaționalismului proletar.

Experiența rezolvării problemei naționale în Uniunea Sovietică a arătat în mod elocvent că numai revoluția socialistă creează condițiile pentru lichidarea totală a asupririi naționale, pentru unirea de bunăvoie a popoarelor libere și egale în drepturi într-un singur stat, pentru adevărata înflorire și apropiere a națiunilor. Această experiență este folosită în prezent de statele sistemului mondial socialist pentru rezolvarea problemei naționale atât înăuntrul fiecărei țări cât și pe planul întregii comunități socialiste a națiunilor. Această experiență prețioasă are, de asemenea, o mare însemnătate pentru popoarele din tinerele state suverane naționale care s-au eliberat din jugul colonial și pentru popoarele care mai duc lupta de eliberare de sub colonialism. Succesele popoarelor U.R.S.S. sînt pentru ele un izvor de inspirație și de forțe în lupta lor grea împotriva imperialismului și colonialismului. În prezentul națiunilor socialiste ele văd propriul lor viitor.

**Apropierea
continuă
a națiunilor
în condițiile
construirii
comunismului**

Construcția desfășurată a comunismului, se arată în Programul P.C.U.S., înseamnă o nouă etapă în dezvoltarea relațiilor naționale în U.R.S.S., care se caracterizează prin apropierea

continuă a națiunilor și realizarea unității lor depline. Construirea bazei tehnice-materiale a comunismului duce la o unire și mai strînsă a popoarelor sovietice.

Crearea bazei tehnice-materiale a comunismului contribuie la dezvoltarea multilaterală continuă a economiei republicilor unionale, la perfecționarea permanentă a diviziunii muncii între ele, la dezvoltarea legăturilor economice existente și la stabilirea unor noi legături eco-

nomice. Economia comunistă cere cea mai strînsă legătură între republicile sovietice, și, de aceea, pe măsura înaintării spre comunism, crește aportul fiecăreia dintre ele la cauza comună a dezvoltării forțelor de producție ale țării, are loc în continuare apropierea economică a națiunilor socialiste. Apropierea popoarelor sovietice contribuie la construirea a noi și noi centre industriale, la descoperirea și prelucrarea bogățiilor naturale, la valorificarea pămînturilor întelenite și a regiunilor îndepărtate, la dezvoltarea tuturor genurilor de transport. Toate acestea duc la lărgirea contactului între națiuni, a schimbului de experiență în producție și de realizări ale culturii.

Apropierea națiunilor în condițiile construirii comunismului își găsește expresia în faptul că în limitele U.R.S.S. granițele dintre republicile unionale își pierd fosta lor semnificație. De altfel, acest lucru este de înțeles : toate națiunile din Uniunea Sovietică au drepturi egale, viața lor are o bază unică, socialistă, cerințele fiecărui popor, atît cele materiale cît și cele spirituale, sînt satisfăcute în egală măsură. Toate națiunile sînt unite prin interese comune într-o singură familie și umăr la umăr înaintează spre țelul comun.

Fiecare republică sovietică devine, în ceea ce privește componența națională a populației, tot mai multi-națională, ceea ce demonstrează de asemenea în mod convingător apropierea continuă a popoarelor U.R.S.S. În fiecare republică, umăr la umăr, ca frați buni, trăiesc și muncesc cetățeni de cele mai diferite naționalități. Și întreprinderile socialiste sînt multinaționale prin componența colectivelor lor.

Pe baza succeselor construcției comuniste, a ștergerii deosebirilor de clasă și a dezvoltării relațiilor sociale comuniste se accentuează omogenitatea socială a națiunilor, se dezvoltă trăsăturile comuniste comune ale culturii, moralei și traiului lor, ceea ce asigură întărirea

continuă a încrederii reciproce și a prieteniei dintre ele. Devine și mai trainică unitatea spirituală a națiunilor. Are loc o înflorire multilaterală a culturii socialiste a popoarelor U.R.S.S., îmbogățirea reciprocă și apropierea culturilor naționale. Se dezvoltă o cultură internațională, comună tuturor națiunilor, care include realizările cele mai mari, nepieritoare ale culturii omenirii. Tezaurul cultural al fiecărei națiuni se îmbogățește prin creații cu caracter internațional, ceea ce marchează începutul formării viitoarei culturi unice general-umane a societății comuniste.

Apropierea națiunilor în cursul construcției comuniste este un proces obiectiv. Aceasta nu înseamnă însă cituși de puțin că acest proces s-ar desfășura de la sine, fără piedici, lin. Dezvoltarea economiei și culturii națiunilor socialiste, treptata lor apropiere presupun o luptă intransigentă împotriva manifestărilor și rămășițelor oricărui naționalism și șovinism, împotriva tendințelor de mărginire națională și exclusivism național, împotriva idealizării trecutului și estompării contradicțiilor sociale din istoria popoarelor, împotriva obiceiurilor și moravurilor perimate.

O dată cu victoria comunismului în U.R.S.S. se va produce o apropiere și mai mare a națiunilor. Va crește comunitatea lor economică și ideologică. Cultura lor va atinge un avânt fără precedent, se vor dezvolta pe deplin trăsăturile comuniste ale fizionomiei lor spirituale.

Procesul de apropiere a națiunilor se va desăvârși, în ultimă instanță, prin contopirea lor. Dar contopirea națiunilor, înlăturarea deosebirilor dintre ele reprezintă un proces mult mai îndelungat decât ștergerea deosebirilor dintre clase. O dată cu victoria comunismului, deosebirile dintre clase vor dispărea, pe când deosebirile naționale, îndeosebi în ceea ce privește limba, se vor mai menține mult timp.

În epoca noastră, cînd s-a format și se dezvoltă sistemul mondial socialist, procesul de apropiere a națiunilor a ieșit deja din cadrul unui singur stat și a căpătat o importanță interstatală. Relațiile de unitate și colaborare frățească s-au statornicit în prezent și între statele sistemului socialist, experiența dezvoltării lui arătînd că aceste relații corespund celor mai înalte interese naționale ale fiecărui stat. Colaborarea dintre statele socialiste oferă fiecăruia dintre ele posibilitatea de a rezista presiunii reacțiunii imperialiste, de a-și folosi în modul cel mai rațional și mai deplin resursele, de a-și dezvolta economia și de a-și îmbogăți cultura națională. Pe măsura obținerii de noi succese în construirea socialismului și comunismului, schimbul de bunuri materiale și spirituale dintre statele comunității socialiste a națiunilor devine tot mai intens. Crește puterea lor, se întărește unitatea lor economică, politică și ideologică. *Apariția sistemului mondial socialist este, după constituirea U.R.S.S., principalul pas pe calea apropierii multilaterale a popoarelor.*

CAPITOLUL AL XVI-LEA STATUL

Problema statului, arăta V. I. Lenin, este una dintre problemele pe care reprezentanții sociologiei burgheze au încercat să o încurce cît mai mult, s-o prezinte cît mai confuz. Aceasta deoarece nu există altă problemă care să atingă într-o măsură atît de mare interesele claselor dominante. Ideologii burgheziei prezintă statul ca pe o forță supranaturală, care există de cînd lumea, prin voința lui Dumnezeu. Statul nu are, chipurile, caracter de clasă, ci ar fi numai un nevinovat „instrument al ordinii”, un „arbitru imparțial”, chemat să soluționeze eventualele litigii dintre oameni, indiferent de apartenența lor de clasă. O asemenea „teorie” a statului, spunea V. I. Lenin, este folosită pentru a justifica privilegiile burgheziei, existența exploatării și a capitalismului.

Numai marxism-leninismul a dat o explicație științifică originii statului, esenței și rolului său în viața socială.

1. Originea și esența statului

Statul — În opoziție cu ideologii burghezi,
produs al dezvoltării marxismul a arătat că statul nu este
istorice a societății o forță impusă societății dinafară.
El este un produs al dezvoltării interne a societății.
Statul a apărut ca urmare a schimbărilor care au avut

loc în producția materială. Înlocuirea unui mod de producție de către altul determină și schimbarea orînduirii de stat.

Statul nu a existat dintotdeauna. În comuna primitivă, cînd nu apăruseră nici proprietatea privată, nici clasele, nu exista nici statul. Se înțelege că și atunci existau anumite funcții sociale, dar ele erau îndeplinite de oameni aleși de întreaga societate, iar societatea avea dreptul să-i înlocuiască oricînd pe acești oameni și să aleagă alții. În acea perioadă istorică îndepărtată, relațiile dintre oameni se bazau pe forța opiniei publice.

Dezvoltarea forțelor de producție a dus, după cum știm, la descompunerea societății primitive. A apărut proprietatea privată și o dată cu ea și clasele — sclavii și proprietarii de sclavi. A apărut necesitatea unui instrument cu ajutorul căruia clasele stăpînitoare să poată menține proprietatea privată, să poată sili masele să muncească în folosul exploataților. Acest instrument a fost statul. Apariția statului și dezvoltarea lui au fost însoțite de o înverșunată luptă de clasă.

Așadar, statul este produsul societății împărțite în clase. El a apărut o dată cu apariția claselor. El va dispărea o dată cu dispariția claselor. Dar aceasta va avea loc numai în comunism.

Esența statului

Statul în societatea împărțită în clase antagoniste este un instrument politic, „o mașină pentru menținerea dominației unei clase asupra alteia”¹. Clasa dominantă din punct de vedere economic, adică cea care stăpînește mijloacele de producție, devine cu ajutorul statului dominantă și din punct de vedere politic, dobîndind prin acesta un puternic instrument de reprimare a celor asupriți și exploatați. Statul are un caracter de clasă clar exprimat. Fiind partea cea mai importantă a suprastructurii gene-

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 29, Editura politică, 1959, pag. 462.

rate de baza economică a societății respective, statul ia toate măsurile pentru a întări și apăra această bază.

Care sînt trăsăturile caracteristice ale statului ?

Principala trăsătură caracteristică a statului este existența puterii *publice*, care nu este o expresie a intereselor întregii populații, ci a intereselor clasei dominante din punct de vedere economic. Această putere se sprijină pe forța armată — pe armată, poliție, jandarmerie.

În comuna primitivă, întregul popor era înarmat. Dar în societatea împărțită în clase dușmane, forțele armate se află în mîinile clasei dominante și servesc pentru reprimarea poporului, pentru supunerea acestuia unui mănunchi de exploatatori. În aceleași scopuri sînt folosite (în societatea capitalistă) și organele reprezentative (parlamentele), uriașul aparat birocratic de administrație cu întreaga armată de funcționari, serviciile de informații, tribunalele și procuraturile, închisorile, lagărele de concentrare. Toate acestea la un loc constituie *puterea politică publică* a statului exploatator.

Este semnificativ că, pe măsura adîncirii contradicțiilor de clasă și ascuțirii luptei de clasă, se dezvoltă și mașina de stat. Acest proces se desfășoară deosebit de intens în societatea capitalistă contemporană, unde aparatul de stat și forțele armate au atins proporții fără precedent. Întreținerea acestei mașini monstruoase, și în special a forțelor armate, în condițiile cursei înarmărilor, desfășurată în prezent de cercurile imperialiste reacționare, constituie o uriașă povară pentru masele de oameni ai muncii.

O altă trăsătură caracteristică a statului este gruparea oamenilor după criteriul *teritorial*, și nu după criterii de rudenie, cum era în comuna primitivă. Gruparea populației după criteriul teritorial este rezultatul dezvoltării producției, al diviziunii progresive a muncii, al dezvoltării comerțului, al schimbului de mărfuri.

2. Statul în societatea bazată pe exploatare

**Funcțiile statului
exploatator** Statul oricărei societăți bazate pe exploatare (sclavagist, feudal, capitalist) are rolul de a promova, apăra și impune interesele clasei dominante atât în interiorul țării — în relațiile cu celelalte clase sociale — cât și în afara ei — în relațiile cu celelalte state. De aici decurg și cele două funcții, cele două direcții principale în activitatea statului: funcția internă și funcția externă. Funcția principală este cea internă, care determină întreaga activitate a statului și în domeniul politicii externe.

— Să lămurim conținutul acestor funcții.

Funcția *internă* a statului exploatator constă în reprimarea maselor de oameni ai muncii, în subordonarea lor unui mic grup de asupritori. Ea caracterizează natura de clasă a statului exploatator și își găsește expresia în politica lui internă, în lupta împotriva claselor asuprite. Pentru a învinge în această luptă, exploatatorilor nu le este suficientă numai constrângerea economică, pe care o exercită pe baza stăpînirii mijloacelor de producție. Ei au nevoie de un aparat special de violență, care este statul.

Primul stat al exploatatorilor a fost statul sclavagist. Locul lui a fost luat de statul feudal, care, la rîndul lui, a fost înlocuit de cel capitalist. În ciuda anumitor deosebiri, aceste state au toate o trăsătură caracteristică comună: să țină în frîu masele populare, să înăbușe orice încercări ale oamenilor muncii de a se elibera de exploatare.

Statul sclavagist i-a reprimat cu forța armelor pe sclavii care s-au ridicat împotriva înrobitorilor lor. Statul feudal i-a ținut cu forța pe țărani legați de pămîntul moșieresc și a reprimat cu cruzime pe aceia care se ridicau împotriva crudei exploatări. Numeroasele răscoale țărănești au fost înecate în sînge. Statul capi-

talist — deși apare deghizat în veșminte democratice — este și el un instrument de reprimare a oamenilor muncii. Scopul lui este de a menține cu orice preț proprietatea privată capitalistă, robia salariată, de a înăbuși mișcarea revoluționară a proletariatului.

Funcția *externă* a statului exploatator este de a crotopi teritoriile străine sau de a apăra propriul teritoriu împotriva unei agresiuni din afară. Ea caracterizează relațiile statului respectiv cu alte state și își găsește expresia în politica lui externă. Politica externă decurge din cea internă, reprezintă continuarea acesteia. Astfel, politica externă reacționară agresivă a statelor imperialiste reprezintă continuarea directă a politicii lor interne de reprimare a clasei muncitoare și a tuturor celorlalte forțe progresiste.

Tipurile de stat
și formele
de guvernare

Istoria cunoaște patru *tipuri* de stat : sclavagist, feudal, capitalist și socialist. Acestea se deosebesc între

ele prin baza economică care le dă naștere și, astfel, prin clasa în slujba căruia se află. Spre deosebire de primele trei tipuri de stat, care apără interesele exploatatorilor, statul socialist este un stat de *tip nou*, un stat cu adevărat *popular*.

Fiecărui tip de stat îi sînt proprii diferite *forme de guvernare*. Formele de guvernare depind de condițiile concret-istorice de dezvoltare a fiecărei țări, de raportul forțelor de clasă în țară, de condițiile externe. Dar, oricît de diferite ar fi formele de guvernare, oricît de mult s-ar schimba ele, tipul de stat, natura lui de clasă în cadrul orînduirii economice respective rămîn neschimbate.

Lenin arăta că încă în societatea sclavagistă au existat diferite forme de guvernare cum sînt : puterea unipersonală, republica aristocratică (puterea unui număr restrîns de stăpîni de sclavi) sau *democratică* (puterea majorității populației libere). Cu toate aceste deosebiri

privind *forma* de guvernare, statul din perioada sclavagismului a rămas un stat de tip sclavagist.

Și tipul de stat feudal a îmbrăcat, la rîndul său, diferite forme de guvernare. Forma cea mai răspîdită a statului feudal a fost monarhia, dar el a îmbrăcat și alte forme, de exemplu republica. Atît monarhia cît și oricare altă formă a statului feudal a reprezentat un instrument de reprimare a țărănilor iobagi și a meșteșugarilor.

Și statul burghez este caracterizat printr-o varietate de forme. Cel mai adesea el îmbracă forma republicii (S.U.A., Franța, Italia și o mulțime de alte țări). În capitalism se întîlesc mai rar formele monarhice de guvernare, iar acolo unde există, ele sînt de regulă monarhii constituționale (Anglia, Belgia). În epoca imperialismului, burghezia recurge și la forma dictaturii fasciste (Germania hitleristă, Spania franchistă etc.). Orice formă ar îmbrăca, statul burghez înfăptuiește puterea neîngrădită a burgheziei.

După cum se vede, o dată cu dezvoltarea societății, tipurile și formele de stat s-au schimbat, fără însă ca aceste schimbări să atingă esența lor exploatare. S-au schimbat numai formele de exploatare, dar exploatarea s-a menținut.

Caracterul reacționar
al statului burghez
contemporan

Ideologii și politicienii burgheziei vorbesc mult despre rolul progresist al statului burghez, afirmă că numai acesta a acordat oamenilor libertate deplină, că acesta este tipul suprem de democrație, democrația adevărată. Deosebit de zeloși sînt în această privință și revizioniștii contemporani, care încearcă să prezinte statul burghez ca o putere situată „deasupra claselor”, care „îngrădește” în aceeași măsură atît clasa muncitoare cît și capitalul privat. Statul capitalist, afirmă revizioniștii, încetează a mai fi organul unei singure clase. clasa capitaliștilor, și servește, chipurile, în mod egal interesele tuturor claselor societății. Afirmațiile re-

vizioniștilor referitoare la caracterul progresist al statului burghez contemporan, la așa-zisa pierdere a caracterului de clasă și la democratismul lui nu au nici un temei; ele sînt menite doar să înfrumusețeze orînduirea capitalistă, condamnată la pieire, să abată clasa muncitoare de la lupta hotărîtoare pentru cucerirea puterii politice.

În perioada de început a capitalismului, statul burghez a avut într-adevăr unele trăsături progresiste, a contribuit la promovarea și dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste, care erau superioare celor feudale. Însă *niciodată* statul burghez n-a fost și nu putea fi democrație adevărată. Democrație pentru o minoritate infimă, pentru bogați, dictatură împotriva maselor muncitoare — acesta este „democratismul” societății capitaliste, scria V. I. Lenin.

Chiar și în cele mai democratice forme, tipul de stat capitalist reprezintă dictatura burgheziei, instrumentul de reprimare a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii. El recurge întotdeauna, sub diferite forme și în diferite grade, la violență față de mase. În imperialism, statul burghez face o cotitură fățișă spre reacțiune *pe toată linia*, își asumă rolul odios de a menține prin orice mijloace baza economică a imperialismului, care a devenit de mult o frînă în calea progresului istoric.

Imperialismul, arăta V. I. Lenin, înseamnă reacțiune pe toată linia, și în primul rînd în ce privește statul, politica. „Și în politica externă, și în cea internă deopotrivă, imperialismul tinde spre încălcarea democrației, spre reacțiune. În acest sens e incontestabil faptul că imperialismul este «negarea» *democrației în general, a întregii democrații...*”¹

În imperialism ia o largă dezvoltare capitalismul monopolist de stat, care îmbină puterea monopolurilor cu

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 23, E.S.P.L.P. 1957, pag. 34.

puterea statului într-un mecanism unic în scopul imbogățirii monopolurilor, al înăbușirii mișcării proletare și a luptei de eliberare națională, al salvării orînduirii capitaliste muribunde și al dezlănțuirii de războaie agresive. Statul devine un comitet de administrare a afacerilor clicii monopoliste. În interesul acesteia, el intervine direct în procesul producției capitaliste, infăptuiește tot felul de măsuri de reglementare, preia în mîinile sale unele ramuri ale economiei pentru a asigura monopolștilor profituri cît mai mari cu putință.

· Caracterul reacționar al politicii interne și externe promovate de statul burghez contemporan nu poate fi mascat nici prin pălăvrăgeli despre libertate și democrație, nici prin referiri la constituțiile burgheze, nici prin perorații despre misiunea „civilizatoare” a capitalismului, îndeletniciri atît de scumpe politicienilor și teoreticienilor imperialismului. Dacă aruncăm o privire în constituțiile unor state burgheze, vom găsi în ele articole care prevăd o serie de libertăți și drepturi pentru toți cetățenii. Sînt înscrise acolo și dreptul de vot universal, și alegeri libere, și libertatea cuvîntului, a presei etc. În realitate însă, aceste libertăți au un caracter cu totul formal; pentru majoritatea covîrșitoare a cetățenilor, pentru oamenii muncii, ele rămîn libertăți pe hîrtie. Ele sînt rezervate numai burgheziei, în mîinile căreia sînt concentrate toate instrumentele dominației economice și politice.

Formal este, de exemplu, dreptul de vot universal, egal și direct proclamat de constituțiile a numeroase state capitaliste. O însemnată parte a poporului este înlăturată de la alegeri cu ajutorul unei serii de clauze și îngrădiri. În condițiile capitalismului, chiar și alegerile au puține lucruri comune cu democrația. Burghezia folosește toate mijloacele de presiune, de la șantaj și corupere pînă la amenințări și teroare, tot felul de tertipuri și falsuri, pentru a-și asigura majoritatea locu-

rilor în parlament. Pe această cale se ajunge la o compoziție a parlamentelor care convine magnaților capitalului. De exemplu, toți membrii Congresului S.U.A. (organul guvernamental suprem) sînt sau capitaliști, sau slugi credincioase ale acestora. În el nu există nici un muncitor, deși clasa muncitoare reprezintă jumătate din numărul tuturor alegătorilor. În Congres sînt numai cîteva femei, deși ele reprezintă jumătate din populația țării.

„Imparțialitatea” alegerilor în țările capitalului este dovedită, între altele, de următorul fapt : în alegerile din 1958 pentru parlamentul francez, din cauza sistemului electoral antidemocratic, partidul comunist, care a întrunit 4 000 000 de voturi, a obținut doar 10 mandate de deputat, în timp ce partidul ultracoloniștilor a obținut 188 de mandate cu un număr mult mai mic de voturi.

Nu stau mai bine lucrurile nici cu libertatea cuvîntului, a presei, a conștiinței și o mulțime de alte libertăți ale lumii capitaliste „libere”.

Lumea „liberă” a capitalismului numără zeci de milioane de șomeri. Aceasta arată că statul burghez nu este în stare să asigure întregului popor dreptul la muncă, fără să mai vorbim de dreptul la odihnă, la asigurările sociale etc.

„Oricît ar vorbi capitaliștii și lacheii lor despre rajul capitalist, capitalismul — a spus N. S. Hrușciiov — rămîne o orînduire în care milioane și milioane de oameni sînt asupriți de un grup relativ mic de exploataatori. El rămîne o orînduire unde domnesc mizeria și șomajul în masă al oamenilor muncii”.

Libertatea de a exploata clasa muncitoare, poporul muncitor nu numai din propria țară, ci din toate țările care ajung sub călcîiul de fier al monopolurilor — iată care este esența „libertății” în capitalism.

În epoca imperialismului, oligarhia financiară recurge din ce în ce mai des la cele mai reacționare metode de

guvernare — la dictatura teroristă fățișă, la fascism, făcînd apel la armată, poliție, jandarmerie ca la ultima ancoră de salvare în fața miniei poporului, ca la ultima posibilitate de a-și amîna sfîrșitul inevitabil.

Omenirea nu s-a refăcut încă de pe urma grozăviilor dominației regimurilor fasciste ale lui Hitler, Mussolini și ale aliaților lor din Europa, a grozăviilor celui de-al doilea război mondial, dezlănțuit de fascism, și semnele periculoase ale fascismului au apărut din nou în cîteva țări capitaliste. Subordonarea totală a aparatului de stat față de monopoluri, militarizarea economiei, umflarea aparatului de stat, ofensiva turbată împotriva mișcării muncitorești și comuniste, persecutarea partizanilor păcii și a membrilor altor organizații progresiste, discriminarea rasială, lichidarea rămășițelor libertăților democratice — acesta este conținutul politicii interne a statelor imperialiste contemporane.

Germania occidentală, de exemplu, unde este interzis partidul comunist, unde sînt persecutate forțele democratice și sînt încurajate în toate chipurile organizațiile fasciste și revanșarde, a pășit pe o cale de dezvoltare reacționară. Mulți hitleriști notorii ocupă posturi importante în stat, iar majoritatea generalilor din armata vest-germană sînt foști generali hitleriști.

Un caracter profund reacționar are politica externă a statelor imperialiste contemporane. Dîndu-se cu nerușinare drept partizani ai „eliberării” popoarelor coloniale, imperialiștii, în frunte cu monopolurile din S.U.A., încearcă în fapt să înăbușe mișcarea de eliberare națională, să mențină, cu ajutorul unor forme noi, colonialismul odios, urit de popoare. Pentru a obține controlul asupra țărilor foste coloniale care și-au cucerit independența politică, imperialiștii încearcă să le atragă în blocuri agresive, folosesc așa-numitul „ajutor” economic acordat țărilor slab dezvoltate și alte mijloace. Ei sprijină

regimurile reacționare (de exemplu regimul lui Cian Kai-și în Taiwan), desfășoară cursa înarmărilor și fac pregătiri în vederea unui nou război, înconjură Uniunea Sovietică și celelalte țări socialiste cu baze militare.

Este semnificativ că statele imperialiste promovează politica lor internă și externă reacționară sub steagul discreditat al luptei împotriva „pericolului comunist”, care ar porni, chipurile, din partea Uniunii Sovietice și a celorlalte țări socialiste, deși se știe că nici Uniunea Sovietică, nici celelalte țări ale socialismului nu amenință pe nimeni. Dimpotrivă, Uniunea Sovietică, toate țările sistemului socialist luptă cu cea mai mare consecvență pentru pace în lumea întreagă, pentru coexistență pașnică cu țările capitaliste.

Clasei muncitoare nu-i este indiferent ce formă a statului burghez există în țara sa. Deși limitată, democrația burgheză creează într-o măsură mult mai mare decât regimul de dictatură fățișă condiții în vederea luptei încununate de succes a clasei muncitoare împotriva burgheziei, pentru dictatura proletariatului, pentru socialism. De aceea, clasa muncitoare din țările capitaliste, în fruntea tuturor forțelor progresiste, luptă cu dirzenie împotriva atacurilor reacțiunii.

3. Dictatura proletariatului

Măreța misiune istorică a proletariatului este lichidarea capitalismului și construirea societății comuniste fără clase. Însă comunismul nu crește din capitalism dintr-o dată, direct. Între capitalism și socialism, prima treaptă a comunismului, arăta Marx, „se află perioada transformării revoluționare a uneia în cealaltă. Acestei perioade îi corespunde și o perioadă de tranziție politică,

al cărei stat nu poate fi altceva decit *dictatura revoluționară a proletariatului*"¹.

Dictatura
proletariatului
-- un tip calitativ
nou de stat

Dictatura proletariatului apare în urma revoluției socialiste care sfârșimă mașina de stat burgheză. Dictatura proletariatului reprezintă un tip de stat calitativ nou, deosebindu-se radical de toate celelalte tipuri anterioare de state atit prin natura sa de clasă, prin rolul pe care este chemată să-l joace, cit și prin formele sale de organizare.

Toate celelalte tipuri de stat au fost un instrument al claselor exploatoare, un instrument de reprimare a oamenilor muncii, avînd ca scop consolidarea orînduirii exploatoare, eternizarea împărțirii societății în asupritori și asupriți. Dictatura proletariatului înseamnă puterea clasei muncitoare, care împreună cu ceilalți oameni ai muncii lichidează capitalismul și creează comunismul — societatea nouă, societatea fără exploatare și fără clase.

„Dictatura proletariatului — arăta V. I. Lenin —, dacă traducem această expresie latină, științifică, istorică-filozofică într-un limbaj mai simplu, înseamnă următoarele: numai o anumită clasă, și anume muncitorii de la orașe — și în genere muncitorii din fabrici, din industrie — este în stare să conducă toată masa celor ce muncesc și sînt exploatați în lupta pentru doborîrea jugului capitalist, în însăși acțiunea de doborîre, în lupta pentru menținerea și consolidarea victoriei, în acțiunea pentru făurirea unei orînduirii sociale noi, socialiste, în toată lupta pentru desființarea definitivă a claselor”².

Învățătura despre dictatura proletariatului este *principalul* în marxism. Numai dictatura, puterea absolută

¹ K. Marx : „Critica programului de la Gotha”, Editura politică, 1959, ediția a II-a, pag. 29

² V. I. Lenin, Opere, vol. 29, Editura politică, 1959, pag. 404.

permite proletariatului să pună capăt capitalismului și să construiască socialismul. Nu întâmplător problema dictaturii proletariatului a fost și rămâne centrul luptei ideologice dintre marxism-leninism și concepțiile reformiste și revizioniste. V. I. Lenin numea dictatura proletariatului piatra de încercare a adevăratei înțelegeri și recunoașteri a marxismului. Pentru a fi marxist, arăta el, nu este suficient să recunoști lupta de clasă. Este marxist doar acela care extinde recunoașterea luptei de clasă *pînă la recunoașterea dictaturii proletariatului.*

V. I. Lenin a luptat necruțător împotriva liderilor reformiști ai Internaționalei a II-a și revizioniştilor, care negau necesitatea dictaturii proletariatului. El a arătat neconținut că dictatura proletariatului este singurul mijloc de construire a socialismului. Istoria a dovedit că Lenin a avut profundă dreptate. Tocmai datorită dictaturii proletariatului, socialismul a reperat victoria deplină și definitivă în Uniunea Sovietică, iar o serie de alte țări construiesc cu succes socialismul.

Revizioniştilor contemporani continuă totuși să nege necesitatea dictaturii proletariatului, deși fac aceasta prin metode mai rafinate decît predecesorii lor. Ei nu pot nega rolul dictaturii proletariatului în Uniunea Sovietică și în celelalte țări ale sistemului mondial socialist, dar nu o consideră ca o formă generală, „legică, de trecere de la capitalism la socialism, ci ca una dintre formele naționale, valabile numai în țările înapoiate din punct de vedere economic, asemenea Rusiei pre-revoluționare. Dictatura proletariatului, arată, de exemplu, revizionistul italian Giolitti, este posibilă „numai în țările înapoiate din punct de vedere economic, ale căror forțe de producție au fost slab dezvoltate și unde aproape că nu existau forme ale democrației politice”. În ceea ce privește însă țările cu o înaltă dezvoltare, acolo, după părerea revizioniştilor, trecerea la socialism

se va realiza prin intermediul „democrației pure”, prin care se subînțelege democrația burgheză.

— Concepțiile reformiștilor și revizioniştilor sînt lipsite de orice temei și contrazic experiența istorică, care a dovedit în mod convingător că construirea socialismului este imposibilă fără dictatura proletariatului. Realizînd această construcție, dictatura proletariatului rezolvă o serie întreagă de sarcini foarte importante, care determină principalele laturi ale activității ei. Vom analiza acum aceste laturi.

**Principalele laturi
ale dictaturii
proletariatului**

După cum știm din capitolul anterior, în perioada de trecere de la capitalism la socialism, lupta de clasă nu încetează, ci în anumite momente atinge un înalt grad de ascuțime. Lipsită de dominația politică, burghezia din orice țară nu se poate împăca cu înfrîngerea ei, cu pierderea puterii și a privilegiilor, și de aceea se împotrivesște cu înverșunare proletariatului victorios.

Dictatura proletariatului este deci necesară pentru a înlătura împotrivirea burgheziei, pentru a o învinge. „Dictatura proletariatului — scria V. I. Lenin — este războiul cel mai necruțător și mai plin de sacrificii al clasei celei noi împotriva unui dușman *mai puternic*, împotriva burgheziei, a cărei rezistență se *înzecește* prin răsturnarea ei...”¹

Aceasta este o latură, cea *violentă*, a dictaturii proletariatului.

Reprimarea burgheziei nu este însă pentru proletariat un scop în sine. *Sarcina principală a dictaturii proletariatului constă în construirea socialismului, în crearea economiei noi, socialiste.* Greutatea îndeplinirii acestei sarcini izvorăște din faptul că revoluția socialistă începe în condițiile cînd nu există încă forme constituite ale economiei socialiste. Dictatura proletariatului,

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 31, E.S.P.L.P. 1956, pag. 7—8.

statul proletar este chemat să organizeze viața economică a societății, să creeze un nou tip de economie, mai perfecționat decât capitalismul — economia socialistă. „Dictatura proletariatului — scria V. I. Lenin — ... nu înseamnă numai violență exercitată împotriva exploataților și nici nu înseamnă în primul rînd violență... Proletariatul reprezintă și înfăptuiește, în comparație cu capitalismul, un tip superior de organizare socială a muncii. Aceasta este esențialul. În aceasta rezidă izvorul de putere și garanția victoriei depline, inevitabile, a comunismului”¹.

Aceasta este altă latură, cea *constructivă*, a dictaturii proletariatului.

Proletariatul nu creează de unul singur orînduirea nouă, socialistă, ci în strînsă alianță cu masele muncitoare neproletare, și în primul rînd cu țărănimea. În cursul luptei pentru construirea socialismului, clasa muncitoare transformă, reeducă aceste mase. Aceasta este însă o sarcină foarte grea, mult mai grea decît lupta deschisă împotriva burgheziei. Aici este necesară o muncă educativă îndelungată, plină de răbdare, convingerea țărănilor asupra superiorității gospodăriei colective. Aceasta este una dintre sarcinile cele mai importante ale statului proletar. Pentru ca proletariatul să poată duce după sine țărănimea și toate păturile mic-burgheze în general, scria V. I. Lenin, „este necesară dictatura proletariatului, puterea unei singure clase, forța organizării și disciplinei ei, puterea ei centralizată, care să se bizuie pe toate cuceririle culturii, științei, tehnicii capitalismului, apropierea ei proletară de psihologia oricărui om al muncii, autoritatea ei față de oamenii muncii de la sate sau din mica producție, răzleșiți, mai puțin ridicați, mai puțin fermi în politică”².

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 29, Editura politică, 1959, pag. 403.

² Op. cit., pag. 373.

"Aceasta este o altă latură, cea *educativă*, a dictaturii proletariatului.

Vorbind despre principalele laturi ale dictaturii proletariatului, trebuie să arătăm că ele sint legate în mod organic una de alta, reprezentînd o unitate indisolubilă. Principalul în dictatura proletariatului este însă *crearea, construirea noii societăți și transformarea* milioaneilor de țărani în constructori activi ai socialismului. În același timp nu trebuie subapreciată nici latura de constrîngere a dictaturii proletariatului. Clasa muncitoare a plătit nu o dată cu propriul ei singe subaprecierea acestei laturi, blîndețea exagerată, îngăduința față de burghezie. Comuna din Paris din 1871, revoluțiile din Germania, Ungaria și Finlanda din 1918—1919 au fost înecate în riuri de singe. Mii dintre cei mai buni fii ai clasei muncitoare ungare au pierit de mina burgheziei contrarevoluționare în octombrie 1956.

Așadar, oamenii muncii nu au altă cale spre socialism în afară de dictatura proletariatului.

Dictatura
proletariatului
— tipul superior de
democrație

Ideologii burghezi și sprijinitorii lor reformiști trîmbețiază mult despre „democrație în general”, „democrație pentru toți” care ar exista, chipurile, în lumea capitalistă. Această democrație burgheză, „pură”, ei o opun dictaturii proletariatului, pe care o prezintă ca o putere nedemocratică.

Dar faptele arată cu totul altceva. După cum am mai văzut, mult lăudata democrație burgheză reprezintă numai un paravan în spatele căruia se ascunde atotputernicia sacului cu bani și lipsa de drepturi pentru oamenii muncii. Sarcina democrației burgheze este de a eterniza rînduiriile capitaliste, exploatarea milioaneilor de oameni ai muncii de către o minoritate infimă de stăpîni ai mijloacelor de producție.

Numai statul proletar este cu adevărat democratic. Dictatura proletariatului este un tip de democrație cali-

tativ nou, *tipul superior de democrație*. După cum arăta V. I. Lenin, ea înseamnă democrație pentru uriașa majoritate a poporului și excluderea de la democrație a exploatatorilor, a asupritorilor. Este semnificativ că, în procesul dezvoltării sale, democrația socialistă se transformă tot mai mult în democrație a întregului popor.

Tipul calitativ nou de democrație pe care-l reprezintă dictatura proletariatului decurge din însăși natura ei, din scopurile și sarcinile care îi stau în față. Numai pe baza unei alianțe trainice cu toți oamenii muncii și cu toate forțele democratice, cu sprijinul maselor largi ale poporului poate proletariatul să înfringă împotrivirea claselor exploatatoare, să păstreze puterea, să construiască socialismul și să asigure în felul acesta o viață fericită poporului. De aceea, *alianța clasei muncitoare* cu păturile neproletare de la orașe și sate, și în primul rînd cu *țărănimea*, este baza, *principiul suprem* al dictaturii proletariatului, expresia cea mai deplină și multilaterală a adevăratului democratism al statului proletar.

Alianța dintre clasa muncitoare și păturile neproletare de la orașe și sate se întemeiază pe comunitatea intereselor lor politice și economice vitale, pe năzuința comună de a desființa exploatarea și de a construi socialismul. Numai socialismul poate să-i scape pe muncitori de robia capitalistă salariată, iar pe țărani și celelalte pături muncitoare neproletare de ruină și mizerie. Alianța clasei muncitoare cu toți oamenii muncii și cu toate forțele democratice, alianță care reprezintă baza puterii de neînvins a dictaturii proletariatului, a apărut și se dezvoltă în lupta comună împotriva exploatatorilor, pentru orînduirea nouă, socialistă.

Însă, după cum arăta V. I. Lenin, proletariatul nu are nevoie de orice alianță cu păturile semiproletare, ci de o alianță în care clasa muncitoare deține rolul conducător. Țărănimea și mica burghezie orășenească sînt șovăielnice. Avînd o natură contradictorie, fiind concomi-

tent și oameni ai muncii și mici proprietari, păturile mic-burgheze oscilează adesea între proletariat și burghezie. Numai proletariatul — clasa cea mai înaintată, consecvent revoluționară și organizată —, în frunte cu partidul marxist-leninist, poate înlătura șovăielile proprii acestor pături, le poate scoate de sub influența burgheziei și atrage pe calea socialismului.

Cea mai importantă particularitate a democrației proletare constă în faptul că ea nu numai că proclamă drepturile oamenilor muncii, dar și asigură înlăptuirea lor în practică. În condițiile dictaturii proletariatului, oamenii muncii nu au drepturi formale, ca în statul burghez, ci guvernează efectiv țara, conduc direct sau prin reprezentanții lor întreaga viață economică, politică și culturală a țării.

Statul socialist garantează exercitarea deplină a drepturilor democratice prin asigurarea condițiilor materiale necesare. În stăpînirea oamenilor muncii se află toate mijloacele de producție, ceea ce le permite să conducă viața economică a țării, să-și realizeze dreptul la muncă. Ei dispun de școli, de instituții de învățămînt, instituții de știință și cultură, sanatorii și case de odihnă, ceea ce le dă posibilitatea să se bucure în fapt de dreptul la învățătură și odihnă. Pentru înlăptuirea libertății cuvîntului, a presei, a libertății de organizare, oamenii muncii dispun de tipografii, hîrtie, stații de radio, cele mai bune clădiri etc.

Oamenii muncii participă activ la viața politică a țării, la construcția de stat prin activitatea în Soviete sau în alte organe de stat, prin numeroasele comitete, comisii create pe lîngă aceste organe, precum și prin organizațiile lor obștești. Într-un cuvînt, democrația socialistă este, după cum spunea V. I. Lenin, de un milion de ori mai democratică decît orice democrație burgheză.

Diferite forme
ale dictaturii
proletariatului

Trecerea de la capitalism la socialism poate fi realizată numai prin dictatura proletariatului. Fiind con-

ținutul necesar al perioadei de trecere, dictatura proletariatului îmbracă însă forme deosebite în diferite țări. „Toate națiunile — arată V. I. Lenin — vor ajunge la socialism, aceasta e inevitabil, dar toate vor ajunge nu chiar în același fel, fiecare va aduce un specific într-o formă sau alta a democrației, într-o varietate sau alta a dictaturii proletariatului, într-un ritm sau altul al transformărilor socialiste ale diferitelor laturi ale vieții sociale”¹.

Formele dictaturii proletariatului depind de condițiile concret-istorice ale dezvoltării țării respective, adică de nivelul dezvoltării ei economice, de raportul forțelor de clasă și de intensitatea luptei de clasă, de tradițiile naționale și istorice ale poporului, de condițiile politice externe.

Practica revoluționară a clasei muncitoare din Rusia a dus la instaurarea dictaturii proletariatului sub forma *Sovietelor de deputați ai muncitorilor, țăranilor și soldaților*.

Într-o serie de alte țări din Europa și din Asia a apărut o altă formă a dictaturii proletare — *democrația populară*.

Prin ce se deosebește democrația populară, formă a dictaturii proletariatului, de Soviete ?

În unele țări de democrație populară există sistemul cu mai multe partide, care stau toate pe pozițiile construcției socialiste și recunosc rolul conducător al partidului comunist. În China, de exemplu, în afară de partidul comunist, care deține rolul conducător, există : Comitetul revoluționar al gomindanului (partidul miciei burghezii orășenești și al unei părți a burghezii naționale),

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 23, E.S.P.L.P. 1957, pag. 62.

Liga democratică (partidul păturilor mic-burgheze ale intelectualității) și altele. Sisteme cu mai multe partide există și în Bulgaria, R.D.G., Polonia, Cehoslovacia. În condițiile Puterii sovietice s-a format însă un sistem monopartid, întrucât partidele mic-burgheze din Rusia, de exemplu socialistii-revoluționari de stînga, au refuzat să colaboreze cu bolșevicii și au trecut fățiș în lagărul contrarevoluției.

În unele țări de democrație populară există frontul popular (național), care unește sub conducerea clasei muncitoare, a partidului ei cele mai diferite pături ale poporului în scopul construirii socialismului. În aceste țări, frontul popular este o formă organizatorică specifică a alianței dintre clasa muncitoare și țărănime, intelectualitate, precum și alte pături sociale în condițiile asigurării rolului conducător al clasei muncitoare și al partidului ei. În Uniunea Sovietică nu există și n-a existat o asemenea organizație de masă.

Într-o serie de țări europene de democrație populară au fost folosite formele și tradițiile parlamentare care s-au creat acolo în lupta împotriva capitalismului, pentru socialism. În Rusia autocrată, parlamentarismul nu a luat dezvoltare și acolo nu s-au creat nici un fel de tradiții parlamentare.

Democrația populară, ca una dintre formele dictaturii proletariatului, a reflectat specificul dezvoltării revoluției socialiste în condițiile slăbirii imperialismului și schimbării raportului de forțe pe arena mondială în favoarea socialismului. În ea s-au manifestat, de asemenea, particularitățile istorice și naționale ale țărilor care au pășit pe calea socialismului.

Istoria a scos la iveală pînă în prezent două forme victorioase ale dictaturii proletariatului — Sovietele și democrația populară. Nu este exclusă însă posibilitatea apariției și a altor forme ale dictaturii proletariatului.

Dar și în acest caz rolul conducător al clasei muncitoare și al partidului ei marxist este absolut obligatoriu.

„Trecerea de la capitalism la comunism — a scris V. I. Lenin — nu poate să nu dea, firește, o abundență și o diversitate enormă de forme politice, dar esența lor va fi inevitabil aceeași : *dictatura proletariatului*”¹.

Rolul conducător
al partidului marxist
în sistemul
dictaturii
proletariatului

Partidul marxist, detașamentul înaintat, conștient, organizat al clasei muncitoare, a fost forța conducătoare care a asigurat succesul luptei maselor pentru răsturnarea puterii politice a burgheziei și instaurarea dictaturii proletariatului. Cucerirea puterii este un lucru greu. Dar și mai greu este să păstrezi puterea, să învingi definitiv burghezia răsturnată ; de o mie de ori mai greu, după cum scria Lenin, este să dezbari milioane și milioane de țărani și de alți mici proprietari de deprinderile de proprietar privat, să-i scoți de sub influența burgheziei și să-i transformi în constructori conștienți ai socialismului. Clasa muncitoare este în stare să rezolve aceste sarcini deosebit de grele și să construiască socialismul, iar apoi și comunismul numai cu condiția celei mai stricte organizări și discipline. Numai *partidul marxist* poate să organizeze clasa muncitoare, să-i formeze o disciplină de fier, să o educe, să o ferească de influența spontaneității mic-burgheze, să-i îndrumeze activitatea politică și să exercite, prin intermediul ei, o influență hotărâtoare asupra tuturor oamenilor muncii. De aceea, arăta V. I. Lenin, construirea cu succes a socialismului este de neconceput „fără un partid de fier, călit în luptă, fără un partid care să se bucure de încrederea a tot ce este cinstit în clasa respectivă, fără un partid care să știe să urmărească starea de spirit a maselor și s-o influențeze...”²

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 25, E.S.P.L.P. 1956, pag. 409.

² V. I. Lenin, Opere, vol. 31, E.S.P.L.P. 1956, pag. 28.

După victoria revoluției socialiste, partidul marxist-leninist devine partidul clasei conducătoare ; de aici decurge pentru el o răspundere deosebită, crește foarte mult rolul lui de conducător al clasei muncitoare. Cunoșcând legile obiective ale dezvoltării sociale, generalizând experiența revoluționară a maselor populare și sprijinindu-se pe ea, partidul conduce întreaga activitate economică, politică și culturală a statului proletar. El elaborează linia politică unică în toate domeniile vieții sociale și desfășoară muncă organizatorică pentru traducerea în viață a acestei linii.

În condițiile dictaturii proletariatului crește mai mult ca oricând însemnătatea unității rindurilor partidului. Partidul poate să-și exercite rolul conducător în societate, să apere și să întărească puterea clasei muncitoare și să organizeze construirea socialismului și comunismului numai cu condiția unității de voință și de acțiune a tuturor membrilor săi. Activitatea P.C.U.S. și a celorlalte partide comuniste și muncitorești marxist-leniniste se caracterizează prin intransigență față de orice fel de fracționiști și scizioniști, care caută să submineze unitatea partidului.

Revizioniștii neagă rolul conducător al partidului în sistemul dictaturii proletariatului, afirmând că conducerea de către partid ar duce la „contopirea aparatelor de stat și de partid“, la încălcarea principiilor democrației. Ei cer înlăturarea partidului de la conducerea vieții economice și politice a societății. După ei, partidul trebuie să fie numai o organizație cultural-educativă, „un factor de dezvoltare a conștiinței socialiste“, și nu „un factor al puterii“. Ei opun partidului marxist sindicatele și celelalte organizații obștești.

Concepțiile revizioniștilor sînt profund dăunătoare cauzei clasei muncitoare. Experiența istorică dovedește că rolul conducător al partidului marxist în sistemul dictaturii proletariatului nu numai că nu contrazice

principiile democrației, ci, dimpotrivă, reprezintă che-
zășia dezvoltării și perfecționării ei.

Partidul își exercită rolul conducător prin întreaga
rețea de organizații ale sistemului dictaturii proletaria-
tului, prin numeroasele organizații obștești — sindicate,
cooperative, diferite organizații de tineret, sportive, de
creație etc. Partidul unește eforturile acestor organizații,
le orientează spre un țel unic, nesubstituindu-se orga-
nelor de stat și altor organe, ci dezvoltând pe toate
căile inițiativa acestora, urmărind ca activitatea lor să
se desfășoare pe baza principiilor democratismului so-
cialist. Prin sistemul organizațiilor de stat și obștești,
partidul este legat de masele de milioane ale oamenilor
muncii, învață și educă masele și, totodată, învață de
la ele. În perioada dictaturii proletariatului, partidul re-
zolvă împreună cu poporul, folosind ca instrument prin-
cipal statul proletar, stat al oamenilor muncii, toate pro-
blemele vitale ale construcției socialiste.

Partidul marxist se preocupă neconținut de întărirea
statului proletar, de dezvoltarea democrației socialiste,
atrage la conducerea țării noi și noi mase de oameni ai
muncii. Legăturile trainice care s-au format între partid
și masele populare încă în cursul luptei împotriva capi-
talismului se transformă, în perioada dictaturii prole-
tariatului, în *unitatea de monolit a partidului și poporu-
lui*. În aceasta rezidă forța partidului marxist-leninist,
chezășia succesului măreței opere de construire a comu-
nismului.

4. Statul socialist sovietic — instrument de construire a socialismului și comunismului

În paragraful anterior am arătat trăsăturile generale
ale dictaturii proletariatului, ca stat de tip nou, socia-
list, am arătat că cea mai importantă sarcină a lui este

organizarea construcției socialismului. Este necesar să ne oprim acum asupra modului concret în care statul socialist rezolvă această sarcină măreață. În acest scop vom analiza rolul Statului sovietic socialist în construirea socialismului și comunismului.

Funcțiile
statului socialist
în perioada de trecere
de la capitalism
la socialism

Sarcinile multilaterale și complexe ale Statului sovietic socialist în domeniul politicii interne și externe se înfăptuiesc printr-o serie de *funcții*, care reprezintă principalele direcții ale activității statului. Aceste funcții se schimbă în dependență de schimbarea bazei economice, a raportului forțelor de clasă în țară și a situației internaționale.

Statul sovietic socialist a cunoscut în dezvoltarea lui două etape principale.

Prima etapă cuprinde perioada de la cucerirea puterii de către proletariat (octombrie 1917) până la lichidarea claselor exploatatoare și victoria socialismului, adică perioada de trecere de la capitalism la socialism.

Această perioadă se caracterizează prin existența unei economii cu mai multe sectoare, în care sectorul socialist deține rolul conducător, și prin lupta de clasă înverșunată a proletariatului împotriva burgheziei. În fața clasei muncitoare stătea în acea perioadă sarcina importantă de a înfringe împotrivirea burgheziei și de a construi, împreună cu toți oamenii muncii, socialismul. Din aceste sarcini au decurs și funcțiile statului socialist.

Una dintre *funcțiile interne* importante ale Statului sovietic în perioada de trecere a fost *funcția de reprimare a claselor exploatatoare*. Reprimarea exploatatorilor este, după cum știm, obligatorie pentru statul proletar în orice formă a lui, dar, în funcție de condiții, ea se poate realiza în diferite feluri. În U.R.S.S., în afară de mijloacele politice (privarea de drepturile electorale) și

economice (confiscarea averii, impozite majorate etc.), s-au folosit și mijloacele armate de reprimare, deoarece exploatatorii s-au ridicat cu arma în mână împotriva Puterii sovietice.

O altă funcție foarte importantă a Statului sovietic în perioada de trecere a fost funcția economică-organizatorică, adică activitatea desfășurată de stat în direcția organizării și conducerii întregii vieți economice a țării. În exercitarea acestei funcții, sarcina statului proletar a fost de a asigura victoria economică a socialismului asupra capitalismului, de a realiza o organizare socială a muncii superioară celei capitaliste. Naționalizând principalele mijloace de producție, statul proletariatului a luat în miinile sale, încă de la început, posturile-cheie ale economiei și a organizat conducerea planificată, științific fundamentată a economiei naționale. Sub conducerea partidului, statul a înfăptuit industrializarea socialistă a țării și colectivizarea agriculturii, luptând pentru ridicarea bunăstării materiale a poporului prin dezvoltarea și perfecționarea continuă a producției. Pe măsură ce socialismul repurta succese, funcția economică-organizatorică a căpătat o însemnătate tot mai mare, iar o dată cu victoria socialismului ea a cuprins literalmente toate ramurile economiei naționale.

Construirea socialismului nu se limitează doar la crearea economiei socialiste. Ea este de neconceput fără ridicarea sistematică a nivelului de cultură și conștiință al maselor populare, fără înlăturarea rămășițelor capitalismului din conștiința lor. De aceea este cu totul firesc ca educația comunistă a oamenilor muncii, ridicarea nivelului lor de cultură generală și profesională să reprezinte una dintre sarcinile deosebit de importante ale statului socialist. Rezolvarea acestei sarcini este cu atât mai necesară, cu cât exploatatorii au ținut timp de secole pe oamenii muncii în robie spirituală, au împiedicat prin toate mijloacele accesul lor spre cul-

1

tură, spre cunoștințe. Statul socialist înfăptuiește revoluția culturală, verigă deosebit de importantă a revoluției socialiste. Activitatea desfășurată de stat în domeniul organizării construcției culturale, al educării oamenilor muncii își găsește expresia în *funcția cultural-educativă*.

În domeniul *politicii externe*, activitatea Statului sovietic socialist s-a caracterizat în perioada la care ne referim prin *funcția luptei pentru pace* între popoare și prin *funcția apărării țării* de o agresiune imperialistă externă. Primul decret al Puterii sovietice a fost Decretul asupra păcii, Răspunsul statelor burgheze la năzuința sinceră a Statului sovietic spre pace a fost intervenția armată a unui grup de rechini imperialiști care au încercat să restabilească cu forța armelor dominația exploatatorilor. Luând arma în mină, poporul muncitor a zdrobit pe contrarevoluționari și intervenționiști și a trecut la construcția socialistă pașnică.

Luptând cu perseverență pentru pace, statul socialist s-a preocupat permanent de întărirea capacității de apărare a țării, și-a întărit forțele armate.

Funcțiile
statului socialist
în perioada
de trecere
de la socialism
la comunism

A doua etapă în dezvoltarea Statului sovietic socialist cuprinde perioada trecerii treptate de la socialism la comunism.

O dată cu construirea socialismului, în viața economică a țării au avut loc schimbări radicale. A fost lichidată pluralitatea sectoarelor în economie, au dispărut clasele exploatatoare. Baza economică a socialismului, al cărei fundament îl formează proprietatea socialistă, s-a statornicit în toate ramurile economiei naționale.

Schimbările produse în baza economică au determinat modificări corespunzătoare și în suprastructura societății socialiste. Au suferit transformări mai ales *funcțiile interne* ale Statului sovietic. O dată cu lichi-

darea claselor exploatare a dispărut funcția de reprimare. Statul folosește măsuri de constrângere numai față de cei care incalcă legalitatea socialistă. Totodată, se acordă o grijă permanentă respectării drepturilor și libertăților poporului și legalității. Statul socialist manifestă o grijă deosebită pentru apărarea proprietății socialiste — temelia economică a noii orînduiri —, a cărei dezvoltare și întărire multilaterală reprezintă o condiție indispensabilă a construirii cu succes a comunismului. *Apărarea proprietății socialiste și apărarea drepturilor și libertăților cetățenilor sovietici și a ordinii de drept socialiste* sînt funcții importante ale Statului sovietic. Apărute încă în prima lui etapă, ele au luat o dezvoltare deplină o dată cu victoria socialismului.

O dată cu victoria socialismului în U.R.S.S. au luat o dezvoltare multilaterală principalele funcții ale statului socialist: funcția economică-organizatorică și funcția cultural-educativă.

O dată cu dezvoltarea furtunoasă a economiei, funcția *economică-organizatorică* a devenit mult mai complexă și mai multilaterală. Dacă în perioada de trecere de la capitalism la socialism, activitatea economică-organizatorică a statului a fost îndreptată spre asigurarea victoriei economice a forțelor socialismului asupra forțelor capitalismului înăuntrul țării, după construirea socialismului scopul ei este crearea bazei tehnice-materiale a comunismului și transformarea relațiilor socialiste în relații comuniste, ridicarea continuă a bunăstării materiale a poporului. Crește rolul statului în exercitarea controlului asupra cuantumului muncii și consumului.

Și funcția *cultural-educativă* a suferit schimbări importante o dată cu construirea socialismului. Trecerea la comunism va avea loc cu atît mai repede cu cît este mai înaltă conștiința poporului, nivelul său cultural. Educarea omului nou, lipsit de povara rămășițelor tre-

cutului, a omului muncii cu înalt nivel de cultură și conștiință, pentru care munca în folosul patriei nu este o obligație, ci prima necesitate vitală, reprezintă una dintre sarcinile importante ale statului în perioada construirii comunismului.

În perioada de trecere treptată de la socialism la comunism se dezvoltă și *funcțiile externe* ale Statului sovietic. În această perioadă s-au produs schimbări foarte importante în situația internațională. După al doilea război mondial s-a format sistemul mondial socialist. Între țările acestui sistem s-au statornicit relații de colaborare și întrajutorare frățească fără precedent în istorie. *Întărirea și dezvoltarea colaborării frățești cu țările socialiste* constituie o nouă funcție a Statului sovietic, apărută o dată cu formarea sistemului mondial al socialismului.

Paralel cu această funcție nouă s-au menținut și s-au dezvoltat în a doua etapă a dezvoltării Statului sovietic *funcțiile luptei pentru pace și apărării țării*. Apariția și consolidarea sistemului mondial socialist, creșterea puterii U.R.S.S. au creat posibilitatea reală a preîntâmpinării unui al treilea război mondial. Statul socialist ia toate măsurile pentru a transforma această posibilitate în realitate. Totodată, el întărește prin toate mijloacele capacitatea de apărare a țării: atâta timp cât există imperialismul, care poartă în sine pericolul războaielor agresive, Țara socialismului nu se poate socoti în afara pericolului unei agresiuni din afară.

Apărarea patriei socialiste, *asigurarea temeinică a apărării și securității țării*, întărirea puterii Forțelor armate sovietice constituie o funcție de cea mai mare importanță a statului socialist. Totodată, Uniunea Sovietică consideră că este o datorie a sa internaționalistă ca, împreună cu celelalte țări socialiste, să asigure o apărare de nădejde și securitatea întregului sistem socialist.

Dezvoltarea funcțiilor interne și a celor externe ale statului socialist determină ridicarea continuă a activității creatoare a maselor, atragerea milioaneilor de oameni ai muncii la conducerea nemijlocită a construcției economice și culturale, la lupta activă pentru pace și securitatea popoarelor. Înflorește democrația socialistă, ceea ce și-a găsit expresia cea mai deplină în transformarea statului de dictatură a proletariatului din U.R.S.S. în stat al întregului popor.

De la statul
de dictatură
a proletariatului
la statul
întregului popor

După cum am văzut, statul de dictatură a proletariatului este statul perioadei de trecere de la capitalism la socialism. El este necesar clasei muncitoare pentru a înfringe împotrivirea exploatatorilor, a desființa asupra omului de către om și pentru ca, împreună cu lăranimea și celelalte pături de oameni ai muncii din societate, să asigure construirea socialismului.

Folosind toate posibilitățile puterii de stat, clasa muncitoare din Uniunea Sovietică a rezolvat cu succes această sarcină de importanță istorică mondială: în U.R.S.S., socialismul a învins pe deplin și definitiv. În legătură cu aceasta au dispărut condițiile care determinau necesitatea dictaturii proletariatului, sarcinile ei interne fiind îndeplinite. „Clasa muncitoare — se arată în Programul P.C.U.S. — este singura clasă din istorie care nu-și pune ca scop permanentizarea puterii sale.

Asigurând victoria deplină și definitivă a socialismului — prima fază a comunismului — și trecerea societății la construirea desfășurată a comunismului, dictatura proletariatului și-a îndeplinit misiunea istorică și, din punctul de vedere al sarcinilor dezvoltării interne, a încetat să fie necesară în U.R.S.S. În etapa nouă, contemporană, statul care a luat naștere ca stat al dictaturii proletariatului s-a transformat în statul întregului popor,

într-un organ de exprimare a intereselor și voinței întregului popor" ¹.

Statul de dictatură a proletariatului este, așadar, *tre-cător din punct de vedere istoric*. El apare cu necesitate atunci când în fața oamenilor muncii dintr-o țară sau alta se pune sarcina construirii socialismului. Când însă socialismul învinge pe deplin și definitiv, dictatura proletariatului se transformă în stat al întregului popor.

Firește, aceasta nu înseamnă că clasa muncitoare își pierde rolul conducător în societate. Fiind forța cea mai înaintată, cea mai organizată a societății sovietice, ea îndeplinește conducerea vieții publice și în perioada construcției desfășurate a comunismului. Abia o dată cu dispariția claselor, adică cu victoria comunismului, încetează clasa muncitoare să îndeplinească sarcina ei de conducător al societății.

Transformarea în U.R.S.S. a statului de dictatură a proletariatului în stat al întregului popor este un fapt fără precedent în istoria omenirii. Până acum statul a fost întotdeauna instrumentul dominației nelimitate a unei clase. În Țara sovietică s-a format însă pentru prima oară un stat care nu mai este instrumentul dictaturii unei clase, ci un *instrument al întregii societăți, al întregului popor*.

Așadar, experiența construirii socialismului și comunismului în U.R.S.S. a arătat că dictatura proletariatului încetează să fie necesară încă înainte de dispariția statului. Cît privește însă statul ca organizație a întregului popor, el se va menține pînă la victoria deplină a comunismului.

În perioada construcției desfășurate a comunismului, în fața poporului sovietic stă sarcina măreață de a îndeplini programul grandios al unui nou și puternic avînt al economiei, culturii și bunăstării materiale a poporului.

¹ „Congresul al XXII-lea al P.C.U.S.”, Editura politică, 1962, pag. 419.

lui, precum și al educării omului nou. Această sarcină nu poate fi îndeplinită fără întărirea și dezvoltarea continuă a statului socialist.

Cu fiecare pas nou spre comunism, viața țării devine tot mai multilaterală, se dezvoltă legăturile economice și culturale dintre regiunile ei, crește neobișnuit de repede amploarea activității creatoare a maselor. Toate acestea determină creșterea rolului organizatoric al Statului sovietic socialist, impun perfecționarea și dezvoltarea permanentă a activității lui economice-organizatorice și cultural-educative.

Pe de altă parte, rezolvarea cu succes a mărețelor sarcini ale construcției comuniste este de neconceput fără dezvoltarea continuă a democrației, fără participarea activă a tuturor oamenilor muncii la lupta pentru comunism.

Tocmai dezvoltarea democrației și perfecționarea activității economice-organizatorice și cultural-educative a statului este direcția de dezvoltare a statului socialist în perioada trecerii treptate la comunism. *„În perioada de construire a comunismului — se arată în Programul P.C.U.S. —, direcția principală a dezvoltării vieții de stat socialiste este dezvoltarea și perfecționarea multilaterală a democrației socialiste, participarea activă a tuturor cetățenilor la conducerea statului, la conducerea construcției economice și culturale, îmbunătățirea activității aparatului de stat și întărirea controlului poporului asupra activității acestuia”*¹.

În ultimii ani, îndeosebi după Congresul al XX-lea al P.C.U.S., partidul și guvernul au desfășurat o muncă uriașă pentru restabilirea normelor leniniste ale vieții de partid și de stat, pentru lărgirea continuă a democrației sovietice. A fost dezvoltat multilateral principiul leninist al centralismului democratic, care asigură îmbinarea justă a conducerii centralizate cu dezvoltarea

¹ Op. cit., pag. 420.

maximă a inițiativei locale, cu lărgirea drepturilor republicilor unionale, ale organelor locale ale puterii și ale conducătorilor din economie. Republicile unionale conduc acum numeroase întreprinderi care înainte erau subordonate ministerelor unionale. În competența lor au fost trecute o parte din legislație, organizarea administrativ-teritorială și o serie de alte probleme importante ale construcției economice, de stat și culturale. Conducerea întreprinderilor a obținut drepturi mai largi în ceea ce privește folosirea fondurilor materiale și bănești și, principalul, dreptul de a planifica pe scară locală activitatea fabricii, uzinei sau sovhozului.

Partidul comunist a înfăptuit, de asemenea, o serie de măsuri importante pentru perfecționarea continuă a aparatului de stat, simplificarea și ieftinirea lui, înlăturarea rămășițelor de birocrațism din activitatea lui, antrenarea maselor largi de oameni ai muncii la conducerea statului. Reorganizarea conducerii industriei și construcțiilor înfăptuită în 1957 a apropiat conducerea de stat de problemele locale. Aceasta permite folosirea într-o mai mare măsură a experienței bogate a oamenilor muncii în rezolvarea problemelor economice și contribuie la creșterea rolului oamenilor muncii în construcția economică.

Măsurile luate de partid pentru îmbunătățirea conducerii agriculturii au asigurat avântul producției agricole, au descătușat inițiativa colhozurilor și colhoznicilor.

Procesul dezvoltării democrației în societatea socialistă își găsește expresia și în creșterea rolului organizațiilor obștești, de masă ale oamenilor muncii -- sindicatele, Comsomolul, cooperativele, asociațiile cultural-educative. Organizațiile obștești au fost întotdeauna ajutoare credincioase și promotoare ale politicii partidului comunist și guvernului sovietic. În cursul construirii comunismului, competența lor în rezolvarea problemelor de stat importante se extinde continuu.

Crește rolul *sindicatelor* în rezolvarea celor mai importante probleme ale construcției economice și culturale. Ele îndeplinesc cu succes rolul de școală a educației comuniste, de școală de gospodărire și conducere. Ele participă activ la planificarea și organizarea producției în întreprinderi, la elaborarea normelor tehnice de producție, la organizarea întrecerii socialiste. Ele rezolvă multe probleme privind organizarea odihnei oamenilor muncii, ocrotirea sănătății lor, asigurarea materială și deservirea social-culturală a oamenilor muncii.

Principala sarcină a sindicatelor este să dezvolte și mai departe multilateral inițiativa în muncă și atitudinea politică activă a oamenilor muncii, să le ridice conștiința comunistă, să acționeze ca organizator al întrecerii pentru munca comunistă, să ajute pe oamenii muncii să-și formeze deprinderi în ce privește conducerea treburilor de stat și obștești, să-i antreneze la lupta pentru progresul tehnic neîntrerupt și creșterea continuă a productivității muncii, să se îngrijească de îmbunătățirea condițiilor lor materiale de trai și de satisfacerea cerințelor lor spirituale crescînde.

O contribuție importantă la construirea comunismului, la educarea comunistă a tineretului aduce *Comsomolul leninist*. În ultimii ani au fost trimiși pe șantierele de șoc ale industriei peste 1 200 000 de comsomoliști, peste 2 500 000 de tineri au venit să lucreze la ferme zootehnice, peste 700 000 de trimiși ai Comsomolului au participat la valorificarea pămînturilor înțelenite.

Comsomolul este chemat să dezvolte inițiativa creatoare și eroismul în muncă al tineretului sovietic, să pregătească generația de oameni care vor trăi, vor munci și vor conduce treburile obștești în condițiile comunismului. Principalul în munca organizațiilor comsomoliste este educarea tineretului în spiritul devotamentului neprecupețit față de patrie, de popor, față de partidul comunist și de cauza comunismului, în spiritul

hotărîrii de a învinge orice greutate în numele triumfului acestei cauze mărețe. Comsomolul educă pe tineri în spiritul muncii pentru binele societății, se preocupă de creșterea nivelului lor de cultură generală și de cunoștințe tehnice, îi educă în spiritul respectării cu strictețe a înaltelor principii ale moralei comuniste.

Crește importanța *cooperației* (colhozurile, cooperativele de consum și celelalte organizații cooperatiste); vor fi dezvoltate în continuare asociațiile și organizațiile științifice, tehnice-științifice, cultural-educative, sportive etc. Ele reprezintă forme diferite de atragere a maselor la construcția comunistă, forme de educare comunistă a oamenilor muncii.

Pe măsura apropierii de comunism, unele funcții îndeplinite de organele de stat vor trece treptat în competența organizațiilor obștești. Încă de pe acum, conducerea activității de cultură fizică și sport se face de către o organizație obștească. Echipele voluntare de menținere a ordinii publice, consiliile de judecată tovărășească și alte organizații obștești, în colaborare cu organele miliției, ale justiției și procuraturii, desfășoară o activitate rodnică împotriva celor care încalcă legile socialiste și normele moralei comuniste.

În cursul anilor următori va trece în competența organizațiilor obștești conducerea teatrelor și cinematografelor, a bibliotecilor, cluburilor și a altor instituții cultural-educative care se află în prezent în competența statului. Va fi extinsă și activitatea lor în ceea ce privește întărirea ordinii publice. Sindicatele, Comsomolul și alte organizații de masă vor primi dreptul de inițiativă legislativă, adică de a propune proiecte de legi.

Trecerea unor funcții din competența organelor de stat în competența celor obștești nu înseamnă slăbirea rolului statului socialist în construirea comunismului. Dimpotrivă, îndeplinirea de către organizațiile obștești

a unei serii de funcții care în prezent sînt de competența statului va lărgi și va consolida baza politică a societății socialiste, va asigura continua dezvoltare a democrației socialiste. Statul sovietic își va putea concentra și mai mult atenția asupra dezvoltării economiei.

Măsurile ample pentru dezvoltarea continuă a democrației socialiste sînt prevăzute în noul Program al P.C.U.S. Perfecționarea formelor de reprezentare a poporului și a principiilor democratice ale sistemului electoral sovietic; extinderea practicii de a supune debaterii întregului popor a celor mai importante probleme ale construirii comunismului și a celor mai importante proiecte de legi; lărgirea multilaterală a formelor controlului popular asupra activității organelor puterii și organelor administrative și sporirea eficienței lui; înnoirea sistematică a componenței organelor de conducere și înfăptuirea tot mai consecventă a principiului eligibilității și responsabilității conducătorilor și extinderea lui treptată asupra tuturor lucrătorilor cu funcții de conducere din organele de stat, organizațiile obștești și instituțiile culturale — iată principalele măsuri prin care P.C.U.S. caută să atragă literalmente pe toți cetățenii sovietici la conducerea treburilor societății.

Statul întregului popor, apărut în U.R.S.S. ca rezultat al victoriei socialismului, este o etapă nouă, superioară în dezvoltarea statului socialist, un pas de cea mai mare importanță pe calea transformării vieții de stat socialiste în autoadministrare obștească comunistă.

**Creșterea
rolului P.C.U.S.
în perioada
construcției
desfășurate a
comunismului**

Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, se arată în noul Statut adoptat de Congresul al XXII-lea al P.C.U.S., este avangarda încercată de luptă a poporului sovietic, care unește în rîndurile sale pe baza liberului consimțămînt partea cea mai conștientă a clasei muncitoare, țărănimii colhoznice și intelectualității.

În cei 60 de ani ai existenței sale, partidul comunist, întemeiat de marele Lenin, a străbătut un drum glorios de lupte și victorii. El a condus clasa muncitoare și pe țărani muncitori din Rusia la victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie și la instaurarea dictaturii proletariatului, a asigurat victoria deplină și definitivă a socialismului. Sub conducerea experimentată a partidului s-a format și s-a consolidat unitatea moral-politică și ideologică a societății sovietice. *În prezent, din partid al clasei muncitoare, partidul comunist a devenit partidul întregului popor.*

Spre deosebire de formațiunile social-economice precedente, societatea comunistă nu se formează în mod spontan, ci ca urmare a activității conștiente și precis orientate a maselor populare, conduse de partidul marxist-leninist. Fiind forma cea mai înaltă de organizare social-politică a poporului, partidul conduce marea lui muncă creatoare, imprimă luptei poporului pentru comunism un caracter organizat, planificat și științific fundamentat. Prin sistemul organizațiilor de stat și obștești, partidul sădește ideea luptei pentru comunism în conștiința maselor sub forma unor sarcini concrete și îndrumă eforturile fiecărui colectiv, ale tuturor oamenilor sovietici spre rezolvarea lor cu succes. Partidul scrutează cu ochi ageri viitorul, arată poporului căile mersului înainte, trezește în masele poporului cea mai mare energie creatoare. În întreaga sa activitate, partidul comunist se conduce după atotbiruitoarea învățătură marxist-leninistă și după Programul elaborat pe baza lui. Programul partidului stabilește principalele lui sarcini pentru perioada construirii societății comuniste.

„Perioada construirii desfășurate a comunismului se caracterizează prin continua creștere a rolului și însemnătății partidului comunist ca forța conducătoare și îndrumătoare a societății sovietice...

Creșterea rolului partidului în viața societății sovietice în noua ei etapă de dezvoltare este determinată de :

— creșterea proporțiilor și complexitatea sarcinilor construcției comuniste, care necesită un nivel mai înalt al conducerii politice și organizatorice ;

— ridicarea nivelului activității creatoare a maselor, atragerea de noi milioane de oameni ai muncii la conducerea treburilor de stat și a producției ;

— dezvoltarea continuă a democrației socialiste, creșterea rolului organizațiilor obștești, lărgirea drepturilor republicilor unionale și ale organizațiilor locale ;

— importanța din ce în ce mai mare a teoriei comunismului științific, a dezvoltării creatoare și a propagării ei, necesitatea intensificării educației comuniste a oamenilor muncii și a luptei pentru biruirea rămășițelor trecutului din conștiința oamenilor”¹.

Noii etape în dezvoltarea societății sovietice îi corespunde o etapă de dezvoltare nouă, superioară a P.C.U.S., a muncii sale politice, ideologice și organizatorice. Partidul va perfecționa neconținut formele și metodele sale de muncă, pentru ca nivelul la care conduce masele, crearea bazei tehnice-materiale a comunismului și dezvoltarea vieții spirituale a societății sovietice să corespundă cerințelor crescînde din perioada construcției desfășurate a comunismului.

O armă organizatorică de nădejde a P.C.U.S. în lupta pentru victoria comunismului este Statutul adoptat de Congresul al XXII-lea. Statutul proclamă cerințe spornice față de fiecare membru de partid. El cere membrului de partid să fie un exemplu de atitudine comunistă față de muncă, de înaltă principialitate, de intransigență față de lipsuri, tendințe de acaparare și trîndăvie, îi cere să aibă o atitudine înțelegătoare și atentă față de oameni, devoțament față de partid și popor. Statutul pre-

¹ Op. cit., pag. 453.

vede dezvoltarea continuă a democrației interne de partid, creșterea rolului organelor locale și a organizațiilor de bază ale partidului. El ridică și mai mult rolul P.C.U.S. ca inspirator și organizator al construirii comunismului.

O condiție obligatorie a succesului luptei pentru comunism este lărgirea și adîncirea continuă a legăturilor partidului cu masele largi ale oamenilor muncii. Partidul consideră ca o datorie sfîntă pentru el să consulte permanent poporul în cele mai importante probleme de politică internă și externă, să atragă pe scară largă la munca sa masele de oameni ai muncii nemembri de partid.

Dezvoltarea statului socialist, lărgirea funcțiilor organizațiilor obștești, extinderea democrației socialiste impun ca munca partidului în rîndurile oamenilor muncii să fie tot mai profundă și mai multilaterală, ca influența lui în mase să crească tot mai mult.

Activitatea conducătoare și îndrumătoare a P.C.U.S., activitatea lui organizatorică și educativă este factorul hotărîtor al victoriei inevitabile a comunismului.

5. Cu privire la dispariția statului

Din expunerea anterioară am aflat ce rol uriaș joacă statul socialist în construirea socialismului și comunismului.

Revizioniștii contemporani încearcă să conteste învățătura marxist-leninistă despre stat, neagă rolul conducător al statului în construcția socialistă și comunistă. Astfel, revizioniștii iugoslavi consideră că statul joacă un anumit rol numai la începutul perioadei de trecere de la capitalism la socialism, cînd încă nu este rezolvată definitiv problema „care pe care”. Dar, de îndată ce puterea proletariatului s-a consolidat și problema „care

pe care" este rezolvată în favoarea socialismului, încează, chipurile, necesitatea statului, el începind să dispară.

Revizioniștii consideră problema dispariției statului ca sarcina principală, hotăritoare a dezvoltării societății socialiste. În programul Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia, de exemplu, se spune direct că, după întărirea puterii clasei muncitoare și a oamenilor muncii, problema *dispariției treptate* a statului devine problema principală și hotăritoare.

Din punctul de vedere antimarxist al revizioniștilor, conducerea de către stat a vieții economice și culturale a societății socialiste este inadmisibilă, deoarece ar duce la încălcarea democrației, la birocratism, la ridicarea aparatului de stat deasupra societății. Revizioniștii identifică dictatura proletariatului cu violența. Dictatura proletariatului și democrația sînt, chipurile, incompatibile, declară ei, și de aceea trebuie renunțat la dictatura proletariatului.

Revizioniștii denaturează total esența dictaturii proletariatului, absolutizează latura ei violentă. Ei nu vor să vadă că elementul principal în dictatura proletariatului îl constituie organizarea societății comuniste, educarea maselor populare, atragerea lor la construirea comunismului. Sarcinile uriașe ale construcției socialiste și comuniste pot fi rezolvate numai de un stat cu adevărat democratic, așa cum este dictatura proletariatului.

După cum am arătat, în perioada construirii comunismului, statului socialist îi revin sarcini și mai complexe. Comunismul este rezultatul creației conștiente a poporului, al muncii lui eroice, al luptei lui pline de abnegație, sub conducerea partidului comunist. Dar eforturile creatoare ale poporului trebuie unite, organizate și orientate spre realizarea scopului unic. Statul socialist, condus de partidul comunist, este tocmai forța care organizează crearea noii societăți. De aici decurge

necesitatea existenței statului socialist în întreaga perioadă a construirii comunismului, necesitatea dezvoltării și perfecționării lui continue.

Intărirea și dezvoltarea statului socialist nu înseamnă cătuși de puțin că el va exista veșnic. După cum se arată în Programul P.C.U.S., *dezvoltarea vieții de stat socialiste va duce treptat la transformarea ei în autoadministrare obștească comunistă*, în care vor fi unite Sovietele, organizațiile sindicale, cooperatiste și alte organizații de masă ale oamenilor muncii.

Firește, funcții ale administrării obștești analoge funcțiilor de conducere a vieții economice și culturale pe care le îndeplinește statul în prezent se vor menține și în comunism. Dar caracterul și metodele exercitării lor vor fi altele decît în socialism. Pe măsura înaintării spre comunism, organele administrației de stat își vor pierde treptat caracterul lor politic. Contopîndu-se în cele din urmă cu societatea, ele vor deveni organe de autoadministrare obștească, prin care *toți membrii societății vor îndeplini conducerea vieții economice și culturale*. Statul va dispărea.

Ar fi însă greșit, spune N. S. Hrușciiov, să înțelegem dispariția statului în mod simplist, la fel ca procesul ce are loc toamna cînd frunzele cad din copac și copacului nu-i mai rămîn decît ramurile desfrunzite. Dispariția statului este un proces treptat, îndelungat, care cuprinde o întreagă epocă istorică. De-a lungul unei anumite perioade, trăsăturile conducerii de stat și cele ale autoadministrării obștești vor coexista, se vor împleti, și abia cînd societatea va fi pe deplin matură pentru a se autoadministra, adică în condițiile comunismului dezvoltat, abia atunci va dispărea necesitatea statului. „Statul va putea să dispară complet — arăta V. I. Lenin — atunci cînd societatea va îndeplini principiul: «de la fiecare după capacități, fiecăruia după nevoi», cu alte cuvinte atunci cînd oamenii se vor obișnui atît de mult cu res-

pectarea regulilor fundamentale ale conviețuirii sociale și cînd munca lor va fi atît de productivă, încît ei vor munci de bunăvoie, *după capacități*"¹.

Construirea societății comuniste dezvoltate este *condiția internă* a dispariției statului. Dar pentru dispariția totală a statului sînt necesare și *condiții externe* — victoria și consolidarea socialismului pe arena internațională. Vorbind despre dispariția statului, trebuie să ținem seama în mod obligatoriu de situația internațională. Dacă într-o țară sau într-un grup de țări va învinge comunismul, dar în lume vor mai exista rechini imperialiști înarmați, în acest caz, în societatea comunistă se va păstra în mod obligatoriu funcția de stat a apărării țării. Această funcție va dispărea numai atunci cînd va dispărea complet pericolul unei agresiuni din partea forțelor reacționare, imperialiste.

Așadar, în cursul construirii comunismului are loc procesul treptat de transformare a conducerii de stat în autoadministrare obștească, acest proces fiind indisolubil legat de îmbunătățirea continuă a muncii aparatului de stat, de extinderea și perfecționarea democrației socialiste.

---

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 25, E.S.P.L.P. 1956, pag. 466.

CAPITOLUL AL XVII-LEA REVOLUȚIA SOCIALĂ

Din capitolul anterior am aflat ce este statul, cum a apărut el, ce tipuri de stat sînt cunoscute în istoria omenirii. Acum se nasc întrebările: din ce cauze și în ce fel un tip de stat este înlocuit cu alt tip de stat, cum se produce trecerea de la o orînduire socială la alta, înlocuirea unei clase dominante de către alta? Răspunsul la aceste întrebări îl dă teoria marxist-leninistă a revoluției sociale.

1. Revoluția socială — lege a dezvoltării societății împărțite în clase antagoniste

Esența, cauzele și însemnătatea revoluției sociale

Revoluția socială determină cele mai adînci prefaceri în viața politică, economică și ideologică a societății. Tocmai ca urmare a revoluției sociale are loc înlocuirea claselor dominante, a tipurilor de stat, sînt lichidate relațiile de producție vechi și se afirmă altele noi, se schimbă radical concepțiile și instituțiile sociale.

Revoluția socială nu este un fenomen întimplător, ci un fenomen *firesc, logic*, care decurge din dezvoltarea condițiilor materiale ale vieții societății pe anumite trepte ale dezvoltării ei, din contradicțiile interne pro-

prii societăților bazate pe clase dușmane. Arătând cauzele revoluției sociale, K. Marx, în prefața la lucrarea sa „Contribuții la critica economiei politice”, scria că, pe o anumită treaptă a dezvoltării societății, forțele de producție intră în contradicție cu relațiile de producție în cadrul cărora s-au dezvoltat pînă atunci. Din forme de dezvoltare a forțelor de producție, aceste relații de producție rămase în urmă se transformă în cătușele lor. Atunci începe epoca revoluției sociale.

Așadar, conflictul dintre forțele de producție noi și relațiile de producție vechi constituie baza economică obiectivă a revoluției sociale. După cum am arătat mai înainte, relațiile de producție nu pot rămîne mult timp în urma dezvoltării forțelor de producție. Mai devreme sau mai tîrziu, ele trebuie să fie puse în concordanță cu acestea. În condițiile societății bazate pe clase antagoniste, această concordanță se realizează prin intermediul revoluției sociale.

Conflictul dintre caracterul forțelor de producție și relațiile de producție își găsește întotdeauna expresia în conflictul dintre interesele de clasă. Clasei reacționare, purtătoare a vechilor relații de producție, i se opune clasa progresistă, purtătoare a noilor relații de producție. De aici, lupta neîmpăcată dintre clasa progresistă și cea reacționară, luptă a cărei manifestare și desăvîrșire supremă este revoluția socială.

Clasa veche, reacționară nu renunță niciodată de bunăvoie la dominația sa. Pentru a menține vechile relații de producție, ea folosește toată forța puterii de stat. De aceea, pentru lichidarea vechilor relații de producție și statornicirea unor relații de producție noi, clasa progresistă trebuie să cucerească puterea politică. Problema dacă înving sau nu noile relații de producție depinde, în ultimă instanță, de împrejurarea dacă clasa revoluționară va cuceri puterea de stat. Iată de ce pro-

blema *puterii de stat este problema principală a oricărei revoluții.*

Revoluțiile sociale au o uriașă importanță în viața societății. Schimbarea orânduirii sociale vechi, reacționare, și afirmarea celei noi, progresiste, este posibilă numai prin transformări revoluționare radicale. Numai prin revoluțiile sociale se rezolvă contradicțiile economice și de clasă care s-au copt în perioadele îndelungate de dezvoltare anterioară a societății. Numai cu ajutorul revoluției sînt înlăturate piedicile din calea progresului economic, politic și cultural, sînt înlăturate relațiile de producție perimate și exponenții acestora — clasele vechi, reacționare. În perioadele de revoluție socială se trezește energia creatoare a celor mai largi mase ale poporului, milioane de oameni ai muncii sînt atrași la viața socială activă. Datorită acestui fapt, procesul dezvoltării sociale se accelerează într-o măsură considerabilă. Nu întîmplător Marx numea revoluțiile locomotive ale istoriei.

Situația revoluționară.
Rolul factorului
subiectiv în revoluție

Revoluțiile nu se fac „la comandă” sau după bunul plac ori dorința cuiva. Pentru înfăptuirea revoluției sînt necesare anumite condiții istorice, anumite premise obiective și subiective.

Totalitatea condițiilor obiective necesare pentru înfăptuirea revoluției constituie *situația revoluționară.*

După cum arăta V. I. Lenin, indiciile situației revoluționare sînt :

1. Imposibilitatea pentru clasele guvernante de a trăi și a conduce după metodele vechi — așa-numita criză a „virfurilor”, pe de o parte, și revolta claselor asuprite, care nu vor să trăiască ca înainte, criza „celor de jos”, pe de altă parte. „...Revoluția — scria V. I. Lenin — este imposibilă fără o criză națională generală (care să atingă și pe exploatați și pe exploatatori)”¹

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 31, E.S.P.L.P. 1956, pag. 68.

2. Agravarea la maximum a sărăciei și mizeriei claselor asuprite.

3. Activizarea considerabilă a maselor populare. Dacă în condiții obișnuite masele se lasă relativ ușor jefuite, în condițiile crizei însăși situația le împinge la acțiuni revoluționare independente.

Nu orice situație revoluționară se transformă în revoluție. Astfel, în Rusia, în anii 1859—1861 a existat o situație revoluționară, dar nu a avut loc o revoluție. Situația revoluționară, maturizarea factorului obiectiv creează doar *posibilitatea* revoluției victorioase, dar pentru a transforma această posibilitate în *realitate* este necesară și maturizarea *factorului subiectiv*, adică capacitatea clasei revoluționare de a trece la acțiuni revoluționare de masă suficient de puternice pentru a învinge (sau a înfringe) vechiul guvern, care, după cum arăta V. I. Lenin, nu „cade” niciodată dacă nu „este răsturnat”. Revoluția socialistă poate deveni victorioasă numai în condițiile când clasa muncitoare este bine organizată, nivelul conștiinței sale este ridicat, are aliați de nădejde și este condusă de un partid marxist experimentat, călit în lupte.

Caracterul și forțele motrice ale revoluției   Revoluțiile sociale se deosebesc prin caracterul lor și prin forțele lor motrice. *Caracterul* revoluției depinde de clasa care cucerește puterea și de relațiile de producție care se instaurează în urma revoluției. Astfel, revoluția în cursul căreia locul dominației feudalilor este luat de dominația burgheziei și, respectiv, în locul relațiilor de producție feudale se statornicesc relații noi, capitaliste, este, prin caracterul său, o revoluție burgheză.

Forțele motrice ale revoluției sînt clasele sociale care săvîrșesc revoluția și duc lupta împotriva claselor

reacționare, pentru triumful noilor relații de producție. Una dintre clasele care săvârșesc revoluția este hegemonul ei, conducătorul care duce după sine toate celelalte clase și grupuri sociale care participă la revoluție.

Care sînt forțele motrice ale revoluției, care clasă este hegemonul ei depinde atît de caracterul revoluției cît și de condițiile istorice în care se săvârșește această revoluție. Astfel, în revoluțiile burgheze din Occident din perioada capitalismului în ascensiune (secolul al XVII-lea — prima jumătate a secolului al XIX-lea), forțele motrice au fost țărănimea și meșteșugarii, iar hegemonul a fost burghezia, care a dus după sine pe toți ceilalți luptători împotriva feudalismului.

Revoluțiile burgheze din epoca imperialismului capătă adesea un pronunțat caracter democratic (de exemplu revoluția din anii 1905—1907 și revoluția din februarie 1917 din Rusia). La ele au participat cele mai largi pături ale poporului, care au formulat revendicări proprii, au promovat o linie independentă și au exercitat o uriașă influență asupra desfășurării revoluției. În aceste revoluții, burghezia imperialistă acționează ca o clasă reacționară. Ea se teme de victoria deplină a revoluției, se teme de o largă democrație, deoarece cu cît este mai deplină libertatea, cu cît este mai largă democrația, cu atît sînt mai favorabile condițiile pentru lupta clasei muncitoare împotriva dominației capitalismului. După cum arăta V. I. Lenin, burghezia monopolistă caută să încheie revoluția la jumătatea drumului, printr-o tranzacție cu moșierii, cu vechea putere. În noile condiții, ea nu mai poate deține rolul de hegemon și nici de forță motrice a revoluției, iar într-o serie de țări ea ajunge să sprijine fățiș contrarevoluția. Forța motrice a revoluțiilor burgheze din epoca imperialismului sînt proletariatul și țărănimea, iar hegemonul lor — proletariatul.

2. Revoluția socialistă

Pentru a scăpa de exploatare, șomaj și mizerie, de asuprirea națională, proletariatul trebuie să lichideze orînduirea capitalistă și să făurească societatea socialistă. *Singura cale pentru atingerea acestui scop este revoluția socialistă.*

**Esența revoluției
socialiste**

Revoluția socialistă se deosebește radical de toate tipurile anterioare de revoluție socială.

În ce constau aceste deosebiri ?

În primul rînd, toate revoluțiile anterioare nu și-au pus ca scop desființarea exploatării, ci au schimbat numai o formă a acestei exploatări cu alta. Revoluția socialistă însă *desființează pentru totdeauna orice exploatare* și deschide epoca creării societății fără clase.

În al doilea rînd, revoluțiile anterioare nu au rezolvat sarcina creării unei economii noi. Ele au pus doar puterea politică în concordanță cu noile relații economice, care au apărut în sinul vechii societăți. Una dintre sarcinile fundamentale ale revoluției socialiste este *crearea unei economii noi* — economia socialistă, care nu apare în sinul orînduirii capitaliste.

În al treilea rînd, nici o revoluție nu se caracterizează printr-o atît de intensă *activitate a maselor populare* ca revoluția socialistă. În revoluția socialistă, proletariatul unește temeinic în jurul său păturile largi ale oamenilor muncii și forțele democratice în vederea luptei împotriva capitalismului, pentru socialism.

Forța hotărîtoare a revoluției socialiste este clasa muncitoare. Fiind clasa cea mai înaintată, cea mai revoluționară, clasa muncitoare, în frunte cu partidul marxist-leninist, conduce pe toți oamenii muncii la lupta împotriva societății vechi, capitaliste. Ea organizează asaltul împotriva dominației capitalismului și își instaurează propria putere. Cucerind puterea politică,

1

clasa muncitoare continuă să ducă după sine pe calea socialismului pe toți oamenii muncii.

Problema principală a revoluției socialiste este problema *cuceririi de către proletariat a puterii politice*, dezvoltarea și întărirea ei continuă. După cum s-a spus mai înainte, clasa muncitoare poate să îndeplinească sarcina lichidării capitalismului și construirii socialismului numai creîndu-și propriul său stat, proletar. Lichidarea mașinii de stat burgheze și construirea unui stat nou, proletar, este, așadar, cea mai importantă sarcină a revoluției socialiste.

**Inevitabilitatea
revoluției socialiste
în epoca
imperialismului**

Reformiștii au fost întotdeauna adversari ai revoluției socialiste. Și în zilele noastre, cînd înaintarea omenirii de la capitalism la social-

ism a devenit principalul conținut al procesului istoric, ei încearcă cu deosebită încăpăținare să combată teoria marxist-leninistă a revoluției socialiste. Căutînd să preîntîmpine cu orice preț acest proces legic, să păstreze rînduielele capitaliste și să abată clasa muncitoare de la lupta revoluționară, reformiștii încearcă „să demonstreze” că în condițiile actuale revoluția socialistă nu ar mai fi necesară, că ar fi apărut posibilitatea transformării spontane a capitalismului în socialism. Din punctul lor de vedere, capitalismul contemporan a încetat să mai fie capitalismul despre care scria Marx în „Capitalul”. El ar fi devenit „capitalism popular”, o societate „fără exploatare și exploatați”. S-ar fi schimbat, chipurile, și statul burghez : acesta și-ar fi pierdut caracterul de clasă și ar fi devenit un stat al „prosperității generale”, în stare, chipurile, să înfăptuiască socialismul, adoptînd o reformă după alta în cadrul orînduirii politice existente.

Revizioniştii contemporani și-au însușit concepțiile reformiştilor, care neagă necesitatea revoluției socialiste. Pentru „a dovedi” transformarea spontană a capita-

lismului contemporan în socialism, revizionişti invocă ca argument principal dezvoltarea capitalismului monopolist de stat într-o serie de țări burgheze. Astfel, în programul Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia se susține că valul în creștere al tendințelor capitalist-monopoliste de stat în lumea capitalistă de astăzi ar fi cea mai evidentă confirmare a faptului că omenirea intră în era socialismului.

Așadar, revizionişti nici nu se gîndesc la lichidarea bazei capitalismului — proprietatea privată, refuză să vadă că capitalismul monopolist de stat, preamărit de ei, nu desființează, ci doar concentrează proprietatea în mâinile statului capitalist. Ei neagă rolul conducător al proletariatului în revoluție, necesitatea statului proletar.

După cum s-a mai arătat, în condițiile imperialismului nu există și nu poate exista nici un fel de „capitalism popular”, nici un fel de capitalism fără exploatare, nici un fel de stat al „prosperității generale”. Imperialismul se caracterizează prin reacțiune extremă, prin intensificarea exploatării clasei muncitoare, prin ofensiva furibundă împotriva nivelului de trai și a drepturilor democratice ale oamenilor muncii, prin cursa înarmărilor și pregătirea unui nou război mondial. Toate acestea duc inevitabil la adîncirea antagonismului de neîmpăcat dintre clasa muncitoare și burghezie. Adîncirea acestui antagonism își găsește expresia în ascuțirea luptei de clasă, în intensificarea luptei maselor largi de oameni ai muncii împotriva imperialismului, pentru ridicarea nivelului lor de trai, pentru pace, democrație și socialism. Această luptă duce în mod necesar la revoluția socialistă victorioasă, la lichidarea capitalismului și la victoria socialismului.

În epoca imperialismului, revoluția socialistă este inevitabilă. Numai revoluția proletară poate să înlătore piedicile uriașe din calea dezvoltării forțelor de pro-

1

ducție actuale, din calea progresului omenirii — relațiile de producție capitaliste — și să înfăptuiască, astfel, necesitatea imperioasă a dezvoltării istorice. Deși imperialismul este încă puternic, deși el este încă în stare să corupă virfurile clasei muncitoare pe seama supraprofiturilor, deși ideologii burgheziei și acoliții lor din rîndul revizioniştilor mai reușesc să înșele o parte a oamenilor muncii, zilele capitalismului sînt numărate.

**Teoria leninistă
a revoluției socialiste**

Intemeietorii comunismului științific — Marx și Engels — au dovedit în mod științific inevitabilitatea pieirii capitalismului și victoriei socialismului. Dezvăluind antagonismul dintre proletariat și burghezie, ei au ajuns la concluzia că adîncirea acestui antagonism duce obligatoriu la revoluția socialistă.

Marx și Engels au trăit însă în epoca capitalismului în ascensiune, cînd acesta se dezvoltă mai mult sau mai puțin uniform. Pornind de la această realitate, ei considerau că revoluția proletară poate învinge concomitent în toate țările civilizate sau în majoritatea lor, deoarece încercările de a instaura socialismul într-o singură țară luată aparte ar fi fost înăbușite, în acele condiții, prin eforturile unite ale capitaliştilor din alte țări.

La sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, cînd capitalismul a intrat în ultimul său stadiu, imperialismul, s-au schimbat radical condițiile pentru victoria revoluției socialiste. Dezvoltînd învățătura lui Marx și Engels, V. I. Lenin a creat o nouă teorie a revoluției socialiste, corespunzătoare noilor condiții create de epoca imperialismului.

Încă în cartea „Două tactici ale social-democrației în revoluția democratică”, V. I. Lenin a formulat teza importantă a *transformării revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă*. Analizînd particularitățile mișcării revoluționare a clasei muncitoare în noile

condiții istorice și, în primul rînd, particularitățile revoluției din 1905—1907 din Rusia, el a ajuns la concluzia că numai proletariatul, care este direct interesat în ducerea revoluției pînă la capăt, poate și trebuie să fie hegemonul revoluției burghezo-democratice în perioada imperialismului. În cursul revoluției, proletariatul înfăptuiește la început transformări democratice, iar apoi, după cum arăta V. I. Lenin, el trece imediat de la revoluția democratică la revoluția socialistă.

O verigă esențială a teoriei leniniste a revoluției este geniala teză despre *posibilitatea victoriei revoluției socialiste la început într-o singură țară luată aparte*. Fundamentînd această teză, Lenin a pornit de la faptul că în imperialism dezvoltarea țărilor capitaliste are loc în mod inegal, în salturi. Unele țări, înainte rămase în urmă, ajung și depășesc din punct de vedere economic țările avansate. Se schimbă raportul de forțe între statele capitaliste, apar conflicte, războaie pentru împărțirea și reîmpărțirea lumii între imperialiști. Slăbesc pozițiile capitalismului mondial și apare posibilitatea ruperii lanțului imperialist în veriga lui cea mai slabă. „Dezvoltarea capitalismului se desfășoară în mod extrem de inegal în diferitele țări — scria V. I. Lenin. Nici n-ar putea fi altfel în condițiile producției de mărfuri. De aici concluzia certă: socialismul nu poate învinge în mod simultan în toate țările. El va învinge la început într-o singură țară sau în cîteva țări, celelalte continuînd să rămînă un timp oarecare burgheze sau preburgheze”¹.

Teoria leninistă a revoluției socialiste are o uriașă însemnătate practică. Ea a descătușat inițiativa revoluționară a oamenilor muncii, a insuflat clasei muncitoare din fiecare țară încredere în victoria cauzei sale mărețe, în inevitabilitatea pieirii capitalismului și a victoriei socialismului și comunismului.

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 23, E.S.P.L.P. 1957, pag. 72.

**Formarea
sistemului mondial
socialist**

Călăuzindu-se după teoria leninistă a revoluției socialiste, clasa muncitoare din Rusia în alianță cu țărănimea muncitoare, condusă de partidul bolșevic, a lichidat dominația moșierilor și capitaliștilor și a luat în mână puterea politică. Ziua de 7 Noiembrie (25 octombrie) 1917 a intrat în istorie ca începutul unei ere noi în dezvoltarea omenirii — era pieirii capitalismului și a triumfului societății noi, socialiste. În această zi istorică, V.I. Lenin a spus: „De azi înainte începe o epocă nouă în istoria Rusiei, și această a treia revoluție rusă trebuie să ducă în cele din urmă la victoria socialismului”¹.

Cuvintele profetice rostite de Lenin în prima zi a Puterii sovietice s-au împlinit. Socialismul a învins complet și definitiv în Uniunea Sovietică.

Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a dat un puternic impuls mișcării revoluționare mondiale, a contribuit la descompunerea continuă a sistemului capitalist și la adâncirea crizei generale a capitalismului. Ea a marcat începutul *tregerii omenirii de la capitalism la socialism*.

După cel de-al doilea război mondial, o serie de țări din Europa centrală, de sud-est și din Asia s-au desprins din sistemul capitalist. Capitalismul a încetat să mai fie unicul sistem social-economic mondial. În prezent, în lume există două sisteme — capitalismul în putrefacție, care și-a trăit traiul, și socialismul, tânăr, în plină creștere.

Sistemul mondial socialist, se spune în Programul P.C.U.S., reprezintă comunitatea socială, economică și politică a popoarelor libere și suverane care pășesc pe calea socialismului și comunismului, unite prin interes și scopuri comune, prin legăturile strânse ale solidarității.

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 26, Editura politică, 1959, pag. 227.

ții internaționale socialiste. Statele acestui sistem se întind pe o uriașă suprafață din Europa și Asia, reprezentând mai mult de un sfert din suprafața globului. Peste un miliard de locuitori (mai mult de o treime din populația lumii) trăiesc pe acest teritoriu. Mare este puterea economică a țărilor socialismului. Ele dau peste o treime din producția industrială mondială și aproximativ 50 % din producția mondială de cereale.

Sistemul mondial socialist reprezintă *un tip calitativ nou de relații economice și politice între țări*. Ele se întemeiază pe profunda comunitate de interese economice și politice ale acestor țări, pe o ideologie unică — marxism-leninismul.

Baza economică a sistemului socialist este proprietatea socială asupra mijloacelor de producție. Baza politică o formează puterea poporului, în frunte cu clasa muncitoare. Baza ideologică este teoria marxist-leninistă. Scopul tuturor țărilor socialiste este același — construirea socialismului și comunismului.

Egalitatea deplină în drepturi a statelor mari și mici, neamestecul în treburile interne ale celuilalt, respectarea suveranității naționale și a integrității teritoriale, întrajutorarea economică frățescă, colaborarea strânsă în domeniul economiei, politicii și culturii — acestea sînt principiile de bază ale relațiilor dintre țările socialiste. Relațiile dintre țările sistemului mondial socialist, în care și-a găsit cea mai înaltă expresie internaționalismul proletar, nu au seamăn în istoria omenirii. Aceste relații reprezintă chezașia forței de neînvins a sistemului mondial socialist.

Formele de colaborare și întrajutorare a țărilor socialiste sînt foarte variate. În domeniul economiei, ele își găsesc expresia în coordonarea planurilor economiei naționale, în desfășurarea multilaterală a comerțului reciproc avantajos, în acordarea de credite, în schimbul de informații tehnice-științifice. În domeniul politicii,

ele se exprimă în lupta comună împotriva reacțiunii imperialiste, pentru progres social, pentru pace și socialism. În domeniul culturii, ele își găsesc expresia în colaborarea culturală tot mai largă și mai variată dintre țările socialiste, ceea ce are ca rezultat îmbogățirea reciprocă tot mai mare a culturilor lor naționale.

În prezent, sistemul mondial socialist a pășit într-o etapă nouă a dezvoltării sale. Uniunea Sovietică înfăptuiește construcția desfășurată a comunismului. Alte țări din cadrul acestui sistem construiesc bazele socialismului, iar unele au pășit în perioada desăvârșirii construcției socialiste.

Victoriile decisive ale socialismului pe scara întregului sistem socialist, unirea statelor acestui sistem într-un lagăr unic combativ, unitatea lui tot mai puternică și forța lui în neconținută creștere fac imposibilă restaurarea capitalismului nu numai în Uniunea Sovietică, ci și în celelalte țări socialiste. Aceasta asigură victoria deplină a socialismului și comunismului în cadrul sistemului socialist în ansamblu.

Folosind legitățile și avantajele sistemului socialist, fiecare țară socialistă, sprijinindu-se pe realizările economice și culturale ale celorlalte țări socialiste, își dezvoltă neabătut și planificat economia și cultura. Are loc o egalare a liniei generale de dezvoltare economică și culturală a acestor țări, se reduc termenele de construire a socialismului. Drept rezultat, în fața acestor țări se deschide perspectiva trecerii, mai mult sau mai puțin concomitent, în cadrul aceleiași epoci istorice, la comunism.

O condiție necesară pentru realizarea de noi succese ale țărilor socialiste constă în întărirea unității sistemului mondial socialist pe baza principiilor internaționalismului proletar. Această unitate este incompatibilă cu manifestările de naționalism și de exclusivism național, care aduc prejudicii intereselor comune ale comunității

socialiste, și în primul rînd poporului țării în care ele se manifestă. Ruperea de lagărul socialismului frînează dezvoltarea țării respective, îi răpește posibilitatea de a folosi avantajele sistemului mondial socialist.

Pe acest drum primejdios au pășit azi conducătorii albanezi, care pun aspirațiile lor naționaliste mai presus de interesele poporului și statului albanez, de interesele întregului lagăr socialist, ale mișcării comuniste internaționale. Iată de ce P.C.U.S. și alte partide marxiste au condamnat cu hotărîre acțiunile scizioniste ale conducătorilor Albaniei, care sînt îndreptate spre subminarea prieteniei și coeziunii țărilor socialiste și fac jocul imperialiștilor.

Întărirea continuă a unității lagărului socialist, creșterea puterii și capacității sale de apărare rămîne una dintre cele mai importante sarcini care stau în fața popoarelor din toate țările sistemului mondial socialist.

3. Coexistența pașnică dintre țările socialiste și cele capitaliste — necesitate obiectivă a dezvoltării omenirii

Principiul leninist al coexistenței pașnice

Principiul coexistenței pașnice a statelor cu orînduiri sociale diferite a fost formulat și fundamentat mul-

tilateral de V. I. Lenin. Luînd cuvîntul la Congresul al II-lea al Sovietelor, în chiar primele ore după proclamarea Puterii sovietice, Lenin a declarat : „...Respingem toate punctele privitoare la jafuri și la acte de violență, dar vom accepta bucuros toate clauzele referitoare la relații de bună vecinătate și la acorduri economice ; clauzele acestea nu le putem respinge”¹

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 26, Editura politică, 1959, pag. 243.

V. I. Lenin era profund convins că mai devreme sau mai târziu socialismul va învinge în lumea întreagă. Dar această victorie, arăta el, nu poate avea loc concomitent în toate țările. Unele țări vor ajunge la socialism înaintea altora, în funcție de nivelul economic, de gradul de ascuțire a luptei de clasă, de raportul de forțe dintre proletariat și burghezie și de alte condiții. Pornind de la aceasta, Lenin a tras concluzia că, în cursul unei anumite perioade istorice, când alături de statele socialiste vor exista state capitaliste, *coexistența țărilor socialiste și capitaliste este inevitabilă*. Lenin era un adept convins al coexistenței pașnice, iar partidul comunist și guvernul sovietic au pus acest principiu leninist la baza politicii externe a U.R.S.S. A asigura condiții de pace pentru construirea comunismului în U.R.S.S. și pentru dezvoltarea sistemului mondial socialist, a ferit omenirea de un război mondial de exterminare — iată principalul țel al activității desfășurate de partidul comunist și guvernul sovietic în domeniul politicii externe.

Coexistența pașnică a statelor socialiste și capitaliste este o necesitate obiectivă a dezvoltării omenirii. În actualele condiții, când există arme monstruoase de exterminare și mijloace pentru transportarea lor spre orice punct de pe glob, când un nou război mondial ar provoca pierderi uriașe de vieți omenești și distrugereri nemaivăzute, problema războiului și a păcii a devenit problema fundamentală a contemporaneității. *A preîntîmpina un război termonuclear, a împiedica izbucnirea lui — acesta este astăzi lucrul principal*.

„În prezent — a spus N. S. Hrușciiov — nu se pune problema dacă coexistența pașnică este sau nu necesară; ea există și va exista, dacă nu vrem nebunia unui război mondial, în care ar fi folosite arme nucleare și rachetă. Fondul chestiunii constă în a coexista pe o bază rațională”.

Coexistența pe o bază rațională, coexistența pașnică, se arată în Programul P.C.U.S., presupune: renunțarea la război ca mijloc de rezolvare a problemelor litigioase dintre state, soluționarea acestor probleme pe calea tratativelor; egalitatea în drepturi, înțelegerea și încrederea reciprocă între state, luarea în considerare a intereselor reciproce; neamestecul în treburile interne, recunoașterea dreptului fiecărui popor de a rezolva în mod independent toate problemele țării sale; respectarea cu strictețe a suveranității și integrității teritoriale a tuturor țărilor; dezvoltarea colaborării economice și culturale pe baza egalității depline și a avantajului reciproc. Partidul Comunist al Uniunii Sovietice și toate celelalte partide marxiste acordă multă atenție și consacră multe forțe rezolvării acestor sarcini nobile.

N. S. Hrușciov, prim-secretar al C.C. al P.C.U.S. și șef al guvernului sovietic, este un luptător neobosit pentru cauza păcii. Numeroasele sale vizite prin țările lumii, în S.U.A., Franța, Austria, Finlanda, Birmania, India, Indonezia și alte țări, contactele personale cu conducătorii și popoarele acestor țări contribuie la întărirea cauzei păcii, la destinderea încordării internaționale.

În această privință sînt remarcabile propunerea cu privire la dezarmarea generală și totală făcută de N. S. Hrușciov la cea de-a 14-a sesiune a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite (1959), precum și „Principalele prevederi ale Tratatului de dezarmare generală și totală”, propuse spre examinare celei de-a 15-a sesiuni (1960). Aceste documente, care sînt un măreț act de umanism, au demonstrat cum nu se poate mai bine sinceritatea și consecvența politicii de pace a U.R.S.S. Este semnificativ că Uniunea Sovietică nu numai că a proclamat necesitatea dezarmării, dar a și întreprins în practică pași în direcția realizării ei. În perioada anilor 1955—1958, Uniunea Sovietică a redus unilateral forțele sale armate cu 2 140 000 de oameni.

Aplicînd în mod consecvent principiul coexistenței pașnice, partidele marxiste pornesc de la faptul că pe pămînt s-au format și cresc forțe puternice în stare să apere și să întărească pacea. A apărut, se dezvoltă și se întărește neabătut sistemul mondial socialist, care constituie în mod firesc un sprijin de nădejde și un centru de atracție pentru toate forțele iubitoare de pace de pe glob.

Alături de țările socialiste, din vasta zonă a păcii face parte un mare grup de țări nesocialiste iubitoare de pace, o parte considerabilă a acestora fiind state care s-au eliberat de curînd de sub jugul colonial. Un număr tot mai mare de țări caută să se pună la adăpost de primejdia pe care o implică participarea la blocuri militare agresive, duc o politică de neutralitate.

Un factor deosebit de important în lupta pentru pace este mișcarea împotriva războiului desfășurată de masele populare, care iau tot mai activ în mîinile lor rezolvarea problemei războiului și a păcii. În fruntea luptei popoarelor se află clasa muncitoare internațională — luptătorul cel mai intransigent, cel mai consecvent împotriva războaielor imperialiste.

Tocmai existența acestor puternice forțe iubitoare de pace a permis Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și partidelor marxiste din alte țări să ajungă la concluzia istorică că în epoca noastră războaiele nu sînt inevitabile, că încă de pe acum omenirea este în stare să preîntîmpine războaiele ca mijloc de rezolvare a litigiilor internaționale. „Prin eforturile unite ale puternicului lagăr socialist, ale statelor nesocialiste iubitoare de pace, ale clasei muncitoare internaționale și ale tuturor forțelor care apără cauza păcii — se spune în Programul P.C.U.S. —, războiul mondial poate fi preîntîmpinat”¹.

¹ „Congresul al XXII-lea al P.C.U.S.”, Editura politică, 1962, pag. 379—380.

Prin aceasta se deschide perspectiva asigurării coexistenței pașnice în toată perioada în cursul căreia își vor găsi rezolvarea problemele sociale și politice care dezbină azi lumea.

Capacitatea forțelor iubitoare de pace de a preîntîmpina un nou război mondial nu înseamnă că în prezent este exclusă orice posibilitate de izbucnire a războaielor. Această posibilitate va exista cît timp va exista capitalismul. Numai societatea comunistă va instaura pacea veșnică pe pămînt. În condițiile actuale însă, lupta perseverentă, consecventă a Uniunii Sovietice, a celorlalte țări ale sistemului socialist și a tuturor oamenilor cinstiți pentru pace și securitatea popoarelor se lovește de împotrivirea înverșunată a forțelor agresive, în fruntea cărora se află clica militaristă americană. Ele agravează în fel și chip situația internațională, proferează amenințări directe la adresa U.R.S.S. și a celorlalte țări socialiste, intensifică cursa înarmărilor, ațîță isteria războinică. În fața primejdiei unui nou război mondial, Uniunea Sovietică este nevoită să ia măsurile necesare pentru întărirea capacității de apărare a statului sovietic și a popoarelor întregului lagăr socialist.

Reacțiunea imperialistă nu a renunțat la planurile sale inumane, ceea ce înseamnă că coexistența pașnică a statelor cu orînduiri sociale diferite poate fi menținută și asigurată numai prin lupta plină de abnegație a tuturor popoarelor împotriva tendințelor agresive ale imperialiștilor.

În avangarda luptei pentru pace se află partidele comuniste și muncitorești, care demască neobosit toate mașinațiile și planurile agresive ale imperialiștilor, măresc vigilența popoarelor, promovează ferm și consecvent politica leninistă de coexistență pașnică a statelor cu orînduiri sociale diferite.

**Coexistența pașnică
ca formă
a luptei de clasă**

Dogmaticii și revizionişti contemporani denaturează esența principiului coexistenței pașnice. Ei consideră acest principiu ca o „împăcare” a contradicțiilor dintre sistemele socialist și capitalist, ca încetarea luptei dintre ideologia socialistă și cea burgheză.

În realitate însă, coexistența pașnică nu înseamnă în nici un caz împăcarea contradicțiilor dintre socialism și capitalism și încetarea luptei dintre ele. *Coexistența pașnică este o formă a luptei de clasă dintre cele două sisteme mondiale opuse.* „Coexistența pașnică — a spus N. S. Hrușciiov — trebuie just înțeleasă. Coexistență înseamnă continuarea luptei dintre cele două sisteme sociale, dar o luptă cu mijloace pașnice, fără război, fără amestecul unui stat în treburile interne ale altui stat... Considerăm că aceasta este o luptă economică, politică și ideologică, și nu militară”.

Coexistența pașnică constituie baza întrecerii economice dintre socialism și capitalism pe plan mondial. Ea reprezintă o formă specifică a luptei dintre socialism și capitalism pentru ritmul și amploarea dezvoltării producției și culturii, pentru satisfacerea necesităților materiale și culturale ale membrilor societății. În procesul acestei întreceri, popoarele au posibilitatea să se convingă, pe baza propriei lor experiențe, care sistem este în stare să le satisfacă mai deplin cerințele lor.

Desfășurarea și rezultatele întrecerii, ale luptei dintre cele două sisteme opuse determină întregul proces al dezvoltării mondiale în epoca noastră. Totodată, este important de subliniat că principiul coexistenței pașnice nu înseamnă renunțarea la lupta politică, la lupta de clasă revoluționară a proletariatului împotriva burgheziei, renunțarea la lupta oamenilor muncii pentru eliberarea lor de sub jugul exploatării capitaliste.

Dimpotrivă, coexistența pașnică contribuie la desfășurarea luptei de clasă în țările capitaliste. Acest lucru

il dovedesc intensificarea luptei clasei muncitoare împotriva burgheziei care se observă în prezent într-o serie de țări capitaliste (Japonia, Italia, Franța etc.), dezvoltarea mișcării comuniste internaționale. Este suficient să spunem că după Consfătuirea de la Moscova (1957) a reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești s-au constituit 12 noi partide marxiste. În această perioadă, numărul comuniștilor în lume a crescut cu 7 000 000 și a atins în 1960 cifra uriașă de aproape 40 000 000 de oameni.

În condițiile coexistenței pașnice se creează posibilități deosebit de favorabile pentru desfășurarea mișcării de eliberare națională. Acest lucru îl arată faptul că în ultimii 15 ani aproximativ 1.5 miliarde de oameni, adică jumătate din populația lumii, au scuturat lanțurile jugului colonial.

Coexistența pașnică a celor două sisteme opuse presupune, de asemenea, o luptă ideologică intransigentă — lupta dintre ideologia socialistă și cea burgheză. Ideologia socialistă, care exprimă interesele clasei muncitoare, ale tuturor oamenilor muncii, care fundamentează necesitatea istorică a luptei proletariatului împotriva burgheziei, pentru socialism și comunism, este radical opusă ideologiei burgheze. Ideologia burgheziei exprimă interesele forțelor imperialiste reacționare, justifică existența imperialismului, servește ca mijloc de luptă împotriva păcii, democrației, socialismului. În aceste scopuri sînt folosite toate mijloacele de înfrîngere ideologică. Principalul dintre ele este *anticomunismul*, al cărui conținut fundamental îl reprezintă calomniile împotriva socialismului, falsificarea politicii și telurilor partidelor comuniste, a învățăturii marxist-leniniste. Lupta consecventă și intransigentă împotriva ideologiei burgheze constituie o condiție necesară pentru victoria socialismului în întrecerea pașnică cu capitalismul și pentru instaurarea păcii trainice pe pămînt.

4. Trecerea de la capitalism la socialism — conținutul principal al epocii noastre

Transformarea
sistemului mondial
socialist în factorul
hotărâtor al dezvoltării
mondiale .

Istoria a fost în repetate rânduri martora ciocnirilor dintre diferite orinduirii sociale, care se încheiau pînă la urmă cu victoria orinduirii superioare. Nu încapе îndoială că și

lupta dintre cele două sisteme opuse — socialismul și capitalismul — care se desfășoară în zilele noastre se va încheia cu victoria deplină a orinduirii socialiste. Această convingere se întemeiază pe analiza științifică a legilor dezvoltării sociale, pe faptele vieții. Fapte de importanță istorică mondială ca victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, construirea socialismului în U.R.S.S., apariția și dezvoltarea sistemului mondial socialist nu atestă oare puterea și viabilitatea socialismului? În același timp, intrarea capitalismului într-o nouă etapă a crizei sale generale, desprinderea unei serii de țări din sistemul capitalist, destrămarea sistemului colonial al imperialismului dovedesc în mod convingător că zilele capitalismului sînt numărate, că pieirea lui este inevitabilă.

Lumea socialismului se extinde, în timp ce lumea capitalismului se restrînge. *Socialismul va lua pretutindeni, în mod inevitabil, locul capitalismului. Trecerea omenirii de la capitalism la socialism reprezintă conținutul principal al epocii noastre.* „Epoca contemporană, al cărei conținut principal îl constituie trecerea de la capitalism la socialism — se spune în Programul P.C.U.S. —, este epoca luptei celor două sisteme sociale opuse, epoca revoluțiilor socialiste și a revoluțiilor de eliberare națională, epoca prăbușirii imperialismului, a lichidării sistemului colonial, epoca trecerii pe calea socialismului a noi și noi popoare, epoca triumfului socialismului și comunismului pe scară mondială. În centrul epocii con-

temporane se află clasa muncitoare internațională și principalul ei vlăstar — sistemul mondial socialist”¹.

A rămas pentru totdeauna de domeniul trecutului dominația absolută a capitalismului. Astăzi, conținutul principal, direcția principală și particularitățile principale ale dezvoltării omenirii sint determinate de sistemul mondial socialist, de forțele care luptă împotriva imperialismului, pentru socialism și progres social. Eforturile imperialismului de a opri mersul înainte al istoriei sint zadarnice. Astăzi au fost create premise trainice pentru noi victorii decisive ale socialismului.

Sistemul socialist își exercită principala înruiure asupra mersului dezvoltării mondiale prin construcția sa economică. Ritmul înalt al dezvoltării sale economice asigură ponderea tot mai mare a sistemului socialist în producția industrială și agricolă mondială. Nu vor trece mulți ani și producția sistemului mondial socialist va depăși volumul global al producției țărilor capitaliste. Astfel, capitalismul va fi învins în sfera hotăritoare a activității umane — producția materială.

Marile succese obținute în construcția economică, creșterea puterii economice și politice a sistemului socialist sporește și rolul lui în rezolvarea celor mai importante probleme internaționale, și în primul rînd a problemei războiului și a păcii. Puterea forțelor socialismului și păcii permit în prezent nu numai să se demaște, ci să se și curme cu hotărîre uneltirile reacționare ale imperialismului.

Urișa însemnătate pe care o are sistemul mondial socialist în dezvoltarea istoriei contemporane se manifestă și în faptul că el exercită o influență multilaterală tot mai puternică asupra luptei popoarelor din țările ne-socialiste. Prin puterea exemplului său, sistemul socialist revoluționează mințile oamenilor muncii din țările capi-

---

¹ Op. cit., pag. 331.

taliste, îi însuflețește la lupta împotriva capitalismului, pentru pace și progres social, pentru triumful democrației și victoria socialismului. Popoarele care pornesc revoluția au astăzi posibilitatea să se bazeze pe sprijinul sistemului socialist în lupta împotriva exportului de contrarevoluție de către reacțiunea mondială. Ele pot primi și primesc ajutorul multilateral, sprijinul țărilor socialiste și în construirea noii societăți.

Țările socialiste sînt adversarii cei mai intransigenți ai colonialismului, adepți ai egalității în drepturi între națiuni și ai independenței de stat a popoarelor. Uniunea Sovietică a fost aceea care a prezentat în septembrie 1960 Organizației Națiunilor Unite spre examinare declarația în care se proclamă revendicarea istorică de a se pune capăt pentru totdeauna colonialismului — fenomenul cel mai rușinos din istoria omenirii. Luînd poziție împotriva stăpînirii coloniale, sprijinind prin toate mijloacele lupta popoarelor pentru independență, sistemul mondial socialist constituie un puternic factor al avîntului mișcării de eliberare națională, al destrămării sistemului colonial al imperialismului.

Așadar, existența și dezvoltarea sistemului socialist creează *condiții internaționale* tot mai favorabile pentru desfășurarea mișcării revoluționare mondiale.

Mai favorabile sînt în prezent și *condițiile interne* pentru trecerea la socialism a noi și noi țări, ca rezultat al adîncirii crizei generale a capitalismului și al ascuțirii tuturor contradicțiilor proprii acestui sistem.

Adîncirea
crizei generale a
capitalismului

În timp ce lumea nouă, lumea socialismului, este plină de forțe, vigoare și sănătate, se dezvoltă și se întărește, sistemul capitalist este în declin și descompunere. El a intrat într-o etapă nouă, a treia, a crizei sale generale, care cuprinde absolut toate laturile vieții societății burgheze : economia, politica internă și externă, ideologia.

În *prima etapă* a crizei generale, care a început ca rezultat al Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, a apărut prima țară socialistă — U.R.S.S. Prin aceasta s-a pus capăt dominației absolute a capitalismului pe pământ.

În *a doua etapă*, în urma victoriei revoluțiilor socialiste într-o serie de țări din Europa și din Asia, socialismul a depășit cadrul unei singure țări și s-a transformat într-un sistem mondial. În această privință, o importanță deosebită a avut victoria revoluției în China, țară cu o populație de sute de milioane de oameni.

O particularitate deosebit de importantă a celei de-a *treia etapă* a crizei generale a capitalismului constă în faptul că s-a schimbat în mod radical raportul de forțe pe arena mondială în favoarea sistemului mondial socialist. Mereu noi și noi țări se desprind din sistemul capitalist, în întreaga lume are loc o creștere puternică a forțelor care luptă pentru socialism și progres social. Slăbesc implacabil pozițiile imperialismului în întrecerea economică pașnică cu socialismul. Avântul nemăvăzut al mișcării de eliberare națională a dus la destrămarea sistemului colonial al imperialismului. Este important de subliniat că această etapă nouă a crizei generale a capitalismului n-a mai apărut în legătură cu un război mondial, ci în condiții de pace, de coexistență pașnică a sistemelor sociale opuse.

O trăsătură caracteristică a noii etape a crizei generale a capitalismului constă în accentuarea instabilității interne și a putrefacției economiei capitaliste. Ritmul scăzut de creștere a producției, permanenta folosire incompletă a capacităților de producție, crizele economice care zguduie în mod periodic lumea capitalistă constituie o mărturie elocventă a incapacității capitalismului de a folosi în întregime forțele de producție existente.

O dată cu dezvoltarea capitalismului monopolist de stat și cu intensificarea militarismului se ascut toate con-

tradițiile imperialismului. Ia amploare tot mai mare lupta dintre muncă și capital, interesele națiunii intră într-un puternic conflict cu tendințele egoiste ale unui mănunchi de monopoliști, care și-au subordonat aparatul de stat. În legătură cu dezvoltarea economică și politică inegală a țărilor capitaliste se schimbă repede raportul de forțe în sinul sistemului capitalist, se ascut contradicțiile dintre diferite țări capitaliste și dintre blocurile lor, se întetește lupta de concurență pe piața capitalistă.

Una dintre trăsăturile celei de-a treia etape a crizei generale a capitalismului constă în adîncirea crizei politicii interne și externe a imperialismului, ceea ce își găsește expresia în intensificarea reacțiunii politice pe toate liniile, în renunțarea la libertățile burgheze și în instaurarea într-o serie de țări a unor regimuri tiranice, fasciste, în pierderea de către imperialism a rolului hotărîtor în treburile internaționale.

Printr-o criză profundă trece astăzi și ideologia burgheză. Pesimismul și teama de viitor, misticismul și neîncrederea în știință, în forțele creatoare și posibilitățile omului, negarea progresului și calomniile la adresa comunismului, apărarea sistemului de sclavie salariată și de oprimare, atît de odios popoarelor, — acestea sînt particularitățile ei caracteristice. Ideologia burgheziei nu mai este de mult în stare să formuleze idei care să poată atrage masele largi, ea este ideologia clasei care părăsește arena istoriei. De aceea falimentul ei deplin este inevitabil.

Un grad deosebit de acut capătă în zilele noastre conflictul dintre forțele de producție și relațiile de producție în societatea capitalistă. În legătură cu stăpînirea energiei atomice, cucerirea spațiilor cosmice, automatizarea producției și alte minunate realizări ale științei și tehnicii, omenirea a pășit în etapa celei mai mari revoluții tehnice-științifice. Dar relațiile de producție capita-

liste sînt mult prea strîmte pentru această revoluție. Capitalismul nu numai că stînjenește dezvoltarea forțelor de producție și împiedică folosirea realizărilor rațiunii omenești în interesele progresului social, dar le și folosește împotriva omenirii, transformîndu-le în mijloace monstruoase de ducere a unui război de exterminare. Acest profund conflict al modului de producție capitalist pune în fața omenirii sarcina de a rupe lanțurile relațiilor capitaliste, de a descătușa puternicele forțe de producție create de om și de a le folosi în interesele întregii societăți. Singura cale pentru realizarea acestui scop este revoluția socialistă, menită să înlocuiască relațiile de producție capitaliste cu relații noi, socialiste.

Socialismul, revoluția socialistă sînt, așadar, o necesitate imperioasă care decurge din însăși esența capitalismului contemporan, din contradicțiile interne proprii lui. „Sistemul mondial capitalist în ansamblul lui — se spune în Programul P.C.U.S. — este copt pentru revoluția socială a proletariatului”¹.

Lupta pentru
democrație — parte
integrantă a luptei
pentru socialism

Extinderea și dezvoltarea lumii socialiste va avea loc și în viitor prin desprinderea din sistemul capitalist a noi și noi țări.

În cursul revoluțiilor, transformările socialiste se împletesc cu prefaceri democratice, antiimperialiste. Elaborînd teoria transformării revoluției burghezo-democratice în revoluție socialistă, V. I. Lenin a arătat că în epoca imperialismului nu pot exista revoluții „pure”, nelegate de mișcările democratice, antiimperialiste ale celor mai diferite pături sociale. În aceste condiții, proletariatul, care este exponentul cel mai consecvent al aspirațiilor antiimperialiste ale maselor populare, are datoria să stea în fruntea mișcărilor democratice, să unească diferitele clase care iau parte la aceste mișcări și să le

¹ Op. cit., pag. 335.

îndrume spre răsturnarea burgheziei și victoria socialismului.

Nu este exclusă posibilitatea ca într-o serie de țări revoluția să străbată două etape relativ independente : general-democratică și socialistă. Tocmai pe această cale a avut loc dezvoltarea revoluției în U.R.S.S., în China și în alte țări de democrație populară. În U.R.S.S., Marea Revoluție Socialistă din Octombrie a fost precedată de revoluția burghezo-democratică din februarie 1917. Într-o serie de țări de democrație populară, revoluția a străbătut o etapă democratică, antiimperialistă înainte de a păși în perioada socialistă. Este posibil ca pe o cale similară să se dezvolte revoluția și în alte țări în care deocamdată mai domină capitalismul.

În perioada postbelică s-au desfășurat puternice mișcări democratice : mișcarea de eliberare națională și lupta pentru menținerea suveranității naționale, mișcarea pentru pace și securitatea popoarelor, lupta pentru democrație într-o serie de țări capitaliste. Mișcările democratice din zilele noastre se caracterizează prin excepționalul lor caracter de masă și spirit de organizare. Prin ascuțișul lor, aceste mișcări sînt îndreptate împotriva imperialismului, împotriva politicii interne și externe reacționare a monopolurilor.

Monopolurile îi exploatează fără cruțare pe muncitori, țărani și meșteșugari, ruinează mica burghezie și burghezia mijlocie, împiedică manifestarea posibilităților de creație ale intelectualității, înăbușă forțele progresiste, lichidează rămășițele libertăților democratice, fac pregătiri în vederea unui nou război mondial. De aceea, toate clasele și păturile sus-menționate ale societății burgheze sînt vital interesate în lichidarea dominației monopolurilor. Drept rezultat se creează condiții favorabile pentru unirea tuturor acestor forțe în vederea luptei comune pentru pace, independență națională și democrație, pentru naționalizarea celor mai importante

ramuri ale economiei, pentru folosirea economiei în scopuri pașnice și reforme agrare radicale, pentru îmbunătățirea condițiilor de viață ale oamenilor muncii și apărarea drepturilor celor mai largi pături ale poporului.

Firește, lupta împotriva monopolurilor, pentru pace și prefaceri democratice nu are un caracter socialist, nu-și propune ca scop desființarea proprietății private și a exploatării omului de către om. Această luptă subminează însă dominația monopolurilor, contribuie la cucerirea independenței naționale și a democrației, ceea ce creează condițiile necesare pentru trecerea la rezolvarea sarcinilor revoluției socialiste. „Lupta general-democratică împotriva monopolurilor — se arată în Programul P.C.U.S. — nu îndepărtează revoluția socialistă, ci o apropie. *Lupta pentru democrație constituie o parte integrantă a luptei pentru socialism*”.

În lupta împotriva monopolurilor capitaliste, pentru democrație și pace, se făurește alianța clasei muncitoare cu toți oamenii muncii, în primul rând cu principalul său aliat — țărănimea. Unindu-se în jurul clasei muncitoare și al partidului ei marxist, masele de oameni ai muncii — țărănimea, pături largi de funcționari, partea considerabilă a intelectualității — capătă experiența luptei împotriva reacțiunii. În cursul acestei lupte, ele se conving tot mai mult că în condițiile orînduirii burgheze nu vor putea scăpa de jugul monopolurilor și treptat ajung la concluzia că pentru ele singura ieșire este lichidarea capitalismului. Astfel se spulberă iluziile semănate de socialiștii de dreapta și de reformiști, se făurește armata politică a revoluției socialiste.

Din toate cele spuse reiese clar că în zilele noastre temeliiile capitalismului se prăbușesc nu numai în procesul revoluției sociale nemijlocite a proletariatului. Revoluțiile socialiste, revoluțiile antiimperialiste de eliberare națională, revoluțiile populare democratice, mișcărilor țărănești largi, lupta maselor populare pentru dobo-

rirea regimurilor fasciste și a altor regimuri tiranice, mișcările general-democratice împotriva asupririi naționale — toate acestea, se spune în Programul P.C.U.S., se contopesc într-un proces revoluționar mondial unic, care subminează și distruge capitalismul.

Despre
formele de trecere
a diferitelor țări
la socialism

În epoca contemporană, epoca mișcării implacabile a omenirii spre socialism, o uriașă importanță capătă problema *formelor concrete* de trecere a diferitelor țări la socialism. Care sînt aceste forme, de ce anume depind ele ?

Oare această trecere este legată în mod obligatoriu de o insurecție armată, de un război civil, cum s-a întimplat, de exemplu, în Rusia ?

În soluționarea acestei probleme importante s-au manifestat cu o deosebită forță caracterul creator al marxism-leninismului, priceperea Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și a partidelor comuniste și muncitorești frățești de a rezolva cele mai complexe probleme ale dezvoltării sociale în concordanță cu noul raport de forțe existent pe arena internațională, cu noile condiții istorice concrete.

Marxismul creator pornește de la faptul că formele de trecere de la capitalism la socialism depind, în primul rînd, de raportul forțelor de clasă dintr-o țară sau alta. Dacă forțele clasei muncitoare și ale aliaților ei vor precumpăni în mod hotărîtor asupra forțelor burgheziei, și aceasta, convingîndu-se de inutilitatea împotrivirii, va prefera, după cum spunea V. I. Lenin, să-și păstreze capul, renunțînd la împotrivirea armată, atunci este posibilă trecerea în mod pașnic, adică fără război civil, de la capitalism la socialism. Dacă însă burghezia nu va face această „concesie” și va opune o rezistență armată, clasei muncitoare nu-i va rămîne altceva de făcut decît să reprime împotrivirea burgheziei tot pe cale armată.

Clasa muncitoare nu zăngăne niciodată armele fără motiv, dar ea trebuie să fie întotdeauna gata să respingă atacul înarmat al burgheziei, să-și apere cu arma în mână cuceririle sale revoluționare.

Încă în 1917, după revoluția din februarie din Rusia, V. I. Lenin, bolșevicii au pus problema dezvoltării pașnice a revoluției, ceea ce nu s-a putut realiza din motive independente de dorința proletariatului. În acea perioadă, burghezia domina neîngrădit în lumea întreagă, se simțea puternică, și de aceea posibilitățile trecerii pașnice la socialism erau neînsemnate.

În prezent, lucrurile stau cu totul altfel. Noul raport de forțe dintre capitalism și socialism care s-a creat pe arena internațională după cel de-al doilea război mondial a mărit considerabil posibilitățile trecerii pașnice, fără război civil, la socialism. În țările capitaliste, aceste posibilități se largesc într-o măsură uriașă datorită creșterii forțelor democrației și socialismului, intensificării influenței clasei muncitoare și a partidelor sale marxiste asupra celor mai largi pături ale poporului.

În aceste condiții, clasa muncitoare din unele țări, sprijinindu-se pe mișcarea largă a poporului împotriva imperialismului, are mai mult ca oricând înaintea posibilitatea de a lua puterea în mâinile sale fără vărsări de sânge, fără război civil. „În condițiile de astăzi, într-o serie de țări capitaliste, clasa muncitoare, în frunte cu detașamentul său de avangardă, are posibilitatea, pe baza frontului muncitoresc și popular și a altor forme posibile de înțelegere și de colaborare politică dintre diferite partide și organizații obștești, să unească majoritatea poporului, să cucerească puterea de stat fără război civil și să asigure trecerea principalelor mijloace de producție în mâinile poporului”¹.

---

¹ „Declarația Constatării reprezentanților partidelor comuniste și muncitorești din țările socialiste, care a avut loc la Moscova între 14 și 16 noiembrie 1957”, E.S.P.L.P. 1957, pag. 26.

Una dintre căile de înfăptuire pașnică a revoluției socialiste poate fi calea parlamentară. Sprijinindu-se pe majoritatea poporului și luptînd cu hotărîre împotriva oportuniștilor, clasa muncitoare dintr-o serie de țări capitaliste va putea cuceri o majoritate trainică în parlament, va putea transforma parlamentul într-un instrument în slujba poporului muncitor și, zdrobind împotrivirea forțelor reacționare, să creeze condițiile necesare pentru înfăptuirea pașnică a revoluției socialiste.

Fiind o cale posibilă de trecere la socialism, calea parlamentară nu este cituși de puțin reformistă. Ea este calea luptei de clasă intransigente, a *transformărilor radicale, revoluționare*, care duc la crearea societății noi, socialiste.

Posibilitatea dezvoltării pașnice a revoluției socialiste nu înseamnă pentru proletariat renunțarea la formele nepașnice de trecere la socialism.

Burghezia mai domină încă într-o mare parte a lumii, dispune încă de arme pe care le poate folosi și le folosește împotriva clasei muncitoare, a oamenilor muncii. De aceea, clasa muncitoare trebuie să fie vigilentă, trebuie să fie întotdeauna gata să folosească cele mai diferite forme de luptă — pașnice și nepașnice, parlamentare și neparlamentare. Însușirea tuturor formelor de luptă, folosirea cu pricepere a aceloră dintre ele care corespund cel mai bine situației concrete din țara respectivă este o condiție indispensabilă a victoriei revoluției socialiste în toate țările.

CAPITOLUL AL XVIII-LEA

CONȘTIINȚA SOCIALĂ ȘI ROLUL EI ÎN DEZVOLTAREA SOCIETĂȚII

Relațiile materiale, economice, ale oamenilor alcătuiesc baza dezvoltării sociale. Dar pentru înțelegerea acestei dezvoltări, numai cunoașterea factorilor economici nu este în nici un caz de ajuns. Pe lângă activitatea de producție, societății îi este proprie și viața spirituală. Oamenii se călăuzesc după anumite *idei politice, morale, au teorii științifice, concepții asupra artei etc.* Toate aceste *idei și concepții au, prin originea și importanța lor, caracter social și fac parte din domeniul conștiinței sociale.*

Conștiința socială are o mare însemnătate în dezvoltarea istorică a societății. De aceea, pentru a ne forma o idee justă despre societate în ansamblu, trebuie să lămurim ce este conștiința socială, care este originea și rolul ei în viața societății.

1. Conștiința socială — reflectare a existenței sociale

Esența și originea conștiinței sociale   *Conștiința socială este totalitatea ideilor, teoriilor, concepțiilor oamenilor care reflectă existența lor socială. Întrucât existența socială este un fenomen variat și complex, conștiința so-*

cială este și ea variată și complexă. Ideile politice și juridice, morala, arta, știința, filozofia, religia sînt diferite *forme ale conștiinței sociale*. Aceste forme au particularități privind apariția și dezvoltarea lor, reflectă laturi diferite ale existenței sociale. Diferite sînt și sarcinile pe care le îndeplinesc.

Idealismul nu este în stare să rezolve just problema rolului ideilor, al conștiinței sociale în viața societății. Idealistii pretind că ideile sînt factorul care ar determina întregul mers al dezvoltării sociale, ceea ce nu corespunde cîtuși de puțin realității.

Numai materialismul istoric, rezolvînd just problema fundamentală a filozofiei în ce privește societatea, a arătat că *conștiința socială a oamenilor este produsul, reflectarea existenței lor sociale*, că ea este factorul secund, derivat din relațiile materiale, de producție. Tocmai în existența socială — în activitatea materială, de producție a oamenilor — trebuie căutat izvorul ideilor, teoriilor și concepțiilor lor.

Istoria societății arată în mod convingător că, pe măsura schimbării existenței oamenilor, a relațiilor lor materiale de producție, se schimbă și conștiința lor, dispar vechile idei și apar altele noi, corespunzătoare noilor condiții, noilor necesități sociale. Astfel, o dată cu victoria socialismului, viața materială a societății s-a schimbat în mod radical: în locul proprietății private-capitaliste a fost instaurată proprietatea socialistă. S-au schimbat în mod corespunzător și ideile oamenilor, concepțiile lor. De pildă, în locul principiului individualismului, care formează piatra de temelie a moralei capitaliste, s-a statornicit principiul colectivismului, care reprezintă baza moralei comuniste.

Analizînd oricare altă formă a conștiinței sociale, vom descoperi neapărat că izvorul ei se află în ultimă instanță în viața materială a societății.

Caracterul de clasă al ideologiei În societatea împărțită în clase, conștiința socială, în toate formele ei de manifestare, are inevitabil *caracter de clasă*. Totalitatea ideilor unei anumite clase, concepțiile ei politice, juridice, morale, artistice și de altă natură alcătuiesc *ideologia ei*.

Cum se explică caracterul de clasă al ideologiei? De ce fiecare clasă își creează o ideologie proprie? Aceasta se explică prin faptul că în societatea antagonistă clasele sînt departe de a avea aceeași situație; în fața lor stau țeluri și sarcini sociale diferite. Cu ajutorul unui anumit sistem de concepții, o clasă exprimă, fundamentează situația ei în societate, își apără interesele, caută să realizeze țelurile pe care și le propune, să rezolve sarcinile ce-i stau în față. Astfel, ideologia burgheză apără interesele burgheziei, caută să fundamenteze caracterul etern al principiilor proprietății private-capitaliste și al exploatării. Proletariatul, dimpotrivă, este chemat să lichideze capitalismul, să construiască socialismul și comunismul — societatea fără clase și fără exploatare. Pentru a realiza acest scop, el are nevoie de o ideologie calitativ nouă, de ideologia socialistă.

Așadar, în societatea împărțită în clase dușmane nu poate exista o ideologie unică. Acolo există în mod obligator atât ideologia clasei exploatoare, cît și ideologia clasei exploatare, dominantă fiind ideologia clasei care domină pe plan economic și politic. Lupta ideologică inversunată, care, după cum știm, reprezintă una dintre formele luptei de clasă; este un însoțitor permanent al societății împărțite în clase antagoniste.

Întrucît ideologia are întotdeauna caracter de clasă, se naște întrebarea dacă ea exprimă adevărul, dacă nu denaturează realitatea de dragul intereselor de clasă. Revizionistii consideră că ideologia și adevărul sînt incompatibile, că în ideologie adevărul este sacrificat intereselor unei anumite clase. Marxismul abordează însă

problema ideologiei în mod concret-istoric, stabilește în fiecare caz în parte interesele *cărei* clase — progresiste sau reacționare — exprimă ea. Cât timp o anumită clasă are un rol progresist în procesul social-istoric, cât timp interesele acestei clase coincid cu dezvoltarea realității obiective, ideologia ei conține adevărul. Dar îndată ce clasa respectivă și-a pierdut rolul progresist și interesele ei au venit în contradicție cu mersul real al dezvoltării, ideologia ei încetează să fie adevărată și începe să denatureze realitatea în folosul intereselor de clasă.

Acesta este cazul ideologiei burgheze. Câtă vreme burghezia a luptat împotriva feudalismului, ideologia ei reflecta relativ just lumea. Dar a fost de ajuns ca burghezia să vină la putere, să-și epuizeze posibilitățile progresiste și să se transforme într-o frână a dezvoltării sociale, pentru ca ideologia burgheză să-și piardă capacitatea de a reflecta just realitatea. „Locul cercetării dezinteresate — scria Marx — îl luă polemica plătită, locul cercetării științifice obiective îl luă conștiința încărcată și reaua-credință a apologeticii”¹.

Adevărată, științifică pînă la capăt este ideologia marxist-leninistă, ideologia clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii. Interesele de clasă ale clasei muncitoare și mersul obiectiv al istoriei coincid întotdeauna, și de aceea adevărul ideologiei marxist-leniniste se menține în toate etapele ei de dezvoltare.

**Independența
relativă în
dezvoltarea
conștiinței sociale**

Am stabilit că existența socială a oamenilor, activitatea lor materială, de producție determină conștiința lor socială. Conștiința socială posedă

însă și o *independență relativă*. În ce și cum se manifestă ea ?

---

¹ K. Marx : „Capitalul”, vol. I, Editura politică, 1960, ediția a IV-a, pag. 50.

Independența relativă a conștiinței sociale constă în faptul că ea poate să rămână în urma dezvoltării existenței sociale sau s-o ia înainte, precum și în faptul că ea are continuitate în dezvoltare. Independența relativă a conștiinței se manifestă, de asemenea, în faptul că ea nu rămâne pasivă față de existență, ci exercită în mod activ influență asupra ei.

Rămânerea în urmă a conștiinței sociale față de existența socială se explică prin aceea că mai întâi se schimbă existența oamenilor și numai după aceea conștiința lor. Această rămânere în urmă este determinată și de faptul că ideile și concepțiile vechi au o mare vitalitate. Lucrul acesta nu este întâmplător : clasele stăpînitoare folosesc toate mijloacele de care dispun pentru ca ideologia lor să pătrundă în conștiința tuturor membrilor societății. Întregul arsenal de înriurire ideologică (presa, cinematograful, radioul, televiziunea etc.) este folosit, de pildă, de burghezia imperialistă contemporană pentru a otrăvi conștiința oamenilor muncii, a-i dezarma din punct de vedere ideologic. De aceea, după victoria noii orînduirii, în conștiința unor oameni mai persistă vreme relativ îndelungată rămășițele vechii ideologii.

Conștiința oamenilor poate însă nu numai să rămână în urma dezvoltării existenței sociale, ci, în anumite condiții, să o ia înaintea acestei dezvoltări. Analizînd legile dezvoltării societății, stabilind tendințele generale ale dezvoltării istorice, oamenii de seamă, învățații, pot prevedea viitorul, adică pot crea teorii care depășesc mult epoca respectivă și arată omenirii căile de dezvoltare pe multe decenii înainte. Astfel, pe baza analizei realității capitaliste, a studierii contradicțiilor ei interne, Marx a ajuns la concluzia inevitabilității pieirii capitalismului și înlocuirii lui cu o societate nouă, comunistă. Teoria marxistă a comunismului științific este un model remarcabil de previziune a evenimentelor sociale.

Una dintre manifestările importante ale independenței relative a conștiinței sociale este și *continuitatea* în dezvoltarea ideologiei. Cînd își creează ideologia, clasa nouă nu renunță la realizările gîndirii omenești din trecut, ci le preia, le prelucrează și le pune în slujba sa.

Continuitatea în dezvoltarea ideilor are o uriașă importanță în viața socială. Dacă oamenii ar fi lipsiți de posibilitatea de a se folosi de realizările culturii spirituale a trecutului, ei ar fi nevoiți să înceapă absolut totul de la capăt: să descopere legi care au fost de multă vreme descoperite, să caute soluții pentru crearea unor mașini și mecanisme de care au nevoie, deși acestea sînt și ele de mult cunoscute etc. Datorită continuității, acest lucru este evitat. Continuînd munca titanică depusă de generațiile precedente, oamenii au posibilitatea să dezvolte și să perfecționeze realizările predecesorilor lor, să le ridice pe o treaptă nouă, mai înaltă.

Diferite clase privesc în mod diferit moștenirea ideologică a trecutului. Astfel, clasele reacționare iau din bagajul ideologic al trecutului ideile reacționare și le adaptează la noile condiții istorice, la propriile lor interese. Ideologii imperialismului, de pildă, folosesc în vederea înrobirii spirituale a oamenilor muncii scolastica și misticismul din evul mediu, tot felul de sisteme idealiste și religioase.

Clasele înaintate, revoluționare, iau din moștenirea ideologică a trecutului ceea ce nu și-ă pierdut însemnătatea pozitivă și poate sluji dezvoltării progresiste a omenirii. Păstrătorul cel mai consecvent și mai atent al moștenirii spirituale a trecutului este, după cum știm, proletariatul, a cărui ideologie a preluat și a prelucrat în spirit critic revoluționar tot ce a realizat mai bun gîndirea omenească în dezvoltarea ei multiseculară.

2. Rolul activ al ideilor în dezvoltarea socială

Materialismul istoric, arătînd că existența socială este factorul prim față de conștiința socială, față de ideile, de concepțiile oamenilor, recunoaște în același timp *rolul activ* al ideilor în dezvoltarea societății. În toate domeniile vieții sociale, oamenii acționează întotdeauna în mod conștient, și de aceea ideile, concepțiile, teoriile lor exercită o puternică influență asupra vieții sociale, pătrunzînd în toate laturile ei. Rolul activ al ideilor sociale se manifestă în aceea că ele constituie pentru oameni o călăuză în acțiune, îi unesc și îi îndrumază spre rezolvarea anumitor sarcini.

Trebuie subliniat însă că unele idei joacă un rol pozitiv, ele contribuind la dezvoltarea societății, în timp ce altele joacă un rol negativ, frînînd această dezvoltare. Rolul ideilor este determinat de caracterul progresist sau reacționar al clasei căreia îi aparțin, de măsura în care reflectă just necesitățile vieții materiale a societății, de gradul în care răspund intereselor maselor populare.

Însemnătate progresistă în dezvoltarea societății pot avea numai acele idei care exprimă interesele claselor înaintate ale societății, ale maselor populare, acele idei care corespund necesităților dezvoltării producției materiale, contribuie la lichidarea vechii orînduiri sociale și la instaurarea celei noi.

Dar, oricît de noi și de progresiste ar fi ideile, ele singure nu pot lichida orînduirea socială veche și crea pe cea nouă. Pentru ca aceste idei să se transforme într-o forță materială, este necesar ca ele să pună stăpînire pe mase. Numai masele care și-au însușit ideile înaintate reprezintă forța socială în stare să rezolve problemele sociale devenite actuale.

Dintre toate ideile cunoscute în lume, cele mai progresiste, mai viguroase sînt *ideile comunismului științific*, fundamentate de marxism, ideile cu privire la fău-

rirea noii orînduirii sociale, fără exploatare și robie, a celei mai drepte orînduirii de pe pămînt. Măreața forță vitală a acestor idei constă în faptul că ele reflectă legițile obiective ale dezvoltării sociale, corespund necesităților imperioase ale vieții materiale a societății, intereselor milioanei de oameni ai muncii. De aceea, ideile comunismului științific reprezintă o puternică forță materială, care transformă lumea. Aceste idei au însuflețit clasa muncitoare rusă, care, în alianță cu țărănimea muncitoare sub conducerea partidului comunist, a înfăptuit Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Ele au slujit poporul sovietic în lupta lui eroică pentru socialism, iar acum îi luminează calea spre viitorul comunist. Un număr tot mai mare de oameni simpli de pe glob sînt atrași de aceste idei. Ele îi ajută pe oamenii muncii din țările capitaliste să lupte împotriva forțelor imperialiste reacționare, iar acolo unde capitalismul a fost nimicit, să desfășoare cu succes construcția socialistă.

În ceea ce privește ideile înapoiate, care denaturează realitatea și servesc interesele claselor reacționare, ele frînează dezvoltarea societății. Așa sînt, de pildă, ideile burgheziei reacționare contemporane, cu ajutorul cărora ea încearcă să salveze de la pieirea inevitabilă orînduirea capitalistă, care și-a trăit traiul. Așa sînt ideile religioase, care, căutînd să insuflă credința într-o lume de dincolo de mormînt, îi abat pe oameni de la activitatea practică pentru transformarea lumii, îi condamnă la pasivitate, la așteptarea a celor ce se vor înfăptui după „voia domnului”.

Din toate cele spuse rezultă că ideile sociale au o mare însemnătate în viața omenirii. De aceea, în activitatea practică este important să se pornească nu numai de la rolul determinant al existenței sociale, ci să se țină seama și de rolul activ al ideilor în dezvoltarea societății.

3 Rolul ideologiei marxist-leniniste în construirea comunismului

Particularitățile și importanța ideologiei marxist-leniniste

Ideologia marxist-leninistă se deosebește în mod radical de toate ideologiile anterioare, atât prin conținutul ei de clasă cât și prin țelurile și sarcinile pe care și le pune în față. Aceste deosebiri constau, în primul rând, în faptul că, pentru prima oară în istorie, ea nu slujește claselor exploatare, ci clasei muncitoare, tuturor oamenilor muncii, maselor populare, învățându-le să lupte, să muncească și să trăiască pentru fericirea generală. În al doilea rând, ea fundamentează teoretic necesitatea lichidării oricărei exploatare și creării unei societăți fără clase — societatea comunistă. În al treilea rând, ea este profund științifică, reflectă just realitatea obiectivă și exprimă necesitățile imperioase ale vieții materiale a societății. Ea este incompatibilă cu concepția idealistă și religioasă despre lume, care denaturează realitatea obiectivă. Baza teoretică a ideologiei marxist-leniniste este materialismul dialectic și materialismul istoric. Caracterul ei științific se îmbină în mod organic cu partinitatea ei, cu slujirea plină de abnegație a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii.

Ideologia marxist-leninistă este cea mai umană ideologie. Statornicirea unor relații reciproce cu adevărat umane între oameni și între popoare, izbăvirea omenirii de războaiele de exterminare, instaurarea unei păci trainice pe pământ și a unei vieți libere și fericite pentru toți oamenii muncii — acestea sînt înaltele ei idealuri.

Ideologia marxist-leninistă fundamentează în mod științific necesitatea lichidării capitalismului, necesitatea înlocuirii vechilor relații de producție, capitaliste —

relații de dominație și subordonare —, prin relații sociale noi, socialiste, de prietenie și întrajutorare. Apărută în practica luptei de clasă a proletariatului împotriva burgheziei, ea slujește proletariatului ca o călăuză în acțiune, îi arată căile și mijloacele de construire a socialismului și comunismului, este o uriașă forță organizatoare și transformatoare.

Ideologia marxist-leninistă este în stare să-și îndeplinească mărețul rol transformator pentru că, exprimând cele mai arzătoare dorinți și gânduri ale poporului, ea își găsește răspîndirea în păturile largi ale clasei muncitoare și ale tuturor oamenilor muncii. Punînd stăpînire pe conștiința a milioane de oameni, ea s-a transformat într-o puternică forță materială. Dar răspîndirea ideologiei marxist-leniniste în mase nu s-a împlinit în mod spontan, ci este rezultatul uriașei munci ideologice desfășurate de partidul comunist, care unește ideile socialismului și comunismului cu mișcarea revoluționară a maselor. Partidul apără puritatea teoriei marxist-leniniste în lupta neîmpăcată împotriva ideologiei burgheze și revizionismului, împotriva dogmatismului și bucherismului. El dezvoltă neîncetat această teorie pe baza realizărilor științei și practicii social-istorice. Drept rezultat al activității partidului comunist, ideologia marxist-leninistă a devenit în U.R.S.S. ideologia *absolut dominantă*. Pătrunzînd în conștiința oamenilor sovietici, ea constituie pentru ei un ajutor neprețuit în construcția comunistă.

Pe măsura succeselor obținute în construirea comunismului, crește tot mai mult rolul transformator, activ al ideologiei marxist-leniniste. Fiecare nou pas pe calea spre comunism înseamnă în același timp și o treaptă nouă în ridicarea conștiinței maselor, în dezvoltarea inițiativei lor creatoare.

**Sarcinile
muncii ideologice în
perioada construcției
desfășurate
a comunismului**

Munca ideologică a ocupat întotdeauna un loc însemnat în activitatea Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. O importanță deosebit

de mare capătă această activitate în momentul de față, în perioada construcției desfășurate a comunismului. Înfăptuirea cu succes a programului construcției comuniste, crearea bazei tehnice-materiale a comunismului, întărirea continuă a puterii economice a U.R.S.S., realizarea unui belșug de bunuri materiale și spirituale se află în raport direct cu ridicarea nivelului conștiinței oamenilor muncii. Iată de ce însușirea bazelor marxism-leninismului, însușirea profundă a concepției comuniste despre lume, a politicii partidului devine o necesitate vitală pentru fiecare om sovietic.

Statul sovietic socialist a fost întotdeauna puternic prin conștiința maselor. Astăzi, când comunismul a devenit o problemă a practicii de zi cu zi, când în viața societății sovietice capătă o importanță tot mai mare metodele de convingere, de educare, creșterea conștiinței maselor este deosebit de necesară. Cu cât masele sînt mai conștiente, cu cât ele înțeleg mai limpede sarcinile ce le stau în față, cu atît participă mai activ la viața societății socialiste, cu atît înaintarea ei spre comunism se desfășoară cu mai mult succes.

Creșterea nivelului de conștiință contribuie la coeziunea ideologică și politică indestructibilă a muncitorilor, colhoznicilor și intelectualilor, la contopirea lor treptată într-un colectiv de monolit al lucrătorilor societății comuniste.

Înfăptuirea grandiosului plan al construcției comuniste cere îmbunătățirea continuă a întregii activități în domeniul educării oamenilor sovietici, al ridicării conștiinței lor comuniste și a spiritului lor activ.

„...Educarea tuturor oamenilor muncii în spiritul unei înalte principialități și al devotamentului față de comunism, al atitudinii comuniste față de muncă și de gospodăria obștească, precum și înlăturarea completă a rămășițelor concepțiilor și moravurilor burgheze, dezvoltarea multilaterală, armonioasă a personalității umane, crearea unei adevărate bogății de cultură spirituală”¹ — acestea sînt principalele sarcini ale muncii ideologice în etapa actuală, formulate în noul Program al P.C.U.S.

În prezent, în munca ideologică pe primul plan se pune *sarcina explicării în mod profund a Programului P.C.U.S.*, înarmarea oamenilor muncii din societatea sovietică cu mărețul plan de luptă pentru victoria comunismului, mobilizarea tuturor oamenilor muncii pentru traducerea în viață a noului Program al partidului.

Munca ideologică presupune de asemenea propagarea mărețelor avantaje ale socialismului și comunismului față de sistemul capitalist, care-și trăiește ultimele zile, demascarea esenței reacționare a capitalismului, a ideologiei și politicii sale.

Munca ideologică este un puternic factor al luptei pentru comunism, un mijloc dintre cele mai importante de educare comunistă a oamenilor muncii. Dar ea își poate îndeplini această înaltă menire numai dacă este *indisolubil legată de viață, de practica construcției comuniste*. „Cunoașterea bucherească, ruptă de practică, a tezelor comuniste — a spus N. S. Hrușciiov — nu face doi bani. Trebuie în primul rînd ca educația să fie organic legată de viață, de producție, de activitatea practică a maselor”.

Pentru a educa constructorii conștienți ai societății comuniste nu este suficient să aduci ideile comunismului la cunoștința maselor. Principalul este ca masele să știe *să traducă în viață aceste idei*, să și le însușească

¹ „Congresul al XXII-lea al P.C.U.S.”, Editura politică, 1962, pag. 435.

sub forma sarcinilor concrete ale construcției comuniste. Este important ca fiecare muncitor, colhoznic și intelectual, fiecare om sovietic să învețe să muncească în spirit comunist, să ridice productivitatea muncii, să apere bunul poporului, să sprijine și să extindă experiența înaintată, să introducă tehnica nouă. Numai în muncă pentru binele societății poți deveni un adevărat comunist, îți poți însuși cu adevărat principiile înalte ale moralei comuniste. De aceea, educarea *atitudinii comuniste față de muncă*, a năzuinței fiecărui om sovietic de a-și aduce contribuția personală prin muncă la marea cauză a comunismului constituie o sarcină deosebit de importantă a activității ideologice.

Una dintre sarcinile importante ale activității ideologice în perioada actuală este educarea comunistă a tinerei generații. Lucrul acesta este firesc : astăzi tineretul construiește comunismul, iar mâine el va trăi și va munci în societatea comunistă.

Un rol uriaș în educarea tineretului îl are școala sovietică — medie și superioară. Reorganizarea învățămîntului, care se înfăptuiește în prezent, unirea învățămîntului cu munca productivă creează condiții deosebit de favorabile formării concepției marxist-leniniste despre lume, educării unei înalte conștiințe comuniste în rândurile tineretului studios. Reorganizarea învățămîntului asigură pregătirea de cadre cu tot mai înaltă calificare, cu un nivel ridicat de conștiință, constructori activi ai comunismului.

În prezent, o importanță excepțional de mare are extinderea sferei de acțiune a muncii ideologice, asigurarea influenței acesteia asupra fiecărui muncitor, colhoznic, intelectual, asupra fiecărui om sovietic. Se știe că oamenii muncii manifestă un interes uriaș față de teoria marxist-leninistă, o năzuință fierbinte de a-și însuși această teorie, iar sarcina muncii ideologice constă în a satisface în întregime această năzuință.

'Am văzut, aşadar, care este esenţa şi însemnătatea conştiinţei sociale în general în dezvoltarea societăţii. Să examinăm acum diferitele ei forme. Vom începe cu ideile politice şi juridice, al căror rol în viaţa socială este deosebit de important.

4. Ideile politice şi juridice

Politica, relaţiile politice sînt în *Politica şi economia* primul rînd relaţiile dintre clase, lupta claselor pentru putere, pentru dominaţia în societate. În afară de aceasta, din sfera politicii fac parte şi relaţiile dintre state şi naţiuni. Politica a apărut o dată cu clasele, cu lupta de clasă şi cu statul. Politica reprezintă *principala direcţie* a activităţii statului.

Politica, ca expresie a relaţiilor dintre clase, este generată de structura economică a societăţii, de baza ei. Dezvăluind originea politicii, legătura ei indisolubilă cu baza economică a societăţii, V. I. Lenin a definit politica drept expresia concentrată a economiei, generalizarea şi desăvirşirea ei. Tocmai în politică îşi găsesc expresia cea mai deplină şi multilaterală interesele economice ale claselor.

Dar, generată de economie, politica exercită ea însăşi o influenţă uriaşă asupra economiei, asupra întregului mers al dezvoltării sociale. Dezvoltarea economiei pregăteşte transformarea orînduirii sociale, dar această transformare este rezultatul activităţii conştiente a poporului, activitate îndrumată tocmai de politică. Ținînd seama de uriaşul rol al politicii în viaţa şi în dezvoltarea societăţii, V. I. Lenin a arătat că politica nu poate să nu aibă prioritate faţă de economie. Aceasta înseamnă că în rezolvarea sarcinilor economice, în domeniul producţiei, trebuie pornit de pe poziţiile politice, de clasă. „Fără o atitudine politică - justă în această

chestiune — a scris Lenin —, clasa dată nu va putea să-și mențină dominația, și prin urmare nu va putea să rezolve nici sarcina sa în domeniul producției”¹.

Tocmai atitudinea politică, de clasă, în orice chestiune caracterizează activitatea Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, a tuturor partidelor comuniste și muncitorești frățești. În rezolvarea oricăror probleme economice și organizatorice, partidul comunist pornește în primul rînd de la interesele clasei muncitoare, ale oamenilor muncii. Interesele fundamentale ale clasei muncitoare, ale întregului popor sovietic au dictat, de pildă, acțiuni atât de importante în domeniul reorganizării socialiste a economiei naționale a U.R.S.S. ca industrializarea țării și colectivizarea agriculturii.

Ideile politice și însemnătatea lor De politică sînt strîns legate *ideile*, *concepțiile politice* ale oamenilor. Dacă politica caracterizează relațiile dintre clase, națiuni și state, ideile politice *reflectă și fundamentează* aceste relații. Din domeniul ideilor politice fac parte concepțiile unei clase despre lupta de clasă și despre revoluție, despre orînduirea socială și de stat, despre relațiile dintre națiuni și state, despre problemele războiului și păcii. Concepțiile acestea sînt traduse în viață în lupta nemijlocită de clasă, în activitatea statelor, partidelor și altor instituții și organizații politice. Ideile politice își găsesc expresie în constituțiile statelor, în programele și declarațiile partidelor și ale altor organizații politice, în lucrări teoretice speciale și în alte documente.

În societățile împărțite în clase antagoniste, caracterul ideilor politice depinde de clasa ale cărei interese le exprimă. Clasa exploatatoare caută să-și fundamenteze cu ajutorul ideilor politice situația ei dominantă, să-și întărească baza economică. Aceasta și determină

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 32, E.S.P.L.P. 1956, pag. 68.

caracterul ideilor ei politice. Cit privește clasa exploatată, ideile ei politice fundamentează necesitatea lichidării orînduirii bazate pe exploatare și creării unei societăți noi, fără exploatare. Ideologia politică a celor exploatați este ideologia luptei revoluționare, ideologia distrugerii vechiului și a construirii, făuririi noului.

În prezent, în lume se luptă două ideologii politice opuse — ideologia clasei muncitoare și ideologia burgheziei. Ideologia politică a clasei muncitoare este ideologia internaționalismului proletar, a prieteniei oamenilor muncii din toate țările, a unității și colaborării tuturor forțelor progresiste în lupta comună pentru pace, democrație și socialism. Ea și-a găsit cea mai deplină și multilaterală expresie în teoria marxist-leninistă, în programele partidelor comuniste, în constituțiile țărilor socialiste. Această ideologie fundamentează lupta de clasă a clasei muncitoare și a tuturor oamenilor muncii împotriva burgheziei, necesitatea victoriei socialismului și comunismului. Ea slujește clasei muncitoare și partidelor ei drept călăuză în lupta politică — forma supremă a luptei de clasă a proletariatului.

Politica și ideile politice ale clasei muncitoare sînt cu adevărat științifice. Ele se întemeiază pe cunoașterea legilor dezvoltării sociale, corespund în întregime intereselor maselor populare. Forța și vitalitatea lor sînt confirmate de experiența istorică, de succesele uriașe ale mișcării comuniste mondiale.

Ideilor politice ale clasei muncitoare li se opun ideile politice ale burgheziei imperialiste, al căror țel constă în a consfinți și a menține pentru totdeauna robia salariată capitalistă, în a întări baza economică putredă a capitalismului. Aceste idei încearcă să fundamenteze politica burgheziei de reprimare a clasei muncitoare și a forțelor democratice înăuntrul țării, politica de asuprire națională, de pregătire a unui nou război mondial.

Ideile politice ale burgheziei reacționare sînt lipsite de o bază științifică. Ele sînt în contradicție cu legile obiective ale dezvoltării societății, cu interesele poporului și de aceea sînt condamnate la un eșec total. Tot așa cum s-a prăbușit ideea hitleristă a dominației mondiale, așa cum în fața ochilor noștri se destramă ideologia și politica colonialismului, se vor prăbuși și toate celelalte idei reacționare ale burgheziei imperialiste din zilele noastre.

Dintre toate formele conștiinței sociale, politica și ideile politice sînt cele mai apropiate de baza economică. Prin activitatea statului, a partidelor și a altor organizații politice, ele își exercită influența asupra bazei, asupra întregii dezvoltări sociale. În afară de aceasta, politica și ideile politice influențează în mod deosebit de activ dezvoltarea tuturor celorlalte forme ale conștiinței sociale — dreptul, morala, arta, religia, filozofia și știința. Ele pătrund în toate aceste forme ale conștiinței sociale, le imprimă o orientare de clasă și le determină să slujească țărilor unei anumite clase.

Rolul politicii și al ideilor politice este deosebit de mare în societatea socialistă. Dominația proprietății sociale și caracterul planificat al economiei în socialism creează posibilități pentru ca Statul sovietic și partidul comunist să conducă în mod conștient întreaga dezvoltare a societății. Politica partidului comunist constituie baza vitală a orînduirii socialiste. P.C.U.S. elaborează politica internă și externă a Statului sovietic, pune în fața poporului anumite sarcini și îi mobilizează pe oamenii muncii la îndeplinirea acestor sarcini, ținînd seama în modul cel mai strict de cerințele legilor obiective ale dezvoltării societății. Ţelul final al politicii partidului comunist este comunismul, și spre realizarea acestui țel partidul îndrumă activitatea aparatului de stat, a organizațiilor de partid și de masă, precum și toate mijloacele de înrîurire ideologică.

Dreptul și ideile juridice În afara relațiilor politice, în societate există și relații juridice, care sînt reglementate de drept. *Dreptul* este totalitatea normelor și regulilor de conduită *obligatorii* ale oamenilor în societate. Aceste norme sînt exprimate în legile juridice, a căror respectare o urmărește statul cu mijloacele sale atît de educare cît și de constringere.

Dreptul, ca și politica, a apărut o dată cu clasele și cu statul. Fiind voința clasei dominante ridicată la rangul de lege, el apără interesele ei politice și economice.

Istoria societății împărțite în clase antagoniste cunoaște dreptul sclavagist, feudal și capitalist, fiecare dintre acestea slujindu-i pe exploatare în lupta lor împotriva celor exploatați. Numai dreptul socialist exprimă interesele maselor muncitoare și este un drept cu adevărat popular.

Trebuie să facem deosebire între relațiile juridice ale oamenilor și ideile și concepțiile lor juridice, care caracterizează atitudinea oamenilor față de dreptul societății respective, concepțiile lor despre ceea ce este legal și ilegal, obligator și neobligator cu referire la oameni, state și națiuni.

Ideile, concepțiile juridice au caracter de clasă și exprimă interesele unei anumite clase. În societatea împărțită în clase antagoniste domină ideile juridice ale clasei exploatare. Pentru a-și impune voința altor clase ale societății, clasa dominantă folosește nu numai aparatul de stat, ci și ideile juridice. Cu ajutorul acestor idei ea caută să fundamenteze dreptul pe care l-a instaurat, să camufleze caracterul lui de clasă și să prezinte acest drept ca fiind al întregului popor, ca o manifestare supremă a dreptății și a binelui.

Să luăm, de pildă, societatea capitalistă. În această societate există sistemul burghez al dreptului, fundamentat de ideile juridice ale burgheziei. Scopul acestor idei este să demonstreze că în societate nu ar putea

exista un drept mai echitabil decit cel burghez, că acest drept ar fi o întruchipare a democrației, că justiția burgheză ar fi imparțială etc. În realitate însă, dreptul burghez se află în slujba capitaliștilor, apără proprietatea capitalistă, servește la justificarea exploatării, la reprimarea tuturor forțelor progresiste.

O dată cu apariția statului socialist ia naștere dreptul socialist, primul drept din istoria societății care înălătură inegalitatea de clasă a oamenilor.

Dreptul socialist și ideile juridice care-l fundamentează se deosebesc radical de dreptul și ideile juridice ale societății împărțite în clase antagoniste. Ele exprimă interesele întregului popor, apără și întăresc baza economică a socialismului — proprietatea socialistă —, îi educă pe oameni în spiritul respectării legilor, îndeplinirii conștiințioase a îndatoririlor lor. Orînduirea socialistă este incompatibilă cu arbitrarul, cu desconsiderarea intereselor omului, și de aceea partidul comunist și statul sovietic întăresc în permanență legalitatea socialistă, sînt intransigente față de orice încercări de încălcare a acesteia.

Întrucit legile juridice ale societății socialiste corespund în întregime intereselor maselor populare ale oamenilor muncii, majoritatea absolută a cetățenilor le îndeplinesc în mod conștient și de bunăvoie, și numai față de un număr neînsemnat de cetățeni care tulbură cu rea intenție ordinea publică, care lovesc în proprietatea socială și față de alți infractori statul socialist aplică măsuri de constringere.

În cursul înaintării spre comunism, rolul statului ca forță care impune respectarea legilor se va micșora tot mai mult, iar funcțiile lui în domeniul apărării ordinii de drept socialist vor trece treptat în seama organizațiilor obștești. În aceste condiții, sarcina organizațiilor obștești nu stă atît în descoperirea cazurilor de încălcare a legilor și de pedepsire a celor vinovați, cît în preve-

nirea acestor cazuri, în munca de educare a oamenilor astfel încît aceștia să respecte legile și să îndeplinească conștient prevederile lor.

Pe viitor, ca rezultat al creșterii bunăstării și nivelului cultural al oamenilor muncii, a nivelului conștiinței și organizării lor, vor fi create toate condițiile pentru a se pune capăt definitiv cazurilor de încălcare a legilor și a se înlocui în întregime sancțiunile penale prin măsuri de înrîurire și de educare obștească. O dată cu victoria deplină a comunismului, necesitatea dreptului va dispărea. Se va produce o contopire organică a drepturilor și îndatoririlor în norme unice de conviețuire comunistă.

Pedagogia
21 III

5. Morala

**Esența moralei
și locul ei în viața
socială**

Morala este totalitatea normelor și a regulilor de conduită a oamenilor în societate, care caracterizează concepțiile lor despre dreptate și nedreptate, bine și rău, cinste și necinste etc. Spre deosebire de normele juridice, normele și regulile morale nu sînt consacrate prin lege, ci sînt respectate datorită forței opiniei publice, obiceiurilor, deprinderilor și educației. Ele determină atitudinea omului față de societate, față de popoarele din alte țări, față de familie și de ceilalți oameni.

Morala s-a format o dată cu apariția societății omenești. Societatea prezintă întotdeauna anumite cerințe fiecărui membru al ei, cerințe exprimate în normele moralei. Aceste norme nu sînt veșnice. Ele se modifică o dată cu dezvoltarea societății, sub influența schimbărilor în producție și în primul rînd în relațiile de producție. În orînduirea comunei primitive, aceste norme erau unice pentru toți membrii societății. După apariția claselor, ele au început să exprime interesele unei anumite

clase. Morala a căpătat caracter de clasă. În societatea împărțită în clase antagoniste există morala exploatatorilor și morala exploataților, dominantă fiind morala clasei stăpînitoare. În sclavagism domina morala proprietarilor de sclavi, în societatea feudală — morala feodalilor, în cea burgheză — morala capitaliștilor. Lor li se opuneau normele și principiile morale ale sclavilor, țăranilor și proletarilor.

Fiind un element al suprastructurii, morala exercită influență asupra tuturor laturilor vieții societății. Prin atitudinea oamenilor față de muncă și de proprietate, ea influențează asupra economiei. Morala comunistă, de pildă, declarînd proprietatea socialistă ca sfîntă și inviolabilă, apără astfel baza economică a socialismului. Morala are contingență directă și cu politica. Orice act politic al unui stat capătă o apreciere morală — aprobare sau dezaprobare din partea membrilor societății. Firește, sprijinul moral dat unei acțiuni politice de către masele populare este un factor important al succesului ei. Astfel, succesele politicii de pace promovate de Statul sovietic se explică în măsură considerabilă prin sprijinul moral acordat de popoarele din toate țările, de întreaga omenire înaintată.

În epoca noastră se opun două morale : comunistă și burgheză. Care este esența fiecăreia dintre aceste morale, care sînt sarcinile sociale pe care le rezolvă ? Morala burgheză, apărînd interesele burgheziei imperialiste, joacă un rol reacționar în dezvoltarea societății. Principala ei menire socială este păstrarea temeliei capitalismului — proprietatea privată și exploatarea. Aceleași țeluri urmărește, în fond, și morala religioasă. Predicînd în chip fățarnic dragostea față de „aproape”, neîmpotrivirea la rău și violență în condițiile capitalismului, ea îi abate pe oamenii muncii de la lupta împotriva exploatatorilor, îi hrănește cu făgăduieli irealizabile despre paradisul din „viața de apoi”, care îl așteaptă.

chipurile, pe om ca recompensă pentru docilitatea și răbdarea sa. Morala burgheză este determinată de dominația proprietății privat-capitaliste, care generează goana sălbatică după profit. În goană după profit, capitalistul calcă în picioare toate normele morale umane, nu-i pasă de soarta oamenilor din jur, de soarta țării, a întregii societăți. El își pune interesele egoiste mai presus de orice pe lume. Individualismul feroce — iată principiul fundamental al moralei burgheze. „Omul este lup pentru om”, „fiecare pentru sine, Dumnezeu pentru toți”, așa sună regulile de conduită afirmate de morala societății burgheze. Alte reguli nici nu pot exista într-o societate în care domină proprietatea privată, exploatarea omului de către om și unde criteriul suprem al moralei este banul, unde burghezia transformă totul în marfă — pină și dragostea, onoarea, demnitatea și conștiința omului. „Spiritul individualismului, al egoismului, setea de îmbogățire, dușmănia și concurența — iată esența moralei societății burgheze — a spus N. S. Hrușciov. — Exploatarea omului de către om, care stă la baza societății burgheze, reprezintă cea mai grosolană încălcare a moralității”.

Codul moral al
constructorului
comunismului

Morala cea mai progresistă, mai umană și mai nobilă din lume este *morala comunistă*. Ea exprimă interesele nu ale unui mănunchi de exploatare, ci ale majorității absolute a membrilor societății — interesele și idealurile tuturor oamenilor muncii.

Morala comunistă cuprinde norme morale general-umane, pe care masele populare le-au elaborat în lupta împotriva exploatare și a viciilor morale. În dezvoltarea morală a societății, în formarea normelor și prescripțiilor moralei comuniste, o importanță deosebită are morala clasei muncitoare, cea mai înaintată clasă a contemporaneității, făuritoarea societății noi, comuniste.

Morala comunistă ia naștere încă în condițiile societății capitaliste, unde ea exprimă protestul proletariatului împotriva exploatării și inegalității, năzuința lui de a instaura regulile unei conviețuiri umane, întemeiate pe relații de prietenie și spirit tovarășesc, de colaborare și intrajutorare a oamenilor eliberați de robia capitalistă. Dar în societatea capitalistă, morala clasei muncitoare, a oamenilor muncii nu poate fi dominantă. Dominația ei se instaurează o dată cu lichidarea capitalismului și crearea societății socialiste. Dominația principiilor moralei comuniste în U.R.S.S. este un rezultat al victoriei socialismului, al uriașei activități organizatorice și educative desfășurate de partidul comunist și Statul sovietic.

Morala comunistă, după cum a arătat V. I. Lenin, este subordonată intereselor luptei de clasă a proletariatului. *Conținutul, țelul ei este lupta pentru înlăturarea și desăvârșirea comunismului.* Tocmai această idee leninistă a fost pusă la baza *codului moral al constructorului comunismului*, formulat în Programul P.C.U.S. Din punctul de vedere al moralei comuniste, moral este ceea ce contribuie, ajută la înaintarea societății spre comunism. *Devotament față de cauza comunismului, dragoste față de patria socialistă* care deschide omenirii drum spre viitorul comunist, *față de toate țările socialismului* constituie cea dintâi și principala cerință a codului moral al omului sovietic.

Izvorul avuției obștești și al bunăstării personale a fiecărui membru al societății socialiste este munca — această datorie și chestiune de onoare a fiecărui om sovietic. De aceea *muncă conștiințioasă pentru binele societății, grija fiecăruia pentru păstrarea și sporirea proprietății obștești* sînt cerințe deosebit de importante ale moralei comuniste. Aceste cerințe sînt îndeplinite cu sfințenie de majoritatea absolută a cetățenilor sovietici, pentru care regula imuabilă a socialismului: cine nu

muncește nu mănincă a devenit de mult lege. În munca pentru binele patriei găesc oamenii societății socialiste adevărata bucurie și fericire.

Principiile înalte ale moralei comuniste decurg din însăși natura orînduirii socialiste, din baza ei economică — proprietatea socială asupra mijloacelor de producție. Proprietatea socială îi unește pe oameni, le permite să trăiască și să muncească pe baza principiilor prieteniei frățești, ale respectului reciproc și ale colaborării. De aici decurge *colectivismul și întrajutorarea tovarășească* — principiul fundamental al moralei comuniste, exprimat în formula : unul pentru toți, toți pentru unul.

Principiul colectivismului înseamnă că în comportarea omului lucrul principal trebuie să fie slujirea societății, a colectivului, subordonarea intereselor personale față de cele obștești, față de interesele poporului. Socialismul, a spus N. S. Hrușciiov, proclamă o morală care se deosebește fundamental de cea capitalistă — „morală colaborării și colectivismului, a prieteniei și întrajutorării. Aici se pune pe primul plan grija pentru bunăstarea generală a poporului, pentru dezvoltarea multilaterală a personalității în condițiile colectivului, unde omul nu mai este dușmanul semenului său, ci prieten și frate“. Este important de subliniat că, în condițiile socialismului, grija pentru interesele obștești nu vine în contradicție cu interesele individului. Tot ceea ce face bun omul sovietic, el îl face alit pentru sine cît și pentru întregul popor. Avînd o atitudine conștiințioasă față de munca sa, făcînd totul bine și la timp, el se îngrijește prin aceasta de tovarășii săi, care lucrează de asemenea pentru toți, adică și pentru el. În aceasta își găsește pregnant expresia imbinarea organică a intereselor obștești cu cele personale. Ţelul producției socialiste este omul și nevoile lui. Năzuința de a fi util societății, poporului — iată ceea ce constituie principalul impuls al activității omului sovietic.

Morala comunistă rezolvă, pe baza principiului colectivismului, problema datoriei, a conștiinței, a onoarei. Această morală îl consideră om al datoriei, al onoarei pe cel care este *intolerant față de orice încălcare a intereselor obștești*, pe cel care este util societății și contribuie prin toate mijloacele la mersul ei înainte. Dacă omul a făcut tot ce a putut pentru societate, pentru cauza poporului, el este un om cu o *înalță conștiință a datoriei obștești*.

O condiție obligatorie pentru statornicirea în conștiința oamenilor sovietici a înaltelor principii ale moralei comuniste este dezvoltarea internaționalismului proletar, a patriotismului și umanismului socialist. Umanismul socialist este un tip superior, calitativ nou de umanism. Conținutul său e format din *relații cu adevărat umane și respect reciproc între oameni*: fiecare om să fie pentru semenul său prieten, tovarăș și frate. Umanismul socialist îmbină însă respectul, dragostea pentru om, grija pentru bunăstarea și cultura lui cu cea mai mare vigilență, cu *intransigență față de dușmanii comunismului, ai cauzei păcii și libertății popoarelor*.

Calitativ nou este și patriotismul socialist. Dragostea fierbinte și devotamentul față de patria sa, față de întreaga comunitate a țărilor socialiste se îmbină în mod organic cu internaționalismul proletar, cu *solidaritatea frățescă cu oamenii muncii din toate țările, cu toate popoarele de pe glob*, cu respectul față de popoarele tuturor celorlalte țări — mari și mici. Patriotismul socialist este incompatibil cu naționalismul — ideologia izolării naționale și a vrăjbei între popoare, a inegalității naționale și a dezbinării oamenilor muncii. Morala societății comuniste statornicește *prietenia și frăția între toate popoarele, intoleranța față de ura națională și de rasă*.

Morala comunistă cere oamenilor să respecte regulile de conviețuire socialistă, să dea dovadă de atenție

față de cei în vîrstă, de femeie, să manifeste *respect reciproc în familie, grijă pentru educarea copiilor*. În socialism, baza morală a familiei constă în dragoste, egalitate și ajutor reciproc între bărbat și femeie, prietenie și încredere reciprocă între părinți și copii.

Principiile moralei comuniste determină și anumite trăsături de caracter ale omului. *Cinste și sinceritate, puritate morală, simplitate și modestie în viața obștească și personală, intransigență față de nedreptate, trîndăvie, necinste, carierism, cupiditate* — acestea sînt trăsăturile de caracter pe care le statornicește codul moralei comuniste.

Lichidarea
rămășițelor capita-
lismului — parte
componentă a educației
comuniste

Ca rezultat al succeselor construcției socialiste, al uriașei munci educative desfășurate de partid, principiile moralei comuniste au intrat temeinic în munca și în viața oamenilor sovietici. Însă în conștiința unora dintre cetățeni se mai mențin rămășițele trecutului. Printre oamenii sovietici mai există unii trîntori, care nu vor să muncească, duc o viață parazită. Sînt și unii care mai manifestă tendințe de proprietar privat, egoiști și birocrați, care pun „eul” lor mai presus de orice pe lume. Se întîlnesc și oameni care lovesc în proprietatea socialistă, încalcă disciplina muncii și ordinea publică.

În țara socialismului victorios nu există nici bază economică și nici politică pentru apariția unor concepții și stări de spirit înapoiate. Atunci cum se explică faptul că acestea se mai manifestă ici și colo ?

În primul rînd prin aceea că socialismul nu apare pe o bază proprie, ci din sînul capitalismului, care lasă moștenire societății noi tradițiile și deprinderile sale. Dacă mai ținem seama și de faptul că conștiința oamenilor nu se schimbă îndată după schimbările produse în existența socială, ci după trecerea unui anumit timp, din care cauză ea poate rămîne în urmă față de existență, devine

clar de ce tradițiile și deprinderile vechiului îi mai apasă destul de multă vreme pe oamenii societății noi.

În al doilea rînd, existența concepțiilor înapoiate se datorește într-o mare măsură influenței externe — ideologiei burgheze, reacționare, care încearcă prin toate mijloacele să-și exercite înriurirea asupra conștiinței oamenilor sovietici, să facă să reinvie la ei moravurile și prejudecățile burgheze, pentru a frîna înaintarea spre comunism.

În al treilea rînd, existența rămășițelor capitalismului în conștiința unor oameni se explică și prin unele cauze de ordin subiectiv, ca, de pildă, slăbirea controlului asupra măsurii muncii și consumului, unele lipsuri ale muncii ideologice, ale muncii de educație a tinerei generații, în special în familie și în școală. Nu întotdeauna încălcarea legilor sovietice și a principiilor moralei comuniste sînt condamnate de cercurile largi ale opiniei publice, iar fără aceasta nu poate fi dusă o luptă încununată de succes împotriva rămășițelor trecutului.

Oamenii contaminați de rămășițele capitalismului în conștiință aduc prejudicii cauzei construcției comuniste. Ei stînjenesc munca normală și odihna unor oameni sovietici, atentează împotriva proprietății poporului și diferiților cetățeni, introduc discordie în viața de familie etc.

Rămășițele trecutului sînt neobișnuit de tenace. Ele nu pot dispărea de la sine și se mai păstrează în viața de fiecare zi și în conștiința oamenilor încă multă vreme după ce dispar condițiile economice care le-au generat. De aceea, partidul comunist consideră lupta împotriva rămășițelor trecutului, împotriva manifestărilor ideologiei și moralei burgheze, împotriva rămășițelor mentalității de proprietar privat ca *o parte integrantă a muncii de educație comunistă*.

În rezolvarea acestei sarcini un rol important aparține opiniei publice sovietice: organizațiilor de partid, de Comsomol, sindicale, fiecărui om sovietic. Înriurirea

exercitată de opinia publică, critica și autocritica, dezaprobarea tovărășească a actelor antisociale devin treptat principalele mijloace cu ajutorul cărora vor fi stîrpite manifestările concepțiilor, moravurilor și obiceiurilor burgheze. O uriașă importanță educativă are puterea exemplului pozitiv în viața socială și personală, în îndeplinirea datoriei obștești.

Un mijloc hotărîtor pentru înlăturarea rămășițelor trecutului, pentru educarea omului nou este *munca constructivă, participarea activă a tuturor membrilor societății la construirea comunismului*. În societatea socialistă este respectată orice muncă pentru binele societății, atît cea fizică cît și cea intelectuală. Munca pentru societate este o datorie sfîntă a fiecărui cetățean. În munca comună, organizată în mod planificat, a tuturor membrilor societății, în participarea lor de zi cu zi la conducerea treburilor de stat și obștești se transformă treptat conștiința omului, se formează înaltele lui însușiri spirituale: colectivismul, dragostea de muncă, grija pentru păstrarea și sporirea patrimoniului obștesc, umanismul și intrajutorarea tovărășească. În muncă înfloresc capacitățile și talentele omului, crește nivelul său cultural și tehnic, se educă perseverența, spiritul creator, dragostea pentru tot ce e nou, priceperea de a subordona interesele personale față de cele obștești. Iată de ce educarea atitudinii comuniste față de muncă la toți membrii societății pe baza celor mai bune exemple de conducere a gospodăriei obștești constituie un mijloc deosebit de important pentru formarea la oameni a înaltelor principii ale moralei comuniste. În prezent P.C.U.S. își propune ca sarcină să întărească în conștiința fiecărui membru al societății convingerea profundă că omul nu poate trăi fără muncă, fără crearea de mijloace necesare vieții. „Pregătirea omului pentru muncă, educarea sentimentelor de dragoste și respect față de muncă, ca primă necesitate vitală — se spune

în rezoluția Congresului al XXII-lea al P.C.U.S. —, reprezintă esența, miezul întregii activități în domeniul educației comuniste" ¹.

Înlăturarea rămășițelor trecutului din conștiința oamenilor este favorizată de învățătura perseverentă, de ridicarea permanentă a nivelului ideologic și de cultură generală. Este bine știut că cu cât un om este mai cult, mai instruit, cu atât munca lui este mai productivă, cu atât el participă mai activ la treburile societății. În munca perseverentă și învățătura de zi cu zi se educă intransigența față de nedreptate și trândăvie, necinste și carierism.

Pilde minunate de educare a oamenilor în focul muncii îndirjite și al învățaturii intense ne oferă mișcarea brigăzilor și frunțașilor muncii comuniste. Munca plină de abnegație pentru gloria patriei, conștiința înaltă a datoriei obștești, perseverența în lupta pentru nou în munca și viața de fiecare zi, urmărirea unui scop precis, simțămîntul nobil al colectivismului — acestea sînt înaltele principii morale care-i caracterizează pe participanții la mișcarea amintită. Mișcarea brigăzilor și frunțașilor muncii comuniste îi învață pe oamenii sovietici, și în special tineretul, să trăiască și să muncească în spirit comunist; în aceasta constă marea ei importanță istorică.

În perioada actuală, statornicirea moralei comuniste în U.R.S.S. este indisolubil legată de rezolvarea sarcinilor practice ale construcției comuniste. Tocmai în procesul participării active la construirea comunismului, al dezvoltării principiilor comuniste în viața economică și politică, sub înriurirea întregului sistem al muncii educative desfășurate de partid, de stat și de organizațiile obștești, are loc formarea omului nou. În cursul creării formelor comuniste de organizare socială

---

¹ „Congresul al XXII-lea al P.C.U.S.”, Editura politică, 1962, pag. 485.

se statornicește tot mai puternic și mai trainic principalitatea comunistă în viață și în muncă, în relațiile dintre oameni, se formează priceperea de a folosi în mod chibzuit avantajele oferite de comunism.

Fiecare pas nou pe calea spre comunism înseamnă lărgirea sferei de acțiune a factorului moral, creșterea rolului principiilor moralei comuniste în viața și în dezvoltarea societății sovietice. În schimb, sfera reglementării administrative a relațiilor dintre oameni se îngustează în mod corespunzător. Pornind de aici, partidul comunist și guvernul sovietic își propun să sprijine și să stimuleze prin toate mijloacele orice forme de activitate a maselor care contribuie la afirmarea și la dezvoltarea principalelor reguli de conviețuire comunistă.

6. Religia

**Esența religiei și
rolul ei reacționar**

Religia este reflectarea denaturată, fantastică a realității. „...Orice religie — a scris F. Engels — nu este altceva decit oglindirea fantastică în mințile oamenilor a forțelor exterioare care domină viața lor de toate zilele, o oglindire în care forțele pămînești iau forma unor forțe suprapămînești”¹.

Ideologii claselor exploatatoare încearcă să demonstreze că religia ar fi veșnică, că simțămîntul religios îi este propriu omului de la natură. În realitate, însă, religia a apărut numai pe o anumită treaptă de dezvoltare a societății. Neputința oamenilor în fața forțelor dezlănțuite ale naturii și în fața asupririi sociale, necunoașterea adevăratelor cauze ale fenomenelor naturale și sociale — acestea au fost izvoarele apariției religiilor.

¹ F. Engels: „Anti-Dühring”, E.S.P.L.P. 1955, ediția a III-a, pag. 350.

Una dintre cele mai importante caracteristici ale religiei este credința în supranatural. Găsindu-se într-o stare de dependență față de forțele naturii care îi dominau, oamenii le-au atribuit însușiri, nepămîntești, supranaturale, le-au transformat în zei și duhuri, în diavoli și îngeri etc. Ei socoteau în mod naiv că aceste ființe născocite dacă nu sînt îmbunătățite, le pot pricinui durere și suferință și, dimpotrivă, dacă li se cîștigă bunăvoința, dacă sîntenerate, ele îi pot ajuta. Așa a apărut cultul religios — totalitatea unor practici religioase: rugăciuni, aducerea de jertfe etc. O dată cu apariția cultului religios s-au ivit și slujitorii lui — preoții, șamanii, călugării și alții, precum și tot felul de organizații și instituții religioase.

După apariția claselor și a exploatării, omul a început să fie stăpînit și de forțele sociale spontane, în fața cărora el s-a văzut tot atît de neputincios ca și omul primitiv în fața forțelor naturii. Neputința aparentă a exploataților în lupta împotriva exploataților, scria V. I. Lenin, generează tot atît de inevitabil credința într-o viață de apoi, mai bună, așa cum neputința sălbaticului în lupta împotriva naturii generează credințe în zei, în diavoli, în minuni etc. În religie, oamenii muncii căutau să găsească salvarea de marile nenorociri și chinuri pe care le pricinuieste societatea bazată pe exploatare.

Orice religie este reacționară. Ea este un instrument al asupririi spirituale, al subjugării ideologice a oamenilor muncii, un mijloc de întărire a dominației exploataților. „Religia este opiu pentru popor, această maximă a lui Marx — a scris V. I. Lenin — este piatra unghiulară a întregii concepții marxiste în problema religiei”¹. Fiind un fenomen suprastructural, religia caută în societatea împărțită în clase antagoniste să in-

¹ V. I. Lenin, Opere, vol. 15, E.S.P.L.P. 1957, pag. 392—393.

tărească baza economică care o sprijină, să consolideze orinduirea bazată pe exploatare. Ea predică supunerea necondiționată față de exploatare, supunerea în fața „soartei”, pasivitate față de rău și violență, paralizând astfel energia revoluționară a maselor, condamnându-le la inactivitate, la așteptarea smerită, socotind că totul se face după voia domnului. Cu povești născocite despre împărăția cerească, despre viața fericită de apoi, religia încearcă să abată pe oamenii muncii de la rezolvarea celor mai arzătoare probleme ale vieții pămîntești, de la lupta revoluționară împotriva exploatării, pentru o orinduire socială dreaptă, cu adevărat umană.

În prezent, în țările capitaliste religia slujește imperialismul reacționar în lupta lui împotriva clasei muncitoare, împotriva forțelor progresului și socialismului. „Marxismul consideră întotdeauna toate religiile și bisericile contemporane, toate organizațiile religioase — a arătat V. I. Lenin — ca pe niște organe ale reacțiunii burgheze, care slujesc la apărarea exploatării și la narcotizarea clasei muncitoare”¹.

Rolul reacționar al religiei se manifestă și în faptul că ea este profund osulă științei, concepției științifice despre lume. Secole de-a rândul biserica a sugrumat fără cruțare știința, a prigonit pe oamenii de știință. Ea interzicea răspîndirea ideilor înaintate, nimicea cărțile gînditorilor progresiști, iar pe aceștia îi arunca în închisori, îi ardea pe ruguri. În focul rugurilor închizitei bisericesti au murit numeroși oameni înaintați ai timpurilor lor, printre care minunați savanți ca Giordano Bruno, Luçilio Vanini și mulți alții.

Cu toate eforturile depuse, biserica nu s-a dovedit în stare să oprească dezvoltarea științei, care era impusă de necesitățile producției materiale. În zilele noastre, nefiind în stare să infirme mărețele realizări știin-

¹ Op. cit., pag. 393.

țifice, reprezentanții bisericii încearcă „să împacă” știința cu religia, „să demonstreze” că realizările științei n-ar contrazice religia, ci s-ar afla în „concordanță” cu ea.

Asemenea încercări sînt absolut infructuoase. Știința și religia nu pot fi împăcate. Știința oferă omului cunoștințe certe despre lume, despre legile dezvoltării ei. Ea îl ajută să pună stăpînire pe forțele naturale și sociale, să organizeze activitatea de producție. În schimb, religia denaturează esența lumii, oferă idei false despre ea, caută să slăbească rațiunea și voința omului, îi răpește credința în triumful științei și progresului.

**Rămășițele religioase
și căile înlăturării
lor în condițiile
socialismului**

În Uniunea Sovietică biserica este despărțită de stat, iar școala de biserică. Aceasta înseamnă că biserica nu are dreptul să se amestece în treburile statului și să exercite vreo influență asupra organizării și întreținerii instituțiilor de învățămînt. Pe de altă parte, nici statul nu se amestecă în oficierea ritualurilor religioase.

Firește, faptul că biserica este despărțită de stat nu înseamnă că ea se află în afara controlului din partea statului. Interesele oamenilor muncii cer să se pună capăt oricăror acțiuni contrarevoluționare, oricăror încercări de a încălca legile statului din partea oricui ar veni ele. Astfel, îndată după Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, mulți reprezentanți ai clerului s-au ridicat împotriva Puterii sovietice și, din această cauză, împotriva lor au fost luate măsurile necesare de constrîngere.

Partidul comunist n-a considerat niciodată religia ca o chestiune personală a membrilor săi. Noi cerem, scria V. I. Lenin, ca religia să fie o problemă particulară față de stat, dar nu putem admite în nici un caz ca religia să fie o problemă particulară față de propriul nostru partid. Partidul cheamă în permanență pe membrii lui

să ducă o luptă intransigentă împotriva oricărei opri-
mări spirituale, inclusiv împotriva religiei. El leagă
combaterea religiei de sarcinile generale ale luptei de
clasă a proletariatului pentru socialism și comunism,
iar principala condiție a dispariției religiei o consideră
lichidarea bazelor ei de clasă — societatea capitalistă,
căreia îi sînt caracteristice exploatarea și oprirea so-
cială a maselor.

În urma victoriei socialismului și lichidării claselor
exploatoare, în Uniunea Sovietică a fost desființată
baza pe care se sprijinea biserica, au fost înlăturate ră-
dăcinile sociale ale religiei. Caracterul spontan al dez-
voltării capitalismului, care generează teama, nesigu-
ranța oamenilor muncii în ziua de mîine, a cedat locul
dirijării conștiente, planificate a societății pe baza unor
legi cunoscute. S-a ridicat nivelul cultural al cetățenilor
sovietici, a crescut conștiința lor, s-a intensificat activi-
tatea lor. Drept rezultat, majoritatea covârșitoare a oa-
menilor sovietici s-au îndepărtat de religie și s-au situat
ferm pe pozițiile concepției științifice despre lume.

Cu toate acestea, în socialism mai există oameni care
nu s-au eliberat de prejudecățile religioase. Cauzele
existenței acestor prejudecăți sînt aceleași ca și ale
altor rămășițe ale trecutului: rămînerea în urmă a con-
științei față de dezvoltarea existenței sociale, influența
ideologiei burgheze, unele lipsuri în munca educativă.
În afară de aceasta, una din cauzele importante ale exis-
tenței rămășițelor religioase constă în activitatea insu-
ficientă pe care organizațiile de masă și instituțiile res-
pective de știință și cultură o desfășoară în scopul
înlăturării prejudecăților religioase.

Prejudecățile religioase pricinuesc daune cauzei
construcției comuniste. Credința în Dumnezeu, în viața
de dincolo de mormînt îi abate pe unii oameni sovietici
de la activitatea susținută, plină de elan în vederea
realizării sarcinilor construcției comuniste, îi împiedică

pe credincioși să participe activ la viața obștească, le paralizază voința, le răpește perspectiva. Destul rău provoacă sănătății credincioșilor anumite ritualuri religioase: botezul, posturile, cuminecătura, abluțiunea, diferite superstiții etc. Sărbătorile religioase îi împiedică deseori pe colhoznici să efectueze la timp lucrările agricole, ceea ce pricinuieste pagube gospodăriei obștești. Morala religioasă, cu predica ei de a nu se opune răului, estompează la credincioși instinctul de clasă, vigilența. De aceea, Partidul Comunist al Uniunii Sovietice acordă o mare atenție combaterii rămășițelor religioase și privește educația științifică-ateistă ca o parte componentă a educației comuniste.

O manifestare a grijii permanente a partidului pentru dezvoltarea propagandei științifice-ateiste este hotărîrea C.C. al P.C.U.S. din 10 noiembrie 1954 „Cu privire la greșelile în desfășurarea propagandei științifice-ateiste în rîndurile populației”. În hotărîre se subliniază că combaterea prejudecăților religioase, propaganda științifică-ateistă au ca scop răspîndirea cunoștințelor științifice, materialiste în rîndul maselor și eliberarea credincioșilor de sub influența prejudecăților religioase. În același timp, în hotărîre se arată că combaterea prejudecăților religioase trebuie privită ca o luptă consecventă a concepțiilor științifice, materialiste despre lume împotriva concepției antiștiințifice, religioase despre lume. Partidul cere ca lupta ideologică împotriva religiei să se ducă de pe pozițiile materialismului dialectic, pe baza realizărilor științelor naturii și ale practicii social-istorice.

Educația ateistă organizată în modul convenit atât în familie cît și în școală, propaganda științifică-ateistă sistematică, ridicarea permanentă a nivelului cultural al maselor, a conștiinței și activității lor în construirea comunismului vor duce la dispariția treptată a rămășițelor religioase.

I. Știința

**Esența științei
și rolul ei
în dezvoltarea
societății**

Știința este un sistem de cunoștințe ale omului despre natură, societate și gândire. Ea reflectă lumea cu ajutorul noțiunilor, categoriilor și legilor, a căror autenticitate și justete este verificată prin practică.

Știința contemporană reprezintă totalitatea diferitelor științe care studiază anumite domenii ale lumii materiale. În această varietate a științelor trebuie să distingem științele *sociale* — istoria, economia politică, filozofia, estetica etc. — și științele *naturii* — mecanica, matematica, fizica, chimia, biologia și altele.

Știința a apărut din *practică* și se dezvoltă pe baza ei. Necesitățile producției materiale constituie principalul motor al dezvoltării științei. „Dacă societatea are o necesitate tehnică — a scris F. Engels —, ea împinge știința înainte mai mult decât zece universități”¹. Încă în societatea primitivă, obținându-și mijloacele de trai în lupta cu forțele naturii, omul a căpătat despre ele primele cunoștințe, deocamdată foarte superficiale. Aceste cunoștințe aveau un caracter empiric și nu constituiau încă știința. Știința ca formă aparte a conștiinței sociale a apărut mai târziu, în societatea sclavagistă, când s-a produs separarea muncii intelectuale de munca fizică și a apărut un grup special de oameni — învățații — care se ocupau exclusiv cu cercetări științifice.

O particularitate deosebit de importantă a dezvoltării științei constă în *continuitatea* cunoștințelor științifice. Societatea nouă, generația nouă de oameni nu înlătură realizările științifice ale trecutului, ci le preia, le dezvoltă în conformitate cu noile necesități practice.

Apărută pe baza producției, a practicii, știința slujește necesităților practice ale oamenilor, telurilor lor

¹ K. Marx și F. Engels, Opere alese în două volume, vol. II, E.S.P.L.P. 1955, ediția a II-a, pag. 552.

in domeniul producției și are o mare importanță pentru dezvoltarea societății. Ea îi înarmează pe oameni cu cunoașterea legilor obiective, sporește puterea lor asupra forțelor naturii, arată căile de realizare a unei vieți mai bune, ușurează munca și viața lor de fiecare zi. Știința lărgeste orizontul omului, îl eliberează de superstiții și prejudecăți, contribuie la formarea concepției materialiste despre lume.

Dezvoltându-se în societate, în condițiile unui anumit mod de producție, știința este legată de societate și se află sub influența ei. Științele sociale exprimă interesele unei anumite clase, contribuie la întărirea sau distrugerea unei anumite baze, deși ele nu sint nemijlocit legate de producție. Științele naturii sint direct legate de producție.

Dezvoltarea științei depinde într-o măsură considerabilă de orinduirea socială, de relațiile economice care domină în societate. De ele depind orientarea și ritmul dezvoltării științei, precum și folosirea socială a realizărilor științei. Relațiile de producție capitaliste, de pildă, au constituit în perioada instaurării capitalismului un factor puternic de dezvoltare a științei: producția capitalistă în impetuoasă dezvoltare cerea mereu noi cunoștințe științifice. Dar, o dată cu trecerea la imperialism, aceste relații s-au transformat într-o frână a progresului științific.

Știința este considerată de burghezie un instrument de luptă împotriva concurenților, de obținere a unor profituri cit mai ridicate, și de aceea capitaliștii se îngrijesc în special de dezvoltarea acelor ramuri ale științei care le promet cîștiguri mai mari. Întrucît în prezent cea mai rentabilă ramură a producției a devenit în lumea capitalistă industria de război, monopoliiștii se ocupă doar de dezvoltarea acelor științe care lucrează pentru război și pentru producția armei atomice,

a mijloacelor chimice, bacteriologice și altor mijloace barbare de ducere a războiului.

Burghezia imperialistă contemporană este interesată să mențină și să răspindească concepția idealistă și religioasă despre lume, și de aceea ea caută să impună științelor naturii metodologia idealismului și a metafizicii, să subordoneze știința credinței. Ea se străduiește să abată cu orice preț științele naturii și pe naturaliști de pe drumul înaintării lor inevitabile spre materialism și să-i îndrume pe calea falsă a idealismului și religiei. Când însă naturaliștii obțin realizări serioase în domenii concrete ale științei, burghezia încearcă prin intermediul scribilor ei plătiți — profesorii de filozofie și savanții reacționari — să denatureze aceste realizări și să le interpreteze în spirit idealist.

Cît privește „științele” sociale burgheze, ele se indeletnicesc pe față cu apologia rinduielilor capitaliste, înfrumusețează fațada dărăpănată a capitalismului și duc atacuri turbate împotriva comunismului și a progresului în lumea întreagă.

Firește, și în societatea burgheză există numeroși oameni de știință care condamnă imperialismul, se situează pe pozițiile materialismului, păcii și progresului social, dar politica în domeniul științei este promovată de clasa guvernantă — burghezia monopolistă reacționară.

**Știința sovietică
și rolul ei
în construirea
comunismului**

În societatea socialistă știința reprezintă un mijloc important de dezvoltare a producției, de ridicare a bunăstării materiale și a nivelului cultural al oamenilor muncii, de educație comunistă. Ea permite folosirea cât mai rațională a bogățiilor și forțelor naturii în interesele poporului, descoperirea de noi forme de energie și de materii prime, elaborarea

de mijloace de a influența condițiile climaterice, de a cuceri întinderile nemărginite ale cosmosului. Știința sovietică este un puternic instrument al păcii și creației, al unui nemaivăzut progres social.

O particularitate deosebit de importantă a științei sovietice constă în profundul ei caracter popular, care se manifestă nu numai în aceea că știința se află în slujba poporului, ci și în faptul că poporul a căpătat un acces larg la știință. Zecile de mii de oameni de știință sovietici au ieșit din rîndurile poporului, căruia îi consacră toate forțele și cunoștințele lor. Alături de oamenii de știință, la progresul științei sovietice contribuie și milioane de inovatori în producție, inventatori și raționalizatori din rîndurile muncitorilor și colhoznicilor.

O expresie prăgnantă a caracterului popular al științei sovietice constă în legătura ei indisolubilă cu producția, cu viața și munca milioaneilor de oameni ai muncii. Această legătură se manifestă atît în faptul că în U.R.S.S. cercetările științifice își propun ca scop să slujească producția, cît și în faptul că aceste cercetări se desfășoară direct în producție, în numeroase instituții de cercetări științifice, în birouri de proiectare, laboratoare și în alte instituții și secții care există pe lîngă uzine și fabrici, în colhozuri și sovhozuri.

Orînduirea socialistă face posibilă desfășurarea cercetărilor științifice după un plan general de stat și coordonarea activității numeroaselor instituții științifice, ceea ce permite concentrarea atenției și eforturilor oamenilor de știință spre rezolvarea celor mai importante probleme. Concepția materialist-dialectică despre lume, care domină în socialism, apără știința sovietică de influența dăunătoare a idealismului și religiei, înarmează pe oamenii de știință cu unica metodologie științifică de cercetare a proceselor din natură și societate

Datorită atenției poporului, grijii manifestate de partid și guvern, știința sovietică a înregistrat succese uriașe. Oamenii de știință sovietici și-au însușit mijloacele de obținere a energiei atomice, au lansat sateliți artificiali ai Pământului, au creat primele rachete cosmice și nave cosmice, inaugurând astfel o eră nouă în dezvoltarea științei — era cuceririi cosmosului. Aceste mărețe realizări ar fi fost de neconceput fără nivelul înalt de dezvoltare a unui întreg complex de științe — fizica, electronica, chimia, radiotehnica, matematica etc.

Știința sovietică este un factor important în construcția comunismului. Științelor naturii le aparține rolul hotărîtor în progresul tehnic, în dezvoltarea și perfecționarea tehnicii, a deprinderilor de producție ale oamenilor muncii, în ridicarea nivelului lor cultural și tehnic.

Folosirea realizărilor științei devine, așadar, factorul hotărîtor al creșterii impetuoase a producției socialiste. Știința se transformă într-o forță nemijlocită de producție.

Mare este și importanța științelor sociale. Înarmîndu-i pe oamenii sovietici cu cunoașterea legilor sociale, ele formează baza științifică pentru conducerea dezvoltării societății, joacă un rol uriaș în educarea comunistă, în însușirea de către oamenii muncii a concepției materialist-dialectice despre lume.

Sarcinile concrete care stau în fața științei sovietice în perioada construcției desfășurate a comunismului au fost trasate în Programul P.C.U.S., ca și în alte hotărîri ale partidului și guvernului. În Programul P.C.U.S. se subliniază că progresul continuu al științei și tehnicii este determinat în primul rînd de principalele ramuri ale științelor naturii: matematica, fizica, chimia, biologia. Științele fizico-matematice, chimice,

tehnice sînt chemate sã rezolve problemele legate de crearea bazei tehnice-materiale a comunismului, de accelerarea progresului tehnic. Din aceastã categorie fac parte cercetãrile teoretice in domeniul electrificãrii complete a țãrii, al mecanizãrii complexe și al automatizãrii largi a producției, transporturilor și telecomunicațiilor, al chimizãrii celor mai importante ramuri ale economiei naționale, al folosirii energiei atomice in producție.

Principala sarcinã a științelor agricole constã în reorganizarea revoluționară a sistemului de agriculturã, în stabilirea unei structuri eficace, viabile, a semãnãturilor în vederea obținerii unor cantități maxime de produse de pe un hectar de arãturã. Științele biologice sînt chemate și ele sã rezolve probleme privind avîntul continuu al producției agricole, precum și probleme ale medicinei. Explicarea esenței fenomenelor vieții și elaborarea metodelor de dirijare a proceselor vitale, dezvoltarea și perfecționarea metodelor de tratare a unor boli, studierea și larga folosire în economia naționalã și in medicinã a microorganismelor — acestea sînt principalele lor sarcini.

Sarcinile științelor sociale decurg din necesitatea de a sintetiza practica construcției comuniste, de a educa omul nou, al societãții comuniste. Aceste științe sînt chemate sã cerceteze profund principalele legitãți ale dezvoltãrii economiei, politicii și culturii socialismului, sã elaboreze problemele educației comuniste, sã demaște cu hotãrire ideologia burgheziei, sã ducã lupta împotriva revizionismului și dogmatismului.

Însuflețiți de ideile comunismului, de grija permanentã a partidului și statului, de sprijinul și atenția poporului, oamenii de știință sovietici rezolvã cu succes sarcinile ce le-au fost încredințate.

**Principalele
particularități ale
artei și locul ei
în viața societății**

Artă este o formă de reflectare a realității în conștiința omului prin imagini artistice. Reflectând lumea înconjurătoare, arta îi ajută pe oameni să o cunoască și este un mijloc puternic de educare politică, morală și artistică.

Varietatea fenomenelor și evenimentelor din realitate, precum și deosebirile în mijloacele de reflectare a acestora în operele de artă au dat naștere diferitelor forme și genuri de artă: literatura, teatrul, muzica, cinematograful, arhitectura, pictura, sculptura.

O particularitate deosebit de importantă a artei constă în aceea că, spre deosebire de știință, ea nu reflectă realitatea în noțiuni, ci într-o *formă concretă, perceptibilă pe calea simțurilor* — în forma imaginilor artistice tipice. Creînd o imagine artistică, dezvăluind trăsăturile comune, esențiale ale realității, omul de artă redă aceste trăsături prin intermediul unor caractere individuale, deseori nerepetabile, prin fenomene concrete din natură și din viața socială. Și cu cât mai pregnant, mai palpabil apar trăsăturile individuale ale imaginii artistice, cu atât imaginea respectivă este mai atrăgătoare, cu atât forța ei de înviuare este mai mare.

Să luăm, de pildă, chipul cunoscut al lui Grigori Melehov din „Pe Donul liniștit” de M. A. Șolohov. În acest personaj și-au găsit o întruchipare pregnantă trăsăturile proprii căzăcimii mijloace de pe Don — contradicțiile ei, oscilațiile între oamenii muncii și bogătași. Oamenii ca Grigori, care șovăiau, își căutau un loc în viață, erau mulți în perioada grea a formării lumii noi, dar pe Grigori n-ai să-l poți confunda cu nimeni altul, atât de individuale, nerepetabile și concrete sînt trăsăturile lui. Iată de ce chipul lui Grigori îl impresionează atât de mult pe cititor, iată de ce scriitorul, împărtaşind oame-

nilor soarta tragică a eroului său, a arătat în mod convingător că numai luînd parte la lupta și munca popoului său, omul poate cuceri adevărata fericire.

Arta a apărut încă în zorile societății omenești. Ea s-a ivit în procesul muncii, al activității practice a oamenilor. La început arta s-a împletit nemijlocit cu activitatea de muncă a oamenilor. Ea a păstrat pînă în zilele noastre, deși într-o formă mai indirectă, legătura cu activitatea materială, de producție a oamenilor. Arta adevărată a fost întotdeauna un ajutor credincios al oamenilor în muncă și în viață. Ea i-a ajutat pe oameni să lupte împotriva forțelor naturii, producea bucurie, îi însuflețea la fapte de eroism în muncă și pe cîmpul de luptă.

În procesul muncii, la oameni s-au dezvoltat simțăminte și necesitățile estetice, înțelegerea frumosului în realitate și în artă. A găsi frumosul cîin realitate, a-l generaliza, a-l tipiza, a-l reflecta în imagini artistice și a-l aduce pînă la simțăminte și rațiunea omului, satisfăcînd astfel necesitățile lui estetice și educînd în el simțăminte estetice — aceasta este una dintre particularitățile și sarcinile importante ale artei.

În societatea împărțită în clase, arta are caracter de clasă, partinic. „Artă pură”, „artă pentru artă” nu există și nici nu poate exista. Accesibilitatea, uriașa putere de convingere și forța înriuririi emoționale a artei fac din ea o armă puternică în lupta de clasă. De aceea, clasele folosesc arta pentru a promova ideile lor politice, morale sau de altă natură.

Arta este o parte a suprastructurii și ea slujește baza pe temelia cărcia a apărut. Astfel, arta burgheză contemporană slujește forțelor imperialiste reacționare. Ea încearcă să-i abată pe oamenii muncii de la lupta împotriva exploataților, încearcă să sădească în oameni însușiri amorale, lipsă de respect față de alte popoare și state, aversiune față de forțele păcii și ale progresului.

Ea reprezintă un mijloc de proslăvire a rînduieiilor capitaliste și de calomniere a comunismului și a mișcării comuniste. Apărînd interesele claselor perimate, această artă se abate de la adevărul vieții, devine formalistă, lipsită de conținut. Firește, printre oamenii de artă burghezi din zilele noastre există unii care oglindesc mai mult sau mai puțin realist, veridic și profund viața, dar aceștia nu numai că nu se bucură de bunăvoința cercurilor imperialiste guvernante, dar sînt prigoniiți în fel și chip.

Fiecare clasă creează o artă corespunzătoare intereselor ei de clasă și necesităților ei estetice. Dar printre operele de artă există multe care au supraviețuit clasei lor, epocii lor. Acestea sînt opere care reflectă pregnant, veridic și bogat trăsăturile nepieritoare general-umane, proprii oamenilor din cele mai diferite epoci, precum și opere care permit să se înțeleagă esența unei anumite epoci sau a unei anumite clase. Printre aceste opere figurează cele mai bune sculpturi ale artiștilor din Grecia antică, picturile din epoca Renașterii, muzica fermecătoare a compozitorilor ruși din secolul al XIX-lea, numeroase alte opere de artă care au devenit de mult un bun al întregii omeniri. De aici decurge încă o particularitate a artei — continuitatea în dezvoltarea ei. Artă fiecărei epoci noi păstrează tot ce conține înaintat și bun arta din epocile istorice precedente.

**Artă socialistă
și rolul ei
în construirea
comunismului**

Pe baza luptei revoluționare a clasei muncitoare, a mișcării ei spre comunism, a apărut o artă calitativ nouă, artă socialistă. Preluînd tot ce a fost mai bun în arta înaintată a trecutului, artă socialistă reprezintă o treaptă nouă, superioară a artei, corespunzătoare noilor condiții istorice.

Metoda de creație a artei socialiste este *realismul socialist*, care cere să se reflecte veridic, concret-istoric

și la un înalt nivel artistic principalul conținut al epocii noastre — înaintarea societății spre comunism. Arta realismului socialist nu stă pe loc, ci se dezvoltă și se îmbogățește în permanență.

Veridicitatea și profunzimea reflectării realității, caracterul popular și partinitatea, inovația cutezătoare în zugrăvirea vieții, îmbinate cu folosirea și dezvoltarea tuturor tradițiilor progresiste ale culturii mondiale — acestea sînt principiile fundamentale ale artei realismului socialist. Ea este caracterizată de un profund conținut socialist și îmbracă o formă națională variată și pregnantă.

Metoda realismului socialist deschide scriitorilor, artiștilor plastici și celorlalți oameni de artă un larg orizont pentru manifestarea inițiativei lor creatoare, a înaltei măiestrii, pentru crearea unor variate forme, stiluri și genuri în creație.

Arta cu adevărat realistă a fost întotdeauna legată de popor, și-a avut rădăcinile în popor, dar istoria încă nu a cunoscut o legătură atât de organică cu poporul, cu munca și viața lui ca aceea care caracterizează arta socialistă. Definind caracterul popular al artei socialiste, V. I. Lenin a spus: „Arta aparține poporului. Prin rădăcinile ei cele mai adînci, ea trebuie să pătrundă în adîncurile maselor largi ale oamenilor muncii. Ea trebuie să fie pe înțelesul acestor mase și apreciată de ele, să unească simțămintele, gîndirea și voința acestor mase, să le ridice. Ea are menirea să trezească în ele simțul artistic și să-l dezvolte”¹.

Caracterul popular al artei socialiste se îmbină în mod organic cu partinitatea ei. Arta noastră slujește direct și pe față clasa muncitoare, pe toți oamenii

¹ V. I. Lenin : „Despre cultură și artă”, E.S.P.L.P. 1957, pag. 617.

muncii, ea și-a legat pe veci soarta de politica partidului comunist, de concepția marxist-leninistă despre lume.

Revizionistii atacă principiul marxist-leninist al partinității în artă, se pronunță împotriva conducerii de către partid a artei, pretextând că aceasta ar îngreuna libertatea de creație a omului de artă, ar înăbuși personalitatea lui creatoare etc. În realitate, însă, principiul partinității asigură un înalt nivel ideologic și artistic artei socialiste, o îndrumă spre rezolvarea celor mai actuale sarcini sociale și reprezintă o condiție obligatorie a adevăratei libertăți de creație artistică. „...Fiecare dintre noi scrie după cum îi dictează inima, iar inimile noastre aparțin partidului și poporului drag, pe care îl slujim cu arta noastră”, așa a exprimat în mod strălucit M. A. Șolohov gândurile și năzuințele reprezentanților artei sovietice, devotamentul lor față de popor și partid.

Partidul comunist acordă o importanță uriașă dezvoltării și perfecționării artei socialiste, ajută pe oamenii de artă sovietici să creeze opere veridice cu un bogat conținut de idei și cu înalte calități artistice. El îi educă în permanență în spiritul devotamentului față de popor, față de cauza comunismului, în spiritul intoleranței față de lipsuri, față de apolitism și lipsa de idei.

Partidul își pune sarcina de a se îngriji și pe viitor, în mod neobosit, de înflorirea continuă a literaturii și artei, de educarea estetică a poporului, de formarea în rindurile oamenilor muncii a unor înalte gusturi artistice și deprinderi culturale.

O mare importanță pentru dezvoltarea artei sovietice au Programul P.C.U.S., hotărârile Comitetului Central al partidului în problemele ideologice, mesajele adresate de C.C. al P.C.U.S. către congresele scriitorilor, artiștilor plastici și compozitorilor, cuvântările lui N. S. Hrușciov ținute în fața reprezentanților artei și litera-

turii. În aceste documente este arătată calea dezvoltării artei sovietice, este subliniat rolul ei uriaș în construirea comunismului.

Menirea artei sovietice în perioada construcției desfășurate a comunismului constă în a educa înalte calități politice, morale și estetice ale oamenilor sovietici, a contribui la lichidarea rămășițelor trecutului din conștiința lor, a înfățișa profund și veridic munca și lupta eroică a poporului, a dezvălui bogatul univers spiritual al contemporanului nostru, gândurile, simțămintele și năzuințele lui, a biciui fără cruțare tot ceea ce împiedică mersul societății sovietice înainte, a însufleți pe oamenii sovietici la noi fapte de eroism în numele comunismului. Deosebit de important este rolul artei în educația *estetică* a oamenilor muncii, care reprezintă o importantă parte componentă a educației comuniste. Artă trebuie să educe la oamenii sovietici înțelegerea frumosului, simțămintele estetice, să contribuie la trezirea și dezvoltarea aptitudinilor și gusturilor lor artistice.

„Linia principală în dezvoltarea literaturii și artei — se spune în Programul P.C.U.S. — este întărirea legăturii cu viața poporului, oglindirea veridică și la un înalt nivel artistic a bogății și variatei realități socialiste, exprimarea inspirată și vie a ceea ce este nou, cu adevărat comunist și demascarea a tot ce se opune mersului înainte al societății”¹. Menirea socială supremă a literaturii și artei constă în a mobiliza poporul la lupta pentru noi succese în construirea comunismului.

În Programul P.C.U.S. se arată că dezvoltarea și îmbogățirea continuă a tezaurului artistic al societății se realizează pe baza îmbinării activității de masă a artiștilor amatori cu activitatea artiștilor profesioniști. Pe

---

¹ „Congresul al XXII-lea al P.C.U.S.”, Editura politică, 1962, pag. 448.

măsura înaintării spre comunism vor căpăta o largă răspindire teatrele populare, mișcarea de masă a artiștilor amatori și alte forme ale creației populare, din rîndurile artiștilor amatori vor apărea noi scriitori, artiști plastici, muzicieni și actori talentați. Literatura și arta sovietică vor atinge culmi noi în dezvoltarea conținutului de idei și a măiestriei artistice.

ÎNCHEIERE

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, într-o serie de țări locul orînduirii feudale a fost luat de capitalism. O dată cu el pe arena istorică a pășit proletariatul — clasa cea mai înaintată, singura clasă consecvent revoluționară, chemată să desființeze pentru totdeauna exploatarea omului de către om și să instaureze o societate nouă, comunistă. Mișcarea de eliberare a proletariatului a pus științei o sarcină de deosebită importanță: să creeze o teorie științifică, care să ajute proletariatul să-și îndeplinească marea misiune istorică, să-i slujească drept armă ideologică în lupta împotriva capitalismului, pentru socialism și comunism. Știința a îndeplinit această cerință imperioasă a istoriei: prin eforturile genialilor conducători ai clasei muncitoare, ai tuturor oamenilor muncii — Marx și Engels — a fost creat marxismul, a cărei parte integrantă și bază teoretică este filozofia marxistă — materialismul dialectic și materialismul istoric.

Filozofia marxist-leninistă este unica teorie și metodă științifică de cunoaștere și explicare a realității. Ea demonstrează în mod incontestabil că lumea prin natura sa este materială, că în ea totul se schimbă, se dezvoltă, merge implacabil înainte, de la inferior la superior, de la vechi la nou.

Înfățișînd un tablou just al lumii, dezvăluind legile cele mai generale ale dezvoltării naturii și societății, filozofia marxistă reprezintă un puternic instrument de acțiune revoluționară. Reflectînd dialectica obiectivă a istoriei, ea constituie baza teoretică a strategiei și tacticii partidelor marxiste. Analiza profundă a contradicțiilor dezvoltării sociale, priceperea de a dezvălui și înlătura la timp aceste contradicții în interesul progresului istoric, abordarea concret-istorică în rezolvarea celor mai importante probleme sociale, arta de a sesiza noul în viață, de a se sprijini pe el și de a lupta pentru victoria lui — acestea sînt cele mai importante cerințe ale dialecticii materialiste, după care se călăuzesc partidele marxiste, organizînd munca titanică pentru transformarea revoluționară a societății. Filozofia marxistă reprezintă arma teoretică extrem de puternică a clasei muncitoare în lupta împotriva ideologiei burgheze, a revizionismului și dogmatismului, a naționalismului și sectarismului.

Filozofia marxist-leninistă este o învățătură creatoare, veșnic vie. Ea ține pas cu viața ce se schimbă, îmbogățindu-se cu noile realizări ale științei și ale practicii social-istorice. Marele Lenin a apărut și a dezvoltat filozofia marxistă în condițiile măreței revoluții sociale, ale trecerii omenirii de la capitalism la socialism, în condițiile revoluției moderne în științele naturii. Astăzi, steagul victorios al marxismului creator este purtat de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, de partidele marxist-leniniste din celelalte țări. Un rezultat minunat, o încununare a activității teoretice a Partidului Comunist al Uniunii Sovietice îl constituie noul Program al P.C.U.S., adoptat de Congresul al XXII-lea al P.C.U.S. Oamenii muncii din întreaga lume numesc Programul P.C.U.S. Manifestul comunist al epocii contemporane. În el găsesc ei răspuns la toate problemele stringente ale contemporaneității. Programul se caracterizează prin

rezolvarea creatoare, profund științifică, a celor mai importante probleme teoretice. El este străbătut de sentimentul emoționant al faptului că omenirea a și început să pășească într-o lume nouă, comunistă, la care au visat secole de-a rîndul cele mai luminate minți și pentru care și-au dat viața milioane de oameni.

Învățătura lui Marx este atotputernică pentru că este justă, a scris V. I. Lenin. Marele adevăr al marxismului este astăzi confirmat de viața, de practica celei mai mărețe revoluții din lume și a reorganizării socialiste a societății. Apariția și dezvoltarea sistemului mondial socialist, victoria deplină și definitivă a socialismului în U.R.S.S., mișcarea implacabilă a omenirii spre luminosul viitor comunist reprezintă o dovadă convingătoare a triumfului invincibilelor idei ale marxism-leninismului. Noua epocă istorică a adus adevăratul triumf al concepției revoluționare despre lume a proletariatului. Marxism-leninismul a pus stăpînire pe gîndurile omenirii progresiste.

Succesele socialismului sînt uriașe și incontestabile. Nu trebuie uitat însă că tot mai există capitalism în numeroase țări din lume. Și în acestea, un rol nu dintre cele din urmă aparține ideologiei reacționare a burgheziei contemporane, care caută prin toate mijloacele să reabiliteze capitalismul, să amîne executarea sentinței de condamnare la moarte pe care i-a rostit-o istoria.

În lupta înverșunată dintre ideologia comunistă și cea burgheză, care se desfășoară în prezent, va învinge ideologia comunistă. De partea ei este adevărul vietii, iar adevărul este invincibil. Acest măreț adevăr îl reprezintă idealurile viguroase ale comunismului, care cuceresc tot mai mult mințile și inimile tuturor oamenilor cinstiți de pe glob. Cît privește ideologia burgheziei, ea nu a rezistat verificării istoriei. Ea nu a putut și nu poate da răspuns științific la problemele puse de practică, de viață. Burghezia nu mai este în stare să

formuleze idei care ar putea atrage masele populare. Ideologia burgheză trece printr-o criză profundă. Fali-
mentul ei total este inevitabil, după cum inevitabilă
este pieirea sistemului social pe care îl reprezintă.

Omenirea a cunoscut adevăratul chip al capitalis-
mului, ea nu vrea și nu se va împăca cu menținerea lui
mai departe. Zilele lumii capitaliste sînt numărate. În
locul capitalismului, care și-a trăit traiul, vine o socie-
tate nouă, cea mai dreaptă din cîte pot exista — co-
munismul. Aceasta este o legitate obiectivă a dezvoltării
sociale, aceasta este dialectica obiectivă a istoriei.

CUPRINS

Către cititor	3
---------------------	---

INTRODUCERE

Capitolul I. FILOZOFIA CA ȘTIINȚĂ	9
---	---

1. Problema fundamentală a filozofiei. Opoziția dintre materialism și idealism	—
2. Noțiunea de metodă. Dialectica și metafizica	14
3. Obiectul filozofiei marxiste	17
4. Arma teoretică a proletariatului	21

Capitolul al II-lea. APARIȚIA ȘI DEZVOLTAREA FILOZOFIEI MARXISTE	24
--	----

1. Condițiile și premisele apariției filozofiei marxiste	—
2. În ce constă esența revoluției înfăptuite de marxism în filozofie	29
3. Caracterul creator al filozofiei marxist-leniniste	34

PARTEA I

MATERIALISMUL DIALECTIC

Capitolul al III-lea. MATERIA ȘI FORMELE EI DE EXISTENȚĂ	43
--	----

1. Ce este materia	—
2. Mișcarea — forma de existență a materiei	58
3. Spațiul și timpul	60

Capitolul al IV-lea. MATERIA ȘI CONȘTIINȚA	67
--	----

1. Conștiința — proprietate a materiei superior organizate	—
2. Conștiința — produs al materiei. Originea și dezvoltarea conștiinței	73

<i>Capitolul al V-lea. DIALECTICA MARXISTĂ — ÎNVĂȚĂ- TURA DESPRE DEZVOLTARE ȘI DESPRE CONEXI- UNEA UNIVERSALĂ . . . . .</i>	84
1. Dialectica — învățătura despre dezvoltare	—
2. Dialectica — învățătura despre conexiunea universală	89
3. Importanța dialecticii marxiste	94
<i>Capitolul al VI-lea. LEGILE FUNDAMENTALE ALE DIALEC- TICII MATERIALISTE . . . . .</i>	96
LEGEA UNITAȚII ȘI LUPTEI CONTRARIILOR	—
1. Unitatea și lupta contrariilor	97
2. Diversitatea contradicțiilor	103
3. Contradicțiile societății socialiste și căile învingerii lor	111
LEGEA TRECERII SCHIMBĂRILOR CANTITATIVE ÎN SCHIMBĂRI CA- LITATIVE	115
1. Noțiunile de calitate și cantitate	—
2. Trecerea schimbărilor cantitative în schimbări calita- tative ca lege a dezvoltării	118
3. Diversitatea formelor de trecere de la calitatea veche la cea nouă	124
4. Caracterul schimbărilor calitative în cursul trecerii de la socialism la comunism	127
LEGEA NEGĂRII NEGĂȚIEI	131
1. Negația dialectică și rolul ei în dezvoltare	—
2. Caracterul progresiv al dezvoltării	135
3. Acțiunea legii negării negației în condițiile socialis- mului	139
<i>Capitolul al VII-lea. CATEGORIILE DIALECTICII MATERIA- LISTE . . . . .</i>	141
1. Originea și trăsăturile generale ale categoriilor dia- lecticii	145
2. Individual și general	148
3. Conținut și formă	153
4. Esență și fenomen	159
5. Cauză și efect	161
6. Necesitate și întâmplare	170
7. Posibilitate și realitate	176
<i>Capitolul al VIII-lea. TEORIA MATERIALIST-DIALECTICĂ A CUNOAȘTERII . . . . .</i>	181
1. Ce este cunoașterea	—
2. Practica — punct de plecare și bază a procesului cunoașterii	183

3. De la intuirea vie la gândirea abstractă	187
4. Învăţătura marxistă despre adevăr	198
5. Practica — criteriul adevărului	205

PARTEA a II-a
MATERIALISMUL ISTORIC

Capitolul al IX-lea. CE STUDIAZĂ MATERIALISMUL ISTORIC 211

1. Apariţia materialismului istoric — o revoluţie în concepţiunile despre societate	—
2. Obiectul materialismului istoric	215
3. Necesitatea istorică şi libertatea omului	218
4. Caracterul antiştiinţific al sociologiei burgheze contemporane	221

Capitolul al X-lea. MODUL DE PRODUCŢIE — BAZA MATERIALĂ A VIEŢII SOCIETĂŢII 228

1. Rolul mediului geografic şi al populaţiei în dezvoltarea societăţii	—
2. Modul de producţie. Forţele de producţie şi relaţiile de producţie	232
3. Dialectica forţelor de producţie şi relaţiilor de producţie	236
4. Istoria societăţii ca istorie a dezvoltării şi schimbării legice a modurilor de producţie	239

Capitolul al XI-lea. MODUL DE PRODUCŢIE SOCIALIST. TRANSFORMAREA SOCIALISMULUI ÎN COMUNISM 248

1. Particularităţile formării modului de producţie socialist	—
2. Dialectica forţelor de producţie şi relaţiilor de producţie în socialism	251
3. Crearea bazei tehnice-materiale a comunismului şi transformarea relaţiilor de producţie socialiste în relaţii de producţie comuniste	258
4. Comunismul — viitorul luminos al întregii omeniri	270

Capitolul al XII-lea. BAZA ŞI SUPRASTRUCTURA 276

1. Interacţiunea dintre bază şi suprastructură şi particularităţile dezvoltării lor	—
2. Baza şi suprastructura societăţii socialiste	282

<i>Capitolul al XIII-lea. MASELE POPULARE — FORȚA HOTĂRITOARE A DEZVOLTĂRII SOCIALE. ROLUL PERSONALITĂȚII ÎN ISTORIE . . . . .</i>	286
1. Poporul — adevăratul creator al procesului istoric, forța hotăritoare a dezvoltării sociale	—
2. Despre rolul personalității în istorie	294
 <i>Capitolul al XIV-lea. CLASELE ȘI LUPTA DE CLASĂ . . . . .</i>	 301
1. Esența și originea claselor	—
2. Lupta de clasă — motorul dezvoltării societăților bazate pe clase antagoniste	303
3. Lupta de clasă în societatea capitalistă	306
4. Clasele și lupta de clasă în perioada de trecere de la capitalism la socialism	321
5. Structura de clasă a societății socialiste	325
6. Căile lichidării deosebirilor de clasă	328
 <i>Capitolul al XV-lea. NAȚIUNILE ȘI MIȘCAREA DE ELIBERARE NAȚIONALĂ . . . . .</i>	 334
1. Ce sînt națiunile	—
2. Marxism-leninismul despre problema național-colonială	337
3. Avîntul mișcării de eliberare națională a popoarelor și destrămarea sistemului colonial al imperialismului	341
4. Socialismul și națiunile	346
 <i>Capitolul al XVI-lea. STATUL . . . . .</i>	 355
1. Originea și esența statului	—
2. Statul în societatea bazată pe exploatare	358
3. Dictatura proletariatului	365
4. Statul socialist sovietic — instrument de construire a socialismului și comunismului	377
5. Cu privire la dispariția statului	392
 <i>Capitolul al XVII-lea. REVOLUȚIA SOCIALĂ . . . . .</i>	 396
1. Revoluția socială — lege a dezvoltării societății împărțite în clase antagoniste	—
2. Revoluția socialistă	401
3. Coexistența pașnică dintre țările socialiste și cele capitaliste — necesitate obiectivă a dezvoltării omenirii	409
4. Trecerea de la capitalism la socialism — conținutul principal al epocii noastre	416

Capitolul al XVIII-lea. CONȘTIINȚA SOCIALĂ ȘI ROLUL EI ÎN DEZVOLTAREA SOCIETĂȚII	427
1 Conștiința socială — reflectare a existenței sociale	—
2. Rolul activ al ideilor în dezvoltarea socială	433
3. Rolul ideologiei marxist-leniniste în construirea co- munismului	435
4. Ideile politice și juridice	440
5. Morala	446
6. Religia	456
7. Știința	462
8. Artă	468
Incheiere	475

---

*Dat la cules 25.08.1962. Bun de tipar 22.09.1962.
Apărut 1962. Hirtie tipar de 50 g/m² 540×840.16.
Coli editoriale 21.46. Coli de tipar 30,50 A
001113/1962. C.Z. pentru bibliotecă 1 M= R*

Tiparul executat sub comanda nr. 5.476/20.899 la
Combinatul Poligrafic „Casa Științei”, Piața Științei
nr. 1. București — R.P.R.

Biblioteca Universității „Lucian Blaga” din Sibiu

Lei 7,60